

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На правах рукопису

Собчук Володимир Дмитрович

УДК 929.5 (477.82) “04/14”

ЗНАТЬ ПІВДЕННОЇ ВОЛИНИ НА СХИЛІ СЕРЕДНІХ ВІКІВ

Історико-генеалогічне та історико-географічне дослідження

07.00.01. – Історія України

Дисертація

на здобуття наукового ступеня

кандидата історичних наук

Науковий керівник **Яковенко Наталя Миколаївна**,
доктор історичних наук, провідний науковий співробіт-
ник Інституту європейських досліджень НАН України

Київ – 2002

ЗМІСТ

Вступ	5
..	10
Розділ 1. Огляд літератури і джерел	10
..	17
1.1. Історіографія	24
..	
1.2. Джерела	24
..	37
Розділ 2. Земельна політика великих князів литовських на півдні Волині	55
2.1. Перехід Південної Волині під владу литовських князів. Формування території Кременецького повіту	56
..	60
2.2. Роздача литовськими князями на півдні Волині земель	69
..	75
Розділ 3. Аристократичні роди з княжими титулами	78
..	78
3.1. Князі Несвіцькі, Збараські, Вишневецькі, Порицькі і Воронецькі	89
3.1.1. Несвіцькі	94
..	94
3.1.2. Збараські	97
..	99
3.1.3. Вишневецькі	101
..	101
3.1.4. Порицькі і Воронецькі	103
..	103
3.2. Князі Острозькі і Жаславські	103
..	108

3.2.1. Острозькі	110
..	112
3.2.2. Жаславські	114
.	114
3.3. Володіння княжих родів, сформованих за межами Південної Волині	115
3.3.1. Курцевичі і Буремські	118
.	119
3.3.2. Сангушковичі	121
.	126
3.3.3. Гольшанські	132
.	133
3.3.4. Четвертенські	134
.	135
3.3.5. Масальські	137
.	146
Розділ 4. Шляхетські роди	148
.	148
4.1. Кременецький повіт у межах до реформ середини 60-х рр. XVI ст.	150
4.1.1. Лідихівські, Лосятинські і Лудвиські	154
.	
4.1.2. Нешевичі, Серетецькі (Дудинські) і Кленські	154
.	161
4.1.3. Болбаси-Розтоцькі	178
.	169
4.1.4. Цати	170
..	170
4.1.5. Бабинські	171
.	173
4.1.6. Монтигирдовичі і Кишки	176
.	179

4.1.7. Бережецькі	181
..	182
4.1.8. Гостські	185
..	189
4.1.9. Минківські	195
.	222
4.1.10. Мукосійовичі і Денисковичі	
.	
4.1.11. Словицькі, Вознесенські, Лешницькі і Андрузькі	
.	
4.1.12. Андрузькі	
..	
4.1.13. Микитицькі	
.	
4.1.14. Білокриницькі	
.	
4.1.15. Волчковичі і Олізаровичі	
.	
4.1.16. Боговитиновичі	
.	
4.1.17. Товмачі-Борківські	
.	
4.1.18. Попелинські та їхні наступники	
.	
4.1.19. Ісерницькі	
.	
4.1.20. Вовківські і Дедеркали	
.	
4.1.21. Дідки	
..	

4.1.22. Кобаковичі, Ширинди-Олибівські, Сенюти-Ляховецькі і Патрикії-Радогостські	
.	
4.1.23. Калениковичі, Промчейковичі-Корницькі і Ярмолинські	
4.1.24. Краївські	
.	
4.1.25. Цеценівські	
.	
4.2. Території, приєднані до Кременецького повіту в середині 60-х рр. XVI ст.	
4.2.1. Рогозенські і Батківські	
.	
4.2.2. Опарипеські і Радивили	
4.2.3. Козинські	
.	
4.2.4. Жабокрицькі	
.	
4.2.5. Теслугівські, Крупецькі, Свинуські і Жоравницькі	
.	
4.2.6. Коритенські	
.	
4.2.7. Дчуси	
..	
4.2.8. Лабунські	
.	
Висновки	
..	
Список джерел	
..	
Додатки	
..	

ВСТУП

Актуальність теми. У XV – XVI ст., на схилі середніх віків і на початку нової доби, провідною верствою українського суспільства була феодальна знать, в історичних джерелах відома під збірною назвою “князі і шляхта”, а в сучасних дослідженнях частіше позначується другим з її компонентів. Наділена сеньйоріальними правами, тобто монополією на землю й особистість зайнятих на ній людей, і виділена в окремий юридично визначений стан, доступ до якого регламентувався відповідними правовими процедурами, вона становила основну частину суспільної верхівки, в яку, крім неї, входили ще вище духовенство і міський патриціат.

Історія вивчення знаті нараховує вже кілька століть, однак ми й “досі не знаємо, – слушно констатується в одному з досліджень останніх років, – так би мовити, абетки предмета, а саме: хто поіменно, в якій кількості, в яких групових співвідношеннях, з яким майновим рівнем належав до вищих ешелонів суспільства” [200. – С. 5].

Для забезпечення цілісної наукової картини процесів становлення й функціонування феодальної верхівки України, детальних знань про її витоки, родову номенклатуру, персональний склад, землевласницькі позиції поряд із загальними дослідженнями, у тому числі теоретичними, украй необхідне монографічне вивчення регіональних груп. Одним із регіонів, що в силу певних історичних обставин мав специфічні особливості розвитку, є Південна Волинь, територія якої протягом тривалого часу становила окрему адміністративно-територіальну одиницю під назвою Кременецький повіт. Князі та шляхта цього регіону перебувають у полі зору дослідників уже кілька століть, але результати їх вивчення поки що лише фрагментарні.

Однією з форм організації феодальної знаті були роди. На відміну від так званих геральдичних рицарських родів середньовічної Польщі, а після Городельської унії – і Литви, що склалися з осіб, часто між собою чужих, княжі й шляхетські роди руських земель Великого князівства Литовського мали виключно генеалогічний характер, тобто, становили кровноспоріднені спільноти, які під певним прізвищем і гербовим знаком об’єднували людей різних поколінь, похідних від спільного предка.

Беручи до уваги ту обставину, що кількість знаті, хоча й численна, фізично все-таки осяжна, а роль у суспільному житті надзвичайно велика, одним із можливих і доцільних шляхів її дослідження, на відміну від інших суспільних груп, є суцільне вивчення всієї сукупності родів, що функціонували на певній території протягом якогось відрізка часу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема є складовою програми Кременецького краєзнавчого музею по вивченню історії Південної Волині від найдавнішого часу до наших днів. Окрім того, окремі аспекти дослідження пов'язані з програмами загальних та спеціальних навчальних курсів вітчизняної історії, передбачених навчальними планами вузів.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в тому, щоб на прикладі однієї з регіональних груп української знаті епохи пізнього середньовіччя простежити процес її становлення і розвитку та з'ясувати його регіональні особливості.

Для досягнення мети необхідно вирішити такі завдання:

- 1) встановити час та обставини переходу Південної Волині під владу литовських князів і простежити формування території Кременецького повіту;
- 2) з'ясувати роль давньоруської спадщини та земельної політики литовських князів у формуванні на півдні Волині на схилі середніх віків місцевої знаті;
- 3) виявити й реконструювати всі княжі й шляхетські роди, що володіли в регіоні маєтками, з'ясувати склад належних їм володінь та простежити їх історію;
- 4) уточнити структуру землеволодіння регіону на порозі нової доби;
- 5) виявити всі зафіксовані в джерелах поселення, локалізувати їх на сучасній карті та встановити приналежність до відповідних володінь.

Вирішення поставлених завдань дозволить рельєфніше окреслити витоки та економічне й соціальне обличчя пізньосередньовічної знаті України.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є феодална знать Південної Волині на схилі середніх віків, у 60-х рр. XVI ст. остаточно сформована в територіальну корпорацію привілейованих землевласників Кременецького повіту Волинського воєводства, приналежні до якої особи називалися кременецькими повітниками.

Предмет дослідження. З комплексу проблем історії знаті в якості предмета вивчення нами виділено родовід і склад володінь княжих і шляхетських родів Південної Волині,

унаслідок чого дослідження набуває історико-генеалогічного й історико-географічного характеру. Справедливості ради відзначимо, що генеалогія аристократії з княжими титулами добре розроблена ще наприкінці XIX ст. і зараз потребує лише поправок і доповнень, зате володіння її вимагають детального розгляду практично “з чистого аркуша”. Щодо нетитулованої частини нобілітету вибраного нами регіону, то вона вивчена дуже мало в обох указаних тут аспектах.

Хронологічні межі дослідження. Нижня хронологічна межа дослідження визначається остаточним переходом регіону наприкінці XIV ст. під владу литовських князів і зумовленим політичною стабілізацією початком формування тут місцевої родової номенклатури знаті. Верхню грань становлять переломні в історії знаті 60-і рр. XVI ст., на які припадають завершення зв’язаних між собою процесів її консолідації як окремого стану, формування адміністративно-територіального устрою українських земель у складі Великого князівства Литовського та складання повітових корпорацій нобілітету, суттєве оновлення правових засад поземельних відносин, а також зміна під час Люблінської унії державної приналежності Волині, Брацлавщини й Київщини, яку дехто з учених справедливо вважає умовним рубежем середніх віків і нової доби історії України.

Методи дослідження. Для вивчення знаті нами вибрано метод комплексної генеалогії, який полягає в тому, що становлення і розвиток соціальної групи з’ясовується шляхом суцільної обробки й узагальнення родоводів усіх сімейств певної території або попередньо відібраної частини їх [88. – С. 9 – 17]. Під час дослідження політичного становища Південної Волині та феодального освоєння регіону використано історико-географічний і картографічний методи, кількісні методи допомогли з’ясувати соціальний склад знаті й структуру землеволодіння Кременецького повіту на порозі нової доби. У процесі роботи використовувалися також загальнонаукові методи аналізу і синтезу, узагальнення тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що воно є першою в українській історіографії спробою суцільної реконструкції генеалогії і землеволодіння локальної групи знаті протягом цілого історичного періоду. На основі максимально широкого кола джерел, переважно рукописних, з’ясовано політичне тло формування на півдні Волині місцевої феодальної верхівки, реконструйовано всі княжі й шляхетські роди, що володіли тут маєтками, з’ясовано походження й склад їхніх воло-

дінь, внесено принципові уточнення щодо витоків пізньосередньовічної української знаті та її структури в цілому. До наукового обігу залучено великий масив раніше не використовуваних узагалі або мало вживаних архівних джерел.

Практичне значення одержаних результатів. Дослідження сприятиме уточненню концепції історії Волині та України в цілому в пізньому середньовіччі, зокрема, в галузі політичної історії, соціальної структури, поземельних відносин, а також активізації досліджень, спрямованих на вивчення вітчизняною наукою генеалогії феодальної еліти та географії землеволодіння. Отримані дисертантом результати будуть корисні спеціалістам із політичної, соціальної, економічної, особливо аграрної історії України XV – XVI ст., історичної географії, генеалогії, сфрагістики, археографії, працівникам регіональних музеїв Волині, поліпшать забезпечення викладачів історії у середній і вищій школах регіональними й місцевими матеріалами. Матеріали дослідження можуть бути використані під час підготовки узагальнюючих праць з історії Волині, України в цілому та Великого князівства Литовського, довідкової літератури, зокрема, біографічного й історико-географічного словників, наукових коментарів до публікацій джерел, історичних карт. Дослідження містить багатий матеріал, придатний для використання у навчальному процесі на історичних факультетах вузів при вивченні історії України й Волині, спецкурсів.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовано у виступах автора на IV регіональній науково-практичній конференції “Краєзнавчі дослідження з історії Волині. Нові підходи, форми і методи” (Рівне, 1993), Третій (Львів, 1993), Четвертій (Львів, 1994) і Шостій (Львів, 1997) наукових геральдичних конференціях, Міжнародній науковій конференції “Велика Волинь: минуле й сучасне” (Хмельницький – Ізяслав – Шепетівка, 1994), Міжнародній науково-практичній конференції “Рукописна україніка у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України та проблеми створення інформаційного банку даних” (Львів, 1996), наукових конференціях “Місто Кременець в історії освіти, науки й культури” та “Місто Кременець: Шлях крізь віки” (Кременець, 2002), семінарах варшавської сесії Міжнародної школи гуманітарних наук Центрально-Східної Європи (1998).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в 11 публікаціях: 6 статтях і тезах 5 доповідей.

Структура дослідження. Структура дослідження зумовлена структурованістю об'єкта й завданнями його вивчення. Дисертація складається зі вступу, 4-х розділів, що діляться, у свою чергу, на підрозділи й пункти, висновків, списку джерел і літератури та додатків. Перший розділ відведено для огляду літератури й джерел. У другому йдеться про встановлення в регіоні влади литовських князів, формування територіального устрою та земельну політику, спрямовану на феодальне освоєння території. Третій і четвертий розділи присвячено княжим і шляхетським родам, що володіли на півдні Волині маєтками впродовж двох і більше поколінь.

РОЗДІЛ 1

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ

1.1. Історіографія

Першою генеалогічно-геральдичною працею, в якій фігурує знать Південної Волині, була книга Б. Папроцького “Герби польського рицарства”, видана в Кракові в 1584 р. [261], але родів регіону в ній мало, до того ж інформація про переважну їх більшість зводиться до прізвища й малюнка герба, а там, де трохи повніша, відзначається властивими тодішній літературі цього типу безкритичністю й панегіризмом. У першій половині XVII ст. побачив світ тритомник домініканського ченця Ш. Окольського про шляхетські роди Речі Посполитої [260]. Це видання теж переповнене фантастичними відомостями. Більшою точністю відзначається відомий у двох редакціях гербівник знаті Великого князівства Литовського єзуїта В. Віюка-Кояловича, де розглядаються й окремі роди Південної Волині. Підготовлений у середині XVII ст., він тривалий час ходив у рукописах і тільки на рубежі XIX й XX ст. одна з його редакцій повністю, а інша – частково – були надруковані [241; 242].

У 1728 – 1744 рр. з’явився друком 4-томний гербівник єзуїта К. Несецького [258]. На відміну від попередників, автор спирається у своїй праці не тільки на генеалогічні легенди, а й на актові джерела, чи не вперше в літературі цього типу залучає родинні архіви. У гербівнику знайшлося місце для цілої низки княжих і шляхетських родів досліджуваного нами регіону. Праця К. Несецького послужила потім основою декількох компілятивних переробок, найбільш відомою серед яких є “Геральдика” В. Вельондка, надрукована наприкінці XVIII ст. в 5-и томах [319]. Матеріали К. Несецького тут частково доповнено інформацією, наданою зацікавленими родинами. Загалом твір відзначається панегіризмом, численними неточностями й прямими фальшуваннями. У 1839 – 1845 рр. Я.-Н. Бобрович перевидав гербівник К. Несецького, повторюючи його дослівно, з додачею власної інформації, запозиченої з інших друкованих джерел, яку виділив іншим шрифтом [259]. Тим же шляхом пішов пізніше К. Лодзя-Чарнецький, але довів свою публікацію тільки до літери О [250].

Близькими за своїм змістом до гербівників є стаття К. Пуласького про князів Вишневецьких (1877) [275] та монографія С. Баронча про шляхетський рід Лідихівських (1879) [202]. Написана ченцем монастиря отців бернардинів у Підкамені в панегіричному дусі з метою прославити щедрих ктиторів цього релігійного осередку, друга з праць завдяки опорі на архів роду до наших днів зберігає певну пізнавальну цінність.

У 1879 – 1908 рр. зусиллями Т. Жихлінського було видано 31 том генеалогічного збірника “Золота книга польської шляхти”. Науковий рівень цього видання загалом низький. З опублікованих тут матеріалів про роди регіону заслуговує на увагу лише історико-генеалогічна праця З. Люби-Радзимінського про Єловицьких, що була підготовлена на основі актових джерел [285].

Поворотним пунктом у польській гербовій літературі вважається опублікована А. Бонецьким у 1887 р. праця про княжі й шляхетські роди Великого князівства Литовського [205]. Написана на основі варшавської копії Литовської метрики, вона відзначається неабиякою точністю, правда, вузькість джерельної бази зумовила фрагментарність викладу, що зводиться інколи до переліку згадок про групу осіб, об’єднаних спільним прізвищем. У 1899 р. той же автор почав друкувати багатотомний гербівник, яким охопив усі землі Речі Посполитої, але встиг видати тільки 13 томів (до літери К). А. Рейський, що продовжив розпочату ним справу, видав 14-й і 15-й томи повністю та 7 зошитів 16-го тому й довів словник до прізвища Makomaski [206]. Монументальна праця А. Бонецького й А. Рейського спирається на надані їм архівістами сумарії книг Коронної і Литовської метрик, Коронного трибуналу та гродських судів із варшавського архіву, публікації джерел, документи з родинних архівів, матеріали інших дослідників. Унаслідок обширності видання та неминучого в цій ситуації користування чужими матеріалами, не завжди якісно зібраними, укладачам не вдалося уникнути помилок.

Через п’ять років після появи першого тому охарактеризованої вище праці подібний за розмахом гербівник почав публікувати С. Урусський. Співробітникам його А. Влодарському вдалося довести видання до останніх прізвищ на літеру R [316]. Гербівник С. Урусського відзначається великою кількістю помилок, зумовлених слабкою опорою на архіви, залученням сумнівних джерел і панегіризмом, тому в наукових колах не має авторитету.

Серед робіт польських істориків XIX – XX ст. про знать найрельєфніше виділяються дослідження Ю. Вольфа. У 1885 р. він видав список сенаторів та урядників Великого князівства Литовського, у наступному році опублікував окремою книжкою свої доповнення й поправки до циклу книжок К. Стадницького про рід Гедиміна, а в 1895 р. побачив світ знаменитий фоліант про титуловану литовсько-руську аристократію [322; 323]. Виконана на багатій джерельній базі, дуже сумлінно опрацьованій, уже понад століття ця праця залишається головним джерелом інформації про всі княжі роди Великого князівства Литовського, у тому числі й ті, що володіли маєтками на півдні Волині.

На відміну від попередників, А. Бонецький та Ю. Вольф цікавилися не тільки генеалогією та службовою кар'єрою опрацьовуваних ними родів, а й землеволодінням. Зумовлювалося це самим характером джерел, на які вони спиралися, а також необхідністю брати до уваги маєтки й місце їх розташування при розгадуванні різноманітних генеалогічних ребусів. Прямої цілі вивчати землеволодіння ні перший, ні другий із цих авторів не ставили, тому нерідко, навіть маючи під рукою джерела, достатні для того, щоб реконструювати повний склад маєтків, вони обмежуються перерахунком частини поселень.

Друге і третє десятиліття XX ст. в польській генеалогічній літературі позначені тривалою дискусією з приводу походження князів Несвіцьких, у яку втягнулися близько десяти вчених. Залишившись незавершеним, цей науковий спір, названий одним із його учасників “генеалогічною війною”, сприяв залученню до наукового обігу деяких нових та переосмисленню відомих уже джерел про витоки цілої групи аристократичних родів Південної Волині, похідних від князів Несвіцьких [180. – С. 230 – 231; 216. – S. 13; 227 – S. 115; 228 – S. 21, 28; 229. – S. 142; 234; 272; 273; 277; 278; 279; 280; 287; 288; 289; 291; 292; 293; 297; 300; 302].

Проблем, пов'язаних із минулим української знаті, у тому числі й нашого регіону, у хронологічних межах до Люблінської унії польські історики торкалися не лише в генеалогічних працях, а й у дослідженнях інших аспектів історії Великого князівства Литовського та Польського королівства. Перелік їх відкривається двома працями М. Стрийковського, одна з яких була написана між 1575 і 1578 рр., але опублікована аж через чотири століття, а інша – знаменита “Хроніка польська, литовська, жмудська і всієї Русі” – з'явилася друком ще в 1582 р. Тут уперше було літературно оформлено відому версію про походження кня-

зів Несвіцьких, Збаразьких, Вишневецьких, Порицьких і Воронежських від Корибути Ольгердовича, що безроздільно панувала потім аж до середини XIX ст. й зараз має серед учених прихильників [308; 309].

Суцільний потік відповідної наукової літератури починається з останньої чверті XIX ст. К. Пуласький у середині 80-х рр. опублікував працю про волинські володіння королеви Бони [276. – S. 157 – 188]. О. Яблоновський в обширній вступній статті до публікації податкових реєстрів (1889) спробував вирахувати станом на кінець XVI ст. площу Кременецького повіту, 33 % якої відвів на маєтки роду Острозьких, а 21 % – родів, похідних від князів Несвіцьких [233. – S. 12, 109 – 113]. Володіння цих та інших княжих родів Волині, на відміну від магнатських латифундій сусіднього Поділля, автор розглядав як “тільки дещо видозмінені феодальні княжі уділи” “династичного походження” [233. – S. 107, 127]. Серед праць дослідника виділяється етапний за своїм значенням історичний атлас земель України кінця XVI – початку XVII ст., що охоплює всі зареєстровані податковими реєстрами поселення, об’єднуючи їх у маєткові комплекси [201].

О. Галецький у праці про Волинь за правління Казимира Ягайловича, виданій на початку Першої світової війни, переконливо довів перебування Кременецького повіту в 40-х – на початку 50-х рр. XV ст., під час існування тут окремого князівства Свидригайла, за межами цього державного утворення, доповнив джерелознавчі спостереження М. Довнар-Запольського щодо так званої книги данин Казимира, уточнив заплутану хронологію привілеїв Свидригайла, висловив цікаві думки щодо походження окремих родів. На думку вченого, у другій половині XV ст. розвиток Волині відзначався відчутним зменшенням володінь і політичного впливу місцевого боярства, що з давньоруського часу залишалося тут на провідних позиціях, розривом донедавна ще міцних його зв’язків із руською знаттю галицької половини колишньої держави Романовичів та швидким утвердженням у регіоні княжих родів [227].

З краєзнавчої польської літератури початку XX ст. необхідно відзначити працю М. Гоздави-Гіжицького, що писав під псевдонімом Волиняк. Спираючись на сумлінно опрацьовані опубліковані й рукописні джерела, автор викладає історію всіх без винятку поселень Старокостянтинівського повіту Волинської губернії [226]. Переважна більшість зібраних тут матеріалів стосується землевласників цієї частини давнього Кременецького пові-

ту пізнішого часу, але в окремих нарисах ідеться й про тих, що володіли ними ще до Люблінської унії, зокрема, Острозьких, Жаславських, Збараських, Лабунських, Сенют і Ярмолинських.

У вступному розділі дослідження В. Добровольської про Юрія і Криштофа Збараських, що з'явилося друком у 1927 р., серед іншого йдеться і про витоки роду [216. – С. 12 – 26]. Княжим родам, похідним від Несвіцьких, у контексті формування магнатерії Речі Посполитої присвячена стаття Ф. Равіти-Гавронського [292]. В. Поцеха в заключному томі праці про королеву Бону торкається також перебування в її руках протягом 20 років Кременецького староства, залучаючи при тім деякі нові факти [269. – С. 133 – 138].

В останні роки в польській науці спостерігається зростання інтересу до генеалогії, з одного боку, та до історії східних сусідів – з іншого. У результаті маємо кілька нових робіт, дотичних теми нашого дослідження. У 1989 р. вийшла, зокрема, праця А. Каменського про кар'єру роду Семашків, з якого походив один із кременецьких старост і який за кільканадцять років до кінця досліджуваного нами періоду придбав на південно-східній околиці Луцького повіту, віднесеній потім до Кременецького, маєток [238]. Я. Тенговський у 1996 р. опублікував статтю, в якій запропонував ще один варіант відповіді на питання про походження князів Несвіцьких [312]. Знаті, яка на рубежі XV й XVI ст. володіла маєтками на півдні Волині, у тому числі й у генеалогічному аспекті, частково торкається в праці про Велике князівство Литовське за правління Олександра К. Петкевич [265]. Т. Кемпа в біографічній монографії про В.-К. Острозького пише також про володіння князя на півдні Волині [240].

З робіт російських істориків кінця XIX ст. в першу чергу відзначимо капітальну працю М. К. Любавського про територіальний устрій Великого князівства Литовського до Першого Литовського статуту. Тут поміщено обширний перелік поселень Південної Волині, який спирається на дільчі листи князів Збараських, книгу данин Казимира, деякі опубліковані акти Литовської метрики перших двох десятиліть XVI ст. різним особам на маєтки та ревізію Волинських замків 1545 р., правда, під час його складання вченому не вдалося уникнути помилок у локалізації частини поселень на сучасній йому карті та у визначенні території Кременецького повіту в цілому, до якого він відніс і володіння князів Збараських, що потрапили сюди лише в результаті реформ середини 60-х рр. XVI ст. [148. – С. 229 –

235]. Через два роки після публікації праці М. К. Любавського побачила світ близька до неї за темою книжка Ф. І. Леонтовича [147]. Описуючи володіння численних княжих родів, у тому числі й волинських, автор розглядав їх як уділи, унаслідок чого був підданий М. К. Любавським гострій критиці [149. – С. 32 – 43]. М. В. Довнар-Запольському належить стаття про польсько-литовські договори 1366 р., важлива для розуміння перебігу боротьби за Волинь у XIV ст. [126].

Генеалогічні дослідження російських учених, дотичні нашої теми, дуже скромні. Н. В. фон Баумгартен на початку XX ст. помістив у збірнику московського Історико-родовідного товариства дві замітки, в яких йшлося про генеалогію князів Південної Волині, похідних від роду Несвіцьких [97], а перу Є. І. Вітте належить опублікований перед Першою світовою війною історико-генеалогічний коментар до пом'яників Києво-Печерської лаври та Михайлівського Золотоверхого монастиря, в яких є записи цілої низки родів нашого регіону. Спираючись на праці К. Несецького, А. Бонецького, Ю. Вольфа, опубліковані актові джерела, автор другого з досліджень викладає генеалогію князів Вишневецьких, Острозьких, Жаславських, встановлюючи при тім кілька належних до них осіб, за іншими джерелами невідомих, а також шляхетських родів Боговитиновичів, Гостських, Олізаровичів, плутаючи, правда, останніх з однойменним київським родом і приписуючи їм в якості предка Олізара Шиловича [103].

У вітчизняній історіографії вивчення української знаті схилу середніх віків і початку нової доби, започатковане в 60-х рр. XIX ст. працею В. Б. Антоновича про овруцьку околичну шляхту [91], розвитку не набуло. Зумовлювалося це передовсім тривалим домінуванням серед учених народницької ідеології з властивим їй негативним ставленням до вищих суспільних верств, а потім утвердженням на її місці так званого класового підходу. Знать вивчалася лише частково, і то більше в загальноісторичному плані. Генеалогія княжих і шляхетських родів, історія належних їм володінь, як і цілий комплекс інших проблем, практично залишалися поза увагою українських дослідників. Показовим у цьому відношенні є те, що перша і єдина спроба укласти гербівник української шляхти (довести цю спробу до кінця, правда, уже через об'єктивні обставини, на жаль, не вдалося) була зроблена аж у 1939 р. [115]. Ті кілька праць, що становлять спадщину українських істориків минулих поколінь, близьку за темою до нашого дослідження, стосуються інших регіо-

нів – Київщини, Брацлавщини, Володимирського й Луцького повітів Волині [200. – С. 17 – 18]. З праць українських учених, що працювали в еміграції, маємо всього лиш невеличку компілятивну статтю В. Сенютовича-Бережного про походження князів Несвіцьких [169].

Формування інтересу до вищих верств минулих епох у сучасній українській науці зв'язане з іменем Н. М. Яковенко, яка в другій половині 1980-х рр. почала розробляти різні аспекти історії князів і шляхти України [197; 198; 199]. У фундаментальній праці, виданій у 1993 р., дослідницею ґрунтовно розкрито загальні напрями становлення та еволюції цих груп українського суспільства на пізньосередньовічному й ранньомодерному етапах його історії, показано генетичний зв'язок між елітами давньоруської і наступної після неї литовсько-руської епох [200]. У своїй праці Н. М. Яковенко принагідно торкається також проблем генеалогії та складу володінь частини родів. Аналізуючи, зокрема, персональний склад знаті Волині, детальніше зупиняється під цим кутом зору на Боговитиновичах, Словицьких, Семашковичах, реконструює обширну кровноспоріднену спільноту Кірдейовичів, відгалуженнями якої були Козинські, Гостські й Дчуси [200. – С. 128 – 144]. Усі перераховані тут роди володіли маєтками в Кременецькому повіті.

На початку 90-х рр. почали з'являтися публікації про аристократію з княжими титулами Л. В. Войтовича, що вилилися потім у дві об'ємні книжки, окремі розділи яких відводяться для огляду кланів титулованих землевласників Південної Волині [106; 109; 110; 111]. Слідом за Ф. І. Леонтовичем автор вважає, що до самого кінця XV ст. володіння всіх без винятку князів у межах Великого князівства Литовського становили удільні князівства з відповідними їм атрибутами державності, а формально залишалися ними аж до Люблінської унії, а деякі навіть далі [109. – С. 198 – 202; 111. – С. 511].

З робіт інших дослідників необхідно відзначити статтю В. І. Ульяновського про К. І. Острозького [187] і вступну статтю І. О. Ворончук до публікації частини інвентаря володінь князів Острозьких 1620 р., де, серед іншого, ідеться про формування обширних володінь цього роду на півдні Волині [112], та публікацію тестаментів декількох осіб із роду Збарзських, здійснену Л. Я. Демченко [43].

Огляд літератури показує, що феодална еліта вибраного нами регіону коли-не-коли потрапляє в поле зору вчених уже протягом тривалого часу, причому найбільші заслуги в її вивченні належать польським дослідникам, але результати спорадичні. У вітчизняних дос-

лідженнях верхівки українського суспільства схилу середніх віків, що заново формуються в останні півтора десятиліття і поки що є загалом недостатньо активними, регіональні групи знаті, генеалогія та маєтки окремих родів залишаються на узбіччі.

1.2. Джерела

Першочерговим джерелом з історії волинської знаті схилу середніх віків є архів канцелярії великого князя литовського, відомий під умовною назвою Литовська метрика, що зберігається нині в Російському державному архіві давніх актів у Москві [14]. Метрика складається з декількох сотень книг, в які вписувалися копії різноманітних документів, що виходили з канцелярії великого князя, акти ревізій, сеймові ухвали, судові вирокі тощо. Усі книги досліджуваного нами періоду, за винятком 9-ї, що дійшла в оригіналі, є копіями кінця XVI ст. [98].

Найбільше актів, що стосуються нашого регіону, містять так звані Книги записів. Крім текстів документів, у Литовській метриці є чимало коротких регестових нотаток про них. Під заголовком “То суть книги, кому король именья роздал” у 3-й Книзі записів знаходимо, зокрема, понад 1200 лаконічних поміток, якими зареєстровано видані Казимиром Ягайловичем привілеї та судові ухвали в справах щодо маєтків [44. – С. 1 – 62; 48]. Як відзначав М. В. Довнар-Запольський, який уперше опублікував цю пам’ятку, “книга данин є своєрідним вихідним журналом великокняжої канцелярії по роздачі земель” [128. – С. 7]. Цінність цього джерела зумовлюється тим, що переважну більшість текстів зафіксованих у ньому документів утрачено.

Зафіксовані в “книзі данин” документи дуже важко датувати, оскільки рік їх появи відзначається тут рідко. У більшості записок канцеляристи залишили дату поза увагою, а там, де вона є, указується, як правило, індіктом, але за 52 роки перебування Казимира Ягайловича при владі одні й ті ж індікти повторювалися по три, а то й чотири рази. На час переписування пам’ятки наприкінці XVI ст. цілісність оригіналу, що первісно складався, мабуть, з окремих незшитих аркушів, була вже порушена, тому хронологічно записи переплутались, а намагання копіїстів погрупувати їх за географічною ознакою, не завжди, правда, витримане, додатково ускладнило справу. При датуванні документів, крім індіктів, до-

водиться брати до уваги імена причетних до їх появи осіб, місце видання, титулатуру монарха, що спочатку був, як відомо, лише великим князем, а в 1445 р. став ще й королем.

З документів, поміщених у так званих Книгах публічних справ, на найбільшу увагу заслуговує відомий “попис” Литовського війська, що становить список землевласників Великого князівства станом на 1528 р. з відмітками про кількість вершників, яких вони повинні були виводити із собою на війну [50. – Стб. 1 – 233]. Складено його в господарській канцелярії на початку наступного року на основі матеріалів про розміри маєтків, а точніше, кількість у них підданих, зібраних у другій половині 1528 р. по всьому Великому князівству під наглядом господарських урядників [252. – S. 19 – 22]. Крім реєстру 1528 р., використано також подібні до нього військові переписи 1565 й 1567 рр. [50. – Стб. 233 – 1378]. Останні склалися гетьманом у місцях збору литовського війська, що впродовж декількох місяців прибувало з провінцій на війну з Росією. Оскільки тут фіксували тільки тих, що з’явилися на службу, то багато землевласників у ці реєстри не потрапило. Непридатні з цієї причини для загальних оцінок персонального складу знаті регіону, вони, однак, залишаються цінним джерелом для генеалогічних реконструкцій, оскільки фіксують чималий масив осіб.

У Книгах переписів збереглися акти ревізій українських замків 1545 й 1552 рр., і серед них Кременецького та Луцького, які містять списки землевласників, присутніх та відсутніх під час проведення ревізії 1545 р., переліки городових повинностей на користь обох замків із приватних маєтків, дані про доменіальні володіння та їх роздачу за Сигізмунда I [82. – S. 19 – 107; 35 / 1. – С. 152 – 184; 35 / 2. – С. 23 – 35].

Литовська метрика освоюється наукою вже понад півтора століття. Частина її вмісту опубліковано в різноманітних збірниках історичних джерел. На початку ХХ ст. вчені взяли за систематичну корпусну публікацію книг [47; 48; 49; 50]. Перервана Першою світовою війною та наступними обставинами, вона відновлена зараз литовськими й білоруськими вченими [52; 70; 71; 72; 73; 74; 75; 76; 77; 78; 79; 80;]. У нашому дослідженні використано як публікації книг Метрики та витягів із неї, так і неопубліковані тексти.

Завдяки прикордонному розташуванню Кременецького повіту, спільним кореням частини галицьких і волинських родів, походженню окремих волинських родів із території Корони Польської, матримоніальним зв’язкам та деяким іншим обставинам матеріали,

що проливають світло на історію знаті Південної Волині до Люблінської унії, можна віднайти й у коронних архівах. З Коронної метрики, що зберігається зараз у Головному архіві давніх актів у Варшаві, за опублікованим на початку ХХ ст. Т. Вержбовским сумарієм поактових реєстрів нами використано аналогічні з литовськими Книги записів першої половини XVI ст. [257].

Ще одним цікавим джерелом є докладний інвентар коронного архіву, споряджений в останні роки правління Сигізмунда Августа майбутнім канцлером Я. Замойським, фрагменти якого, що стосуються земель Русі й Литви, опублікував у свій час О. Галецький [228]. В інвентарі детально зреєстровано втрачені пізніше документи, що висвітлюють витоки роду Мукосійовичів, долю одного з князів Несвіцьких тощо.

З архіву Корони походять також обнародовані О. Яблоновським поборові реєстри Волинського воєводства 1570 й 1583 рр. [86. – S. 3 – 36, 79 – 148]. Перший із цих документів хронологічно збігається з верхньою межею нашого дослідження, тому органічно вписується в склад його джерел. Другий, віддалений на півтора десятиліття, через брак ближчих за часом використано для визначення складу частини тих володінь, що в реєстрі 1570 р. охарактеризовані загальною, тобто без переліку поселень. Залучаючи обидва реєстри до нашого дослідження, ми враховували, що частину географічних назв тут поперевернуто, окремі поселення замість Кременецького повіту віднесено до Луцького, замість дійсних власників указано посесорів або, якщо маєтки становлять власність жінок, їхніх чоловіків, і робили відповідні поправки.

Структурним підрозділом Коронної метрики є так звана Руська або Волинська метрика – окрема група книг для українських воєводств Великого князівства, під час Люблінської унії інкорпорованих до складу Корони. Заведені в 1569 р., ці книги, крім записів поточних справ, важливих для вивчення поунійної доби, містять також чимало підтверджень давніших документів. Волинська метрика зберігається зараз у Російському державному архіві давніх актів у Москві, де об'єднана з Литовською метрикою в єдиний фонд [14; 117; 153].

Локальна влада на півдні Волині належала повітовій адміністрації. За термінологією середини XVI ст., вона називалася замковим, а після реформ 60-х рр. XVI ст. – гродським урядом. До компетенції уряду входили керівництво господарством доменіальних воло-

дiнь, збiр податкiв, увiд у володiння маєтками, контроль за їх вiдчуженням, суд над господарськими селянами, мешканцями передмiсть Кременця та повітовою шляхтою, організація земської служби господарських зем'ян. Повітова адміністрація вела спеціальні книги, які спочатку називалися замковими книгами старост і підстарост, далі городовими книгами, а остаточно за ними закріпилася назва гродських. У Кременці такі книги запровадив, мабуть, С. Фальчевський, що займав тут у 1539 – 1544 рр. посаду старости [177. – С. 386], оскільки раніших слiдiв їх побутування не виявлено.

За Бiльським привiлеєм 1564 р. у всiх повітах Великого князiвства запроваджувалися земські й підкоморські суди – виборні шляхетські інституції станового характеру [142]. Земські суди розглядали всi цивiльнi справи шляхти, а підкоморські займалися межуванням володiнь. Найдавнiшим свiдченням про Кременецький земський суд i його книги є запис 15 липня 1565 р. до книг Луцького замкового уряду заяви Олени Бiлокриницької про те, що Мисько Словак, кременецький земський підписок, поставлений писарем Григорієм Болбасом при книгах, вiдмовився вписати її скаргу [3 / 7. – Арк. 209], а перші записи в кременецьких земських книгах датуються серпнем 1568 р. [2 / 1; 137 / 1. – С. 17].

Підкоморські книги Кременецького повіту не збереглися, а замкові, гродські й земські дійшли до наших днiв iз катастрофічними втратами [290; 137 / 1. – С. 6 – 7; 190. – С. 196]. Через надзвичайно поганий фізичний стан тривалий час вони були, як вiдзначав член Київської археографічної комісії К. Козловський, “недоступні для будь-якої розробки” [134]. Нині ці надзвичайно цiннi джерела завдяки реставрації стали доступні для наукового вжитку; орієнтуватися в них допомагають укладені архiвістами й частково опубліковані поактові описи [137].

Часто з тих чи інших причин кременецькі повітники заносили різноманітні заяви та акти до адміністративно-судових книг Луцького повіту. Крім того, володiння десятка шляхетських родiв потрапили до Кременецького повіту аж під час розмежування середини 60-х рр. XVI ст., а раніше адміністративно-територіально належали до Луцька. На вiдмiну від кременецьких, луцькі книги дійшли до наших днiв у задовiльному стані. Засобом, що допомагає в них орієнтуватися, служать детальні поактові описи, складені в останній третині XIX й на початку XX ст. [125. – С. 96 – 98]. Значну частину актів у свiй час було опубліковано. Крім публікацій, у разі потреби нами використовувались також оригінали замкових i

городських книг 60-х рр. XVI ст. [3].

У книгах Володимирського повіту записи, які стосувалися б кременецьких повітників, робилися дуже рідко.

Деякі матеріали з історії знаті Південної Волині можна віднайти в книгах судово-адміністративних установ Львівської землі. Цінність цього джерела зумовлюється тим, що на українських землях, підвладних Короні, городські й земські суди з'явилися, як відомо, ще в 30-х рр. XV ст. Записи в книгах львівських судів XV ст. використано за публікаціями кінця XIX – початку XX ст. [64].

Джерела з історії шляхти відкладалися також у монастирських паперах. З православних чернечих осередків у хронологічних межах до кінця 60-х рр. XVI ст. в досліджуваному регіоні відомі лише Спаський монастир у Кременці [165. – С. 75 – 76], монастир у Жаславлі [165. – С. 84], монастир у володіннях князів Жаславських у селі Двірець [30. – С. 140] та монастир св'ятого Сави точніше невідомого розташування [14 / 199. – Л. 49 об. – 51 об.], але архіви їх не збереглися. Кілька записів, унесених місцевими князями й шляхтою, виявлено в пом'яниках київських монастирів – Печерського та Михайлівського Золотоверхого [38; 40]. Джерела цього типу, надзвичайно лаконічні [135], для генеалогічних реконструкцій мало придатні, але інколи допомагають заповнити якісь прогалини.

У садибі кожного землевласника поступово нагромаджувалися різноманітні папери, що супроводжували процес життєдіяльності його роду. Більшість їх була зв'язана, звичайно, з правами на маєток і господарською діяльністю. Поряд з оригіналами, особливо якщо вони писані кирилицею або в поганому стані, у родових архівах часто трапляються копії. Зняті здебільшого у XVIII ст., вони інколи полегшують відчитування тексту, реконструкцію втрачених фрагментів. Ще одну групу документів цих збірок становлять сумарії – описи паперів, наявних в архіві взагалі або дотичних якоїсь справи. У сумаріях може викладатися зміст, інколи навіть дуже детально, на сьогодні вже втрачених актів.

Однією з найбагатших родових збірок, похідних із Південної Волині, є архів Сапег, що зберігається нині у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника [13]. Започаткував цю складну “багатошарову” пам'ятку рід Сенют, який нагромадив чимало власних паперів і позбирав, поглинаючи маєтки, архіви своїх сусідів – Промчейковичів-Корницьких, Лешницьких, Ярмолинських, Човганських. Спочатку архів зберігався в резиденції Сенют у Ля-

хівцях, на рубежі XVIII й XIX ст. був перенесений – уже іншими власниками, бо рід Сенют вигас – у сусіднє містечко Теофіполь, десь у 60-х рр. XIX ст. Л. Сапега забрав усі папери в придбаний ним під Перемишлем маєток Красичин, а звідти вони потрапили до Львова [178].

У тій же бібліотеці знаходиться велика за обсягом збірка паперів кременецьких повітників Єловицьких [11]. Давній архів цього роду загинув наприкінці XVII ст. в Дубенському замку [285. – S. 217, ргзур. 2], тому оригінальні документи, що дійшли до наших днів, походять переважно з пізнішого часу, але наприкінці XIX ст. на замовлення когось із Єловицьких було проведено пошук матеріалів, пов'язаних з історією роду, у різних архівосховищах Російської та Австро-Угорської імперій і зібрано поважну колекцію витягів із книг Литовської і Коронної метрик та місцевих судово-адміністративних установ, а також копій документів із приватних архівів.

Чимало матеріалів, що походять із родових архівів Південної Волині, зберігається в архівах і бібліотеках Польщі. Виняткове місце серед них належить архіву Сангушків, який знаходиться зараз у Державному архіві в Кракові [20; 21; 22; 133; 223; 225]. Ця збірка складалася в процесі життєдіяльності княжих родів Острозьких, Жаславських і Сангушків. Давніша її частина опублікована [66], а документи другої половини XVI й наступних століть, у тому числі сумарії, в яких викладається зміст нерідко втрачених уже паперів, залишаються маловідомими. Вивчення відзначених частин архіву Сангушків дало можливість встановити кілька раніше невідомих науці осіб роду Жаславських, детальніше простежити шляхи нарощування князями Острозькими й Жаславськими на півдні Волині володінь, уточнити їх склад, з'ясувати значний відтинок межі між Кременецьким і Луцьким повітами, встановленої в середині 60-х рр. XVI ст.

У Головному архіві давніх актів у Варшаві з родових збірок, що містять документи з історії Південної Волині, найбільшу увагу привертає архів князів Радивилів. Документи, дотичні теми нашого дослідження, зосереджені тут в основному у відділі I (“Пергаментні документи”), частково у відділі II (“Історичні документи”) [17; 18]. У відділі I виявлено, зокрема: кілька пергаментів князів Збаразьких і Вишневецьких, що дозволяють установити імена раніше невідомих представників цих родів та уточнити склад маєтків; продажний лист Васька Соєковича Петру Яновичу на село Дунаїв, який засвідчує появу в регіоні во-

лодінь литовського роду Монтигирдовичів; акт, що проливає світло на формування в маєтку Біла Криниця двох однойменних зем'янських родів; продажні й заставні листи роду Лідихівських тощо.

У бібліотеці Ягеллонського університету в Кракові виявлено великий за обсягом архів роду Лідихівських [23], але ближче знайомство з цією збіркою показало, що її матеріали в хронологічні межі нашого дослідження не входять.

Чимало документів дійшло до наших днів у складі колекцій, зібраних шанувальниками історії, ученими, науковими установами та музеями. Найбагатшим на джерела з історії знаті Кременецького повіту є серед них так званий Березький архів Радзимінських, що зберігається нині у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника [12]. Ця збірка, в основу якої ліг родовий архів Денисків, зосереджений у селі Березький, увібрала в себе фрагменти архівів багатьох шляхетських родів Південної Волині. Деякі з них потрапили до неї разом із маєтками як спадщина предків, але більшість була зібрана як колекція. Згідно з укладеним наприкінці XIX ст. З. Любою-Радзимінським списком, тут опинилися папери Денисків-Матвіївських і Минківських із села Березький, Боговигинів і Ярмолинських із села Семенів, Дедеркалів із села Дедеркалі, ольшаницької гілки Сенют із села Ольшаниця, Сенют-Радогостських із села Козин, Ісєрницьких, Лосятинських, Лідихівських і Лудвиських із села Лосятин, Болбасів-Розтоцьких із села Розтоки, Дчусів із села Почапки [211]. Численну групу рукописів колекції становлять сумарії. Найбільшу увагу привертають “Інвентар Ляховецького архіву”, що охоплює папери Кременеччини з початку XVI до 60-х рр. XVIII ст., і “Сумарій до маєтків Мукосіїв-Денисків”, укладений у 1816 р. [12 / 61.I.4; 12 / 71.II.3].

У бібліотеці Варшавського університету за копією середини XX ст. використано мало-відомий сумарій архіву князів Острозьких, де зафіксовано цілу низку документів, що не дійшли до наших днів [24 / 425. – S. 337 – 374].

Комплексне вивчення охарактеризованих та деяких інших джерел дозволяє реконструювати процес становлення на півдні Волині феодальних родів та формування тут їхніх володінь.

РОЗДІЛ 2

ЗЕМЕЛЬНА ПОЛІТИКА ВЕЛИКИХ КНЯЗІВ ЛИТОВСЬКИХ НА ПІВДНІ ВОЛИНІ

2.1. Перехід Південної Волині під владу литовських князів. Формування території Кременецького повіту

Станом на кінець 60-х рр. XVI ст. Кременецький повіт охоплював верхів'я річок Стиру, Горині, Серету, Збруча, Случі та Бужка. У другій половині X ст. окреслені тут простори, належні перед тим літописним племінним князівствам волинян, тиверців і древлян [168. – С. 94 – 106, 127 – 128], влилися в державу Рюриковичів. У результаті розпаду Русі на окремі князівства територія майбутнього повіту опинилася на стику Волинської, Галицької і Київської земель [136. – Карта между с. 80 – 81; 156. – Карта между с. 64 – 65, 136 – 137; 185. – С. 116 – 117, 123 – 126; 186. – С. 112, 117]. На кінець XII ст. волинські Мономаховичі витіснили київського князя з Погорини, а внаслідок переходу до Романа Мстиславича в 1199 р. галицького стола в руки останнього потрапили також належні попереднім його володарям землі у верхів'ях Серету й Збруча. У другій третині XIII ст. в південно-східній частині регіону, у верхів'ях Случі й Південного Бугу, заявило про себе окреме політичне утворення, відоме під назвою Болохівська земля, господарі якого постійно конфліктували з Романовичами [90; 107; 118; 119. – С. 44 – 46; 121; 122; 123; 167; 183].

Навала монголів витворила на території, що нас цікавить, нову демографічну й політико-адміністративну ситуацію. Частина старих округ, зокрема, навколо городів у верхів'ї Горині – Полоного, Кам'янця, Ізяславля, Гнойниці, Тихомля, унаслідок розгрому їхніх центрів і відходу мешканців у спокійніші райони припинила, мабуть, існування, а населення верхів'їв Случі, Південного Бугу, Збруча й Гнізної опинилося під безпосереднім контролем Золотої Орди. На кінець XIII ст. влада Романовичів у південно-східному напрямі доходила, очевидно, лише до Горині. Не випадково саме на Горині в 1387 р. Мстислав Данилович зустрічав військо хана Телебути, що прямувало на Польщу [57 / 35]. На початку наступного століття галицько-волинські князі могли скористатися спалахом усередині Золотої Орди

боротьби за владу й на деякий час посунути тут свої кордони, але успіх їх мав бути дуже короткочасним. Невдовзі ординці відновили свої позиції [194. – С. 15 – 23].

На середину XIV ст. залежні від Золотої Орди простори між Дністром і Дніпром склалися в окрему область під назвою Подільська земля. “Отчичами и дедичами” її, за повідомленням літописної “Повісті про Поділля”, були князі татарського походження, “а от них заведали атамани, и боискаки, приеждаючи, от тых атаманов имовали с Подольскои земли дан” [57 / 35. – С. 66, 74]. У привілеї 1395 р. Спиткові з Мельштина на ленне володіння частиною Поділля, на цей час уже звільненого з-під влади татар, крім наданих реципієнту Кам’янця, Смотрича, Скали, Червоногорода й Бакоти, Ягайло називає також розташовані північніше округи городів Теремовль, Стінка, Межибоже, Божський і Вінниця, що теж є подільськими, але залишаються в безпосередньому віданні короля [66 / 1. – S. 19], а Ядвіга в окремому листі додає ще сюди Черкаси й Звенигород [317. – S. 11]. Джерела середини XVI – початку XVII ст. дають підстави відсунути межі Подільської землі далі на північ, оскільки відносять до Поділля володіння князів Збараських в околицях Збаража [14 / 38. – Л. 7, 76] та волості князів Острозьких у верхів’ях Случі від Базалії до Любартова включно [141. – С. 40 – 41]. Таке означення цих територій залишилося, гадаємо, як пережиток із часу, коли вони перебували в зоні досяжності баскаків.

Перебуваючи в складі підвладного ординцям Поділля, Болохівська земля повинна була зберегти певну цілісність і відособленість. Свідченням тривалого існування її як окремої територіальної одиниці є глибока закарбованість у пам’яті назви Болохово, що вживалася щодо просторів за р. Горинь у басейні її притоки Жерді та на південний схід від Збаража навіть у середині XVI ст. [123. – С. 11 – 13].

Загибель у 1340 р. Болеслава-Юрія Тройденевича стала, як відомо, сигналом до відкритої збройної боротьби за галицько-волинські землі між Польщею, Угорщиною, Литвою та Золотою Ордою, що затягнулася майже на півстоліття. У результаті походу Казимира III на Гедиміновичів, здійсненого наприкінці літа 1352 р., з’явився польсько-литовський договір про перемир’я між сторонами строком на два з половиною роки, який проливає деяке світло на територіальну приналежність частини досліджуваного нами регіону. За цим актом, Львівська земля “исполна” належить польському королю, Володимирська, Луцька, Белзька, Холмська й Берестейська землі “исполна ж” залишаються за литовцями, а Кре-

менець під час перемир'я повинен був тримати Юрій Наримунтович, але під подвійним верховенством – “от князей литовських и от короля” – і без права зводити тут оборонні споруди [42. – С. 29 – 32].

“А коли мир станеть, – відзначалося далі, – Юрью князю города лишитися”, – але хто мав перебрати його до своїх рук, не уточнялося [42. – С. 30]. Як складалася доля Кременця з навколишньою округою після закінчення визначеного договором строку, аж до середини наступного десятиліття джерела мовчать. Правда, в одному з листів Казимира III, датованому в Судимирі 25 липня начебто 1361 р., серед свідків згадується кременецький воєвода пан Лесота [42. – С. 36], що мало б означати приналежність города в цей час полякам, але склад свідків та ігнерарій короля показують, що документ з'явився не раніше 1366 р. [262. – S. 224. – 225, przym. 2].

Великий похід Казимира III на Гедиміновичів, здійснений у 1366 р., завершився двома новими договорами. Один із них – між королем і Гедиміновичами на чолі з Ольгердом – перерозподіляє Волинь і обумовлює наступні відносини між сторонами, а другий, укладений Казимиром III з одним Любартом, уточняє межу, що ділить між ними Володимирську землю [42. – С. 38 – 39; 126. – С. 3 – 4, прим. 3; 286 / 1. – S. 56]. За першим із договорів, Любарт зберіг за собою Луцьку землю та кілька прилеглих до неї північно-східних володимирських волостей. Окреслюючи південні окраїни Луцької землі, сторони відзначають їх городами Стіжок, Данилів, Закамінь, Шумськ, Острог, Полоний і Межибоже, що творять своєрідний оборонний пояс Любартових володінь із південного сходу. Казимир III забрав собі все руське Забужжя, більшість Володимирської землі та верхів'я р. Стир і її допливу Ікви з округами городів Олесько, Лопатин, Перемиль і Кременець [126. – С. 3 – 4, прим. 3; 286 / 1. – S. 56]. Таким чином, на початку другої половини 60-х рр. XIV ст. територію, що нас цікавить, розрізав кордон між Короною та Любартовою часткою Великого князівства Литовського.

Серед перерахованих у договорі городів Любарта привертає увагу Межибоже. Судячи з розташування цього віддаленого від інших пунктів оборонного й адміністративного осередку, що належав до Подільської землі, його округу мали становити верхів'я Случі й Південного Бугу, тобто землі, котрі входили раніше в літописну Болохівську землю, а північна смуга їх, як уже відзначалось, ще й на рубежі XVI й XVII ст. традиційно називалася По-

діллям, хоча адміністративно належала до Волині. Ця територія дісталася володарю Волині, мабуть, у результаті перемоги Гедиміновичів у 1362 р. над татарами в битві на Синіх Водах [194. – С. 66 – 72].

Верхів'я Серету й Збруча (майбутня округа города Збаража), що становили, за нашою реконструкцією, північно-західну окраїну Подільської землі, ординці теж на цей час мали вже втратити, оскільки ця територія була тепер відрізана від решти Поділля округами городів Теревовль і Стінка, відібраними від татар Казимиром III [66 / 1. – S. 19; 229. – S. 64; 263. – S. 273], а ближче до Дністра – землями, на яких почали вже закріплюватись Коріатовичі [194. – С. 44 – 52, 85 – 87; пор.: 263. – S. 293]. Таким чином, станом на середину 60-х рр. XIV ст. політична присутність татар на майбутній Кременеччині відійшла вже в минуле.

У 1370 р., скориставшись від'їздом Олександра Коріатовича на похорон Казимира III, Любарт повернув собі Володимир з волостями, наданий покійним королем Коріатовичу в ленне володіння [68. – Р. 643 – 644; 194. – С. 52]. Не виключено, що тоді ж йому вдалося поширити свою владу й на верхів'я Стира та Ікви з Кременцем та іншими перерахованими вище городами.

Наступник Казимира III на польському троні угорський король Людовік Анжуйський у 1377 р. здійснив на Гедиміновичів успішний похід, який витворив у регіоні нову політичну ситуацію. З докладно переказаного в Падуанській хроніці листа самого Людовіка до правителя Падуї Франциска Каррари, датованого в Буді 29 вересня 1377 р., довідуємося, що незадовго перед тим король здобув над литовцями перемогу, унаслідок якої Любарт і “duces Podolie” Олександр і Борис стали його ленниками. Любарт визнав над собою сюзеренітет як держатель від короля “in feudum” Володимирського князівства. Тоді ж, очевидно, він знов утратив Кременець та інші городи у верхів'ях Стира й Ікви (якщо зумів забрати їх сім років тому). “Duces Podolie” Олександр і Борис тримали тепер Подільську землю, де, за тим же листом короля, було аж 11 городів, теж “in feudum” [230. – S. 102]. За вказаними вище актами Ягайла і Ядвіги кінця XIV ст., Поділля нараховувало 12 городів, але Теревовль і Стінка сюди не входили, оскільки перебували у віданні Володислава Опольського [66 / 1. – S. 19]. Вилучення Межибожа, що в 1366 р. визнавалося за Любартом, зменшило б список ще на один пункт. Найімовірніше, останній із городів міг тепер підлягати Коріатовичам як компенсація за втрачений у 1370 р. Володимир. Зрештою, якби Любарт зберіг

Межибоже, то в 1392 р. цей город з належною до нього округою як складова Луцької землі опинився б у віданні Вітовта [222. – S. 18 – 20] і в листах Ягайла і Ядвіги 1395 р. вже не згадувався б.

На захоплених поляками руських землях Людовік Анжуйський утворив єдину провінцію, яку в 1372 р. передав у бенефіції Володиславу Опольському, а після його зміщення в 1379 р. – генеральному старості; тоді ж по городах були посаджені угорські воєводи [68. – P. 722; 120 / 4. – С. 104 – 114; 215. – S. 313]. У вересні 1382 р., скориставшись зі смерті короля, Любарг змусив цих воєвод і генерального старосту Русі повернути забрані в нього городи, у тому числі й ті, що лежали у верхів'ях Стира та Ікви. Таким чином, Кременець знову повернувся до його володінь [68. – P. 722; 311].

Після смерті Любарта володарем Волині став його син Федір, але вже десь у першій половині 1387 р. Ягайло відібрав у нього Луцьку землю й призначив сюди свого старосту [229. – S. 124 – 125, 128], а влітку 1392 р., згідно з укладеною в Острові угодою, передав цю частину Волині на додачу до Троцького князівства Вітовту [222. – S. 18 – 20; 120 / 4. – С. 138 – 141; 229. – S. 137 – 138]. 6 грудня 1392 р. останній пообіцяв Скиргайлові у відшкодування за втрату Троцького князівства для нього Київ, а, крім того, передав йому на півдні Волині городи Кременець і Стіжок з їхніми округами [83 / 1. – S. 296]. Коли ж на початку 1397 р. Скиргайло помер [120 / 4. – С. 473 – 474], ця територія повернулася до Вітовта.

Межибоже з округою до складу переданої Вітовту Луцької землі не потрапило: як видно з привілею 1395 р. Спиткові з Мельштина, Ягайло залишав город за собою [66 / 1. – S. 19], але пізніше він віддав Вітовту в доживоття все Поділля – і колишній лен Спитка з Мельштина (у 1411 р.), і Теревовль зі Стінкою, і східну частину [120 / 4. – С. 190; 317. – S. 12 – 14]. Ця остання могла дістатися Вітовту невдовзі після 1395 р., оскільки безпосередній доступ до неї самого короля даниною Спиткові з Мельштина відрізувався.

Восени 1430 р., відразу після смерті Вітовта, частину земель, які він тримав як пожиттєвий лен, Ягайло спробував повернути до Корони, унаслідок чого між Великим князівством і Короною спалахнула війна [38], завершена на початку вересня наступного року перемир'ям, що поділило Поділля на польську й литовську частини [83 / 2. – № 1562; 84. – P. 303; 120 / 4. – С. 191 – 199; 249. – S. 67 – 103]. Округа Межибожа залишилася за Свидригайлом, але пізніше цей город з усім верхів'ям Південного Бугу відійшов до Корони [120 /

4. – С. 240], а верхів'я Случі, що належало раніше, за нашою реконструкцією, до Межибожа як частина колишньої Болохівської землі, залишилося за литовцями, склавши основу нової адміністративної одиниці, про яку мова піде далі.

Скупість джерел не дозволяє в повному обсязі реконструювати адміністративно-територіальний устрій досліджуваного нами регіону до появи повіту. Можна припускати, що вже за Романовичів на цій території склалася система округів, кожен з яких підлягав відповідному городу. У другій половині XIV ст. ці округи називались волостями, а керували ними посадові особи, що значаться в джерелах як воєводи [173 / 1. – С. 184 – 185, 192 – 193]. Джерела донесли до нас ім'я кременецького воєводи часу Казимира III пана Лесоти [42. – С. 36]. Ще навіть у 1434 р. князь Федько Несвіцький у зв'язку з переходом на бік Корони “ис Кремяницем и с Братславем и с иными городаы и землями”, що підлягали йому як старості, брав на себе зобов'язання не залишати “на тых городех иного *воевод* а ни бурькраб а ни которого старышего по себе, толико того, который жь бы присягл верен быти королеви его милости и Корони Польскои и мне их слuze...”. А “пак ли корол его милость не оусьхочеть мя оставить при держянию тых городов и *волостми*, ис которыми ж тыми разом приступаю ку его милости и ку Корони Польскои, до моего живота, – застерігав він, – тогды я хочю тои присяги моеи порожен быть” [55. – С. 131] (курсив наш – В. С.). Урядники, звані воєводами, побутували й на Поділлі під час господарювання там Коріатовичів. З подільських матеріалів видно, що воєводи здійснювали в своїх округах адміністративну й судову владу [139. – С. 35 – 41]. З джерел кінця XIV ст., у яких руській волості, вірогідно, відповідає латинський термін “*districtus*”, у досліджуваному нами регіоні відомі Кременецький, Стіжецький та Межибізький [66 / 1. – S. 19; 83 / 1. – S. 296, № 623] дистрикти (останній входить сюди лише частково).

У тій частині Русі, що відійшла до Корони, на початку другої половини XIV ст. з'являється посада старости (*capitaneus*). Особа, яка її обіймала, очолювала округу, що містила в своєму складі кілька волостей і називалася повітом [220]. Ягайло не пізніше 1388 р. запровадив уряд старости в Луцьку [229. – S. 128]. На Поділлі Коріатовичі теж почали призначати старост [42. – С. 50; 139. – С. 35]. Під час перебування Подільської землі в руках Вітовта тут було кілька старостинських округ. Свідками одного з актів того часу виступають, зокрема, подільський, брацлавський та звенигородський старости [317. – S. 14]. Чи

був у перших десятиліттях XV ст. староста в Кременці, джерела мовчать. За Свидригайла, уже після поділу Поділля на польську й литовську частини, з'являється староста, що титулується подільським і кременецьким. У першій половині 30-х рр. XV ст. таку посаду займав згаданий вище Федько Несвіцький [289. – S. 195 – 197] (правда, у присяжних листах, виданих у 1434 й 1435 рр. у зв'язку з переходом до Корони, де вже був свій староста, що іменувався коли кам'янецьким, а коли подільським [317. – S. 121 – 124], його титул скориговано: він названий брацлавським і кременецьким старостою) [55. – С. 129 – 133; 58. – С. 18 – 20; 271. – S. 243; 245]; у 1437 – 1438 рр. подільським і кременецьким старостою був Івашко Монивидович [317. – S. 123]. Поєднання в одних руках Брацлава й Кременця зумовлювалося, очевидно, тимчасовими обставинами, бо черговий староста Юрша в 1442 р. названий уже тільки кременецьким [12 / 410.I-4. – Арк. 10 – 11], хоча в 1447 – 1448 рр. він відає і Брацлавом [35 / 1. – С. 4 – 6, дату див.: 227. – S. 287; 227. – S. 85 – 86], але чи залишався при тім старостою в Кременці, – невідомо. У всякому разі, підпорядкована вказаним особам територія становила два старостинські округи, а не один, оскільки в привілеях Свидригайла 30-х рр. згадується окремий Кременецький повіт [29. – С. 48 – 49]. У початковий період існування повіту з центром у Кременці до цієї, поки що нової, адміністративно-територіальної одиниці інколи застосовується більш звичний термін “волость”. Як належні до Кременецької “волості”, зокрема, згадуються села Вандруга й Семенівка, надані Свидригайлом у 1433 р. Ленку Зарубичу [55. – С. 126 – 127, поправку дати див.: 227. – S. 286], та села Цеценівці, Красилів, Котюжинці й Захарівці, у 1438 р. отримані від того ж князя Михайлом Олехновичем [66 / 1. – S. 39 – 40, 159 – 160], проте в обох випадках ідеться про поселення, надто віддалені від Кременця, щоб трактувати волость у значенні старої городової округи.

До Кременецького повіту спочатку входили Кременецький і Стіжецький дистрикти, згадані в 1392 р., та північна частина реконструйованого нами Межибізького дистрикту, що залишилася за литовцями після відходу самого міста з верхів'ями Південного Бугу до Корони. У другій половині XV ст. як адміністративний осередок верхів'їв Случі починає вимальовуватися поселення Кузьмин, раніше в джерелах не згадуване. Города-замку тут не було, а місцева влада резидувала, очевидно, у господарському дворі; посадова особа, яка її очолювала, в актах не згадується. Округа Кузьмина була складовою Кременецького

повіту, хоча теж називалася повітом. Під 1469 р. читаємо в Длугоша про спустошення татарами “дистриктів” Володимирського, Кременецького, *Кузьминського*, Чуднівського й Житомирського (цит. за:[318. – S. 42 – 43]); у 1505 р. кременецький староста ув’язує реципієнта в поселення *Кузьминського повіту*, хоча у відповідному господарському листі воно значиться в Кременецькому [66 / 1. – S. 130, 131]; у великокняжому підтвердженні 1506 р. попередніх данин знову згадано *Кузьминський повіт* [29. – С. 368; 306 / 2. – S. 468 – 469]. У привілеї 1517 р. К. Острозькому знаходимо вже “*comitatus Kuzminensis alias voloscz Kuzmyska*” [66 / 3. – S. 157], у підтвердженні 1518 р. Є. Сенютичу селище, про яке тут ідеться, локалізоване “в Кремянецком повете в *Кузьминской волости*” [66 / 3. – S. 174] (курсив наш – В. С.). У наступний час термін “повіт” щодо цієї території вже не вживається. У самостійну адміністративно-територіальну одиницю – спочатку через слабку залюдненість, а пізніше через перехід до володінь роду Острозьких – Кузьминському повіту-волості не судилось перерости.

Північно-західний закуток Подільської землі у верхів’ях Серету й Збруча та прилеглі до нього верхів’я Горині, якими з рубежа XIV – XV ст. володіли князі Несвіцькі та їхні наступники, до середини 60-х рр. XVI ст. до Кременецького повіту не входили. У дільчому акті князів Збаразьких 1463 р., який добре окреслює цю територію, вона значиться як Збаразький повіт [66 / 1. – S. 55]. Після переходу Кузьминського повіту-волості в 1517 р. в руки князя К. Острозького [66 / 3. – S. 156 – 160] його простори теж випали з Кременецького повіту.

Землі в нижній половині басейну притоки Случі р. Хомори в середині й другій половині XV ст. становили Полонський повіт, доля якого була схожою до Кузьминського. Більшість його разом із Полонним у 1494 р. була передана князям Острозьким [66 / 1. – S. 143, 144], частина десь трохи раніше потрапила до князів Збаразьких [180. – С. 238, 241], а рештки, які зуміли тут утримати зем’яни Лабунські й Денисковичі, до середини 60-х рр. XVI ст. належали до Луцького повіту (див. п. 4.1.10, 4.2.8). З північно-західного боку до Кременецького повіту примикав аналогічний із щойно охарактеризованим невеличкий Перемильський повіт, який протягом деякого часу мав навіть свого намісника, але врешті-решт його територія перейшла в підпорядкування луцького старости [227. – S. 107 – 108].

Обох цих округ ми торкаємося тому, що під кінець досліджуваного періоду вони стануть резервом розширення Кременецького повіту.

У 60-х рр. XVI ст. Велике князівство Литовське вступило в смуту давно назрілих перетворень. У сфері територіального устрою держави вони вилилися в реформу, відому в літературі під назвою повітової. Дорогу до неї проклав вальний сейм 1564 р. в Більську, де зем'янсько-боярська маса добилася від посадових осіб, що здійснювали регіональне управління й судочинство, згоди на звуження повноважень їхніх урядів на користь загальношляхетських судів нового типу й змусила верхівку знаті, яка перебувала поза досяжністю місцевої влади, відмовитися від своєї виключності [60. – С. 4 – 11; 150, прилож. – С. 135 – 136]. Віленський сейм 1565 – 1566 рр. поділив територію держави на функціонально рівноцінні округи, установив у них місцеві шляхетські сеймики, запровадив гродські, земські й підкоморські суди та уніфікував порядок відбування знаттю земської військової служби в єдиних корогвах [150. – С. 697 – 713, 719 – 732]. За новоутвореними одиницями залишили стару назву “повіт”, але тепер вона означала адміністративний, політичний, військовий і судовий округ нового типу, куди входили не тільки господарські та зем'янські володіння, а й маєтки родовитої аристократії та вищих сановників, досі підпорядковані безпосередньо великому князю [320. – S. 120]. Повіти групувалися у воєводства. Волинь становила тепер окреме воєводство з центром у Луцьку, до якого входили Луцький, Володимирський і Кременецький повіти.

Усі привілейовані власники розташованої в межах повіту нерухомості становили повітову шляхту. Підлягаючи єдиному присуду, беручи участь у формуванні земського й підкоморського судів, кристалізуючи на сеймиках свої регіональні інтереси щодо актуальних явищ суспільного життя й обираючи на вальний сейм представників для їх відстоювання, спільно відбуваючи в складі єдиних підрозділів земську службу, повітова шляхта починає виступати назовні як сукупна одиниця, тому реформа, що цю одиницю витворила, слушно розглядається дослідниками не тільки як поділ державних просторів на нові адміністративно-територіальні ланки, а й як поділ народу-шляхти на територіальні корпорації [144. – С. 54 – 173].

Під час реформи окремі давні повіти зникли; ті, що залишилися, у переважній більшості набули інших розмірів, а поряд із ними подекуди виникли зовсім нові, тому територія

Великого князівства мала бути заново розмежована. Про спеціальну ухвалу Віленського сейму з цього приводу свідчить відмова великого князя на Городенському сеймі 1568 р. віленським і троцьким послам у перегляді меж їх воєводств, де відзначено, що поки що вони мають залишатися “водле першого постановеня и розграниченья з соиму Виленского” [44. – С. 486]. У сьомій Книзі публічних справ Литовської метрики є недатований документ під заголовком “Списанье поветов и границ” [49. – Стб. 882 – 896] . М. К. Любавський потрактував його як акт Віленського сейму, але І. І. Лаппо помітив у ньому деякі суперечності зі Статутом 1566 р. й на цій основі зробив висновок, що це – лише проект сеймової ухвали [144. – С. 58 – 66] . Однак іншого тексту, який можна було б вважати остаточним варіантом офіційного характеру, не виявлено. Урядові виписи з Литовської метрики фрагментів акту розмежування з описом меж між Кременецьким і Луцьким повітами, один із яких зроблено в 1629 [19. – № 323 / 409] , а інший – у 1743 рр. [18 / 73] , текстуально збігаючись із відповідними місцями відомого нам “Списання поветов и границ”, дають підстави вважати, що правовою основою меж Кременецького повіту в XVII – XVIII ст. вважали якщо не вказане “Списанье”, то інший документ, у цій частині з ним ідентичний.

Визначені сеймом межі уточнювалися під час практичного проведення їх на місцях. Зміни, на які тут натрапляємо, зумовлювалися схематичністю описів у “Списаннях”, не завжди достатньою орієнтацією його авторів у певних місцевостях, особливо малолюдних. Неминуче мали позначитися й інтереси місцевих землевласників, які з певних причин могли тяжіти до іншого центру й домагатися підпорядкування йому своїх маєтків.

Межі Кременецького повіту описані в “Списаннях” лише на відтинках із суміжними з ним іншими повітами Великого князівства, тобто Луцьким і Київським, а щодо решти їх відзначено, що йдуть “границами коруньными” [49. – Стб. 891]. Ці останні, а також із Київським повітом, що одночасно були межами відповідних воєводств, дуже детально вивчені у відомому дослідженні М. Г. Крикуна [141].

Як же виглядала нова межа Кременецького повіту з Луцьким?

“Почонши от границы Полское” проти коронного села Стремільче, її лінія мала тепер бігти “по пол реки Стыра до устья реки Плашовки”, далі виходила на сухопуть і прямувала межами між маєтками Перемиль, Вербень, Рогізне, Волиця (тепер село Вовковії?) з присі-

лками останньої і Теслугів, з одного боку, та Жабокрики й Козин – з другого [49. – Стб. 890]. Частина території дореформеного Луцького повіту відрізувалася тут до Кременця. За поборовим реєстром 1570 р., власники майже всіх маєтків, роташованих на притоках Стиру річках Слонівці й Пляшівці, у тому числі й Теслугова, що за проектом розмежування залишався в Луцькому повіті, сплачували податок уже як кременецькі повітники [86. – S. 25, 26, 27, 29 – 30], і тільки частини Корсова й Сестрятина князя О. Буремського та частини Козина й Івання Барбари з Козинських, дружини князя Миколая Ярославича, поміщені в реєстрі разом із рештою належних цим землевласникам поселень за старою територіальною приналежністю [86. – S. 10, 31]; за реєстром 1583 р., у кременецькому списку вже всі поселення [86. – S. 133, 136 – 137, 138 – 140, 141, 142 – 143].

На наступному відтинку відзначена в “Списаны” межа спочатку збігалася з давньою, залишаючи село Мильче роду Єловицьких, село Білогородку, а також, мабуть, і не назване в тексті село Вербое роду Єловичів-Малинських за старою адміністративно-територіальною приналежністю; далі йшла по-новому, відриваючи від Кременецького повіту село Загір’я, а разом із ним, гадаємо, і весь комплекс володінь Єловицьких на р. Ікві, до якого належали ще поселення Кам’яниця, Туриковичі, Пирятин, Підлужжя, Заболоття, Микитичі й Носовиця, і впиралася в р. Ікву. Судячи з лінії межі, у Луцький повіт переходило й належне роду село Мирогоща, що підпорядковувалося раніше Кременцю [49. – Стб. 890]. Самі Єловицькі в дільчому листі 1567 р. віднесли всі перераховані поселення до Кременецького повіту [2 / 1. – Арк. 27 – 29; 11. – Тека XXI, сер. III, № 1151] і податок у 1570 р. платили з них разом із кременецькими повітниками [86. – S. 28]. Однак, на вірність Короні Дмитро Єловицький присягає в 1569 р. як власник Мирогощі разом із Луцьким повітом [65. – S. 323]; реєстр 1583 р. теж відносить це поселення разом із його присілком Липою до Луцького повіту [86. – S. 110] (решта вказаних сіл залишається в Кременецькому повіті [86. – S. 137]).

Між річками Іквою і Вілією до Луцького повіту віднесено загадкове “другое Здоровье”, Дитиничі, Семидуби (у публікації помилково “Семи Дубно”), Обгів Дубенської волості князя В.-К. Острозького, Глухи (тепер село Новомалин) роду Єловичів-Малинських та Болотківці роду Дчусів. Край Кременецького повіту позначено тут селами Переросль В.-К. Острозького, Антонівці князів Четвертенських, Буца Острозької волості

Галши

Острозьких і топонімом Махово, який не піддається локалізації [49. – Стб. 890].

В опублікованому поборовому реєстрі 1570 р. Дубенська волость, указана сумарно, без переліку поселень, значиться в луцькому списку [86. – S. 11]; у 1583 р. вона розписана вже за поселеннями, але знову повністю в Луцькому повіті [86. – S. 82]. Виявлений нами реєстр сплати побору 1570 р. із сіл Дубенської волості Переросль, Судобичі-Красне, Стюдянка, Шепетин, Буца, Обгово, Птича й Білогородка, підписаний дубенським намісником Гнівошем Вороном (очевидно, добре обізнаним з адміністративною приналежністю підпорядкованої йому території), відносить усі 8 поселень до Кременецького повіту [5 / 1. – Арк. 529 – 531 зв.].

Розташований на р. Кутянці маєток луцьких повітників Дчусів у складі сіл Болотківці, Ляхів і Новгородчичі, відзначений у “Списаньї” першим із указаних тут поселень, залишився начебто за своєю попередньою адміністративно-територіальною приналежністю. За податковим реєстром 1570 р., перераховані села перебувають частинами в групі осіб, серед яких Михайло Дчуса платить побір із Ляхова й частини Новгородчич разом із кременецькими повітниками [86. – S. 26], а решта три “участники” Новгородчич – із луцькими [86. – S. 15 – 16]. У 1583 р. сини Михайла з тим же Ляховом та їх дядько Григорій із належною йому частиною Болотковець унесені в луцький список, а Михайло Павлович, котрий у 1570 р. платив із Новгородчич і Болотковець побір із луцькими повітниками, з частиною першого села в кременецькому списку, а з частиною другого – у луцькому; Михайло Болгарин із частиною Новгородчич – теж у кременецькому [86 – S. 104, 106, 107, 142, 146]. Невиразне адміністративне підпорядкування розглянутої території залишилося й пізніше, коли більшу частину її Дчуси вже втратили: за укладеним О. Барановичем реєстром 1629 р., розташовані тут поселення (Новгородчичі, Ляхів, Болотківці, Переморівка та Ілляшівка) знову значаться і в Кременецькому і в Луцькому повітах [92. – С. 31, 52, 60, 106, 107, 111].

За р. Вілією край Луцького повіту означено селами Кунів (у тексті “Окунов”) Словиців-Кунівських та Плужне й Білотин Острозької волості, а Кременецького – селом Радогощ Патрикіїв-Радогостських та селом Мокрець і містом Жаславль князів Жаславських [49. – Стб. 890]. Назване ще в “Списаньї” з кременецького боку село Боровиця, що належало острозьким ленникам Боровицьким, на саму межу, судячи з її лінії, не виходило.

Згадка про це поселення зумовлена, мабуть, тим, що раніше разом із сусідньою Радогощею воно входило в Луцький повіт, а тепер міняло свою адміністративну приналежність. Маєток Патрикіїв-Радогостських у складі села Радогощ і присілку Козин, поділений у родині на кілька частин, в обох податкових реєстрах у Кременецькому повіті [86. – S. 26, 140]. Острозька волость у реєстрі 1570 р. вказана сумарно в луцькому списку [86. – S. 14] (те саме бачимо й у випадку з явно кременецькими волостями роду [86. – S. 14 – 15]), у 1583 р. розписана за поселеннями, але знову повністю в Луцькому повіті [86. – S. 82]. Деяко пізніші джерела село Боровицю відносять до Кременецького повіту [2 / 23. – Арк. 27, 28], а про село Буцу даних не маємо.

За Білотином і Мокрецем межа між повітами йшла лісовими просторами на р. Горинь у місце впадіння в неї р. Цвітохи, “а Цветохою уверх до лесу великого Цвету – налеве повет Луцкій, а направе повет Кремянецкий; а тым лесом до реки Случи, по половицы тот лес держачи”, і переходила наприкінці в межу між Баранівцями, залишеними з Луцьким повітом, і Чорторіями, віднесеними до Кременецького [49. – Стб. 890 – 891]. Таким чином, володіння князів Жаславських проект розмежування ділить між Луцьким і Кременецьким повітами. У реєстрі 1570 р. Жаславська волость пропущена взагалі, а в 1583 р. внесена в кременецький список, причому навіть ті поселення, що лежали значно північніше указаної в “Списаньи” межі [86. – S. 134], але в акті учиненого князями Жаславськими в 1581 р. поділу належні їм села розписані між Кременецьким і Луцьким повітами згідно “Списанья” [22 / XV. – Plik 7, 9]. Полонська волость роду Острозьких підпорядковувалася Кременцю. Шляхетські маєтки на території давнього Полонського повіту-волості – розташоване на Случі село Чорторія роду Денисковичів, у 1556 р. продане Семашковичам, та ціла низка поселень роду Лабунських у басейні середньої Хомори, які перед реформою належали до Луцького повіту, а за “Списаньем”, судячи з окресленої тут лінії межі, відійшли до Кременця, в обох податкових реєстрах зафіксовані в Кременецькому повіті [82. – S. 27, 35, 140, 147, 148].

У результаті повітової реформи Кременецький повіт відчутно розширився – як за рахунок володінь княжих родів, так і завдяки приєднанню до нього маєтків частини луцьких повітників, що лежали переважно на півдні давнього Перемильського й на рештках давнього Полонського повітів.

2.2. Роздача литовськими князями на півдні Волині земель

Перехід руських земель під владу литовських князів проходив загалом без суттєвого перерозподілу й ламання існуючих форм власності, соціальних відносин та місцевого управління [155. – С. 70 – 71; 162. – С. 295 – 301; 200 – С. 27]. Щодо поземельних відносин у державі Романовичів, то матеріали другої чверті XIII ст., усупереч домінуючій у науці думці про виключно вотчинний, алодіальний характер боярського землеволодіння домонгольської Русі, дають підстави припускати побутування тут, особливо в прикордонних зонах, умовного землеволодіння бояр типу бенефіція чи феода [136. – С. 131 – 132].

Наскільки алодіальне та службове землеволодіння, у тому числі волості згаданих у 50-х рр. XIII ст. “службових князів” [57 / 2. – Стб. 556; 136. – С. 134], були властиві території, що нас цікавить, джерела мовчать, але наявність цілої низки городів [51. – Карта між с. 580 і 581], які мали функціонувати як оборонні й адміністративні осередки, існування протягом деякого часу невеличкого князівства з центром у Шумську [51. – С. 381, прим. 10], згадки літопису про болохівських князів [57 / 2. – Стб. 774; 107; 108. – С. 17 – 18] дозволяють думати, що на середину XIII ст. зв’язана із землею суспільна верхівка в цій частині Русі була вже сформована. Однак, гадаємо, на заваді її стабілізації стали описані вище бурхливі політичні зміни, пережиті регіоном від середини XIII до кінця XIV ст. Навала монголо-татар, встановлення над частиною території безпосереднього контролю ординців, розташування решти її на кордоні з володіннями степовиків, руйнівні події 50-х рр. XIII ст., пов’язані з походами Романовичів проти болохівців, безконечні переходи північно-західної частини майбутнього повіту разом із Кременцем у середині й другій половині XIV ст. з рук у руки спричинилися до того, що після досягнення на рубежі XIV й XV ст. певної політичної стабільності формування в регіоні землевласницької еліти, скоріш за все, не продовжилося, а розпочалося заново. Аналіз місцевих феодалних родів пізнього середньовіччя та їхніх володінь, як побачимо далі, підтверджує це припущення.

До останніх десятиліть XIV ст. Велике князівство Литовське будувалося на засадах родового сюзеренітету в формі принципату. Частини території держави, що перебували в руках нащадків Гедиміна як репрезентантів династії, були їхніми уділами в спадщині спільного предка, а не індивідуальними земельними володіннями. Правда, політичні обста-

вини інколи зумовлювали трактування родових уділів як васальних ленів. З цим явищем ми стикаємося, зокрема, в стосунках між окремими Гедиміновичами та Казимиром III і Людовіком Анжуйським. Останній прямо називає в згаданому вище листі володіння Любарта й Коріатовичів такими, що належать їм “in feudum” [230. – S. 102 – 103].

Решті аристократії з княжими титулами відводилося місце службових князів. Уперше згадані під цією назвою як окрема група знаті Великого князівства в 1387 р. [162. – С. 299 – 300], ці останні мали в своїх руках землі – подекуди, можливо, навіть із діда-прадіда – як васали представників династії і повинні були відбувати їм, як це видно на прикладі обов’язків князів Острозьких щодо Любарта [66 / 1. – S. 5, 15], відповідну службу. Володіння таких князів трактувалися, очевидно, як лени. Централізаторські зусилля Ягайла, продовжені Вітовтом, наприкінці XIV ст. поламали систему родового сюзеренітету. Династичні уділи були ліквідовані, а на їх місце прийшли володіння на засадах васалітету, що дуже скоро незалежно від походження понабували рис алоду.

Серед збройного люду етнічної Литви до кінця XIV ст. землеволодіння було мало розвинене, хоча роздачу рицарям земельних володінь бенефіціального типу започаткував ще Міндовг. Спочатку литовським боярам передавалися доходи великого князя з вільного сільського населення, а близько середини XIV ст. з’являються данини княжих дворів і сіл із невільною людністю. Маєтки ці призначалися для забезпечення реципієнтів в умовах натурального господарства найнеобхіднішими життєвими засобами, тому великими розмірами не відзначалися. Головним джерелом доходів боярства залишалося військове ремесло, а багатства, якими воно володіло, склалися з коштовностей, дорогої зброї, невільної челяді, стад коней тощо. Своїх тяглих людей у бояр практично ще не було [237. – S. 65 – 66; 251. – S. 74 – 76].

Епоха формування в Литві великого землеволодіння починається з кінця XIV ст., за правління Вітовта (1392 – 1430). Дослідження найстаріших боярських родів Литви, проведене у свій час В. Семковичем [299], переконливо показало надзвичайно швидке зростання земельної власності знаті саме тоді. Роздача Вітовтом земель охоплювала не тільки оточення великого князя, а й широкі кола рядового військовослужбового люду [251. – S. 81 – 82]. Унаслідок такої політики в перших десятиліттях XV ст. литовський “боярин-рицар перековує, – за висловом Г. Ловмянського, – меч на леміш, перетворюється на зем’янина,

для якого військова служба є тягарем, а війна – нещастям” [251. – S. 74].

Землеволодіння будь-якого типу у Великому князівстві підлягало обов’язку відбувати відповідно до його розмірів військовою службою: під час війни землевласник мав особисто йти з певною кількістю вершників у похід, а в мирний час служба зводилася до будівництва й ремонту оборонних споруд. Розширення війська можна було досягнути лише збільшенням кількості цієї військовослужбової людності й забезпеченням її відповідними засобами, достатніми для проживання й справної служби [237. – S. 82 – 83, 87 – 89]. Як і в інших країнах Європи на відповідних етапах їхньої історії, великі князі залучали до військової служби частину підданих із селянського середовища. На кінець XIV ст. на цих людей поширювалася вже назва “бояри”, яка раніше стосувалася тільки найближчої до монарха верхівки. На зламі XIV – XV ст. русько-литовське боярство становило ще відкриту соціальну верству, причому нижній її край був доволі близький до селянства [200. – С. 34 – 35; 298. – S. 228 – 230].

Прагнення збільшити військовою могутність держави було одним із найголовніших мотивів роздачі великими князями литовськими земель, але маєтки роздавалися також у нагороду за попередню службу, для зміцнення політичних позицій монарха, з метою поповнення державної скарбниці за рахунок “чолом биття”, що могло передувати данині, певною сумою готівки, а також із надією на інтенсивніше освоєння приватними власниками малолюдних територій [237. – S. 67 – 68]. Об’єктами великокняжих данин бували села та їх частини, господарські двори, окремі піддані, пусті селища тощо. Данини мали такі правові форми: 1) “вічисті”, тобто в спадкове володіння; 2) тимчасові: а) без визначеного строку (“до воли”, “до осмотренья”, “до ласки” тощо), б) на певний строк (найчастіше “до живота” реципієнта) [166. – С. 191 – 198; 237. – S. 67].

З данинами Вітовта в досліджуваному нами регіоні джерела дають підстави пов’язати появу трьох приватних маєтків. Найраніше, на зламі XIV – XV ст., один із князів Несвіцьких отримав обширні простори верхів’їв Горині, Збруча й Гнізної з прилеглою до них частиною берегів Серету (див. п. 3.1.1.). 30 липня 1428 р., під час походу на Псковську землю, слугі Павлові, що походив, як нам вдалося встановити, з волинського боярського роду Боженців і був засновником роду Єловицьких, Вітовт видав привілей на землі на розточчі річок Жердь, Святець, Полква й Случ із селищами Новоставці, Камінь, Свинна й Остра Руда

(див. п. 4.1.11). Розташованим на витоках Серету селом Нешківці до його переходу в другій третині XV ст. до коронного шляхтича Петра Цебровського володів волинський зем'янин Нешко [14 / 192. – Л. 84 об. – 85 об.]. Судячи з назви поселення та імені його власника, що стало основою топоніма, маєток міг бути започаткований записом Вітовта якомусь Єську Нешевичу, учиненим 17 вересня 1427 р. в Острозі, під заставу 50 гривень пустого дворища Ярополково [55. – С. 109; 85. – S. 100; 301. – S. 855 – 856].

За період перебування на великокняжому престолі Свидригайла (1430 – 1438) маємо інформацію про 12 данин. Хронологічно вони розпадаються на дві групи, перша з яких охоплює кінець 1433 й першу половину 1434 рр., а друга – 1437 і першу половину 1438 рр. Дворічна перерва між ними зумовлена тим, що восени 1434 р. Кременець захопили поляки, а Луцьк – прихильники Сигізмунда Кейстutowича і Свидригайлу вдалося відновити на Волині свою владу тільки навесні 1436 р. [249. – S. 246, 274, 350, рзур. 16].

Першим у списку реципієнтів є виходець із Жидачівської землі Корони Ленко Зарубич, котрий 27 грудня 1433 р. отримав від Свидригайла, якому почав служити, імовірно, ще під час перебування майбутнього великого князя на початку XV ст. в Жидачеві в ролі державці [286 / 1. – S. 24, рзур. 2], 6 сіл. Чотири з них – Олика, Мительно, Довгі Шії і Велбичі – лежали компактною групою в Луцькому, а два – Вандруга й Семенівка – знаходилися на значній відстані одне від другого в Кременецькому повіті [55. – С. 126 – 127].

Представник волинського відгалуження клану Кірдеїв Єсиф Чуса 5 травня 1434 р. отримав під суму 300 кіп грошів групу поселень Луцького повіту з центром у селі Басово. Складовою цього запису було розташоване на деякій відстані від масиву село Ляхово [66 / 1. – S. 30]. У 60-х рр. XVI ст. його територія, де буде вже кілька поселень, відійде до Кременецького повіту й забезпечить частині нащадків Чуси статус кременецьких повітників.

Наступний привілей, датований 16 січня 1437 р., адресувався якомусь слугзі Михайлові Олехновичу: на південно-східній окраїні Кременецького повіту йому передавалися на вічність села Цеценівці, Красилів, Захарівці й Котюжинці [66 / 1. – S. 39 – 40, 159 – 160], перші два з яких лежали на Случі, третє – на Бузі, а четверте – на Бужку.

Виходець із Теробовельської землі Корони Іван Мукосійович, який разом зі своїм братом Дениском входив до найближчого оточення Свидригайла (див. п. 4.1.10), 30 березня того ж року отримав аж 9 сіл, чотири з яких лежали компактною групою в Луцькому повіті

ті, а п'ять – Ридомиль, Устя, Борщівка, Білка й Ожогівці – були розкидані в Кременецькому [35 / 1. – С. 4 – 6; 36 / 4. – С. 7 – 9, уточн. дати див.: 227. – S. 287].

Західна окраїна Збаразького повіту, після відновлення в регіоні влади Свидригайла конфіскованого в Несвіцьких, з розташованими на Сереті селами Чернихів, Мишанець і Чернихівка 10 червня 1437 р. дісталася вихідцеві з Перемиської землі Корони полякові Фрідріху Гербурту з Фельштина [14 / 196. – Л. 249 об. – 250 об., уточн. дати див.: 180. – С. 243, прим. 32].

Згаданий уже Павло з Боженців замість села Велбичі, що становило його отчину, але з якихось причин було відібране й передане, як відзначено вище, Ленкові Зарубичу, 21 липня 1437 р. отримав кілька поселень у Луцькому повіті, з якого походив, та села Новий Став, Льківці, Носовиццо й Стіжок і монастир святого Сави на Кременеччині [14 / 199. – Л. 49 об. – 51 об.]. Правда, перший із цих маєтків фактично лише підтверджувався, оскільки його надав ще Вітовт.

Петро Мишчич або Мишка, що прибув на Волинь, імовірно, з належної Короні Львівської землі [206 / 3. – S. 55], 4 лютого 1438 р. був нагороджений за службу розташованими в Кременецькому повіті селами Борщівка й Борок, селищем Кандитів та лісом під назвою Дідів [29. – С. 48 – 49].

Зенко Хотинський, тотожний, гадаємо, вихідцеві з Белзької землі Корони Зенкові Лобунському (див. п. 4.2.8), 27 березня 1438 р. отримав у Полонській державі, що належала тоді ще до Луцького повіту, села Павлів, Міськів, Плоска й Деревичі та пусті селища Злотоці й Лесерівці [20 / 88. – S. 94; 24 / 425. – S. 350; 227. – S. 389]. Якщо наша ідентифікація правильна, то цей же Зенко повинен був мати щось від Свидригайла і в тодішньому Кременецькому повіті, оскільки в одному із записів Литовської метрики початку наступного десятиліття значиться кременчанином [48. – Стб. 3].

Німцеві Юркові з коронного Буська 9 травня 1438 р. разом із кременецьким війтівством було надано на вічність приміські села Підлісці й Денятин з умовою виставляти з них двох стрільців [33. – С. 3 – 5].

За Свидригайла, мабуть, кременецьким повітником став львівський зем'янин вірменського походження Гринько Каленикович (див. п. 4.1.23). Привілеєм саме цього з великих князів обґрунтовували згодом свої права власники села Крупець (див. п. 4.2.5), що лежало

в південній частині Перемильського повіту, віднесеній пізніше до Кременця. Урешті, від Свидригайла, за припущенням Ю. Вольфа й О. Галецького, отримав тут на р. Слонівці села Корсів і Сестрятин предок Курцевичів і Буремських князь Костянтин Пінський [323. – S. 14; 227. – S. 47].

Земельні данини Свидригайла на півдні Волині зведено представлені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Данини Свидригайла на півдні Волині

Походження реципієнтів	Число реципієнтів	Число маєтків
Вихідці з Корони	7 (58,3%)	21 (63,6%)
русини	3 (25,0%)	10 (30,3%)
поляки	2 (16,6%)	8 (24,2%)
вірмени	1 (8,3%)	1 (3,0%)
німці	1 (8,3%)	2 (6,0%)
Піддані Великого кн. Литовського	3 (25,0%)	7 (21,1%)
волинські бояри	2 (16,6%)	5 (15,1%)
Гедиміновичі	1 (8,3%)	2 (6,0%)
Русини невідомого походження	1 (8,3%)	4 (12,1%)
Реципієнти невідомого походження	1 (8,3%)	1 (3,0%)
Разом	12 (100%)	33 (100%)

Як бачимо, кількарічне перебування регіону під владою Свидригайла позначене надзвичайно активною роздачею маєтків, причому майже дві третини з них потрапили в руки різноетнічних за своїм складом вихідців із руських земель Корони. Місцевій волинській знаті адресовано всього лиш 2 привілеї, що становить близько 15 % від їх загальної кількості й охоплює приблизно таку саму частку розданих маєтків.

Із Сигізмундом Кейстуовичем (1432 – 1440), під контролем якого Південна Волинь була тільки останні кільканадцять місяців його перебування на престолі, зв'язаний, гадаємо, перехід у руки якогось “Лопасового брата” Котла сіл Залісці й Комарин, розташованих у Кременецькому повіті на р. Ікві, оскільки в реєстровому записі до Литовської метрики

про підтвердження їх наступним монархом читаємо, що ”перво дей за ним жо было при князи Жикгимонъте” [48. – Стб. 110].

Данини Казимира Ягайловича (1440 – 1494) в досліджуваному регіоні засвідчені 4 повними текстами привілеїв, 25 регестовими записами в Литовській метриці про вихід із канцелярії відповідних актів та кількома наступними посиланнями на листи цього монарха.

11 січня 1442 р. Дениско Мукосійович отримав привілей на Збараж з округою в доживоття під суму в 300 гривень та 19 сіл на вічність [58. – С. 21; 76. – Р. 186] (перелік див. у п. 4.1.10); 12 січня якомусь панові Нестору, що походив із Подільської землі Корони, було надано село Лідихів [202. – S. 4]; 14 січня віленський воєвода Довгїрд та Дениско Мукосійович виклопотали для згаданого вище німця Юрія з Буська підтвердження на надані йому Свидригайлом Кременецьке вїтївство й села Підлісці та Денятин із додачею сіл Дунаїв, Савчичі й Почаїв [12 / 410.I.4. – Арк. 10 – 11; 227. – S. 34; 283. – S. 17 – 18, *przyp.* 2]. 8 січня 1452 р. засновникові княжих родів Курцевичів і Буремських було підтверджено його володіння на Волині, у тому числі села Корсів і Сестрятин, які в середині 60-х рр. XVI ст. ввійдуть до Кременецького повіту [30. – С. 20].

Переважна більшість листів Казимира Ягайловича, як уже згадувалося, відома тільки з коротких регестових нотаток у так званій “Книзі данин Казимира”, що є складовою III книги записів Литовської метрики. Одна з груп таких записів нараховує 20 позицій, 7 із яких повністю або частково стосуються досліджуваної нами території [48. – Стб. 110 – 111] (табл. 2.2, № 1 – 7). Наступний блок становлять нотатки під загальним заголовком “У Луцку а и у Володимери, у Кременьци”. Записи про листи на маєтки в останньому з повітів додатково виділяються тут підзаголовком “У Кременьци”, але територіальна приналежність частини вказаних під ним поселень сумнівна, оскільки в Кременецькому повіті вони невідомі [48. – Стб. 107 – 108] (табл. 2.2, № 8 – 16). Третя група охоплює 7 нотаток під загальним заголовком “У Кременци”. Відкриває її запис про розгляд великим князем справи вдови Василя Острозького з Івашком Калениковичем, в якого вона намагалася відібрати погоринські села Корницю й Шельвів, що становили спадщину його батька, а наступні 6 записів фіксують листи різним особам на маєтки [48. – Стб. 58 – 59] (табл. 2.2, № 17 – 22). 3 привілеї в межах досліджуваної нами території відзначено поза групами [48. – Стб. 2, 112 – 113] (табл. 2.2, № 23 – 25).

Привілеї на маєтки на півдні Волині за “Книгою данин Казимира”

Реципієнти	Маєтки	Дата
1. Проборщ Щелепа	Теремно (раніше тримав Ожегович)	1442 ¹
2. Котел, “Лопасів брат”	Залісці і Комарин (підтвердження)	1442
3. Петро, “Божий рицар”	Білка, Войнигів, Ростовки й Кокотківці	1442
4. Дениско Мукосійович	19 сіл (перелік див. у п. 4.1.10)	1442
5. Гринько Яглищевич	Турія під Шумськом	1440–1450 ²
6. N, дяк	села Борок, Садки й Чухилева, стави Кордишів і Мойсеїв, дворища Гребенине й Даниловича	1440–1450
7. Павло Єловицький	село Ланівці й пуге дворище Жоваківці	1443 ³
8. Онаня	Корниця	1442–1443 ⁴

Примітки:

¹ За регестами, до появи привілеїв 1 – 4 причетний віленський воєвода Довгїрд, який наприкінці 1442 або на самому початку 1443 р. помер [227. – S. 37, ргзур. 1], тому дуже ймовірно, що ці акти були видані, як думав О. Галецький, у січні 1442 р. на з’їзді знаті Великого князівства у Вільні [227. – S. 34 – 38].

² Писарі Сопега й Логвин, відзначені в записах про привілеї 5 – 6, фіксуються джерелами в межах від 1440 до 1450 р. [321. – S. 254].

³ У згадці кінця XVI ст. привілеї на Ланівці датується 8 січня 1443 р. [14 / 199. – Л. 49 об. – 51 об.].

⁴ Із записів про привілеї 8 – 16, що йдуть у “Книзі данин” єдиним блоком під загальною назвою, хронологічні ознаки містить лише регест листа Є. Прибитковичу, де вказано індікт 6 і відзначено причетність до появи документа дяка Кушлейка та князя Юрія. Кушлейко простежується в ролі дяка з 1440 до 1460 р. [321. – S. 254]. Князь Юрій тотожний Юрію Семеновичу Гольшанському, котрий у перші роки перебування Казимира Ягайловича при владі належав до найближчого оточення господаря, а в 1456 р. входив уже в групу знаті, настроєної до нього вороже [323. – S. 98]. Отже, індікт 6 слід ототожнити тут із вереснем 1442 – серпнем 1443 рр., оскільки мало ймовірно, щоб у 1457 – 1458 рр. князь Гольшанський міг впливати на роздачу данин. До того ж і маєток Чернихів, про який ідеться в листі, у другій половині 50-х рр. мав уже знову перебувати в руках князів Несвіцьких [180. – С. 233]. Тим же індіктом позначено також примикаючий до цього блоку нотаток запис про лист Василю Острозькому, котрого в 1450 р. вже не було серед живих.

Продовження табл. 2.2

Реципієнти	Маєтки	Дата
9. Матвій	Нижня й Вишня Білозірки, Жердь і Шиловець	1442 – 1443
10. Богдан	Вороновець	1442 – 1443
11. Данило Занкович	Дрибова	1442 – 1443
12. Ісачко	Сапунів	1442 – 1443
13. Єсько Прибиткович	Чернихів із приналежностями	1442 – 1443
14. Родослав (сербин ?)	Горбавців	1442 – 1443
15. Микула Свірбн (сербин?)	Панківці	1442 – 1443
16. Ондрейко Сунатович	Серн, Лосятин і Туре	1442 – 1443
17. Кузьма, волошин	пуста земля Берег (якщо немає “наследка”)	1450 ⁵
18. Данко, волошин	пуста земля (“без наследька”)	1450
19. Костя Тилянка	пуста земля, яку тримав волошин Мелешко	1450
20. Сидір	пуста земля Вовківці	1450
21. Васько Стрілець із братами	Савчичі й Почаїв	1451 ⁶
22. Андрій Борздой, волошин	сільце Дрибово (за умови, що пусте, “а наследька не будет”)	1451 ⁷
23. Іванко, дяк	село, яке раніше тримав сербин Родеслав (Горбавців?) (на тих же умовах “до волі”)	1449 ⁸

⁵ Лист 17 датовано в регестовому записі 10 серпня 13 індікту в Троках, лист 20 – 19 серпня того ж індікту у Волкиниках, а середні два дат не мають, але при всіх чотирьох відзначено пана Довкшого й писаря Коптя, що дає підстави вважати їх одночасними. Оскільки Копоть відомий як писар у 1447 – 1452 рр. [321. – S. 254], то вказаному індікту відповідає 1450 р.

⁶ Датовано в Троках 15 січня 14 індікту, якому відповідає тут 1451 р.

⁷ Датовано у Вільні 6 січня 4 індікту, який М. В. Довнар-Запольський ототожнив із 1441 р. [128. – С. IX], але більше ймовірно, що при переписуванні книги наприкінці XVI ст. першу цифру числа індікту було загублено, у результаті замість 14, що хронологічно цілком уписувалося б у контекст, вийшло 4.

⁸ Датовано в Лукові 29 листопада 13 індікту, якому відповідає тут 1449 р.

Продовження табл. 2.2

Реципієнти	Маєтки	Дата
24. Чжур	Чорторії і Деревичі (підтвердження)	до 1445 ⁹
25. Занко Кременчанин (Лабунський?)	Титково й Венешівське	? ¹⁰

Деякі данини Казимира Ягайловича відомі з пізніших згадок або впливають із контексту історії окремих маєтків. Петро Боговитинович, зокрема, вислужив за Казимира в Кузьминській волості, як відзначав потім у продажному листі його син, село Росолівці [66 / 3–S. 253 – 254; 35 / 1. – С. 55 – 56]. Зем'яни Бережецькі наприкінці XVIII й на початку XIX ст. у домаганнях на своє родове гніздо Бережці, на той час уже втрачене, посилалися на привілей “королевича” Казимира [7 / 914. – С. 4], що мало б означати дату його до квітня 1445 р. Денисковичі, випрохуючи в Олександра у зв'язку з утратою під час нападу татар своїх паперів підтвердження на село Берег, заявляли, що володіли ним за привілеєм його батька [12 / 410.I.4. – Арк. 30]. У реєстрі архіву Сенют, складеному наприкінці XVI ст., найдавнішим із документів на маєтки значиться “привілей короля Казимера, на паркгамене писаний, на Тихомле, Миклаши и на Волчъковці” [13 / 6292. – Арк. 99 зв.]. Від цього ж монарха луцькі повітники Бабинські мали б отримати підтвержене їм у 1492 р. Олександром село Денятин, яке в 1442 р. надавалося ще кременецькому війту (див. п. 4.1.5). Те саме можна сказати про село Дунаїв, у 1442 р. надане тому ж війтові (див. вище), яке на початку 90-х рр. продавалося вже Васьком Соєковичем [16 / 8405]. Корниця, що в 1450 р. разом із Шельвовом становила вже отчину Івашка Калениковича (див. п. 4.1.23), за кілька років до того надавалася ще попередникові його батька якомусь Онані (див. табл. 2.2). У першій половині 50-х рр., у супереч записові 1442 р. про доживоття Денискові Мукосійовичу, Казимир Ягайлович повернув роду Несвіцьких володіння, відібрані Свидригайлом [180. – С. 233].

Загалом джерела повідомляють про 37 данин Казимира Ягайловича, а охоплено ними

⁹ Формула “Сам великий князь” [48. – Стб. 112] вказує на час до обрання Казимира Ягайловича у квітні 1445 р. королем.

¹⁰ За регестом, лист видано під час перебування великого князя в Пунях [48. – Стб. 2].

на півдні Волині 83 поселення. Усі привілеї, що піддаються датуванню, з'явилися в 40-х і на початку 50-х рр. XV ст., коли на порядку денному гостро стояло питання про надійність у регіоні влади віленського двору. У наступних десятиліттях великий князь згортає роздачу земель. Серед реципієнтів данин п'ятеро вихідців із руських земель Корони, про четверо з яких відомо, що осіли на Волині ще за Свидригайла, троє волохів, двоє сербів і тільки один репрезентант волинського боярства.

Під час князювання Олександра (1492 – 1506) роздача маєтків знову зростає. Князі Михайло й Костянтин Острозькі в 1494 р. отримали привілей на Полонський “повіт” [66 / 1. – S. 143 – 144; пор.: 265. – S. 136, ризур. 110], частина якого перебувала вже в руках князів Збарзських та зем'ян Лабунських (див. п. 3.1.2, 4.2.8). Тим самим було завершено роздачу цього обширного комплексу господарських володінь у басейнах річок Хомори й Деревички. У 1497 р. молодшому з Острозьких знову надано на Волині обширні маєтки, у тому числі двір Красилів із належними до нього вісьмома селами, що компактною групою сиділи між Случчю й Понорою [66 / 1. – S. 113 – 114]. Окремо наприкінці XV ст. Костянтину Івановичу передано було від Кременецького замку села Мокре й Костянець [66 / 3. – S. 94 – 95].

Господарський дворянин Михайло Денискович у 1504 р. отримав за р. Горинь простори із селищами Дрибова, Кузьмин Ріг, Білозірка, Воронівці, Осники й Гусакова Криниця [14 / 198. – Л. 88 – 88 об.].

У Кузьминській волості, крім князя Острозького, ще кілька осіб отримали маєтки. Князю Іванові Жаславському адресовано привілей 1504 р. на село Двірець [66 / 1. – S. 122 – 123]. Князь Василь Четвертенський у тому ж році отримав пусте селище Зубівці [66 / 1. – S. 130 – 131, 165]. Івашкові Лабунському в 1501 – 1505 рр. надано село Коліщинці та пусті селища Сахнівці й Гребенин (див. п. 4.2.8). Єську Сенютичу князь Андрій Сангушкович під час перебування на уряді намісника дав “селище пустое в Кремянецком повете в Кузьминской волости Клетную”. Підтверджуючи його, господар додав ще пусте селище Тернавку [66 / 3. – S. 173 – 174]. Олексі Сковородці від того ж намісника перепало пусте селище Кобильня, Юрій Монтовтович додав пусте селище Ланівці й ріг Кузьминського лісу, а великий князь підтвердив усе на початку 1506 р. на вічність [29. – С. 368].

Загалом відомо про 8 данин Олександра, а охоплено ними 26 поселень. Правда, якщо

взяти до уваги, що Полонський повіт, репрезентований у відповідному привілеї тільки адміністративним центром цієї округи, мав значно більше поселень, то список збільшиться в півтора – два рази. Реципієнтами данин Олександра є вже тільки волиняки. Левина частка розданих земель припадає на Острозьких.

За князювання Сигізмунда I (1506 – 1548) роздачу маєтків у Кременецькому повіті було завершено.

Наприкінці 1507 р. вінницькі зем'яни Левон-Берендей, Антон, Овлад, Вакула й Павло Тарасовичі отримали від господаря Кузьмин, що був на той час пустим селищем. Данина повинна була відшкодувати реципієнтам утрату у Вінницькому повіті маєтку Вонячин, наданого попереднім великим князем, а потім забраного ним і переданого Остафію Дашковичу. Оскільки Дашкович потрапив невдовзі в московський полон, у червні 1508 р. Тарасовичам повернули Вонячин назад і підтвердили на вічність, але попередник їх невдовзі звільнився з полону, тому цей маєток знову відібрали, зате Кузьмин восени 1508 р. підтвердили братам на вічність [73. – Р. 230, 269, 285]. Затриматись, правда, вони тут не змогли.

Освоювати територію, через яку проходив татарський шлях, міг тільки могутній землевласник. Був ним у цих краях хіба що Костянтин Острозький. У 1517 р. великий князь підтвердив гетьману привілей свого попередника 1497 р. й надав на вічність усю Кузьминську волость [66 / 3. – S. 156 – 160].

Сигізмундом I було завершено роздачу й тих володінь, що залишалися в складі домєну ближче до Кременця. Костянтину Івановичу, за привілеєм 1509 р., він віддав тут село Птичу [66 / 3. – S. 69 – 71; 73. – Р. 230, 269, 285], а за даними ревізії 1545 р., – ще й село Обгів [82. – S. 93]. Василь Четвертенський, за тим же актом ревізії, вислужив Стіжок, Антонівці й Тилявку, а Боговиту Петровичу дісталось село Жолобки [82. – S. 93]. Яцьку Жабокрицькому в 1514 р. було підтверджено на вічність село Шпиколоси та пусті селища Колосову й Двірець [76. – Р. 122]. Господарський дворянин Василь Семенович Нечай у 1524 р. отримав 4 пусті дворища в селі Сапанів [159. – С. 282]. Богдан Кілдиш, що походив, здається, з господарських татар, вислужив під самим Кременцем село Білу Криницю (див. п. 4.1.14). Боярину Кременецького замку Минкові було надано на р. Ікві землю, на якій він осадив невеличке сільце Минківці (див. п. 4.1.9). На кінець 20-х рр. XVI ст. у великокняжому домені на півдні Волині залишилися тільки замок і місто Кременець та приміські

села Жолоб і Підлісці, але наприкінці 1529 р. король віддав їх віленському біскупові Янушу [243. – S. 191, przyp. 6].

Один із найбагатших наприкінці третього десятиліття XVI ст. у Великому князівстві магнатів, біскуп енергійно взявся за новий маєток. Він зміцнив замок, упорядкував городову повинність шляхти, ужив заходів для швидкого залюднення спустошеного татарами міста й почав збирати в своїх руках нову волость. За шість років господарювання Януш поскупував у місцевих землевласників села Вербоє, Панківці, Дрибова, Дідківці, В'язовець, Цеценівці, Шельвів, Дунаїв, Куликів, Рудку і Денятин, селище Демківці, двір у верхів'ї р. Вілії, дворище Ісаївське, поле Ониськівське та розташоване на р. Горині давнє городище Тихомиль. На дворищі й полі, що знаходилися під самим Кременцем, він посадив два передмістя, а на городищі заклав замок і місто Янушполь [177. – С. 382 – 384]. Таким чином, у руках біскупа зібралось на півдні Волині 19 поселень – 2 замки з містами, 2 передмістя, 13 сіл, 1 селище й 1 двір.

На початку 1536 р., після виїзду внаслідок переходу з Віленської кафедри на Познанську у Польщу, усе, що було надане великим князем – замок і місто Кременець та села Підлісці й Жолоб, Януш повернув назад; 4 квітня того ж року ці поселення отримала королева Бона [66 / 4. – S. 24 – 26]. Через два місяці після появи привілею біскуп видав своїй наступниці два листи, першим з яких подарував їй обидва осаджені ним передмістя, а другим продав села Дунаїв, Куликів, Рудку й Цеценівці, селище Демківці та двір у верхів'ї р. Вілії [269. – S. 137; 286 / 1. – S. 256]. Погоринські маєтки – місто Янушполь та села Дідківці, В'язовець, Панківці, Дрибова й Шельвів – перейшли пізніше до дружини князя Іллі Острозького Беати з Костелецьких, що по матері доводилася Янушу сестрою, село Вербоє повернулося до Денисковичів, а село Денятин опинилося в руках Боговита Петровича Шумбарського, який займав за Януша уряд кременецького войського й городничого [177. – С. 385]. Отже, на початку другої половини 30-х рр. XVI ст., відразу після переходу Кременця до Бони, у її руках на Півдні Волині було 11 поселень – 1 місто, 2 передмістя, 6 сіл, 1 селище й 1 двір.

На відміну від Януша, який інколи навідувався до Кременця й безпосередньо займався місцевими справами [177. – С. 385], королева управляла замком і волостю тільки через призначуваних нею старост. Першим із них був Дахно Васильович (1536 – 1538), далі уря-

дували Станіслав Фальчевський (1539 – 1543), Щасний Герцик (1544 – 1547), Іван Боговитинович (1548), Себастьян Дибовський (1549) та Петро Семашкович (1550 – 1560) [177. – С. 385 – 386].

Спочатку Бона продовжила лінію свого попередника, спрямовану на розширення волості через приєднання нових шляхетських маєтків. Першим її надбанням стало розміщене на Горині в сусідстві з Янушполем село Лепесівка з пустим селищем Радошівкою, у 1536 р. виміняне в князя Федора Сангушковача [177. – С. 385 – 386]. Лепесівка повинна була компенсувати відхід Янушполя з кількома селами й зумовлену цим утрату бази для освоєння просторів за р. Горинню. У кременецьких повітників Боговитиновичів королева купила двір Кокорів [пор. п. 4.1.16], який під час ревізії 1545 р. вже перебував у складі волості [82. – S. 104], а в луцького повітника Яцька Жабокрицького придбала села Колосову, Шпиколоси й Двірець (див. п. 4.2.4). На цьому список набутих королевою поселень вичерпується. Містить він, разом із тими, які Боні продав попередній власник волості, 2 передмістя, 8 сіл, 2 селища й 1 двір.

З початку 40-х рр. XVI ст. увага Бони та її адміністрації в Кременці з розширення волості за рахунок обжитих шляхетських маєтків переміщується на залюднення власних ґрунтів, а також на заселення спустошених татарами просторів за р. Горинню. Крім урядників, які організовували заселення волості, виконуючи свої службові обов'язки, нові села засновували також особи, що отримували шмат землі, частіше – пусте селище, у держання з правом осаджувати собі підданих. Землю староста давав “до волі й ласки” королеви, Бона потім підтверджувала, але теж на невизначений строк – “до волі й ласки”, рідше – у “доживоття”. Серед реципієнтів бачимо родини Сторожинських і Василевських, які належали до путних слуг, вибраних замковим урядом за розпорядженням Бони з-поміж тяглих селян “для доведення вестей”; господарського підданого Яробилка; підданого Кременецького замку Сенька Стародубця; кременецького міщанина, а потім вїйта Михайла Скуйбїду; лепесівського, а пізніше білоріцького вїйта королеви Яна Котимовського – тобто вихідців із нижчих, непривілейованих, суспільних верств. Держання ними маєтків супроводжувалося обов'язком нарівні з повітовою шляхтою відбувати земську службу.

Під час господарювання королеви Бони в межах Кременецької волості відродилися або заново були осаджені села Сапанів, Сапанівка Мала, Пляшівка, Млинівці, село в уро-

чищі Старе Дунаївське селище (згодом Богданівка), Сторожинці, Поповичі, Горинка, Вербиця, Вілія, Радошівка. Обидва згадувані вище двори теж попереростали в села: за одним із них залишилася стара назва Кокорів, а друге спочатку фігурує як Вілія-Двір, пізніше – Верхня Вілія і Тетильківці.

Заселенням і приєднанням до Кременецької волості малолюдних просторів за р. Горинню, відомих у XVI ст. під назвою Болохово, займався урядник Ян Котимовський. Спочатку центром вйтівства, яке він очолював, була Лепесівка, а з рубежа 40 – 50-х рр. – Білозірка, оскільки перше з цих сіл лежало на деякій відстані від освоєваної території. Петро Семашкович після приходу на староство спробував змістити Котимовського з вйтівства й призначити на його місце якогось Семена, свого служебника, але королева Бона, як видно з її листа, датованого травнем 1553 р., звеліла старості повернути уряд попередньому вйтові й не забирати з-під його присуду поосаджуваних ним сіл [177. – С. 389 – 390].

За роки перебування волості в руках королеви Бони на Болоховім з'явилися села Красна Лука (інші назви Яробелька, Головинці), Осники, Молодків, Воронівці, Білозірка, Ільківці, Колісець, Янківці. Крім перерахованих поселень, про які з певністю можна говорити, що вони відродилися або були засновані тоді, коли волость належала королеві, під час її господарювання могли також виникнути поселення Нижня Білозірка, Шибенна Руда й село вище Шибенної Руди, надане якомусь Котюжинському, про які відомо, що осаджені тим же Котимовським [177. – С. 390 – 391]. Загалом за 20 років перебування Кременця в руках королеви у її володіннях на півдні Волині було осаджено близько 24 нових сіл, а сумарна кількість поселень разом із повітовим центром та обома його передмістями сягнула трьох із половиною десятків.

У 1556 р. королева Бона виїхала в Італію, а маєтки, якими вона володіла, перейшли до Сигізмунда Августа. Петро Семашкович залишився в Кременці старостою, але в 1560 р. помер. Деякий час справцею староства був Іван Волович, а 28 листопада 1560 р. господар призначив на цей уряд князя Миколая Збарзького, котрий перебував на ньому до самої смерті в 1574 р.

На початку 1560-х рр. на Болоховім з'явилися ще села Немиринці й Новоселки. На цьому поява у волості Кременецького замку нових поселень припиняється, натомість починається розпорошення нагромаджених володінь. Князь Стефан Збарзький у 1560 р. з

дозволу господаря забрав собі на Болоховім до Ожоговецького замку села Вижню й Нижню Білозірки, Шибенну Руду, Колісець, Янківці та селище Котюжинського, які вважав осадженими Яном Злим (під ним мався на увазі відомий нам війт Ян Котимовський) на його землі. Село Ільківці, за актом волочної поміри 1563 р., прихопив до належних дружині маєтків Новоставці й Камінь шляхтич Юхно Тороканівський [177. – С. 392 – 394].

У першій половині 60-х рр. XVI ст. у волості Кременецького замку з'явилися вихідці з Московської держави “боярські діти” Омелян Ушак, Лев Зверов, Захаріяш П'ятий, Володимир Заболотський, князь Григорій Подгорський, Петро Остаф'єв, Степан Шарапович та Мокій Безщастний, які в умовах Лівонської війни перейшли на литовський бік. До їх рук потрапили села Куликів, Лепесівка, Воронівці й Немиринці. Спочатку москвитини отримали маєтки, як відзначалося в листах, “на поживене”, “на хлебокормлене”, “в моц и в держане”. Очевидно, це було тимчасове користування для забезпечення перебування перебіжчиків у Великому князівстві Литовському до остаточного вирішення їхньої долі. Чинне на початку 1560-х рр. литовське законодавство забороняло роздачу земель чужинцям, і тільки II Литовський Статут дозволив такі данини, але особам, що мали перед Великим князівством певні заслуги, причому, згідно з поправкою Берестейського сейму 1566 р., це мало робитися на вальних сеймах. Правда, великий князь постійно порушував заборону, викликаючи цим невдоволення шляхти. Омелян Ушак якимось зумів отримати на свою половину Куликова підтвердження на вічність уже в 1563 р. [175; 177. – С. 392 – 394].

Крім москвитинів, ще кілька осіб отримали від Сигізмунда Августа маєтки у волості Кременецького замку. Відомо, зокрема, що Іван Волович під час тимчасового виконання в 1560 р. обов'язків старости ув'язав кременецького бургграфа Станіслава Каменецького в розташовані на р. Ікві “три дворища осельє на острове Поповецком” [1 / 18. – Арк. 59 – 59 зв.], які становили, очевидно, згадане вище село Поповичі. Федорові Григоровичу Средича в 1563 р. було підтверджено на вічність осаджене ним село Новоселки [12 / 144.I.2. – Арк. 55 – 56 зв.]. Господарський дворянин Гнівош Лідихівський у 1564 р. роздобув привілей на опустіле сільце Сапановець Малий [12 / 144.I.2. – Арк. 60 – 60 зв.]. Господарському писарю й секретареві Василю Древинському в 1568 р. дісталось на вічність село Кокорів [14 / 199. – Л. 99 об. – 102 об.]. Мартину Хармезькому на ленному праві було надане село Осники [14 / 198. – Л. 42 об.].

Дрібним землевласникам, що походили з нижчих верств і щойно піднімалася на привілейовані шаблі соціальної драбини, важко було виконувати військову службу, осаджувати на своїх ґрунтах людей, а потім утримувати їх від переходу до заможніших землевласників, боронитися від кривд сусідів, тому такі реципієнти з часом відступають отримані маєтки, часто перевищуючи при тім свої права, іншим особам, а король на клопотання набувачів підтверджує ці надбання на вічність. Очевидно, саме за таких обставин Григорій Єськович у 1562 р. продав село, осаджене ним в урочищі Старе Дунаївське селище, Богданові Лосятинському [1 / 9. – Арк. 43 – 44]. Вдова Михайла Скуйбіді у той самий час відступила князеві Костянтину Вишневецькому своє доживоття на село Горинку [1 / 9. – Арк. 14 зв. – 15], а набувач роздобув пізніше у великого князя лист на вічність [2 / 6. – Арк. 60 зв. – 62]. Кременецький підстароста Олекший Белецький з допомогою старости виклопотав собі підтвердження на вічність, правда, з правом передавати в спадщину тільки по чоловічій лінії, на село Молодків, яке в 1564 р. купив у Григорія та Перфура Івановичів Василевських, хоча його належало забрати, як відзначалося в листі короля, до господарського столу, оскільки продавці тримали це поселення лише “до волі й ласки господарської” і не могли відчужувати [14 / 38. – Л. 445 – 446]. Станіслав Каменецький у 1568 р. з дозволу короля продав надане йому село, що називається тепер Попівцями, Андрію Вишневецькому [177. – С. 396]. Аналогічна доля спіткала й Сторожинських, бо в червні 1569 р. той же князь Андрій оповідає в земському суді, що під час пожежі в нього згоріла скринька з листом на куплений у них маєток Сторожинці [1 / 14. – Арк. 16 – 16 зв.]. Зем’яни Єловицькі вдалися до безконечних наїздів на Головинських, що сиділи на кінній службі в розташованому під їхнім гніздом Ланівцями сільці Красна Лука або Головеньки, поки не витіснили їх звідти й не приєднали ґрунти до своїх володінь [177. – С. 397], а люди, мабуть, розійшлися, бо згадки про це поселення в джерелах припиняються. З перерахованих вище москвитинів закріпитися на півдні Волині й започаткувати тут шляхетські роди пощастило тільки Ушаку й князю Подгорському [175; 181].

Якщо Бона роздавала у волості лише пусті селища, і то переважно в тимчасове володіння, то за Сигізмунда Августа від замку відходять здебільшого залюднені поселення, до того ж на вічність, щоправда, інколи із застереженням спадкування лише в чоловічій лінії. Підтверджуються на вічність і тимчасові данини Бони. у результаті на кінець 60-х рр.

XVI ст. в доменіальних володіннях великого князя на півдні Волині залишилося тільки 15 поселень – місто Кременець, два передмістя та села Сапанів, Пляшівка, Підлісці, Жолоби, Дунаїв, Двірець, Рудка, Колосова, Шпиколоси, Тетильківці, Вілія і Цеценівці.

Результати роздачі литовськими князями на півдні Волині з кінця XIV до кінця 60-х рр. XVI ст. землі зведено показані в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Данини литовських князів на півдні Волині

Великі князі	Кількість данин	Кількість маєтків
Вітовт	3 (3,5%)	...
Свидригайло	12 (13,9%)	33 (15%)
Сигізмунд Кейстутович	1 (1,2%)	2 (0,9%)
Казимир	37 (42,9%)	83 (37,8%)
Олександр	8 (9,3%)	26 (10,6%)
Сигізмунд I	10 (11,6%)	59 (26,8%)
Сигізмунд Август	17 (19,7%)	17 (7,7%)
Разом	88 (100%)	220 (100%)

РОЗДІЛ 3

АРИСТОКРАТИЧНІ РОДИ З КНЯЖИМИ ТИТУЛАМИ

Верхівку української знаті на схилі середніх віків становила родовита аристократія з княжими титулами. Економічна могутність, підсилена ключовими позиціями в механізмах здійснення політичної влади, особливе місце в менталітеті, забезпечували цій частині феодалної еліти вплив на всі сфери суспільного життя [111. – С. 461 – 498; 200. – С. 74 – 121].

У XIX ст. серед істориків деякий час побутувало переконання, що частина литовсько-руських княжих родів походила з простих бояр, котрим якимось удавалося роздобувати собі титули. У дійсності ж ця суспільна верства мала замкнутий характер. Чоловіки належали до неї виключно за природним правом. Жінки, правда, набували ще титул завдяки виходу за його носія заміж, але тільки на час перебування в шлюбі та вдовування після смерті чоловіка. Змінити цей порядок не міг навіть сам монарх. Єдиний випадок його порушення до Люблінської унії – набуття литовськими панами Радивилами чужоземного титулу князів Священної Римської імперії.

Суспільство пильно стежило за вживанням княжого титулу. “Примітивна канцелярія великого князя, позбавлена допоміжних матеріалів і покажчиків, а також усі провінційні канцелярії і книги, – відзначав із цього приводу відомий знавець литовсько-руського суспільства В. Каменецький, – майже ніколи не помиляються, завжди знають, кому належить, а кому не належить додати до прізвища “князь” [237. – S. 50].

Для зручності розгляду всі княжі роди, які протягом досліджуваного нами часу володіли на півдні Волині маєтками, поділено нижче на три групи, першою з яких охоплено роди, похідні від князів Несвіцьких, другою – споріднених між собою князів Острозьких і Жаславських, а третьою – решту, присутність яких у регіоні була порівняно незначною. Про рід Подгорських, започаткований за кілька років до Люблінської унії вихідцем із Московського царства, уже йшлося, а рід Радивилів, щоб не переривати історію набутих ним маєтків, буде розглянуто в наступному розділі, але в остаточних підрахунках обидва вони включені в титуловану аристократію.

3.1. Князі Несвіцькі, Збараські, Вишневецькі, Порицькі і Воронецькі

У першій і другій третинах XV ст. обширними просторами верхів'їв Горині, Серету, Гнізної і Збруча, що становили окрему округу під назвою Збараський повіт, володіли князі Несвіцькі. У 30-х рр. того ж століття один із них перебрався в підвладну Короні Перемишльській землю й започаткував там князів із Передільниці, а в 60-х рр. одна з гілок, що залишилися на Волині, закріпившись у Збаражі, змінила успадкований від предків топоантропонім на похідний від назви нового гнізда й таким чином перетворилася на князів Збараських. Розростання останніх привело до появи нових відгалужень із власними резиденціями й відповідними назвами. Уже в 90-х рр. XV ст. заявили про себе Вишневецькі, у другому десятилітті наступного століття – Порицькі, у третьому – Воронецькі. Так із князів Несвіцьких виросла ціла низка аристократичних родів, різних за розмірами володінь і суспільними позиціями, але об'єднаних коренями, свідомістю спільного походження, гербом, який називали Корибутом, і складними переплетіннями прав на маєтки. Усі вони, за винятком самих Несвіцьких та князів із Передільниці, володіли частинами давнього Збараського повіту до кінця досліджуваного нами періоду.

3.1.1. Н е с в і ц ь к і. Нащадки князів Несвіцьких починали свій родовід із Гедимінового внука Корибута Ольгердовича. Побутування цієї версії походження простежується в їхньому середовищі з кінця 60-х рр. XVI ст. [300. – S. 197, ргзур. 1]. Історичного обґрунтування й літературного оформлення претензія князів Збараських та споріднених із ними родів на династичне литовське походження набула в працях М. Стрийковського [308, 309], а далі була розтиражована Б. Папроцьким, Ш. Окольським, В. Кояловичем, К. Несецьким та іншими геральдистами [242; 259 / 10. – S. 115 – 116; 260 / 1; 261. – S. 832 – 835]. У 60-х рр. XIX ст. схема, що перетворилася вже на історіографічну традицію, була категорично відкинута. На думку К. Стадницького, котрий виступив з її критикою, князі Збараські та їхні родичі вели свій родовід від Корибута абсолютно безпідставно. Дійсним їх предком, скоріше всього, був шляхтич Дениско Мукосійович, титул же вони вживали, можливо, за руською традицією або за привілеєм Сигізмунда Августа. Князь Федько Несвіцький, який тримав Збараж у 30-х рр. XV ст. і вважався Корибутовичем, до наступних володарів города не мав жодного відношення, до того ж був тотожним не Корибутовому синові Федору,

а відомому з джерел однойменному князю Острозькому, що користувався також топоантропонімом, похідним від волинського поселення Несвіч [304. – S. 104 – 109]. Версію К. Стадницького невдовзі зревизував Ю. Вольф. Тези попередника про безпідставність ототожнення Федька Несвіцького з Корибутовим сином та про волинський Несвіч як родове його гніздо новий дослідник підтримав, але заперечив ототожнення цього князя із сучасним йому Ф. Острозьким і довів, що володарі Збаража таки були його нащадками, а самих Несвіцьких відніс до руських Рюриковичів [323. – S. 275 – 276, 606]. У 1911 р., здавалося, вже вирішене наукою питання знову потрапило в поле зору спеціалістів з історії Великого князівства Литовського й спричинило між ними жваву дискусію. Спір затягнувся на двадцять років, але крапок над “і” так і не розставив [180. – С. 230 – 231; 216. – S. 13; 227 – S. 115; 228 – S. 21, 28; 229. – S. 142; 234; 272; 273; 277; 278; 279; 280; 287; 288; 289; 291; 292; 293; 297; 300; 302]. З авторів, які торкалися в своїх працях питання про витoki роду Збараських уже після припинення дискусії, одні схиляються до точки зору Ю. Пузини [109. – С. 154; 111. – С. 328; 200. – С. 85, 88], інші вважають її непереконливою [169; 217. – S. 127, ргзур. 202]. Останнім часом польський дослідник Я. Тенговський запропонував ще один варіант вирішення проблеми, за яким Федько Несвіцький виводиться від князя Василя Вінницького, згаданого в одному з подільських документів кінця XIV ст. в ролі свідка [312; 313. – S. 163]. Як бачимо, упевненої відповіді на питання про корені родів, які ми тут розглядаємо, незважаючи на тривалий інтерес до нього, наука поки-що не дає.

Рис. 3.1. Родовід князів Несвіцьких, Передільницьких і Збараських

Станом на середину 30-х рр. XV ст. Несвіцькі володіли Збаражем уже не менше, як у

другому поколінні, оскільки вказаний вище князь Федько називає город своєю отчиною [55. – С. 129 – 131; 58. – С. 18 – 19; 271. – S. 243]. Першим репрезентантом роду на досліджуваній нами території був, скоріше всього, Федьків батько. На користь появи тут Несвіцьких десь не раніше рубежу XIV й XV ст. свідчать і загальна політична ситуація в регіоні, що як частина Поділля порівняно недавно був звільнений із-під контролю татар, і користування ще Федька та його синів топоантропонімом, похідним від попереднього гнізда, і, зрештою, започаткована М. Стрийковським традиція, що пов'язує осідання роду в новому гнізді з даниною Вітовта [308. – S. 101; 309. – S. 326]. Крім Збаража, безіменному князю Несвіцькому мали належати ще Хмільник і Вінниця, що теж входили потім в отчину його сина [55. – С. 129 – 131].

Наступне покоління роду становили відомий уже нам Федько та його брат Івашко. Повертаючись до першого з них, відзначимо, що вперше він з'являється в листі великого князя Свидригайла про перемир'я з королем Ягайлом, датованому 1 вересня 1431 р. в Чорторийську, де значиться одним зі свідків [83 / 2. – № 1562], а після поділу Поділля в результаті угоди про перемир'я на польську й литовську частини стає подільським старостою [180. – С. 231]. Після розколу Великого князівства в 1432 р. на два ворожі табори подільський староста Свидригайла спочатку був вірним своєму сюзерену й належав до найактивніших його прихильників, але пізніше почав налагоджувати зв'язки з панами з Корони, унаслідок чого опинився із сім'єю у в'язниці, а після звільнення з допомогою поляків із неволі відкрито перейшов на їхній бік. У виданому з цього приводу присяжному листі, датованому в Кременці 7 вересня 1434 р., відзначалося, що король мав підтвердити князю доживоття на Кременець і Брацлав та гарантувати недоторканість отчини, яку становили Збаразька, Вінницька й Хмільницька волості; Соколицю ж, котра була вислугою, міг забрати, але за умови рівноцінної заміни; у противному разі автор листа вважав би себе вільним від присяги [55. – С. 131 – 133]. Поки передана Федьком територія перебувала під контролем поляків, він залишався старостою, тільки титулувався тепер не подільським, а кременецьким і брацлавським [55. – С. 129 – 131], оскільки подільським називався глава королівської адміністрації західної половини Поділля [317. – S. 122 – 123]. 23 березня 1435 р. князь повторно засвідчив свою вірність Короні, але на цей раз не ставив уже жодної умови [55. – С. 131 – 133]. На цьому звістки про нього обриваються.

Навесні 1436 р. владу Свидригайла над Південною Волинною й Східним Поділлям було відновлено [249. – S. 274, 356, *przyp.* 6]. Федькові Несвіцькому, якщо він був ще живим, зміна в регіоні політичної ситуації пішла на шкоду. Належний йому недавно уряд старости зайняв Івашко Монивидович [317. – S. 123], а отчина стала об'єктом господарських данин. Відомо, зокрема, що 10 червня 1437 р. польський шляхтич Фрідріх Гербурт із Фельштина отримав від Свидригайла на вічність маєтки Чернихів, Мшанець і Чернихівку, що становили частину Збараської волості [14 / 196. – Л. 249 – 250; *пор.*: 180. – С. 243, прим. 32].

Івашко Несвіцький ще до зради братом Свидригайла потрапив до поляків у полон. Щоб полегшити його долю, Федько звертався до холмського старости Грицька Кірдейовича з проханням сприяти звільненню бранця на поруки або хоча б доброму ставленню до нього [228. – S. 58, 74 – 75; *пор.*: 291. – S. 5 – 7]. Далі молодший із Несвіцьких одружився з коронною зем'янкою Ярожною з Передільниці, осів на отчині дружини, яку становили кілька сіл із центром у Передільниці в Перемишльській землі, і в 1439 – 1467 рр. не раз виступає в джерелах як князь Іван Несвіцький або Іван із Передільниці. З дітей його відомі сини Яцько й Михайло, котрі в 1467 – 1478 рр. володіють материною спадщиною [323. – S. 276, 403 – 404; *пор.*: 180. – С. 243, прим. 34]. Чи тримав Івашко у Великому князівстві окремо від брата, а потім його нащадків якусь частину отчини, джерела мовчать.

Політичні зміни, пережиті Волинською землею і Східним Поділлям у зв'язку з витісненням звідси десь наприкінці 1438 р. Свидригайла його суперником Сигізмундом Кейстутовичем та зміною останнього на троні в 1440 р. Казимиром Ягайловичем, становища родини Несвіцьких не поліпшили. Попередні володіння їй не повернули. Мало того, 11 січня 1442 р. новий господар за згодою сейму передав Збараж з округою в доживоття колишньому активному сподвижнику Свидригайла панові Дениску Мукосійовичу із записом на городі й волості 300 гривен [58. – С. 21]. “Село Черняхов с тым, што к тому слухаеть”, надане раніше Свидригайлом Ф. Гербурту, наприкінці 1442 або в 1443 р. отримав Єсько Прибиткович [48. – Стб. 107]. Якись “села Несвидских”, розташовані, мабуть, у Луцькому повіті, опинилися в Сачка Лучанина [180. – С. 233].

Спадкоємцями князя Федька були сини Василь і Юрій, але тривалий час доступу до отчини вони не мали. Відібрані в батька маєтки їм повернули десь аж у першій половині 50-х рр. XV ст. [180. – С. 233].

Про князя Юрія звістки джерел дуже скупі. Відомий він лише з листа 1467 р., яким записує на своїй отчині – селах Заборолі, двох Житинах і дворищі Перушовича, розташованих компактною групою в Луцькому повіті по сусідству з Рівним, дочці Івана Мушати Настасії, з котрою одружився, певну суму грошей [14 / 196. – Л. 224]. Нащадків Юрій Федорович, мабуть, не залишив, оскільки згаданий вище Забороль уже у 80-х рр. XV ст. становив отчину внуків брата [180. – С. 234].

3.1.2. З б а р а з ь к і . Василь Федорович Несвіцький до початку 60-х рр. XV ст. помер, а залишилися після нього сини Василь, Семен і Солтан [323. – S. 606; див. також 66 / 1. – S. 54 – 55], наймолодший із яких, як і середній, за календарем звався Семеном [14 / 195. – Л. 233]. У листі про продаж Семену Васильовичу зем'янином Івашком Дичком двора й села Рівного, датованому кінцем 1461 р., покупець значиться ще під старим родовим прізвищем [66 / 1. – S. 53 – 54], а в дільчому акті, укладеному 9 липня 1463 р., сини Василя Федоровича виступають уже як “отчичи и дедичи Збаразский” [66 / 1. – S. 54 – 55]. Топоантропонім, успадкований від предків, виходить з їхнього вжитку безповоротно. Жоден наступний документ ані їх, ні нащадків князями Несвіцькими називати не буде.

Рис. 3.2. Родовід князів Збаразьких

Згаданий вище дільчий лист охопив усю спадщину Василя Несвіцького – як володіння на півдні Волині з центром у Збаражі, названі тут Збаразьким повітом, де нараховувалося в

цей час 2 городи, 68 з половиною сіл, 1 дворище й 1 селище, так і групи поселень на річці Устя в басейні Горині в Луцькому повіті в складі 2 дворів та 4 сіл.

Збараський повіт поділили наступним чином. Василь Збараський узяв город Збараж та села Янківці, Обаринці, Івачів Нижній, Согниківці, Оприлівці, Лозове, Охримівці, Черниківці, Верняківці, Залужжя, Занківці, Литовський Кут, Рябчинці, Тарасівці, Розношинці, Оскратинці, Мосорівці, Гдехонець, Зволохи під Мечитовом, Лаб'янки, дві Стриївки, Баглів, Нове Село, половину Шейпаковець, Гнилицю, Клебанівці, Волочища, Морозівці й Мойсеївці – разом 1 город і 30,5 сіл. Частина його, найбільша за кількістю поселень і площею, суцільним масивом займала центральну, південну й південно-східну частини Збараського повіту, впираючись у Тербовельський повіт Руського воєводства Корони. Частику Семена Збараського становили город Колоден та села Новиківці, Олишківці, Добра Вода, Іванчани, Гніздичне, Шимківці, Чернихів, Ренів, Мшанець, Івачів Верхній, Глубочок Нижній, Мединя, Волочища, Порохна, Лип'яги, Чепелева Лука, Орошівці, Олов'янчино, Довгошиїнці й Гінштівці – усього 1 город і 20 сіл. Володіння князя Семена лежали в центрі й на заході Збараського повіту й виходили на кордон Великого князівства зі Львівською землею Руського воєводства Корони, а кілька відірваних від основного масиву поселень знаходилися в басейні Збруча на сході. Пізніше ці останні влилися у володіння спадкоємців старшого брата. Солтану Збараському дісталися два Вишнівці, Олексинець, Острівець, Бакота, два Бутини, Лопушна й Орівці, а після смерті матері йому мали залишитися Манів, Старий Манів, Передмір, Борсуківці, Влашинівці, Вербовець, Решнівка, Доманінка, Тараж та Черникове дворище й селище Луцевичів – разом 18 сіл, 1 дворище й 1 селище. Маєтки князя Солтана займали північну третину Збараського повіту. Города тут на час поділу ще не було.

У Луцькому повіті старший із братів узяв село Студеняківці, середній – безіменний двірець, молодший – двір Городок і села Караєвичі, Обарів і Тинне. Усі ці поселення знаходилися в басейні притоки Горині р. Устя по сусідству з відзначеними вище маєтками Юрія Несвіцького, разом із якими в минулому становили, очевидно, єдиний комплекс.

Після поділу отчини молодший зі Збараських подався до Москви, а частку свою покинув на старших братів. Повернувшись зі служби додому, він перебрав маєтки до своїх рук, але невдовзі помер. У складеному перед смертю тестаменті, датованому 3 жовтня 1472 р.,

200 кіп грошів на Збаражчині князь Солтан записав дочкам, аналогічну суму на Городку з присілками – на церкву, а самі володіння залишив братам, розпорядившись, щоб так між собою розібрали, як тримали під час перебування його в Москві [14 / 195. – Л. 233]. Одну з дочок Солтана звали Марія, а другу – Ганна. Перша з них у 1490 р. була замужем за якимсь князем Юрієм Михайловичем, а друга ще не мала тоді чоловіка [16 / 7320].

Василь Збараський під час нападу на Збараж у 1474 р. татар загинув [323. – S. 608]. Продовжили рід по його лінії сини Михайло, три Семени й Федір та дві дочки, одна з яких, Марина, згадується в 1493 р. як дружина господарського писаря Івашка Владики [323. – S. 608; див. також: 66 / 1. – S. 100 – 101].

4 липня 1475 р. Михайло Васильович як старший із братів, решта котрих у цей час були ще, мабуть, неповнолітніми, вчинив у Луцьку з дядьком Семеном угоду про вічистий поділ спадщини покійного Солтана. У збараській частці на половину синів Василя Васильовича відійшли ті маєтки, які за поділом 1463 р. дісталися Солтану відразу, з додачею до них Таража, а князю Семену – поселення, які тримала ще деякий час мати, з додачею Лопушної. У Луцькому повіті Семен Васильович забрав і Солтанів двір Городок із присілками, і Студеняківці з частки старшого брата, зосередивши таким чином у своїх руках усі маєтки Збараських на р. Устя [66 / 1. – S. 69 – 71]. 2 червня 1478 р. за наказом великого князя в дворі Манів відбувся переділ, у якому взяли участь удова князя Василя й усі четверо синів. На цей раз князь Семен вимушений був додатково поступитися братаничам Лопушною і Влашинівцями, тобто всіма ґрунтами у верхів'ях р. Жираку в Збараському повіті, і відмовитися від Студеняковець [66 / 1. – S. 75 – 76].

Сини Василя Васильовича вчинили між собою поділ у Вільні 2 квітня 1481 р. Одного з трьох Семенів уже не було тоді серед живих, тому ділилися тільки четверо братів. Михайлу Васильовичу й Семену Меншому, котрий залишався ще під опікою старшого брата, відійшли город Вишневець та села Лози, Конаховичі, Бутин, Бакота, Острівець, Возова, Олексинець, Івання, Мельна, Тараж, Івачів, Янківці й Обаринці. Семену Першому залишився город Збараж із містом і зі селами Охримівці, Черниківці, Верняківці, Залужжя, Литовський Кут, Рябчинці, Тарасівці, Розношинці, Оскрятинці, Мосорівці, Мечитівці, Луб'янки, Волочища та Лопушна. Федір Васильович отримав дві Лозових, Согниківці, Оприлівці, Васьківці, дві Стриївки, двоє Гуцинців, Влашинівці й Доманінку в колишньому Збарась-

кому та Студеняківці в Луцькому повітах. Частина його відзначалася не тільки відсутністю свого міста, а й розірваністю аж на п'ять шматків [14 / 192. – Л. 12 – 13].

Михайло Васильович та Семен Менший поділилися у Вишнівці 14 листопада 1482 р. З виданого старшим братом молодшому листа довідуємося, що перший забрав місто Вишневець із розташованими під його стінами однойменними з містом містечком і селом, а також села Олексинець, Бакоту, Бутин, Конаховичі, Лози, Бодаки й Тараж та дворища Мишка і Юхна, а другому лишилися тільки села Івачів, Янківці, Обаринці, Млинівці, Возова й Мельна [66 / 1. – S. 80 – 81; пор: 180. – С. 244, прим. 58].

Остання згадка про Семена Меншого Збарзького датується 2 червня 1489 р. [48. – Стб. 313]. Дітей князь не залишив. З частки його села Млинівці, Возова й Мельна мали потрапити до Михайла Васильовича, оскільки перебували пізніше в його нащадків [180. – С. 237], а Івачів, Янківці й Обаринці входили потім у володіння наступників дядька Семена (див. табл. А.3).

Перед смертю Семен Збарзький записав свою частку володінь, які залишилися після брата Солтана, найстаршому із синів брата Василя, але спадкоємці відмовилися виконати це побажання, і Михайло Васильович змушений був згодитися на компроміс. За укладеною 1 квітня 1481р. у Вільні між ним і вдовою покійного Марією та її зятем Семеном Гольшанським угодою двір Городок із присілками в Луцькому повіті останні залишили собі, а віддали тільки села Манів, Передмірку, Борсуківці й Вербовець у колишньому Збарзькому повіті [66 / 1. – S. 79 – 80, 162]. Для зміцнення своїх прав на цю частину спадщини Солтана Збарзького 20 липня 1490 р. князь Михайло взяв у його дочок Марії та Ганни підтвердження їхньої відмови від претензій на вказані маєтки як на отчину [16 / 7380].

Володіння Семена Збарзького знаходилися в різних місцях Волині. Найобширнішим із його маєтків була, звичайно, Колоденська волость у родовому Збарзькому повіті. У Полонському повіті князю належав розташований на р. Хоморі маєток Коськів, вилучений, мабуть, у господаря. Зусиллями наступників князя тут була організована пізніше невеличка Сульжинська волость (див. п. 3.2.1). У Луцькому повіті ще в 1461 р. Семен Васильович придбав у місцевого зем'янина І. Дичка двір і село Рівне. Протягом двох наступних десятиліть тут склалася Рівенська волость, яка на початок 80-х рр. XV ст. нараховувала вже не менше 17 поселень [180. – С. 239]. Місцем постійного проживання Семена Збарзького

був, очевидно, город Колоден. Саме тому в угоді 1481 р. з удовою покійного братанич Михайло називав його посмертно князем Колоденським [66 / 1. – S. 79]. Крім резиденції і переважної більшості володінь, з півднем Волині Семена Васильовича зв'язував ще й уряд кременецького старости, який він займав останні рік – два свого життя [180. – С. 245, прим. 73].

Дружиною князя Семена була княжна Марія Михайлівна Степанська [180. – С. 245, прим. 74]. Після смерті чоловіка вона перебралася, очевидно, на проживання в Рівне, до створення навколо якого волості була, мабуть, причетна, бо фігурує в джерелах як княгиня Рівенська [323. – S. 607 – 608]. З Марією князь Семен мав єдину дочку Настасію, котра вже в 1481 р. була заміж за князем Семеном Юрійовичем Гольшанським [66 / 1. – S. 58], майбутнім луцьким старостою і маршалком Волинської землі. Частина успадкованих після батька маєтків, і в тому числі Коськів на півдні Волині, у 1489 р. Настасія Семенівна записала на вічність чоловікові (66 / 1. – S. 89), а Колоденську волость, імовірно, формально залишила за собою.

На кінець XV ст. рід Збаразьких репрезентували Михайло, Семен Перший і Федько Васильовичі, їхня сестра Марина Василівна, Настасія Семенівна та Марія і Ганна Солтанівни. Родовими маєтками володіли тільки сини Василя й дочка Семена. Настасія Семенівна зі Збаразьких Гольшанська наприкінці 1515 чи на початку 1516 р. померла, а права на залишені нею маєтки перейшли на єдину дочку Тетяну, видану заміж за К. І. Острозького [323. – S. 100; див. також п. 3.3.3]. Князю Михайлові, котрий осів у городі Вишнівці й зібрав у своїх руках володіння своїх предків на Горині й Жираку, судилося започаткувати рід Вишневецьких. У межах його волості розглянуті нами родові акти 1463 – 1491 рр. сумарно називають 22 поселення. Князь Федір після одруження перебрався на проживання в отчину дружини у Володимирському повіті й започаткував там рід Порицьких. За поділом 1481 р., у Федора мало бути в Збаразькому повіті 10 поселень.

Рід Збаразьких продовжився по лінії Семена Першого, котрий за поділом 1481 р. залишився в старому гнізді. Дружиною останнього була зем'янка з Корони Катерина Петрівна Цебровська. Як княгиня Збаразька в доступних нам джерелах вона згадується в 1494 – 1499 рр. [64 / 15. – № 2402, 4430, 4595], а про самого князя прижиттєві звістки обриваються ще 1482 р. (66 / 1. – S. 81). У результаті поділів 60 – 80-х рр. XV ст. при Збаразькому зам-

ку залишилися тільки невелика за площею, але найгустіше заселена смуга землі вздовж р. Гнізної та просторово відірвана від неї малолюдна територія навколо Волочищ у басейні р. Збруча. На момент виділення в 1481 р. цих шматків колишнього обширного повіту як частки Семена Першого тут нараховувалося всього лиш 15 поселень. Згодом володіння князя трохи збільшилися. Після смерті брата Семена Меншого до них, зокрема, додалися села Івачів, Янківці й Обаринці на р. Сереті, які потім були виміняні нащадкам Семена Колоденського на кілька поселень у басейні Збруча. Власними силами Семен Перший набув (скоріше всього, вислужив) у Полонському повіті на р. Хоморі по сусідству з вислугою Семена Колоденського невеличкий Грицівський маєток. Сталося це, мабуть, до того, як у квітні 1494 р. Полонський повіт був наданий Олександром князем Острозьким [180. – С. 241]. Шлюб із Катериною з Цебровських забезпечив князю Семену село Нешківці, що лежало на витоках Серету між колоденською і Вишневецькою частинами Збарзького повіту й кордоном Великого князівства з Короною [14 / 192. – Л. 84 об. – 85 об.]. З цими маєтками, розкиданими на півдні Волині в п'яти місцях, остаточно сформувавшись в окремий рід, Збарзькі переступили поріг XVI ст.

Семен і Катерина Збарзькі залишили троє дітей – Андрія, Ганну та ще одну дочку, невідому на ім'я. Ганна була дружиною шляхтича Якуба Серетецького або Дудинського, а друга з дочок вийшла за Леонарда Клониського (див. п. 4.1.2). Батькова спадщина повністю перейшла на Андрія, а материну поділили між усіма дітьми. На час підтвердження Ганні Семенівні в 1539 р. належної їй третини материзни великим князем принесений Катериною з Цебровських маєток нараховував уже 4 поселення – село Нешківці й присілки Серетці, Опанасівці й Загір'я [14 / 192. – Л. 84 об. – 85 об.].

У 1512 р. Андрій Збарзький брав участь у відомій битві з татарами під селом Лопушною [308. – С. 371]. За “пописом” 1528 р., який містить останню прижиттєву згадку про нього, він виставляв із Волинською землею 14 коней [50. – Стб. 188]. Спадкові володіння князь доповнив придбаним у зем'янина С. Цати у верхів'ї Збруча обширним, але малолюдним маєтком Ожогівці [82. – С. 93].

У шлюбі з Ганною Гербуртівною в Андрія Семеновича були діти Миколай, Стефан, Владислав, Юрій, Михайло, Маргарита і Єлизавета. Перша з дочок відома з посмертної згадки 1555 р. як дружина Станіслава Чермінського (323. – С. 609); друга в 1555 р. була

вдовою Вацлава Баворовського (323. – S. 609), пізніше вийшла за Валентія Вкринського й у 1569 р. отримала разом із ним у Кременецькому повіті від брата Миколая села Обич та Олибіси [2 / 2. – Арк. 24]. Найстарший із синів простежується за джерелами з 1535 р. [323. – S. 616], інші з'являються в них на чотири роки пізніше [14 / 192. – Л. 84 об. – 85 об.].

Михайло Андрійович помер у молодому віці: під час ревізії 1545 р. він господарює ще з матір'ю в батьковій спадщині, а в 1554 р. згадується вже як покійний (323. – S. 609). Нащадків після нього не залишилося.

Юрій Андрійович у 1555 р. одружився з дочкою покійного вітебського воєводи Щасною Юрївною Насиловською (323. – S. 611), у 1573 р., після смерті першої дружини, вступив у шлюб з удовою князя Миколая Ярославича Барбарою Михайлівною Козинською [2 / 5. – Арк. 29 зв. – 30], 30 (!) лютого 1580 р. склав у Збаражі тестамент [43. – С. 33 – 36] і незабаром помер. Під час поділу отчини князь Юрій узяв половину Збаража й простори на південний схід від родового гнізда. У 1555 р. йому було дозволено господарем осадити тут, “при границах лядских”, два містечка [14 / 38. – Арк. 16 зв. – 17 зв.]. Стали ними відомі з дещо пізнішого часу Стриївці й Плебанівка. Поборовий реєстр 1570 р. відзначає володіння Юрія Збараського як четверту частину Збаража [86.– S. 30]. Реконструювати їх можна з допомогою тестаменту та поборового реєстру 1583 р. У першому з цих джерел названо половину замку й міста Збаража із селами Верняки, Черниківці, Охримівці, Зарудці, місто Стриївці із селами Нуринці й Грицьківці, місто Плебанівку із селами Бугаївка, Коршилівці, Яцьківці й Гордіївці, села Гуцанки, Дешківці, Климківці, Сташківці, Медин, Межиріч, Борківці, Коршилівці й Козарі [43. – С. 33 – 36], а друге додає села Голошинці, Долинівці й Комарівку [86.– S. 126 – 127] – разом 24,5 поселення.

Владислава Андрійовича в 1573 – 1574 рр. зустрічаємо в ролі справці Київського воєводства (323. – S. 610). Востаннє князь згадується в джерелах у 1581 р. (323. – S. 610). Частику його становила південно-східна окраїна колишнього Збараського повіту з адміністративно-господарським осередком у Волочищах. Замок тут відомий із 1546 р. [31. – С. 118]. У 1557 р. князь Владислав отримав привілей із правом “на том имени его Збаражском пры границах лядських в селех подле замьку Волочьщ а над рекою Болваньцем две местечька садити” [14 / 38. – Л. 75 об. – 76 об.]. У поборовому реєстрі 1570 р. Волочиська волость фіксується сумарно [86.– S. 27]. Аналогічний документ 1583 р. приписує Владиславу Зба-

разькому, на той час уже покійному, 46 поселень, які ділить на дві групи [86.– S. 127 – 128]. Порівняння списків їх із відомими нам переліками поселень спадщин Владислава та його брата Стефана дещо пізнішого часу [2 / 8. – Арк. 430 зв. – 435 зв.] показує, що до волості належали тільки всі 11 поселень першої та 5 останніх другої з груп, а саме: містечко Волочища та села Старі Волочища, Морозівці, Немеринівці, Лозова, Поляно, Канівка, Голофастівці, Кривачинці, Супрунівка, Марківці, Порохна, Завалійки, Корниківці й Петриківці.

Стефану Андрійовичу судилась блискача кар'єра. Просування по її щаблях почалося з господарського дворянина, в якості якого бачимо князя в 1543 р. на чолі роти, що очікує в Жаславлі на Волині на татар (66 / 4. – S. 613 – 614). У 1555 р. його призначено вітебським воєводою, у 1564 р. став троцьким каштеляном, а в 1566 р. зайняв уряд троцького воєводи, на якому залишився до кінця життя [323. – S. 613 – 614]. За поділом із братами Стефану Андрійовичу перепав придбаний батьком у верхів'ї Збруча маєток Ожогівці. Під час об'їзду в 1546 р. польсько-литовського кордону, на який він виходив, тут був уже замок [31. – С. 119]. У 1557 р. князь виклопотав привілей на осадження під його стінами міста [14 / 38. – Л. 84 об. – 86], з джерел наступних десятиліть відомого під назвами Ожогівці й Новий Збараж.

На суміжних із верхів'ям Збруча просторах басейну Горині вздовж річок Білозірка й Жердя в 40-х рр. ХУІ ст. слуги королеви Бони осадили до волості Кременецького замку, яка перебувала тоді в її руках, низку нових сіл. Збаразькі вважали, що освоєвані землі належать до Ожоговецького маєтку. Після переходу володінь Бони внаслідок від'їзду її в 1556 р. в Італію до рук великого князя Стефан Андрійович бив йому чолом, щоб віддав землі на Жерді й Білозірці, але отримав згоду лише на половину території, яку просив. На початку 1560 р. комісія відмежувала йому села Вишню й Нижню Білозірки, Янківці, Шибенну Руду й Колісець і селище Котюжинського, а в 1561 р. господар остаточно підтвердив їх [177. – С. 393 – 394; 14 / 41. – Л. 272 об. – 276].

Поборовий реєстр 1570 р. відзначає Новозбаразьку волость Стефана Збаразького, як і маєтки його братів, сумарно [86.– S. 26], а в реєстрі 1583 р. князю приписано частину міста Збаража з трьома селами й місто Плебанівку з десятьма селами [86.– S. 126 – 127], з яких він платив побір не як власник, а як опікун дітей і спадщини покійного брата Юрія, та місто Янушполь із шістьма селами [86.– S. 127], що перебувало в його руках лише як застава,

у дійсності ж воєводі належали відзначене за ним місто Новий Збараж та віднесені укладачем реєстру до спадщини брата Владислава села Москалівка, Білозірка Верхня, Янківці, Шибенна, Вакулинці, Якубівка, Гальчинці, Котужинці, Гаврилівка, Колісець, Медушівка Скупута, Медушівка Свинна, Левківці, Голотківці, Мачківці, Воробіївка, Голодківці, Кошляки, Гнилиця Мялова, Гнилиця Середня, Гнилиця Верхня, Застав'я, Соболівка, Пальчинці, Щаснівці, Юхнівці, Гавратинів, Волиця Лясківська, Волиця Зabloцького й Волиця Мачивкова [86.– S. 126 – 127] – усього 31 поселення.

Миколай Андрійович у 1559 й 1563 рр. епізодично бував справцею Київського воєводства [30 / 1. – С. 177; 30 / 2. – С. 151], а постійно з 28 жовтня 1560 р. до кінця життя займав уряд кременецького старости [14 / 41. – Л. 174 об. – 175]. Поборовий реєстр 1570 р. відзначає за Миколаєм Збараським у Кременецькому повіті четверту частину Збараського маєтку [86.– S. 29], а реєстр 1583 р. залишену ним спадщину зовсім не згадує. Якщо ж із відомих нам володінь роду Збараських виключити частки братів князя Миколая, то йому залишаються половина замку й міста Збаража із селами вздовж р. Гнізної вище родового гнізда, прилеглі до них землі верхів'їв річок Самчика й Гущанки (тепер р. Вовчок) басейну Збруча, третина маєтку на витоках Серету, принесеного Катериною з Цебровських, і невеличка Грицівська волость на р. Хоморі. У найближчому за часом переліку поселень на Гнізній, Самчику й Гущанці, датованому 1607 р., у тих частинах цих річок, які нас тут цікавлять, крім Збаража, бачимо 17 сіл: Залужжя Мале, Залужжя Велике, Попівці, Базаринці, Годківці, Яськівці, Красносельці, Тарасівку, Капустинці, Мосорівці, Ігнатівці, Синягву, Луб'янку Малу, Луб'янку Велику, Шелпаки й Добромірку [2 / 14. – Арк. 772 зв. – 775 зв.]. Район цей, прикритий Збараським замком, постійно відзначався густою залюдненістю, і за життя Миколая Андрійовича, до надзвичайно спустошливих татарських нападів 70-х і початку 90-х рр. XVI ст., тут можна припустити близько 15 поселень. Маєток на витоках Серету, в якому князь мав, як уже відзначено, третину, додає ще два поселення, оскільки в 1571 р. тут було 6 сіл – Нижківці, Серетець, Загір'я, Опанасівці, Петрівка й Борщівка [14 / 192. – Л. 83 об. – 86 об.]. У Грицівській волості один із записів про наїзд сусідів у 1563 р. фіксує замок і місто Гриців та села Білку, Кропивне й Білопольське [3 / 5. – Арк. 130 – 130 зв.]. У Войни Воронецького в 1555 р. Миколай Збараський купив Стриївки [323. – S. 580], в Юрія Воронецького придбав Гущанки, але обидва ці маєтки в результаті якоїсь

невідомої нам угоди відступив братові Юрію, у володіннях якого потім їх зустрічаємо (див. вище); у Зофії Ковельської було набуто села Обич та Олибіси, але в 1569 р. князь записав ці поселення на вічність сестрі Єлизаветі та її чоловікові Валентію Вкринському [2 / 2. – Арк. 24]. З володіннями Миколая Андрійовича злилися тільки невеличка частина села Бережці, у першій половині 60-х рр. придбана в Левка Несвіцького [14 / 192. – Л. 194 – 195 об.], дві частини села Біла Криниця, у 1572 р. куплені в князя Льва Вороніцького й Олени Білокриницької [1 / 267. – Арк. 60 зв., 61], та частина села Воронівці, у 1573 р. продана старості осілим на Кременеччині вихідцем із Московського царства Петром Остаф'євим [11 / 574]. Під кінець життя Миколая Андрійовича його володіння на півдні Волині нараховували близько 22 поселень.

Загалом четверо братів Збараських на кінець досліджуваного нами часу мали в Кременецькому повіті 6 міст і близько 87 сіл.

3.1.3. В и ш н е в е ц ь к і . Найстарший із синів Василя Васильовича Збараського, Михайло, після поділу з братами отчини перебрався у Вишневець і започаткував тут окремий рід.

Рис. 3.3. Родовід князів Вишневецьких

За актами 60 – 90-х рр. XIV ст., у частині Збараського повіту, яка дісталася Михайлові Васильовичу, нараховувалося 19 поселень. Після смерті Семена Меншого князь отримав, очевидно, з його спадщини села Млинівці, Возову й Мельну, а в Семена Першого, імовірно, придбав за якоюсь невідомою нам угодою, заокруглюючи свої володіння у верхів'ї р. Жираку, село Лопушну, оскільки ці поселення належали потім його синам [2 / 17. – Арк. 1 зв.; 31. – С. 112; 86. – S. 132]. Ним же, мабуть, було набуто й розташовані на Горинці села Кушлин і Підгайці. Зафіксовано ці поселення в руках нащадків аж у 1545 р. [82. – S. 96, 98], але зем'янський рід Болбасів, що володів ними перед Вишневецькими, відступив

їх могутнішому сусідові, скоріше всього, десь на рубежі XV й XVI ст. (див. п. 4.1.3). Сумарно під кінець життя засновник роду Вишневецьких мав на півдні Волині близько 25 поселень.

Займаючи кілька років уряд брацлавського намісника, з титулом якого простежується з 1504 до 1507 р., на підпорядкованій йому території князь не набув, здається, нічого, зате в Київській землі вислужив Брагинську волость [323. – S. 553].

Дітей Михайло Вишневецький мав із двома дружинами. Перша з них, мати Івана й двох Федорів, походила, мабуть, із так званих Руських волостей Великого князівства, де після неї залишилися нащадкам кілька сіл на р. Березині [66 / 3. – S. 404 – 405], а про другу знаємо тільки, що в шлюбі з нею був народжений син Олександр [323. – S. 553].

Старший із Федорів потрапляє в поле нашого зору в 1506 р. (66 / 1. – S. 132), у 1511 р. наполовину з братом Іваном він отримав у Луцькому повіті Перемильську волость [41. – С. 46 – 48; 159. – С. 198, № 62], а в 1524 р. за заслуги в боротьбі з татарами був нагороджений державою Пропойської і Чечерської волостей [323. – S. 553]. Першою дружиною князя була дочка молдавського воєводи Марія, але до 1523 р. вона померла [286 / 1. – S. 368, ргзур. 2]; наступною стала княжна Марина Богданівна Путята, яку Ю. Вольф помилково приписав молодшому Федору [286 / 1. – S. 129; пор.: 323. – S. 555]; третя й остання – княжна Настасія Семенівна Жилінська [66 / 3. – S. 404 – 405]. У лютому 1533 р. Федір Михайлович чинив ще дружині запис [66 / 3. – S. 404 – 405], а у вересні пропойським і чечерським намісником був уже його наступник [323. – S. 554]. За “пописом” 1528 р., князь виставляв із волинських володінь 12 коней [50. – Стб. 183], але чи мав що на Волині, крім половини Перемиля, невідомо. Сходячи зі світу без нащадків, вислугу Федір Михайлович записав на вічність дружині [66 / 3. – S. 404 – 405], а родові маєтки успадкували брати.

Другий з однойменних синів Михайла Вишневецького вперше з’являється поряд зі старшими братами в 1522 р. в господарському привілеї на спадщину материних родичів [323. – S. 553], не пізніше початку 1529 р. він одружився з княжною Богданою Юрївною Гольшанською [323. – S. 112, 554], у вересні 1549 р. в результаті нападу на його замок Передмірку татар потрапив разом із дружиною в полон і невдовзі помер у неволі [323. – S. 554 – 555]. “Попис” 1528 р. відзначає обов’язок цього з братів Вишневецьких виставляти 5 коней [50. – Стб. 183]. Володіння його добре відомі із запису третини їх дружині, да-

тованого 1549 р. За цим актом, князю належали замок Передмірка, двір і село Вербовець та села Манів, Борсуківці, Старі Борсуківці, Нападківці, Гацьково, Чайчинці, Микитчино, Левково, дві Доманінки, Лопушно й Корначівка [239 / 1/. – S. 71, № 202]. Лист 1541 р. про межі з ґрунтами князів Воронєцьких доповнює список його маєтків селом Білка [2 / 17. – Арк. 1 – 3 зв.]. Перераховані 15 поселень становили компактну групу, яка займала східну частину Вишневецької волості. За “пописом” литовсько-польського кордону 1546 р., Федору Михайловичу належав також розташований окремо на Збручі маєток Дорофіївці [31. – С. 119], але звідки він у нього взявся, неясно. Оскільки нащадків після князя не лишилося, усі володіння після його загибелі в Орді перейшли на Олександра та синів Івана Михайловичів.

Іван Михайлович Вишневецький простежується з часу згаданої вище данини йому наполовину з братом Федором Перемиля з волостю [41. – С. 46 – 48], у жовтні 1541 р. він з’ясував ще із зем’янами Ісєрницькими межі одного зі своїх сіл [12 / 217.V.3, I. – Арк. 23 – 24], а у вересні 1546 р. урядник синів оповідав комісарам, які обстежували кордон, що “тому тры годы” помер [31. – С. 113]. Володіння князя лежали в різних областях Великого князівства. “Попис” 1528 р. зобов’язував його виставляти на потреби земської оборони 38 вершників за реєстром княжих почтів і 14 – із Волинською землею [50. – Стб. 16, 183]. Те, що Іван Михайлович мав на півдні Волині, за браком відповідних джерел можна визначити тільки ретроспективно – на основі даних про маєтки наступників. Поселення, якими він тут, імовірно, володів, складають три територіально розірвані групи. Перша з них об’єднує частину Старого й Новий Вишнівці, Бодаки, Лози, Тараж, Комарин, Залісці, Кушлин, Підгайці й Окнини [35 / 2. – С. 25; 82. – S. 94, 98; 86. – S. 135]; другу становлять Олексинець, Острівець, Івання та ґрунти вздовж р. Гук, притоки Серету, де в XV ст. було село Мельна, після смерті князя відняті сусідами з Корони [31. – С. 112 – 113; 86. – S. 144]; третя охоплює Лопушно, Крутнів і Бобрівці [15 / 38. – Л. 248 об.; 82. – S. 94 – 98]. Останнє із сіл першої групи, очевидно, було придбане Іваном Михайловичем у дочок покійного луцького вїйта Яна Сигнатора, котрі в 1535 р. отримали його від Федора Сангушковича в обмін на отчину в Луцькому повіті (див. п. 3.3.2), а попередні два набув у зем’ян Болбасів, як відзначалося вище, мабуть, ще Михайло Васильович. Крутнів, Бобрівці й половину Лопушного з

третьої групи, за словами мешканців Корони, внесеними до акту обстеження кордонів 1546 р., Вишневецькі осадили на їхній землі [31. – С. 112]. Решта 11 поселень реконструйо-

ваного нами списку походили з колишнього Збарзького повіту.

З дітей князя знаємо Дмитра, Андрія, Костянтина, Катерину й Олександру. Старша з дочок у 1540 р. була вже за сином берестейського старости Григорієм Ходкевичем, майбутнім великим гетьманом литовським, молодша в 1555 р. вийшла за господарського маршалка й писаря Івана Шимковича [323. – S. 564 – 565].

Найстарший із синів – Дмитро, одна з найколеритніших постатей схилу українського середньовіччя, уперше з'являється в 1543 р. як один із королівських кур'єрів [221. – S. 210]. На основі акту ревізії 1545 р. [82. – S. 92, 94] він часто фігурує в літературі як власник розташованих у Кременецькому повіті сіл Кушлин, Підгайці, Окнини, Тараж, Комарин, Лопушно й Крутнів [102. – С. 19; 114. – С. 129; 196. – С. 61], у дійсності ж володів ними не сам, а разом із молодшими братами, на той час, мабуть, ще неповнолітніми. Крім того, в указаному джерелі названо лише ті поселення, на яких лежала городова повинність на користь Кременецького замку, а належні Вишневецьким споконвічні села давнього Збарзького повіту до нього не потрапили. У 1547 р. Дмитро Іванович отримав привілей на Вонячинську державу [323. – S. 565], але скористатися ним, здається, не зміг. У наступні роки він несе господарську службу на півдні України, під час якої зв'язався із запорізькими козаками й почав ходити з ними на татар і турків; потім на деякий час перейшов до турків і сидів у Білгороді; повернувшись назад, зупинився на Хортиці й збудував тут оборонні споруди; восени 1556 р. піддався російському цареві, а ще через рік навіть перебрався в Москву, і тільки в грудні 1561 р. з дозволу господаря повернувся у Велике князівство; у серпні 1563 р. пішов у Волощину, був там схоплений, відісланий у Стамбул і страчений [323. – S. 567].

Середній і молодший Івановичі потрапляють у поле зору дослідників на початку 1554 р. у зв'язку з передачею ними на деякий час ковенському старості Ю. О. Ходкевичу висулженого батьком на Підляшші маєтку Сейни, яким забезпечували свою частку коштів на викуп з Орди дружини дядька Федора [323. – S. 567]. У 1567 – 1569 рр. Костянтин був одним із найпомітніших у війні з Москвою ротмістрів [66 / 7. – S. 126, 128, 134, 141 – 142, 156 – 157, 175 – 177, 185, 200 – 201, 203 – 204, 232, 248 – 249], у серпні 1569 р. одружився з Анною-Ельжбетою Свірщ [1 / 14. – Арк. 61 – 61 зв.; 323. – S. 569]. Андрій у 1568 р. став волинським каштеляном, у 1572 р. пересів у крісло брацлавського каштеляна, а в 1576 р.

зайняв уряд волинського воєводи [323. – S. 567].

Ще під час перебування Дмитра Івановича в Москві молодші брати вчинили поділ. У виклопотаних ними на початку 1560 р. привілеях на осадження міст читаємо, що Андрій має маєток, відділений від Костянтина, а Костянтин – від Андрія, про Дмитра ж не згадано [14 / 38. – Л. 248 об.– 250]. Коли наприкінці 1561 р. останній повернувся у Велике князівство, отчину, мабуть, ділили знову, бо в листі Андрія про запис дружині певної суми, виданому в жовтні 1562 р., указано, що володіє маєтками за поділом уже з двома братами – і Костянтином, і Дмитром [14 / 38. – Л. 482 об.].

Поборовий реєстр 1570 р. відзначає володіння Андрія і Костянтина Івановичів сумарно [86. – S. 28 – 29], а в аналогічному джерелі 1583 р. поселення, які їм належали, перераховано.

Андрій Вишневецький у 1583 р. платив побір із містечка Вишневець із селами Бодаки, Лози, Підгайці, Кушлин, Кудлаївці, Янківці, Тараж, Комарин, Звиняча, Попівці й Сторожинці та з поселення Андріїв, у якому міста, здається, ще не було, а тільки замок, із селами Олексинець, Грузька, Свинюхи, Острівець, Башуківка, Лопушно, Крутнів, Бобрівці й Дмитрівка. До першої з цих груп належало також село Залісці, віднесене реєстром до маєтків Михайла Олександровича Вишневецького [86. – S. 135]. Переважна більшість зайнятої цими поселеннями території була спадковою. Набув князь тільки Попівці й Сторожинці [177. – С. 396 – 397]. Реєстр відносить до маєтків Андрія Івановича ще й село Горинку, насправді ж, як побачимо далі, воно було власністю спадкоємців Костянтина.

Спадщина Костянтина Вишневецького в 1583 р. складалася з частини Вишнівця з низкою сіл та Маначинської волості [86. – S. 145]. Вишневецьку групу поселень володіння родичів розривали на два шматки, один з яких становили залишена батьком частина Вишнівця з прилеглими до міста новими селами Федьківці й Раковець, а другий охоплював успадковані після дядька Федора Манів і Чайчинці, осілі поряд нові села Кривчики, Котюжинці й Гришківці, набуті батьком Окнини та придбану самим Костянтином Івановичем у 1562 р. у вдови кременецького вйта Михайла Скуйбиди Горинку [177. – С. 397]. Маначинська волость сформувалася на притоці Збруча р. Грабарці на ґрунтах Дорофіївського маєтку, успадкованого після Федора Вишневецького. У 1560 р. князь Костянтин виклопотав привілей на осадження тут містечка [14 / 38. – Л. 249 об. – 250], відомого потім під назвою

Маначин і розташованого за 10 км на схід від старого осередку. У 1583 р., крім Маначина, у волості були села Третички, Зелена, Балківці, Рабіївка, Клонины, Коростова, Курилівка, Острівець, Баглаївка, Дорофіївка, Вовчківці, Фепівці й Мишинка [86. – S. 145]. Ще одне поселення – Війтівці – у 1569 р. отримав від князя разом із посадою вйта слуга Бартош Кривицький [2 / 2. – Арк. 16 – 17], що був тут, мабуть, осадчим.

Про Олександра Михайловича Вишневецького, засновника молодшої гілки роду, за якою в генеалогічній літературі закріпилася назва королівської, звістки джерел починаються з часу служби його в 1525 р. господарським дворянином [66 / 3. – S. 271]. У 1532 р. він отримав привілей на Речицьку державу, яку тримав уже до кінця життя; помер між листопадом 1554 і травнем 1555 р. [323. – S. 555 – 556].

За “пописом” 1528 р., Олександр Михайлович виставляв 15 коней [50. – Стб. 183]. Судячи з володінь нащадків, первісну частку князя в отчині на півдні Волині становив невеличкий шматок Вишневецької волості на берегах Горині вище родового гнізда з частиною Вишнівця й старими селами Бутин, Млинівці, Конахівці й Бакота. Після молодшого з братів Федорів йому залишилися землі на р. Горині нижче Манева й на р. Жираку з відомими тут селами Передмірка, Борсуки, Нападівка, Вербовець, Лопушна, Білка й Доманінка, а після старшого забрав Брагинську волость на Київщині.

З дітей Олександра Михайловича знаємо Михайла, Максима, Олександра й Стефанію. Дочка в 1558 р. була заміжжю за сином пінського старости Лукашем Куренецьким і в тому ж або на початку наступного року померла [323. – S. 555 – 556]. Сини простежуються з часу підтвердження їм у 1559 р. Брагинської волості [323. – S. 556]. Максим, відомий також як Максиміліан [2 / 9. – Арк. 465], помер у 1565 р. [323. – S. 556]; Олександр зійшов зі світу в 1577 р. [111. – С. 82]; Михайло, з 1559 р. черкаський і канівський староста, у 1580 р. сів у крісло брацлавського каштеляна, у 1581 р. перемістився на аналогічний київський уряд, а в 1584 р. помер [111. – С. 82; 323. – S. 558].

Наприкінці 50-х і на початку 60-х рр. сини Олександра Михайловича дещо розширили залишену їм отчину землями на річках Жираку й Буглівці, спірними із зем'янами Словицькими. За скаргою останніх, у червні 1565 р. внесеною до актової книги Луцького замку, вони осадили тут села Куськівці (1558 р.), Корначівку (1562 р.), Новосілки (1563 р.) й Заруддя (1564 р.) [34. – С. 52. – 54].

За віновним листом дружині, датованим кінцем 1565 р., Олександр Олександрович мав на півдні Волині села Гнідівку, Снігірівку, Микитину Гору, Передмірку, Борсуківці, Нападівку, Новоселицю, Куськівці, Краснолуку, Іванчулів, Бережани, Доманінку й Жуківці – разом 13 поселень [323. – S. 556]. У 1583 р. вдова князя платила побір за частину міста Вишнівця й 15 сіл, список яких дещо інший – Гнідівка, Новоселиця й Краснолука тут відсутні, зате додано Синівці, Гнилорудку, Волицю, Андріївку, Заболотці й ще одні Куськівці [86. – S. 133].

Маєток Михайла Олександровича, за реєстром 1583 р., становили частина міста Вишнівця із селами Залісці, Бакоти, Млинівці, Бутин, Конахівці, Мишківці, Звиняча й два Раківці та містечко Вербовець із селами Старики Вербовецькі, Лопушна, Мартинівщина, Корначевичі, Білка, Кудинівці, Гнідавка й Коханівці [86. – S. 132 – 133].

Сумарно 4 репрезентанти роду Вишневецьких на час Люблінської унії мали в Кременецькому повіті близько 69 поселень.

3.1.4. П о р и ц ь к і і В о р о н е ц ь к і . Після одруження з представницею вимираючого зем'янського роду В'ячковичів Варварою Іллічанкою, що володіла успадкованими після предків Порицьком із присілками у Володимирському та Ворончином і Тристенем у Луцькому повітах, Федір Михайлович Збараський перемістився на постійне проживання в отчину жінки й почав уживати прізвище, похідне від назви нової резиденції [323. – S. 592]. У шлюбі з В'ячковичівною князь залишив дітей Олександра, Юрія, Войну, Зофію і Фрузину. Перша з дочок вийшла за володимирського повітника Семена Ляхівського [39. – С. 146], друга в 1544 р. була вже вдовою князя Василя Івановича Велицького [323. – S. 392 – 393]. Старший із синів, залишившись у Порицьку, до середини 40-х рр. писався то Збараським, то Порицьким, а далі старим топоантропонімом перестав користуватися й таким чином закріпив і продовжив рід князів Порицьких. Середній і молодший перемістились у Ворончин і започаткували дві гілки роду князів Воронецьких.

Усі свої володіння Варвара В'ячковичівна записала Олександрові, Юрію і Войні залишила отчину, а дочкам призначила посаг і виправу. У 1526 р. старший із синів виклопотав підтвердження материні волі господарем [323. – S. 592], але молодші опротестували його й домоглися переділу. За угодою 1529 р., Олександр отримав Порицьк із присілками, а Юрій і Война – материзну в Луцькому повіті – Ворончин, Тристені і подвір'я в Луцьку

та Оприлівці й Влашинівці з отчини на півдні Волині [14 / 192. – Л. 10–12].

Рис. 3.4. Родовід князів Порицьких і Воронєцьких

Деякі з поселень, що в 1481 р. ввійшли в наділ Федора Збараського, імовірно, через зумовлене татарськими нападами знелюднення в дільчий лист його синів не потрапили, але пізніше зустрічаються серед належних їм маєтків. Олександр Федорович, зокрема, котрому в 1529 р. на півдні Волині не дісталось начебто нічого, під час об'їзду в 1546 р. комісарами Великого князівства й Корони кордонів між обома державами мав тут на р. Гніздичній села Лозову й Байківці [31. – С. 117].

Крім сіл на р. Гніздичній, Олександр Порицький залишив синам невеличку Вишгородцьку волость у верхів'ях р. Жираку, сформовану ним на ґрунтах старих сіл Влашинівці, Доманінка й Буглів. Перше з цих поселень у 1529 р. дісталось, як відзначено вище, Юрію і Войні Федоровичам і в 1541 р. перебувало ще в спільному володінні їх обох [2 / 17. – Арк. 1 – 3 зв.], а про інші два після згадок в актах XV ст. джерела замовкають. Зі спору за ці землі, детальніше про який буде сказано нижче, можна зрозуміти, що частину їх князь придбав у брата Войни на вічність, а решту тримав, мабуть, заставою.

У лютому 1559 р. Олександр Федорович брав ще участь у розгляді однієї зі справ між сусідами [286 / 2,1. – S. 201], а в грудні 1560 р. в його володіннях господарювали вже сини [3 / 3. – Арк. 72 зв.]. Наступне покоління роду Порицьких становили діти князя Олександра Януш, Матуш, Петро, Михайло, Олександр, Барбара, Катерина й Ганна. Януш Олександрович з'являється в 1559 р. як чоловік розлученої з Богушем Корєцьким дочки луцького старости Ганни Андріївни Сангушковичівни [224. – S. 93 – 94], востаннє згадується серед

осіб, що в червні 1569 р. з різних причин не з'явилися до Володимира для присяги на вірність Короні [65. – S. 327], а в 1570 р. побір із Порицька платила вже його вдова [86. – S. 59, 118]. Михайло відомий із 1560 р. [3 / 3. – Арк. 72 зв.], решта братів – з 1561 р. [323. – S. 594]. У 1566 р. Матуш і Михайло були вже покійними [323. – S. 594]. Петра останній раз бачимо в поборовому реєстрі 1570 р. [86. – S. 34]. Олександр Олександрович пережив усіх братів і через відсутність у них нащадків поуспадкоував їхні маєтки, а помер між 1583 і 1589 рр. [86. – S. 135 – 136, 157]. Топоантропонім Збаразький діти Олександра Федоровича вже не користувалися, але доповнили прізвище компонентом “зі Збаража”. Правда, вживали його нерегулярно.

Після смерті Олександра Федоровича Вишгородок із присілками забрав Михайло. У записі до актової книги про завдані сусідом збитки, датованому липнем 1562 р., його навіть названо князем Порицьким і Вишегородським [3 / 4. – Арк. 142 зв.]. У 1569 р. на Вишгородку чинив дружині віновний запис Олександр, відзначаючи при тому, що тримає маєтки окремо від братів [2 / 2. – Арк. 28 зв. – 29]. Чи означало це, що володів комплексом у басейні р. Жираку повністю, неясно, так само, як і те, кому належали тоді села Порицьких на р. Гніздичній. Він же платив у 1570 р. за обидві групи поселень побір [86. – S. 27, 35].

Тривалий час із братами Порицькими за Вишгород із присілками як за свою отчину вели спір сини їхнього дядька Войни Воронецького. У 1570 р. він завершився угодою, за якою замок Вишгород і села Влашинівці, Татарковичі, Доманевичі, Печарни, Сеговигод (?), Хворостів, Плиска, Люлинці, Соколівці та одне й друге Буглово Петро й Олександр Олександровичі залишили собі, а села Куськівці, Лідухівська Воля, Верещаки й Панківці віддали Войничам. Із сіл на Гніздичній, які підтверджувалися за Порицькими, відомі з 1546 р. Байківці в акті пропущено, Лозову згадано, а додатково названо Шляхтинці й Курниківці [3 / 12. – Арк. 471 зв. – 474 зв.].

Юрій і Война Федоровичі Збаразькі осіли у Ворончині, від назви якого обрали собі прізвище, очевидно, ще до поділу 1529 р., бо в “пописі” Литовського війська 1528 р. фігурують уже як князі Воронецькі [50. – Стб. 186]. Новий топоантропонім утвердився в іменуванні обох братів тільки в другій половині 40-х рр., а на початку 60-х рр. унаслідок переміщення після поділу з Юрієм у Тристені Война почав писатися князем Тристенським [323.

– S. 580], але на дітей це прізвище не перейшло. Як і Порицькі, у 60-х рр. Воронєцькі доповнили своє прізвище компонентом “зі Збаража”.

Молодший із братів Воронєцьких у всіх прижиттєвих актах значиться як Война, сини його тривалий час користувалися патронімом саме від цього імені, але, починаючи з 1600 р., один із них, Лев, пишеться далі Солтановичем [2 / 12. – Арк. 27 – 29, 274; 2 / 13. – Арк. 16 зв. – 19; 2 / 14. – Арк. 6 – 6 зв.; 13 / 6346. – Арк. 71], а в позові одного із синів Юрія Федоровича, датованому 1607 р., читаємо, що дід його залишив “по себе сыны Александра, Стефана и Юря” [2 / 14. – Арк. 774], середньому з яких тотожний, зрозуміло, той же Война. Останній раз князь згадується серед живих у 1562 р. [323. – S. 580].

У 1541 р. Юрій і Война Федоровичі розмежовували Влашинівці з ґрунтами сусіда ще як спільний маєток [2 / 17. – Арк. 1 – 3 зв.], а далі поділилися. Першому з братів перепали Оприлівці. Маєток цей, крім власне Оприловець, включав ще розташовані вздовж р. Гніздичної Стогниківці, Бриківці, Васьківці й Дубівці, але залюдненістю не відзначався. Із судових справ початку XVII ст. відомо, що князь заставив його двом євреям, а від них він перейшов до Миколая Збараського [2 / 14. – Арк. 772 зв.– 775, 778 – 780]. За актами початку XVII ст., Юрію Воронєцькому належали також села Гущанки й Голощанки в басейні Збруча [2 / 12. – Арк. 226; 2 / 14. – Арк. 773 зв.], у дільчому листі 1529 р. пропущені, які опишилися потім у володіннях Юрія Андрійовича Збараського. Поборовий реєстр 1570 р. не фіксує в Юрія Федоровича в Кременецькому повіті нічого, але в 1569 р. він ще тримав тут дещо у своїх руках, оскільки людей, виведених, за скаргою Козинських, з належного їм у Володимирському повіті села Осьмиговичі, ”на Болохов под Збараж до именей своих тамошних отправадити казал” [123. – С. 14].

Война Федорович узяв на півдні Волині Влашинівці, але віддав цей маєток, як відзначено вище, – частково в заставу, а решту на вічність – братові Олександрю, а з його частки тримав Стрийки, які в 1535 р. заставив, а в 1555 р. продав Миколаю Збараському [323. – S. 580].

На кінець 60-х рр. XVI ст. серед землевласників Кременецького повіту було, імовірно, троє князів Порицьких, які мали тут 1 містечко й 19 сіл, частину яких у 1570 р. віддали родичам, та один князь Воронєцький, котрому належало 7 поселень.

3.2. Князі Острозькі і Жаславські

3.2.1. Острозькі. Першим достовірним представником роду Острозьких, яких у

сучасній науці виводять і з галицько-волинських Романовичів [59. – С. 26; 97 / VIII; 104; 110; 151. – С. 1 – 7; 218. – Tab. 27; 227. – S. 116; 259 / 7. – S. 177 – 178; 261. – S. 447 – 448; 308. – S. 177 – 179; 309. – S. 167; 323. – S. 342], і від турово-пінського князя першої половини XIV ст. Наримунта Гедиміновича [246; 281], є батько володаря Острога кінця XIV – початку XV ст. князя Федора Даниловича. На основі збігу імен та хронологічних меж і географії діяльності його ототожнюють із Данилом з Острова, який, за повідомленням польського хроніста Янка з Чарнкова, на початку 1341 р. разом із боярином Дмитром Детьком залучав татар до боротьби русинів з експансією поляків [68. – Р. 622], князем Данилом, що в 1366 р. був одним зі свідків договору Любарта з Казимиром III [42. – С. 38; 66 / 1. – S. 1], та князем Данилом Холмським, відомим із запису 1366 р. сином його Юрієм єпископській кафедрі в Холмі чотирьох сіл [42. – С. 53 – 55; 55. – С. 21 – 22; пор.: 120 / 3. – С. 109 – 110; 120 4. – С. 445 – 446]]. За договором литовських князів 1366 р. з польським королем, Острого з округою становив одну з волостей Луцької землі, верховним володарем якої був Любарт Гедимінович [126. – С. 3 – 4; 286 / 1. – S. 56], що титулувався великим князем, а князь Данило сидів тут, очевидно, на ленних правах.

Рис. 3.5. Родовід князів Острозьких

З дітей князя з певністю знаємо Федора, Михайла й Дмитра. Можливо, до них належали також похований у Києво-Печерському монастирі чернець Олексій, згаданий вище Юрій Холмський та княжна Настасія, за одним із російських родоводів, видана Вітовтом

за князя Івана Глинського [281. – S. 254 – 255; 323. – S. 343]. Михайло й Дмитро Даниловичі в 1399 р. полягли в битві з татарами на Ворсклі [281. – S. 254 – 255; 323. – S. 343]. Федір Данилович простежується з часу запису йому Чурилом Бродівським у 1485 р. села Бродово [42. – С. 63 – 64; 66 / 1. – S. 2], розташованого за 10 км на північ від Острога. Восени 1386 р. за заслуги самого князя та “предків його, князів Острозьких”, Ягайло передав йому Острог із приналежностями на вічність, а службу, що відбувалася раніше Любарту Гедиміновичу, переадресував на Корону [66 / 1. – S. 5 – 6; 296. – S. 23 – 24]. У 1390 р. за заслуги в обороні Вільна король видав князю ще один привілей – на город Острог та алоди Жаславль і Бороди з околицями їх і селами [66 / 1. – S. 11 – 12; 239 / 2. – S. 204, № 1551]. Під останнім із топонімів слід, очевидно, розуміти спотворену при перекладі на латинь назву села Бродово. Привілей 1390 р. вперше засвідчує наявність у роду Острозьких володінь у межах досліджуваної нами території.

Остання прижиттєва згадка про Федора Даниловича датується 1403 р. Наступне покоління роду становлять князі Дашко, Андрушко, Федір і Василь. Про Дашка Федоровича відомо, що в 1412 – 1413 рр. перебував при дворі Ягайла, у 1418 р. звільнив зі своїми людьми з ув’язнення в Кременці Свидригайла, а в 1420 р. їздив за його дорученням до Ордену. Андрушко Федорович у 1430 р. був одним із поручників Ягайлові за групу звільнених ним із полону знатних литовців, у 1436 р. отримав від наступного короля запис 100 гривень на жупах Дрогобича. Він же мав у Галицькій землі маєток Тучапи, який заставляв галицькому підкоморію Чурилові, котрого називає своїм братом. Федір згадується в джерелах без патроніма, тому чиїм він був сином, неясно. У 1422 р. цей із князів Острозьких виїхав у супроводі Сигізмунда Корибутовича до Чехії, де простежується до 1340 р. як активний учасник гуситських воєн [323. – S. 344; пор.: 281. – S. 256 – 258, 269 – 270; 110. – С. 362 – 363].

Василь Федорович, який пережив, мабуть, усіх братів і позбирав залишену ними на Волині отчину, десь у 20-х рр. XV ст. одружився з дочкою полеглого в битві на Ворсклі литовського князя Ямонта Тулунтовича [281. – S. 274, *przur.*], відомою під іменами Ганка й Огафія [66 / 1. – S. 29, 53], у 1428 р. отримав разом із нею підтвердження на шість сіл, даних Вітовтом Ганці на Волині під час виходу заміж [66 / 1. – S. 29], у 1446 р. отримав ще від господаря під Новгородком двір Осташин [323. – S. 345], а влітку 1450 р. був уже покій-

ним, бо спір із сусідами за маєтки вела дружина [48. – Стб. 58]. Крім Жаславля, на території, що нас цікавить, князь мав ще в басейні Горині маєток Білогородку, який у 1450 р. бачимо в руках його вдови [48. – Стб. 58], але права на нього були, очевидно, тимчасовими, бо потім це володіння повернулося до господарських володінь і на початку XVI ст. надавалося одному з онуків заново (див. п. 3.2.2).

У другій половині XV ст. рід Острозьких продовжили син Федора на ім'я Вацлав-Фридерик, згаданий у 1460 р. в Чехії, та діти Василя Огрефина, Іван і Юрій. Юрій після поділу з братом перебрався в Жаславль і започаткував там новий рід, а Іван, котрий залишився в старому гнізді, продовжив Острозьких. В актових джерелах цей князь зустрічається тільки протягом 1463 – 1466 рр. У шлюбі з дочкою Івана Володимировича Ольгердовича він залишив дітей Михайла, Костянтина й Марію, видану за князя Андрія Олександровича Сангушковича, кременецького намісника кінця XV – початку XVI ст., потім володимирського старосту й маршалка Волинської землі. Сини вперше потрапляють у поле зору дослідників у 1486 р. У 1500 р. старший із них зайняв уряд луцького старости й маршалка Волинської землі й у березні 1501 р. фігурує ще з відповідними титулами в джерелах, а далі звісток про нього немає. Молодший з Острозьких є однією з найпомітніших постатей Великого князівства першої третини XVI ст. У 1497 р. Костянтин Іванович став найвищим гетьманом литовським, далі займав уряди брацлавського, звенигородського й вінницького старости, луцького старости й маршалка Волинської землі, віленського каштеляна, троцького воєводи [323. – S. 344 – 351].

За “пописом” 1528 р., Костянтин Острозький повинен був виставляти на земську службу 426 коней [50. – Стб. 8]. Судячи з їх кількості, за багатствами він поступався лише віленському воєводі Гаштовту (466 коней) та князю Юрію Слуцькому (433 коні) [152]. Володіння князя були розкидані по всьому Великому князівству, але найобширніші за площею простори він зібрав на півдні Волині. Нагромадження їх тут почалося з Полонського “повіту”, наданого Михайлові й Костянтину Івановичам у квітні 1494 р. [66 / 1. – S. 143, 144]. У Кузьминському “повіті” у вересні 1497 р. князь Костянтин отримав господарський двір Красилів із належними до нього селами Цеценівці, одне й друге Дубища, Барщегів, Черленів, Кульчин, Кульчинці й Баймаків [66 / 1. – S. 113 – 114]. У 1517 р. Сигізмунд I підтвердив і відчутно розширив цю данину свого попередника: гетьману переходила тепер

уся Кузьминська волость у складі 46 поселень [66 / 3. – S. 156 – 160]. До привілею не потрапили тільки належні в минулому до Кузьмина Двірець, Білогородка, Бележинці й Зубівці князів Жаславських, Клітна Єська Сенютича й Росолівці Боговита Шумбарського.

Дід Костянтин Острозького серед іншого залишив нащадкам належний до Острозького “повіту”, але просторово відірваний від нього невеликий маєток з адміністративно-господарським осередком у селі Івання, на кільканадцять км розтягнутий уздовж Ікви. Іван і Юрій Васильовичі поділили цю частину отчини наполовину, але в 1463 р. другий із братів продав “дилницю свою Иванскую” першому [66 / 1. – S. 44, 160]. У 1498 р. Костянтин Іванович випросив у господаря привілей на перетворення розташованого поряд з Іванням села Дубно в місто [66 / 1. – S. 114 – 115]. Згодом навколо Дубна виросла велика волость. Кілька включених до неї поселень походили з Кременецького повіту. В Олександра, зокрема, гетьман вислужив тут села Мокре й Костянець [66 / 3. – S. 94 – 95]. Сигізмунд I у 1508 р. дав Птичу [66 / 3. – S. 69 – 71]. За актом ревізії 1545 р., цим господарем було передано від Кременецького замку до Дубна ще й село Обгів [82. – S. 93]. Настасія Олізарівна в 1511 р. разом зі своїм чоловіком відступила князю села Студянку, Ступно й Мощаницю, перше з яких теж належало до Кременецького повіту [66 / 3. – S. 92 – 93].

Після повернення з московського полону Костянтин Іванович одружився з єдиною дочкою покійного луцького старости Семена Гольшанського та Настасії Збараської Тетяною. Володіння, забезпечені князю цим шлюбом на півдні Волині, відомі з підтвердження, виданого господарем у травні 1518 р. [66 / 3. – S. 166 – 169]. Аналіз акту показує, що гетьман отримав тут три групи маєтків, першу з яких становили город Колоден і 21 село в колишньому Збараському повіті, другу – розташовані в Кременецькому повіті у верхів’ї р. Ікви села Розтоки й Поріччя, третю – маєтки Сульжин і Коськів на р. Хоморі на західній окраїні колишнього Полонського “повіту” (див. п. 3.3.3). Розтоки й Поріччя в 1516 р. випросив у князя як свою колишню отчину, правда, з умовою вічної служби, зем’янин Іван Болбасович [66 / 3. – S. 137 – 138]. Частину сіл першої з указаних груп князь виділив в окремому волость, центром якої стало поселення Чернихів, [66 / 3. – S. 341 – 342] де за привілеєм 1529 р. було засновано містечко й побудовано оборонні споруди. З переліку поселень волості 70-х рр. XVI ст. довідуємося, що до Чернихова належало в цей час до десяти сіл уздовж Серету (див. нижче), але за життя Костянтина Івановича володіння було обшир-

нішим і доходило на правобережжі річки аж до Озерної [31. – С. 115 – 116].

12 липня 1522 р. Костянтин Острозький овдовів [323. – S. 349], 26 липня того ж року уклав угоду про одруження з княжною Олександрою Семенівною Слуцькою [87 / 2. – S. 425 – 428] і через деякий час узяв із нею шлюб, а 10 серпня 1530 р. помер [240. – S. 20; 269. – S. 94]. З першою дружиною Костянтин Іванович мав сина Іллію, з другою – сина Василя й дочку Зофію. Володіння, набуті гетьманом завдяки шлюбу з княжною Гольшанською, становили материзну старшого сина і ще в 1522 р. були гарантовані йому батьком [66 / 3. – S. 236 – 238], а в 1531 р. підтверджені господарем [66 / 3. – S. 377 – 380]. Інші маєтки Іллі належало поділити з Василем наполовину, але до повноліття молодшого із синів, що мало, правда, наступити за волею батька в 15 років, уся отчина їх, крім частини, відведеної в доживоття вдові, повинна була перебувати в руках старшого [240. – S. 24 – 25].

За дев'ять років відання Іллі Костянтиновича всією батьковою спадщиною (князь помер 19 серпня 1539 р.) [274. – S. 59] володіння роду на півдні Волині не тільки не поповнилися новими надбаннями, а навіть децю скоротилися. Подільський воєводич Ян Каменецький забрав у цей час із Чернихівської волості до своїх Залозець землі на правому березі Серету із селами Ренів, Петрашівці, Ванін і Білоголови [31. – С. 116]. Кременецькому повітнику Г. Сенютичу в 1531 р. князь віддав на його вимогу пригорнуте батьком на основі привілею 1517 р. до Красилівського замку селище Кошелівці [13 / 6340. – Арк. 11 – 12, 14]. Тоді ж, мабуть, звільнився із залежності разом із обома своїми селами згаданий вище І. Болбасович, котрого в 1541 р. зустрічаємо вже як зем'янина королеви Бони [2 / 41. – Арк. 120].

У лютому 1539 р. І. Острозький одружився з дочкою покійного коронного підскарбія і войницького каштеляна Беатою Костелецькою, у шлюбі з якою після його смерті народилася дочка Галшка [323. – S. 353]. Спадщина князя залишилася дружині, котрій на третині всіх володінь він забезпечив 33 082 польські золоті віна й привінку [66 / 4. – S. 177 – 179, 187 – 188], на Рівному з волостю додатково записав 6 000 кіп литовських грошів боргу [66 / 4. – S. 204], а замки Степань, Сатіїв і Хлапотин із належними до них округами подарував на вічність [66 / 4. – S. 208], та дочці. “До лит того дитяти”, за тестаментом Іллі Костянтиновича, дружина мала тримати всі маєтки [66 / 4. – S. 207].

Через кілька місяців після смерті старшого з братів Острозьких молодший, котрому

виповнювалося вже 15 років, порушив перед господарем клопотання про визнання його повністю дієздатним та зажадав поділу отчини й опіки над племінницею. У серпні 1540 р. Сигізмунд I забрав володіння роду в секвестр [274. – S. 271 – 272], у січні 1541 р. скасував тестамент Іллі Костянтиновича, визнав Василю Костянтиновичу повноліття й призначив дільчу комісію на чолі з маршалком Волинської землі Ф. Сангушковичем [66 / 4. – S. 304; 274. – S. 62], а наприкінці травня дякував уже її членам за те, що поділили Острозьких і “тыи докуки частокротныи, которыи от них до нас были допусканы, вже есте застановили, а реч посполитую тым успособили” [66 / 4. – S. 291 – 292].

Результати роботи комісії відомі лише фрагментарно. Знаємо, зокрема, що з володінь на півдні Волині маєток Тернавку вона віддала князеві К. Жаславському [66 / 4. – S. 577 – 578], Красилів із групою замкових сіл відвела на половину князя Василя [30 / 1. – С. 121], решту Кузьминської волості на вимогу кременецького старости С. Фальчевського через наявність тут маєтків господарських зем'ян підпорядкованого йому повіту залишила в секвестрі [30 / 1. – С. 121]. Про долю Полонного з волостю джерела мовчать.

Учинений комісією Ф. Сангушковича поділ не задовільнив сторін, тому господареві довелося скасувати його й передати справу на створений із панів-ради компромісарський суд. За ухвалою останнього, винесеною у Вільні 20 грудня 1541 р. [274. – S. 271 – 272], зі спадщини Костянтина Івановича в регіоні, що нас цікавить, Дубенська волость відійшла синові, а Красилів із замковими селами та Полонська волость дісталися внучці. Вирішення долі частини Кузьминської волості, вилученої в секвестр, було відкладено на майбутнє. Опіку над Галшкою та належними їй маєтками залишили за матір'ю. Колоденська, Черніхівська й Сульжинська волості як материзна Іллі Костянтиновича поділу між його дочкою і братом, зрозуміло, не підлягали.

Секвестрована частина Кузьминської волості кілька років перебувала в руках королеви Бони [66 / 4. – S. 378 – 379; 82. – S. 107], а коли восени 1546 р. повернулася, нарешті, до Острозьких, удова Іллі зажадала приєднання її до Красилова, але Василь Костянтинович зумів домогтися поділу наполовину. У виданому з приводу спору судовому листі господар застеріг, щоб “тыи делчии, которыи на то будут им, обеим сторонам, от нас даны, с пильностью того смотрели, иж которыи бы ся бояре-шляхта озвали имения свои в той волости Кузьминской мети, тогда оны таковых шляхт самих, именей их в дел им не мають ставити,

ни князю Василью а ни братанке его, дочце князя Ильиной, в моц не подавати; але еще мають тым всем бояром-шляхте в той волости Кузминской тот вырок наш ясне ознаймити и отповедати, абы напотом за неведомостью того выроку нашого которыи имения шляхетский в дел не пришли” [30 / 1. – С. 120 – 123]. Акт поділу не виявлено, тому що кому перепало, не знаємо. З господарських зем’ян, що мали в межах волості маєтки, Сенюти відстояли Кошелівці (див. п. 4.1.22), а Лабунські – Коліщинці, Сахнівці й Гребенінку (див. п. 4.2.8), решта ж або втратили свої села, або перетворилися на зем’ян роду Острозьких.

У червні 1546 р. Беата з Костельця повернула до володінь дочки маєток Тернавку [66 / 4. – S. 444 – 448, 465 – 466], але в 1553 р. К. Жаславський знову його відібрав [20 / 1008. – Fasc. 13], на цей раз уже остаточно. У Черняхівській волості в 1540 р. король забрав у вдови Іллі Костянтиновича як належні до Корони й передав краківському каштелянові Яну Тарновському землі на правобережжі Серету із селами Глубочок, Цебрів, Озерна й Сорвируги [257 / 3. – № 2280], а на лівобережжі згаданий вище Ян Каменецький десь у першій половині 40-х рр. захопив до Залозець села Мшанець і Вертелку [31. – С. 116].

Крім володінь, формально належних дочці, княгиня Ілліна мала на півдні Волині ще й власний маєток, який успадкувала після віленського біскупа Яна, що доводився їй по матері рідним братом. За актами ревізій 1545 й 1552 рр., його становили розташовані на р. Горині місто Янушполь та села Панківці, Дрибова, Дідківці, В’язовець, Норилів і Шельвів [35 / 2. – С. 25; 82. – S. 93 – 94].

У вересні 1553 р. Галшка Іллівна силоміць була видана дядьком Василем заміж за канівського й черкаського старосту князя Дмитра Федоровича Сангушковича. На початку наступного року нав’язаного Беаті з Костельця зятя за її скаргою заочно засудили як гвалтівника до страти, і невдовзі він загинув. Навесні 1555 р. сам господар видав княжну Острозьку за бжесько-куявського воєводу Лукаша з Гурки, але цього шлюбу княгиня Ілліна теж не визнала. Переховуючись із дочкою в монастирі домініканців у Львові, у березні 1559 р. вона обвінчала її там за своїм вибором із князем Семеном Юрійовичем Слуцьким, та монастир не витримав облоги й Галшка опинилася в одній із веж замку Лукаша з Гурки в Шамотулах [274. – S. 37 – 212; 323. – S. 355].

Для зміцнення своїх позицій у боротьбі із зятем у 1564 р., на двадцять п’ятому році перебування на вдовиному стільці, княгиня Ілліна вийшла заміж за Ольбрахта Ласького,

майбутнього серадзького воєводу [325], а в квітні наступного року відступила йому всі володіння на тих же правах, що мала сама [8 / 39. – Арк. 83 – 86 зв.; 163. – С. 1141; 240. – S. 33 – 36]. Таким чином, на півдні Волині О. Ласький став власником Янушпольської волості Беати з Костельця й фактичним розпорядником Колоденської, Чернихівської, Сульжинської, Полонської та Краси́лівської волостей роду Острозьких. У результаті реформ середини 60-х рр. XVI ст. всі ці володіння потрапили в Кременецький повіт. Дружину воєвода замкнув у своєму замку в Кежмарку, а маєтки, позавадивши їх різним особам, у другій половині 1570 р. записав на правах, які на них мав, Сигізмунду Августу [14 / 191. – Л. 122 – 128 об., 135 об. – 141 об.; 20 / 88. – S. 13].

Звільнившись після смерті чоловіка в 1573 р. з ув'язнення, Галшка Іллівна переїхала в Дубно. Того ж року Василь Костянтинович почав від імені племінниці боротьбу за втрачені родові володіння й у квітні 1574 р. отримав королівський декрет, за яким записи Б. Костелецької та О. Ласького щодо спадщини І. Острозького скасовувалися й вона поверталася дочці покійного князя, правда, з умовами доживоття серадзькому воєводі на Рівенській і Полонській волостях та сплати подарованих йому дружиною сум, які вона мала від першого чоловіка [274. – S. 208].

З родових володінь самого В.-К. Острозького, отриманих у результаті поділів 40-х рр., на досліджуваній нами території лежали тільки південні окраїни Дубенської та половина Кузьминської волостей. З кузьминських сіл князь організував нову адміністративно-господарську одиницю з центром у тому ж Кузьмині й із кінця 50-х рр. зайнявся її розбудовою. Залюднення й розширення Кузьминської волості супроводжувалося спорами із сусідами, завдяки яким частково задокументоване в джерелах. За скаргами князів Жаславських, котрі вважали освоєні до Кузьмина простори в межиріччі Ікопоті й Понори частиною ґрунтів свого Зубовецького маєтку, у 1562 – 1563 рр., користуючись присвоєною собі опікою над дітьми й спадщиною Я. Жаславського, до існуючих уже тут поселень Лошки або Мазепинці, Теренки або Терешки, Малинки, Грицьківці, Остапківці й Стецьківці Василь-Костянтин додав села Яцьківці (над р. Понорою), Ледянку, Федорівку, Тріски, Лошківці Нові (над р. Ікопотю), Грицьківці Малі (над р. Ісочною, тепер р. Фоса), а за опіки Г. Ходкевича (1566 – 1572 рр.) осадив Малинки Нові (над р. Понорою), Верещанці (на витоках р. Ісочної), Волицю Хоєцького (над р. Турівкою) та Котужинці або Волицю Колю-

жинського (на витоках р. Хомори) [20 / 1008. – Fasc. 12]. Судячи з динаміки чисельності поселень, залюдненість межиріччя Ікопоті й Понори за десять років зросла в два з половиною рази. Сенюти в 1558 р. заявляли про осадження князем у верхів'ях Случі й Полкви на ґрунтах належних їм сіл Вовчківці й Кошелівці двох нових сіл [13 / 6340. – Арк. 33], а в 1569 р. в скарзі їх ішлося вже аж про 8 поселень [13 / 6340. – Арк. 64 – 64 зв.]. Родина Товмачів-Борківських наприкінці 70-х рр. безрезультатно домогалася, щоб воєвода повернув забрані в неї у верхів'ї Случі Чухелі, Мойсеївці й Стеблівці [2 / 6. – Арк. 3 – 3 зв., 22 зв.]. Про цілу низку поселень, осаджених на їхніх ґрунтах, заявляли також Човганські [2 / 9. – Арк. 118 – 120].

До кінця 60-х рр. освоєні людьми В.-К. Острозького верхів'я річок Ікопоті, Понори, Случі, Полкви й Бужка перебували у віданні кузьминського урядника, що видно хоча б із того, що в 1569 р. саме перед ним слуги князя С. Збарзького домогалися в розташованому на витоках р. Полкви селі Лазучин справедливості за наїзд на володіння свого пана [1 / 14. – Арк. 90 – 91], а на початку 70-х рр. виділилися в окрему адміністративно-господарську одиницю з центром у новозаснованому місті Базиля.

4 січня 1561 р. В.-К. Острозький придбав у кременецького повітника Василя Лабунського за 5 000 кіп грошів село Коліщинці, яке становило третину його отчини [94. – С. 247], а решту дві третини в складі сіл Сахнівці й Скалин узяв у сумі 6 000 кіп [20 / 88. – S. 71; 22 / IX. – Plik 5]. У березні 1561 р., невдовзі після набуття Коліщинець, він виклопотав два привілеї, за одним з яких міг осаджувати в придбаному маєтку місто [164. – С. 64], а за другим “тому месту его Кольщценскому и всим подьданым, в нем обывающим”, надавалося маґдебурзьке право [35 / 1. – С. 212 – 213]. У новозаснованому місті, яке князь назвав Костянтиновом, він заклав замок і взявся за формування навколо нього ще однієї волості. Уже в червні 1561 р. поряд із кузьминським у джерелах зустрічаємо окремого костянтинівського урядника [1 / 9. – Арк. 70 зв.– 72].

Таким чином, на час Люблінської унії князів Острозьких серед землевласників Волині репрезентували Галшка Іллівна, маєтки якої на той час перебували ще в руках її вітчима О. Ласького, та Василь-Костянтин Костянтинівич. Скільки ж поселень було в їхніх володіннях у Кременецькому повіті?

Під час передачі в 1574 р. Галшці Іллівні замку Колодного, згідно з ув'язним листом,

у підпорядкованій йому окрузі було 1 місто й 15 сіл [20 / 88. – S. 116] (табл. А.3). За укладеним із фіскальними цілями реєстром сіл роду Острозьких, у 1575 й 1577 рр. спалених татарами, Колоденська волость нараховує ту саму кількість поселень (правда, у половини їх інші назви), у Чернихівській волості їх є 10, у Сульжинській – 9, у Полонській – 39 [5 / 1. – Арк. 576 – 577, 620 – 621]. Інші джерела повідомляють про наявність у Сульжинській волості за господарювання О. Ласького ще п'яти сіл [20 / 1008. – Fasc. 2, 6] (переліки поселень див. у табл. А.3, А.4). Щодо Красилівської волості, яка після переходу в руки дядька Галшки Іллівни, очевидно, перестала існувати як окремий комплекс, а в указаному вище реєстрі колишні її села записані впереміж із селами власних волостей князя під загальним заголовком “Села костентиновские, кузьминские, базалииские...” [5 / 1. – Арк. 585 зв.], і виділити їх із групи, що містить 80 позицій (табл. А.1), неможливо, обмежимося припущенням про належність до цієї адміністративно-господарської одиниці близько 20 поселень. Крім того, до Кременецького повіту під час реформ сдини 60-х рр. відійшло ще село Боровиця, яке належало до Острозької волості [49. – Стб. 890; пор.: 5 / 1. – Арк. 610 зв.]. Загалом, за нашими підрахунками, на рубежі 60 – 70-х рр. XVI ст. отчина княжни Острозької на півдні Волині, передана матір'ю вітчимові, нараховувала 5 замків із розташованими під їхніми стінами містечками й близько 95 сіл.

З володінь Василя-Костянтина в середині 60-х рр. до Кременецького повіту відійшли південні окраїни Дубенської та Кузьминська й Костянтинівська волості. Кременецька частина Дубенської волості, за поборовим реєстром 1570 р., підписаним її намісником, очевидно, добре обізнаним з адміністративною приналежністю підпорядкованої йому території, нараховувала 8 сіл [5 / 1. – Арк. 529 – 531 зв.] (табл. А. 2). За реєстром поселень, спалених татарами, у волостях на території колишнього Кузьминського повіту разом із красилівськими поселеннями Галшки Іллівни, яких, за нашим припущенням, було близько 20, київський воєвода мав, як відзначено вище, 80 сіл (перелік див. у табл. А.1), а власні його володіння склалися тут із міста Костянтинова й 60 сіл. Сумарно ж на кінець 60-х рр. князь мав у Кременецькому повіті 1 місто й близько 68 сіл.

У Янушпольській волості, яка з 1565 р. належала вже, як відзначено вище, Ольбрахту Лаському, крім семи старих поселень, з джерел другої половини 60-х рр. відомі нові села Святець [1 / 10. – Арк. 3], Козаківці [8 / 47. – Арк. 39], Лисогірку [14 / 191. – Л. 142 – 152 об.]

й Жуківці [14 / 191. – Л. 142 – 152 об.]. Дрибову й Козаківці О. Ласький віддав своєму слугі Мартинові Горецькому [8 / 47. – Арк. 39]. Село Шельвів, про яке відомо, що в другій половині 60-х рр. його тримав острозький боярин Подоський [20 / 1008. – Fasc. 2], а на початку XVII ст. дочки останнього продали як власний маєток [2 / 13. – Арк. 554 – 558 зв.], очевидно, спіткала така сама доля. Таким чином, на кінець досліджуваного нами часу Янушпольська волость нараховувала 8 поселень – 1 місто й 7 сіл.

3.2.2. Ж а с л а в с ь к і . Син Василя Острозького Юрій котрому випало заснувати новий княжий рід, уперше потрапляє в поле зору дослідників у травні 1461р. як свідок материного запису сестрі [66 / 1. – S. 53]. У квітні 1463 р. він продає братові Івану успадковану після батька половину Іванського маєтку [66 / 1. – S. 44, 160], у 1489 р. отримує від господаря 15 кіп грошів із луцького мита [48. – Стб. 319], а в 1496 р. відступає Семену Олізаровичу село Білашів [66 / 1. – S. 62 – 63, 161]. На цьому прижиттєві згадки про Юрія Васильовича обриваються. У ранніх джерелах князь фігурує ще як Острозький, а в пізніх – уже як Жаславський.

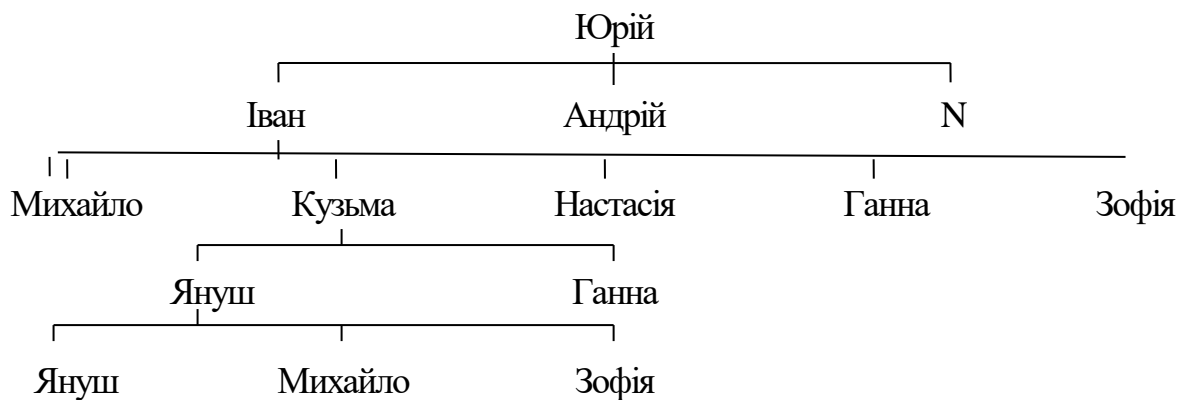

Рис. 3. 6. Родовід князів Жаславських

Під час поділу отчини, учиненого, очевидно, не пізніше квітня 1463 р., судячи з відзначених вище угод та володінь, залишених нащадкам, Юрій Васильович отримав Жаславль із округою, групу поселень у межиріччі Корчика й Жарихи, відрізану від Жаславля широкою смугою лісів, кілька сіл у басейні Горині на північ від Острога, половину Іванського маєтку на р. Ікві та окреме село Білашів на витоках р. Стубли. У межах досліджуваного нами регіону лежала тільки перша з перерахованих тут часток його отчини.

Дружину князя, яка в 1509 р. доживала віку на вдовиному стільці, звали Ганною [66 /

3. – S. 67]. З дітей знаємо невідому на ім'я дочку, що була видана заміж за шляхтича Семена Олізаровича, берестейського намісника кінця XV ст. [66 / 4. – S. 78, 270; див. також п. 4.1.15], та синів Івана й Андрія. Іван Юрійович уперше постає в 1496 р. як свідок однієї з угод [66 / 1. – S. 77 – 78; пор.: 323. – S. 597], востаннє бачимо його серед живих у 1514 р. [66 / 3. – S. 119 – 120], а в березні 1520 р. залишена ним удова відзначала, що чоловіка її нема вже “килкас лит” [66 / 3. – S. 197]. Андрій Юрійович простежується з 1520 до середини 30-х рр. [14 / 23. – Л. 53 – 53 об.; 66 / 3. – S. 201 – 203].

Оскільки другий із братів Жаславських, за свідченням волинської знаті, “з роду, з молодости лет своих аж и до смерти своео смысла и розуму прироженого людского не мел” [66 / 4. – S. 450], перший узяв до своїх рук усі маєтки. До спадкових володінь Іван Юрійович додав кілька власних надбань. На півдні Волині, зокрема, від великого князя Олександра він отримав у 1501 р. поряд з отчиною село Двірець [66 / 1. – S. 122 – 123; 73. – P. 265 – 266]. Наступний господар нагородив його тут селом Білогородка з дворищами путних слуг Zenця Мацевича й Сидора Сенютича, що попереростали потім в окремі села, і в червні 1508 р. підтвердив обидві данини на вічність [66 / 3. – S. 59 – 60]. У Василя Четвертенського, свого швагра, князь виміняв маєток Зубівці й у 1514 р. виклопотав відповідне підтвердження [66 / 3. – S. 119 – 120]. Село Зубівці лежало на протилежному від отчини Івана Юрійовича березі р. Хомори децю вище села Влашинівці, належного до Сульжинської волості Острозьких, а землі його сягали аж до р. Ікопоті. На просторах цих пізніше вміщувалося кільканадцять великих поселень, а за життя князя тут були тільки поодинокі дворища підданих, що фігурують у джерелах як зубовецькі данники, та засноване ним на притоці Хомори р. Тернавці на стику білогородецьких і зубовецьких ґрунтів однойменне з річкою село [66 / 3. – S. 197]. До надбань Івана Юрійовича, або, можливо, і батька його, слід гадаємо, віднести ще три села – зниклі пізніше безслідно Колочинці та розташовані на Горині між Двірцем і родовими володіннями Жаславських Завадинці й Болижинці, що, за ревізією 1545 р., як і перераховані вище, походили з Кузьминської волості [82. – S. 107].

Дружиною Івана Юрійовича була княжна Олена Федьківна Четвертенська [286 / 2, 1. – S. 6, рзур. 1].

Наступне покоління роду Жаславських репрезентують діти князя Івана Михайло, Кузьма, Настасія, Ганна й Зофія. Першу з дочок у 1554 р. зустрічаємо як княгиню Володими-

рову Путивльську [22 / VIII. – № 19], друга в 1558 р. постає як княгиня Свистельницька [22 / VIII. – № 108], про третю, котру Ю. Вольф сплутав із дочкою її братанича Зофією Янушівною [323. – S. 601], відомо, що була замужем за володимирським повітником Олехном Богдановичем Загорівським [189. – С. 119]. Сини згадуються вперше в листопаді 1520 р. в акті усиновлення дядьком їх Андрієм Іллі Острозького, про який піде мова нижче. У серпні 1522 р. старший із них був одним зі свідків угоди про одруження К. Острозького з княжною О. Слуцькою [87 / 2. – S. 428]. У 1528 р. братів узагальнено відзначено поряд із матір'ю в “пописі” Литовського війська (“кнегиня Жаславська из сынми”) [50. – Стб. 183], а в грудні 1532 р. Михайла, мабуть, не було вже серед живих, бо захопленої Острозькими частини отчини Кузьма добивався лише від свого імені [66 / 3. – S. 398 – 399]. Дружиною молодшого з Жаславських була княжна Настасія Юрїївна Дубровицька. У шлюб із нею він вступив не пізніше рубежу 1528 й 1529 рр., оскільки в складеному десь у цей час тестаменті тестя вже значиться як його зять [323. – S. 109]. Помер Кузьма Іванович між 3 травня й 12 червня 1556 р. [323. – S. 600].

Помираючи, Іван Жаславський передав свою сім'ю й маєтки в опіку К. Острозькому [66 / 4. – S. 450]. Користуючись нагодою, останній захопив частину залишених двоюрідним братом володінь собі. У лютому – березні 1520 р. він забрав у підопічних село Тернавку з низкою дворич данників між верхів'ями Хомори й Ікопоті [66 / 3. – S. 195 – 197], а наприкінці листопада, заручившись згодою групи впливових осіб Великого князівства на чолі з київським митрополитом, що “при том были и того добре звидоми”, сфабрикував від імені повністю недієздатного Андрія Юрїйовича лист про всиновлення Іллі Костянтиновича й передачу йому після смерті названого батька третини його отчини [66 / 3. – S. 201 – 203]. Після досягнення старшим із синів Івана Юрїйовича повноліття дружина й діти покійного князя, очевидно, вийшли з-під опіки, а брат залишився. Коли гетьман помер, опікуном став Ілля Костянтинович [66 / 3. – S. 394]. 1 липня 1534 р. Андрій Юрїйович “видав” ще один лист, за яким третину отчини, записану в 1520 р. на вічність, віддавав тепер уже за життя, а решту маєтків відступав у великій сумі грошей, яку начебто заборгував, “накладаючи на службы господарские и от кривд обапольных боронячися и правуючися” [66 / 3. – S. 471 – 473].

На боротьбу за втрачені родові володіння в К. Жаславського пішло два десятиліття. Початок їй поклав господарський лист до І. Острозького з вимогою віддати Тернавку, виклопотаний Кузьмою Івановичем у грудні 1532 р. [66 / 3. – S. 399]. Після появи другого листа Андрія Юрійовича вдова його брата й племінник доставили хворого князя до Вільна, щоб “нерозумность его перед королем его милостю оказати” [14 / 23. – Л. 53 – 53 об.]. Під час перебування в столиці князь Андрій помер [14 / 23. – Л. 53 – 53 об.]. У травні 1536 р. Сигізмунд I розпорядився третину, записану І. Острозькому названим батьком на вічність, до суду залишити за ним, а решту вилучити в господарський секвестр. [66 / 4. – S. 30 – 32]. Коли ж у березні 1539 р., нарешті, дійшло до суду, усвідомлюючи хисткість позиції Іллі Костянтиновича, але пам’ятаючи про його вагу в державі, король ухилився від остаточного вироку. Пославшись на правову суперечливість ситуації, недостатню кількість панів-рад та хворобу, яка зненацька обложила в Кракові князя Кузьму, він “рачил тую реч их отложити на щастное приеханье свое до панства его милости Великого князства Литовского” [14 / 23. – Л. 29, 52 об. – 54].

Через кілька місяців Іллі Острозького не стало, але перед смертю він добровільно відмовився від спадщини названого батька на користь Кузьми Івановича. За дорученням покійного маршалок Волинської землі Ф. Сангушкович довів його волю до відома короля. За господарським листом, датованим 2 жовтня 1539 р., позаписувані Андрієм Жаславським маєтки поверталися його братаничу [66 / 4. – S. 218]. 6 березня 1540 р. дворянин В. Курцевич, посланий ув’язчим, завершив їх передачу [66 / 4. – S. 236]. У травні 1541 р. комісія, що ділила володіння Острозьких між дочкою Іллі Костянтиновича та її дядьком Василем, віддала Кузьмі Івановичу й село Тернавку [66 / 4. – S. 577 – 578].

У серпні 1542 р., покінчивши з поділом, удова Іллі Костянтиновича почала боротьбу за повернення втрачених маєтків [66 / 4. – S. 323, 349 – 350, 397]. На початку квітня 1546 р. вона отримала вирок Сигізмунда Августа, за яким третина спадщини Андрія Жаславського й село Тернавка знову передавалися до її рук [66 / 4. – S. 444 – 448], а на початку червня була в них ув’язана господарським дворянином, але тільки “до права”, тобто до вирішення долі спірних володінь у суді [66 / 4. – S. 463 – 466]. Після невдачі в суді княгиня Ілліна уклала з К. Жаславським угоду, за якою назавжди зреклася від себе й від дочки претензій на спадщину Андрія Юрійовича, а в нагороду мала отримати до свого замку Берездова шмат

землі вздовж на пів і вшир на чверть милі та 300 кіп грошів [66 / 4. – S. 507 – 517]. Третину спадщини дядька Кузьма Іванович отримав, здається, відразу, а Тернавку відібрав аж у 1553 р. [20 / 1008. – Fasc. 13].

У другій половині 1550 або на початку 1551 р. князь Кузьма набув у Кременецькому повіті маєток Олехна й Мартина Краївських, що складався із села Човгузів та селища Колок, третину якого придбав на вічність, а решту взяв у певній сумі [13 / 6314. – Арк. 9, 12, 13 зв.], але назад до колишніх власників вона вже не повернулася.

Після Кузьми Жаславського залишилися діти Януш і Ганна. Дочка восени 1547 р. виїшла заміж за князя Івана Федоровича Чорторійського [307. – S. 199], у середині 60-х рр. овдовіла [323. – S. 30], у червні 1581 р. купляла ще в братових синів їхню частку спадщини своєї матері [113. – С. 121], а далі джерела про неї мовчать. Януш Кузьмич простежується з часу запису ним у червні 1556 р. на монастир святої Трійці в селі Двірець групи поселень [30 / I. – С. 140]. У лютому 1557 р. він одружився з дочкою судді Луцького повіту Петра Чаплича-Шпанівського Марією [22 / VIII. – № 66], у вересні 1560 р. був уже вдівцем [22 / IX. – № 18], у січні 1561 р. уклав угоду з троцьким каштеляном Григорієм Ходкевичем про одруження з його дочкою Зофією [66 / 7. – S. 64 – 65], але до весілля, призначеного на січень наступного року, не дійшло. Перешкодила, мабуть, хвороба нареченого.

У шлюбі з Чаплинкою князь мав синів Януша й Михайла та дочку Зофію, майбутню дружину Ф. Тишкевича-Логойського [323. – S. 601].

На початку літа 1562 р. Януш Кузьмич залишив дітей у свого приятеля Ярофія Гостського й виїхав на лікування, але в дорозі помер. Смерть його наступила між 19 червня й 7 липня, бо першою з цих дат позначено запис тестаменту князя до актових книг, учинений ще за його життя [22 / IX. – № 65; 323 – S. 601], а другою – господарські листи до Я. Гостського й жаславського урядника Гаврила Вербовецького про передачу дітей і маєтків покійного за його волею в опіку Г. Ходкевичу [22 / IX. – № 65, 66].

Усупереч заповітові, спадщину Януша Кузьмича в порозумінні з Г. Вербовецьким захопив В.-К. Острозький, а дітей забрала до себе його мати [20 / 1008. – Fasc. 12; 22 / IX. – № 70, 71]. Довідавшись про це, наприкінці серпня 1562 р. Сигізмунд Август звелів передати сиріт і належні їм маєтки, “поколя князь воевода киевский с паном троцким росправу о тую опеку прыймуть”, в управу господарського маршалка П. Загорівського й дворянина

О. Кірдея [66 / 6. – S. 55 – 58], та Василь-Костянтин заявив, що адресований йому лист видано “над право”, і відмовився його виконувати [20 / 1008. – Fasc. 12; 66 / 6. – S. 55 – 58], але в лютому 1564 р. таки скорився й віддав підопічних Бенедиктові Протасевичу, призначеному новим секвестрантом [20 / 1008. – Fasc. 12]. У березні 1565 р. Віленський сейм присудив опіку над Жаславськими Г. Ходкевичу, на той час уже віленському каштеляну й великому гетьману [22 / X. – № 27], і на початку серпня призначений ним у Жаславль намісник приступив до виконання своїх обов’язків [20 / 1008. – Fasc. 12]. Коли ж у 1572 р. Г. Ходкевич помер, опіку продовжив його син Олександр, городенський староста [20 / 1000, 2. – К. 122], а в липні 1575 р. Януш і Михайло Янушевичі взяли отчину до своїх рук [22 / XV. – Plik 9].

За актом учиненого братами в липні 1581 р. поділу, володіння їх нараховували 113 поселень, з яких місто Верхів і 22 села лежали в Луцькому, а міста Жаславль Старий, Жаславль Новий і Білогородка та 87 сіл – у Кременецькому повітах [22 / XV. – Plik 7, 9] (перелік див. у табл. А.5). Список 1581 р. потребує деякої корекції. Відомо, зокрема, що вказаним у дільчому листі селом Мінцова Волиця Жаславські не володіли, а тільки домагалися його в сусідів як начебто осадженого на їхній землі [20 / 938]. Села Човгузів, Колок Великий і Колок Малий або Олійники в досліджуваній нами час формально на дві третини становили власність зем’ян Краївських і тільки в 1579 р. були повністю продані ними Жаславським [2 / 7. – Арк. 35 зв. – 36 зв., 62 – 64].

Таким чином, сумарно на кінець 60-х рр. двом неповнолітнім ще синам Януша Кузьмича Жаславського належало в Кременецькому повіті близько 87 поселень, у тому числі 3 міста.

3.3. Володіння княжих родів, сформованих за межами Південної Волині

3.3.1. Курцевичі і Буремські. Спільним предком обох родів був нащадок Наримунта Гедиміновича Михайло Костянтинович Пінський. Прямих свідчень джерел про те, коли і як він опинився на Волині, не виявлено. Ю. Вольф та О. Галецький припускали можливість переміщення сюди ще його батька, імовірно, витісненого Сигізмундом Кейстувичем за підтримку Свидригайла з родового гнізда в Пінську [227. – S. 47; 323. – S. 14].

У 1433 р. Михайло Пінський одружився з удовою зем'янина Львівського повіту Микити Ольшанського Марією і з дозволу Ягайла осів на спадщині свого попередника за кілька кілометрів на захід від сучасного Золочева [20 / 88. – S. 25], та після досягнення дітьми М. Ольшанського повноліття повинен був віддати їм спадщину батька. Тим часом волинська знать, невдоволена політикою віленського двору, у 1442 р. проголосила своїм князем Свидригайла [227. – S. 42 – 50]. Від самого початку перебування Ольгердовича в ролі володаря новоутвореного уділу Михайло Костянтинович перебуває в найближчому його оточенні [30 / 2. – С. 105; 227. – S. 46, 291], а з травня 1446 р. простежується на уряді володимирського старости [227. – S. 298; 323. – S. 14]. Десь у другій половині 1451 р. старостування у Володимирі у нього забрали [227. – S. 172], зате 8 січня наступного року князю в числі перших серед місцевої знаті гарантовано всі його маєтки. У межах території, що нас цікавить, лежали тільки в Перемильському повіті на р. Слонівці села Корсів і Сестрятин. Були це, як сказано в документі, “тые именья, што он первой держал” [30 / I. – С. 20]. Остання прижиттєва згадка про князя датується 1454 р. [227. – S. 234].

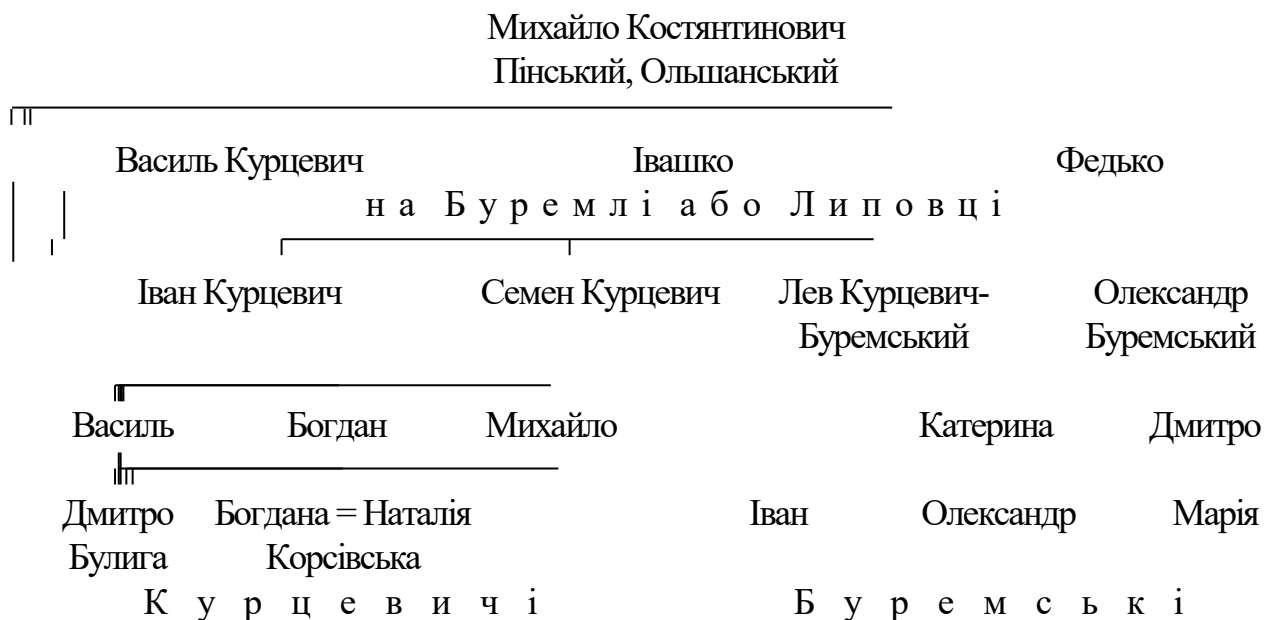

Рис. 3. 7. Родовід князів Курцевичів і Буремських

У 1456 р. виступають уже сини – князі з Буремля Василь, Івашко й Федько [214. – S. 43]. Середній із них скоро, мабуть, помер, бо в 1464 р. успадковане після матері село

продають тільки його брати [323. – S. 15]. Василь останній раз фігурує в записах данин Казимира Ягайловича за 1488 р., де значиться з прізвищем Курцевич [48. – Стб. 309], а про Федора джерела мовчать. Наступники Василя відомі теж як Курцевичі, а за нащадками Федора, які спочатку також користувалися цим патронімом, пізніше закріпилася назва Буремських.

Рід Курцевичів продовжив Василів син Іван, котрого зустрічаємо в актах із 1504 до 1513 р. [323. – S. 197 – 198]. За “пописом” 1528 р., у його маєтку, з якого слід було виставляти 8 коней, господарювала вже вдова [50. – Стб. 187]. Князь залишив синів Василя, Богдана й Михайла [323. – S. 198], але нас тут цікавитиме тільки перший із них, оскільки належна Курцевичам половина в маєтках на р. Слонівці повністю потрапила до його рук. За ревізією 1545 р., князь Василь спільно зі своїми родичами по лінії Буремських повинен був робити з Корсова й Сестрятина одну з городень Окольного замку в Луцьку [82. – S. 43], а під час обстеження в 1546 р. кордону між Польською короною і Великим князівством Литовським у нього є на р. Слонівці ще й село Слунва, Слонів або Слонівське [31. – С. 105, 107 – 108]. Дітей у Василя Курцевича було двоє – Дмитро й Богдана, котра мала також календарне ім’я Наталія [39. – С. 113 – 114]. Після виходу Богдани за приїжджого шляхтича Івана Семеновича заміж їй було виділено “на виховане” на час до повноліття брата маєтки на р. Слонівці. Дійшовши літ, князь Дмитро відступив ці володіння сестрі на вічність. У виданому нею і зятем 4 жовтня 1570 р. листі про відмову від майнових претензій до брата відзначено, що передано було Корсів, Сестрятин і Козю Волицю [39. – С. 113 – 114]. Поборовий реєстр того самого року фіксує володіння в складі Слонви та частин у Корсові й Сестрятині [86. – С. 29].

Згаданий вище князь Федір із Буремля залишив синів Семена, Лева та Олександра [323. – S. 15]. Перший із них у 1510 р. відступив свою частину отчини останньому, а далі з поля зору дослідників зникає [323. – S. 15]. Князь Лев, за “пописом” Литовського війська 1528 р., де значиться як безіменний князь Буремський, мав виставляти 2 коней [50. – Стб. 183]. Наступне покоління роду по його лінії представляє єдина дочка Катерина, котра в 1521 р. була вже заміж за господарським писарем Михайлом Васильовичем Свинуським [323. – S. 15]. Князя Олександра зустрічаємо в джерелах із 1510 до 1526 р. [323. –

S. 15]. У 1528 р. обов'язок виставляти з маєтку 2 коней лежить уже на його вдові [50. – Стб. 183], а з 1530 р. виступає син Дмитро [323. – S. 15].

За неявку на військову службу та деякі інші вчинки в 1535 р. весь маєток Д. Буремського, у тому числі й частини в Корсові й Сестрятині, забрано було на господаря й на прохання М. Свинуського, який був кредитором опального князя, передано йому у володіння [16 / 6832]. Під час ревізії 1545 р. обов'язок робити з Корсова й Сестрятина в Луцькому замку городню поряд із Василем Курцевичем зі сторони Буремських лежав уже тільки на вдові М. Свинуського [82. – S. 43].

Володіння Михайла Васильовича й княжни Катерини Буремської успадкував їх син Михайло, та наприкінці 50-х рр. він помер, нащадків же не лишилося. У все, чим Михайло Михайлович володів після матері, на початку листопада 1561 р. в'їхав Дмитро Буремський [3 / 3. – Арк. 249 – 250 зв.; пор.: там само. – Арк. 237 зв. – 238]. 20 грудня 1565 р. Дмитро Олександрович склав тестамент [4 / 2. – Арк. 410 зв. – 414] і невдовзі помер. У шлюбі з Марією Іванівною Денисківною [4 / 2. – Арк. 410 зв. – 414] князь залишив дітей Івана, Олександра й Марію. Перший із синів у 1568 р. ще жив [13 / 6507. – Арк. 13], а наступна його доля невідома. Другий у 1570 р. платив з отчини на р. Слонівці побір [86. – S. 31].

3.3.2. С а н г у ш к о в и ч і . Переважна більшість володінь роду Сангушковичів на землях України в досліджуваній нами період лежала на північному заході Волині, а на півдні регіону з ним пов'язані лише кілька поселень, розкиданих у різних місцях. Починав їх набувати син Сангушка Олександр. У 1482 р. він купив у місцевих повітників Васька, Німця й Ігната Цеценівських розташовані на Случі села Цеценівці й Баймаківці [66 / 1. – S. 63], а в 1484 р., будучи вже кременецьким старостою, придбав у тих самих зем'ян ще й село Новосельці, яке лежало близько Кременця на р. Віллі [66 / 1. – S. 64]. Крім названих вище поселень, Олександр Сангушкович мав володіти в Кременецькому повіті ще й розташованим на притоці Горині селом Окнини, котре належало потім одному з його внуків як “отчизное и дедизное” [66 / 4. – S. 9, 43].

Нарощування володінь роду на півдні Волині продовжив Михайло Олександрович, котрий у 1497 р. купив у Некраша, Мацини й Мамая Колчейовичів два однойменні селища Дубища [66 / 1. – S. 112, 164], а брат його Андрій, будучи навіть деякий час наприкінці

XV ст. в Кременці намісником [286 / 1. – S. 132 – 136; 323. – S. 425], активності в цьому відношенні не проявив і нічого нового тут не набув.

11 серпня 1502 р. Андрій Олександрович і вдова його брата із сином Андрієм Михай-

ловичем учинили поділ. Текст укладеного з цього приводу листа дійшов до нас із утратами. Щодо поселень, про які тут ідеться, у ньому можна прочитати лише неясно сформульовану фразу “а в Кременецком повіте село Цеценівці, а Дубища с приселки в Кузьминском повіте поділили есмо им на полы” [66 / 1. – S. 147 – 149]. Як бачимо, частина сіл відсутня взагалі, а ті, що згадані, не зрозуміло, кому дісталися. У процитованому фрагменті привертає увагу протиставлення повітової приналежності Цеценівець і Дубищ, оскільки Цеценівці на Случі теж належали до Кузьминського “повіту”. Очевидно, під цією назвою виступає тут інше село – Новосельці на Віллі, якому відповідає нинішня Цеценівка. Реально після поділу Андрій Михайлович володів Цеценівцями-Новосельцями, а його дядько Андрій Олександрович – Окнинами. У 1524 р. перший із них мав справу за підданих із Цеценівець із кременецьким намісником Я. Монтовтовичем [66 / 3. – S. 261], а в 1534 р. продав це село віленському біскупу Янушу [66 / 3. – S. 458 – 459], котрий тоді збирав собі навколо Кременця волость.

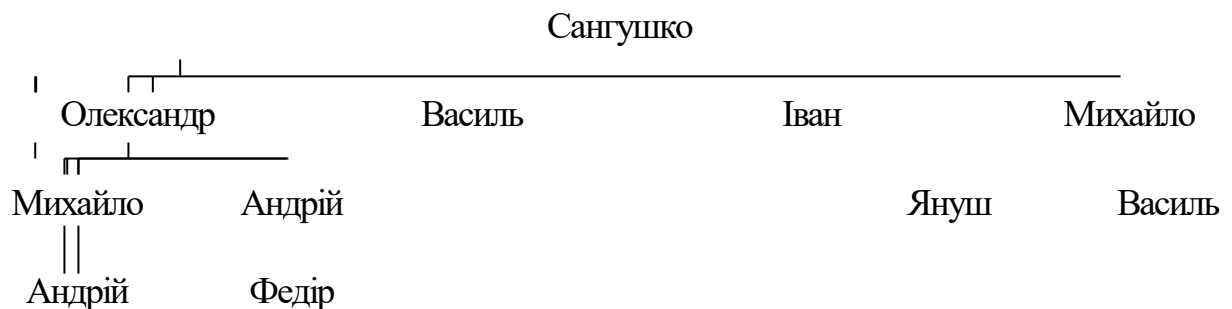

Рис. 3.8. Родовід князів Сангушковичів

У 1497 р. Цеценівці, Баймаки й два Дубища потрапили в привілей К. Острозькому [66 / 1. – S. 113 – 114]. З приводу перших двох сіл між Сангушковичами й Костянтином Івановичем, можливо, було якесь невідоме нам порозуміння й через те потім вони випали з дільчого листа. У 1517 р. великий гетьман отримав лист на всю Кузьминську волость, в якому знову зустрічаємо Баймаківці й два Дубища [66 / 3. – S. 156]. Після смерті К. Острозького Андрій Михайлович спробував добитися від його сина Іллі віддачі Дубищ, але призначені королевою Боною комісари після розгляду в 1535 р. спору залишили обидва селища за відповідачем і зобов'язали позивача віддати купчий лист [66 / 4. – S. 2 – 5].

Після смерті Андрія Олександровича, яка наступила десь наприкінці 1534 р., його спа-

дщина разом з урядом маршалка Волинської землі залишилася синові – володимирському старості Федору Сангушковичу [286 / 1. – S. 179]. У 1535 р. князь Федір обміняв Окнини дочкам покійного луцького війта Яна Сигнатора Галжбеті Андрійовій Железковій та Ганні Михайловій Хвалибовській з додачею їм 100 кіп грошів на війтівське село Ставрів. Саме ж Луцьке війтівство з усіма приналежностями у вдови та дочок і зятів Я. Сигнатора купила Бона. Нова власниця зажадала від маршалка Волинської землі, щоб повернув Ставрів. За угодою з королевою замість Ставрова в 1536 р. Федір Андрійович придбав для неї в Кременецькому повіті в свого боярина Федора Яцьковича Вориського село Лепесівку з присілком Радощівкою, які відразу ж і передав [66 / 4. – S. 9 – 10, 43 – 45, 52 – 54, 58 – 59, 66 – 67].

3.3.3. Г о л ь ш а н с ь к і. Князі Гольшанські походили з литовських племінних правителів [323. – S. 94]. На Волинь цей аристократичний рід проник десь у 50-х рр. XV ст., коли його представник Юрій Семенович, котрий у перші півтора десятиліття перебування на престолі Казимира Ягайловича був однією з найпомітніших постатей оточення молодого господаря, отримав від нього після смерті Свидригайла в Луцькому повіті кілька маєтків на Горині й Случі [227. – S. 179, 255 – 256].

Син князя Юрія Семен десь із 1490 або 1491 р. займав уряд луцького старости й маршалка Волинської землі [323. – S. 100]. Дружиною його була єдина дочка й спадкоємиця кременецького намісника князя Семена Збарзького (Колоденського) на ім'я Настасія [66 / 1. – S. 79 – 80]. Шлюб забезпечив князю Гольшанському доступ до володінь роду Збарзьких. Частину своєї отчини, і в тому числі Коськів на півдні Волині, у 1489 р. Настасія записала чоловікові на вічність [66 / 1. – S. 89]. Крім маєтків дружини, Семен Юрійович мав тут ще й власне надбання. У місцевого зем'янина Федора Болбасовича він придбав у Кременецькому повіті в 1491 р. розташовані у верхів'ях річок Ікви й Горині маєтки Розтоки й Поріччя [66 / 3. – S. 137 – 138; 323. – S. 691], котрі почав прибирати до своїх рук ще його тесть [20 / 88. – S. 43].

Остання прижиттєва згадка про Семена Гольшанського датується березнем 1505 р. [323. – S. 100]. Настасія зі Збарзьких пережила чоловіка на десяток літ і померла десь аж наприкінці 1515 або на початку 1516 р. [323. – S. 100]. Оскільки єдиний син Гольшанських Лев помер у молодому віці [103. – С. 37], спадщина їх залишилася дочці, відомій під іме-

нами Тетяна [323. – S. 100] й Ганна [66 / 3. – S. 236 – 237]. Чоловіком її і розпорядником володінь став Костянтин Острозький [323. – S. 100].

У 1518 р. зять Гольшанських отримав на своє ім'я підтвердження Сигізмунда I на всі маєтки, які залишилися дружині після батьків її матері [66 / 3. – S. 166 – 169]. На основі пред'явлених ним документів у господарській канцелярії включили в лист 32 поселення Південної Волині, але не менше дев'яти з них були тут зайвими. Зокрема, села Манів і Лопушно, які С. Збараський (Колоденський) отримав у 1475 р. в результаті поділу частки брата Солтана, відійшли потім дітям його брата Василя (див. п. 3.1.2), а угода з племінниками, за якою в обмін на маєтки Коськів і Сульжинці мали йому дістатися відзначені в підтвердженні села Івачів Нижній, Янківці, Обаринці, Васьківці, Оприлівці й дворище якогось Оначка, залишилася нереалізованою [180. – С. 238]. Перші три з цих поселень перебували пізніше в комплексі володінь, успадкованих Острозькими після Тетяни Гольшанської, але ціною за них були, мабуть, Волочища, Медин і Порохна, котрі за поділом Збараських 1463 р. дісталися її дідові, однак, у XVI ст. належали вже не його нащадкам, а одного з братаничів [86. – S. 126 – 128]. Здійснили цей обмін батьки Тетяни Семенівни, чи сама вона разом із чоловіком, невідомо, але в обох випадках у підтвердження 1518 р. мала потрапити лише одна з груп. I, нарешті, уписані в господарський лист Розтоки й Кушлин С. Збараський брав у Ф. Болбасовича лише в заставу, а С. Гольшанський купляв у цього зем'янина маєток, як відзначалося вже вище, у децю іншому складі (див. вище). Внесений у підтвердження маєток Сульжинці відповідав, очевидно, відомому нам Коськову, поряд з яким був розташований, а зміна назви володіння зумовлювалася, скоріше всього, переміщенням з одного з поселень в інше адміністративно-господарського осередку.

Скоригований нами список поселень, успадкованих Тетяною Гольшанською після батьків на півдні Волині й унесених у дім Острозьких, виглядатиме так: материзна – замок Колоден та села Новиківці, Олишківці, Добра Вода, Іванчани, Гніздичне, Шимківці, Чернихів, Ренів, Мшанець, Івачів Верхній, Глубочок Нижній, Орошівці, Лип'яги, Чепелева Лука, Олов'янчино, Довгошійніці й Гінштівці та Медин, Волочища й Порохна або Івачів Нижній, Янківці й Обаринці; отчина – Розтоки й Поріччя у верхів'ї р. Ікви та Сульжинці й Коськів на р. Хоморі. Разом маємо 25 поселень.

Після смерті Тетяни з Гольшанських Острозької, що наступила 12 липня 1522 р. [див.

п. 3.2.1], її спадщина залишилася синові Іллі.

3.3.4. Ч е т в е р т е н с ь к і . Князі Четвертенські походили з Рюриковичів. На Волині вони простежуються з 80-х рр. XIV ст. Первісні володіння їх лежали тут на р. Стир на північ від Луцька [323. – S. 35]. На півдні Волині присутність роду започаткував господарський дворянин Василь Федорович Четвертенський, коли в 1504 р. отримав від Олександра розташоване в Кременецькому повіті у верхів'ї р. Хомори пусте селище Зубівці [66 / 1. – S. 130 – 131, 165]. Через деякий час він обміняв цю вислугу князю Іванові Жаславському на два дворища на луцькому передмісті Красному й дім у самому Луцьку. У 1514 р. угоду підтвердив господар [66 / 3. – S. 119]. У Сигізмунда I князь Василь вислужив невелику групу сіл на північний схід від Кременця. Перераховуючи їх, акт ревізії 1545 р. називає Стіжок, Антонівці й Тилявку [82. – S. 104].

Після 1541 р., в якому Василь Федорович разом із синами Данилом і Матвієм востаннє фігурує в джерелах [206 / 4. – S. 3], згадки про нього й старшого із синів зникають. Під час Берестейського сейму 1544 р. межовий спір із сусідами веде вже тільки Матвій Васильович [36 / 4. – С. 428]. В укладеному з приводу спору акті відзначено, що в кременецького старости С. Фальчевського князь придбав село Єловиццо [36 / 4. – С. 428]. Під час ревізії 1545 р. Матвій Четвертенський робить у Кременецькому замку городню із сіл Антонівці, Стіжок, Тилявка, Угорське й Залісці [82. – S. 97], а в 1550 р. в нього є тут ще й сільце Корхова [1 / 2. – Арк. 27 – 28]. У 1563 р. князь помер [181]. Права на володіння спочатку перейшли на сина Януша, а після його смерті в першій половині 1570 р. – на дочку Ганну, майбутню дружину Януша Збарзького, але маєток на Кременеччині за записами князя тримала його вдова Євдокія Федорівна Вагановська, котра пережила їх обох [181]. Осередком маєтку й резиденцію його власників було село Антонівці [181].

3.3.5. М а с а л ь с ь к і . Князі Масальські вийшли з чернігівських Рюриковичів. До кінця XV ст. рід володів маєтками на східній окраїні Великого князівства Литовського – спочатку в своєму уділі, потім на Смоленщині, а в першій половині XVI ст. розселився по інших землях держави [143. – С. 50 – 53; 323. – S. 231 – 232]. На Волинь він проник двома шляхами. Перший із них проклав Іван Васильович Масальський, який після одруження з княжною Ганною Корецькою перебрався на її отчину й започаткував тут окрему гілку роду [323. – S. 234 – 236]. Другим пробився троюрідний брат першого Іван Федорович Ма-

сальський із прізвиськом Мунча, котрий став зятем кременецьких повітників Боговितिновичів.

Одружившись у 1539 р. з дочкою покійного вже на той час Богдана Львовича Боговितिновича на ім'я Богданою [8 / 131. – Арк. 1 – 4 зв.], князь отримав доступ до спадщини її батька, яку на півдні Волині становили кілька поселень у басейні р. Вілії. Акти ревізій 1545 й 1552 рр. називають тут села Оношківці, Турівку, Сураж і Валево [32 / 2. – С. 24; 82. – С. 94]. По сусідству з отчиною дружини в 1543 р. князь придбав у кременецького старости С. Фальчевського маєток Ісерну, третину якого купив на вічність, а решту взяв у певній сумі грошей [20 / 88. – С. 41]. У Кременецький повіт Іван Федорович не перебрався, а залишився жити на власній отчині, вислуженій батьком у Городенському повіті, де, мабуть, займав серед місцевої еліти поважне місце, бо після земської реформи став навіть земським суддею [323. – С. 240].

До середини 50-х рр. Богдана Боговितिновична померла, бо в 1556 р. дружиною Мунчі була вже якась Олена Матвіївна [37. – С. 176]. У першому шлюбі князь мав дітей Федора, Лева, Богдана, Марину й Ганну. Перша з дочок вийшла за господарського дяка першої половини 60-х рр., а далі королівського секретаря й новгородського підкоморія Андрія Івановича. Другу, відому також під іменем Гелена, видали за книшинського старосту Станіслава Дибовського, але в 1569 р. вона була вже вдовою, а в 1570 р. стала дружиною сохачівського войського Каспера Клодинського [181].

Тривалий час спадщина Боговितिновични, що лежала й на Волині, і на Берестейщині, перебувала в спільному володінні всіх її дітей. За актом учиненого ними в 1571 р. поділу, у Кременецькому повіті материзна складалася з містечка Зеньки, сіл Оношківці, Сураж, Турівка, Ходаки, Зеньки, Тетерівка, Валево, Бриків, Баймаки й Попівці та замочку в Ходаках [2 / 4. – Арк. 84 зв. – 87 зв.]. Село Ісерна належало ще батькові [2 / 4. – Арк. 44 зв. – 45 зв.]. Таким чином, на кінець досліджуваного нами періоду 6 осіб із роду Масальських сумарно мали в Кременецькому повіті 12 поселень.

РОЗДІЛ 4

ШЛЯХЕТСЬКІ РОДИ

4.1. Кременецький повіт у межах до реформ середини 60-х рр. XVI ст.

4.1.1. Лідихівські, Лосятинські і Лудвиські. 12 січня 1442 р. Казимир Ягайлович надав якомусь панові Нестору, що прибув у Велике князівство з Кам'янецького повіту Подільської землі Корони, у нагороду за службу розташоване в Кременецькому повіті на витоках р. Слонівки село Лідихів [202. – S. 4]. Реципієнт осів у маєтку й започаткував тут рід зем'ян Лідихівських, від якого в XVI ст. відгалузились роди Лосятинських і Лудвиських.

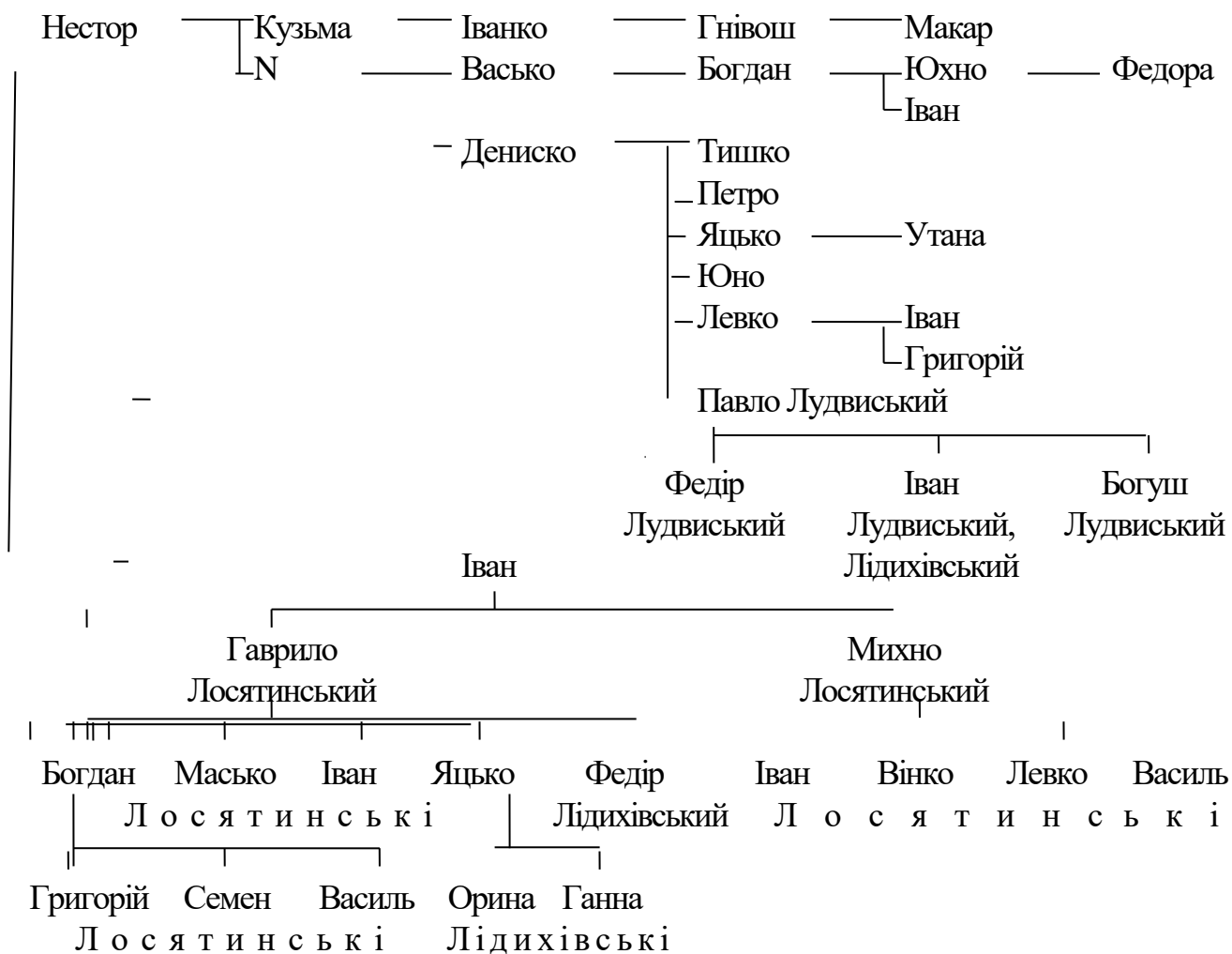

Рис. 4.1. Родовід Лідихівських, Лосятинських і Лудвиських

Крім Лідихова, Нестор залишив своїм дітям у Перемильському повіті село Пляшеву.

У наступному поколінні рід продовжили два Несторові сини. Один із них, невідомий на ім'я, мав синів Васька, Дениска й Гаська, а інший, якого звали Кузьмою, у шлюбі з якоюсь Сонькою залишив сина Івана. Запропонована реконструкція впливає з листа, датованого 13 лютого 8 індікту, якому тут можуть відповідати 1490 або 1505 рр., про те, що пани Лідихівські – Васько, Дениско, Гасько та Кузьмина вдова Сонька із сином Іванком – за згодою сестер Ганни (?), Мотруші й Анни, котрим дали раніше в 30 копах широких грошів свою отчину – село Пляшеву, заставляють його в тій же сумі якомусь Сеньку Матвійовичу [202. – S. 5], та з того, що нащадки Кузьми володіли згодом половиною родового гнізда [2 / 3. – Арк. 36 – 37].

Іван Лідихівський у 1519 р. в битві з татарами під Сокалем загинув, а належну йому половину маєтку успадкував єдиний син Гнівош, на час смерті батька ще малолітній [2 / 49. – Арк. 86]. У 1564 р. останній отримав від господаря пусте селище Сапановець Малий [12 / 144.I.2. – Арк. 60 – 60 зв.], на Городенському сеймі 1566 – 1567 рр. був призначений поборцею Кременецького повіту [49. – Стб. 417], а далі з поля зору зникає. У грудні 1568 р. привілей із правом мати в Кременці вільну корчму отримує вже його син Макар [2 / 19. – Арк. 58 – 58 зв.], згодом багатолітній кременецький земський писар.

Після Васька Лідихівського залишився син Богдан. За наслідками “попису” 1528 р. він повинен був виставляти 1 коня [50. – Стб. 185], у 1558 р. разом із своєю дружиною Марією Лецьківною Баївською тримає в Луцькому повіті частину села Баїв [3 / 1. – Арк. 25 зв.]. У 1560 р., після смерті Богдана і його дружини, їхні дочки Мілка, Настасія і Марія, перша з яких заміжня за Василем Древинським, друга – за Янушем Білицьким, третя – за Степаном Мировицьким, відступили свої частини материзни в Баєві, відокремлені від братів Юхна й Івана, – третини попродали, а решту позаставляли в певних сумах – В. Гулевичу [3 / 3. – Арк. 9 – 11 зв.]. Іван Богданович у березні 1561 р. ще господарював у Баєві поряд із братом [3 / 3. – Арк. 94 – 94 зв.], а в серпні сестри вже передавали свої частки його спадщини в материзні тому ж В. Гулевичу [3 / 3. – Арк. 172 зв.]. Юхно Богданович у вересні 1561 р. належну йому четвертину материзни продав троцькому воєводі М. Радивилу [3 / 3. – Арк. 195 зв.]. Улітку 1567 р. вершника на господарську службу посилав вже його вдова [50. – Стб. 1245]. За реєстром 1570 р., за частку Юхна в Лідихові платив податок Іван Лідихівсь-

кий [86. – S. 26]. Дочка Юхна Богдановича Федора, заміжня за Василем Григоровичем Горловським, у 1597 р. вимагала від родичів, щоб виділили в половині Лідихова належну їй по праву третину [2 / 10. – Арк. 63 – 63 зв.]. З частини, якої воно домагалася, зрозуміло, що інших спадкоємців батька й діда на цей час уже не було.

Найбільше розгалуженою в роду була гілка Дениска Лідихівського. Сам він, за “пописом” Литовського війська 1528 р., повинен був виставляти з маєтку 1 коня [50. – Стб. 185]. З дітей Дениска відомі шість синів. Про двох із них – Тишка й Петра – звістки дуже скупі. Перший згадується в 1540 р. як один із дільчих суддів, даних братам Дедеркалам [12 / 215.V.3. – Арк. 1 – 2], а другий – серед повітової шляхти, що в 1545 р. з’явилася в Кременець на ревізію [82. – S. 92]. У поділі Лідихова в 1549 р. між членами роду з лінії Дениска беруть участь його сини Яцько, Юхно, Павло й Левко [6 / 13. – Арк. 1]. У 1552 р. ті самі Денисовичі ділять між собою на чотири частини батькову спадщину [12 / 191.IV.4. – Арк. 33 – 34 зв.]. Яцько Денисович у 1564 р. третину своєї частки родового гнізда продав, а решту заставив Я. Гостському [3 / 7. – Арк. 267 зв.]. Залишена ним дочка, заміжня за Миколаєм Томковичем Єсмонтом, викупити отчину вже не змогла [202. – S. 8 – 9]. Юхно Денисович уперше потрапляє в поле зору під час поділу 1549 р., а помер, здається, у 1580 р. [2 / 9. – Арк. 182 зв. – 184 зв.]. Про Левка Денисовича на поділі 1552 р. звістки обриваються. У 1570 р. в одній із судових справ беруть участь його сини Іван і Григорій [2 / 3. – Арк. 36 – 37].

Павло Денисович після одруження з дочкою кременецького повітника Онацька Волоса, котрому належало розташоване на одній із приток р. Віллі село Лудвиці, перебрався, очевидно, на постійне проживання в її отчину, третину якої отримав на вічність, а дві третини – в сумі 300 кіп грошів [2 / 4. – Арк. 80 – 82], і перейшов на нове прізвище. За “пописом” 1528 р., він виставляє коня вже як Павло Лудвиський [50. – Стб. 184]. Крім спадщини тестя, родоначальник Лудвиських володів ще й частиною Лідихова, де за поділом 1552 р. отримав двох підданих [12 / 191.IV.4. – Арк. 33 – 34]. Остання прижиттєва згадка про Павла датується 1561 р. [12 / 222.V.3. – Арк. 66]. Далі заснований ним рід продовжили сини Федір, Іван і Богуш. Середній із них у реєстрі 1570 р., за яким платить податок за 5 димів у Лідихові, значиться під первісним прізвищем батька [86. – S. 26]. Частку в Лідихові й подаровану дружиною третину Лудвищ Павло Денисович поділив перед смертю між сина-

ми [2 / 4. – Арк. 80 – 82], а решта отчини Уляни Волосівни після смерті чоловіка повернулася в її розпорядження, унаслідок чого на момент переходу Волині до Корони до земельласників Кременецького повіту формально належали троє Лудвиських і одна репрезентантка вимираючого роду Волосів. За спорядженим у 1571 р. тестаментом удова Павла віддала свою нерухомість синам [2 / 4. – Арк. 80 – 82].

Указаний серед онуків Нестора в листі про заставу Пляшевої Гасько тотожний, очевидно, Іванові Лідихівському, котрий десь наприкінці XV ст. одружився з дочкою Васька Ісерницького, придбав у тестя половину належного йому по сусідству з Лідиховом маєтку Лосятин із пустим селищем Рацлавкою і започаткував тут новий рід. У 1533 р. його сини Гаврило й Михайло Івановичі Лосятинські виклопотали на це батькове надбання підтвердження на вічність [10 / 2103].

Михно Лосятинський був одружений на одній із дочок якогось Романа Ботенчича, зятя Русана Чаруківського [66 / 3. – S. 152 – 153]. За “пописом” Литовського війська 1528 р., він повинен був виставляти 1 коня [50. – Стб. 184]. Ревізія 1545 р., крім частин у Лосятині й Лідихові, відзначає в нього ще й розташоване під Кременцем село Башківці [82. – S. 94, 97], що становило, очевидно, спадщину тестя, оскільки відомо, що нащадки брата не мали до цього маєтку жодного відношення. Останню прижиттєву згадку про Михна містить акт ревізії 1552 р. [35 / 2. – С. 24]. Наступне покоління роду по його лінії становили діти Федір, Іван, Вінко, Левко й Василь.

Федір Лосятинський під час поділу отчини отримав частку в Лосятині, але в 1552 р. помінявся з братом Вінком на Лідихів [2 / 6. – Арк. 9 зв. – 10], унаслідок чого повернувся на старе прізвище. У 1570 р. Федір Лідихівський платить із частини Лідихова податок [86. – S. 27]. Частину в Башківцях Федір Михнович продав братові Левку [2 / 4. – Арк. 44 – 47 зв.]. Іван Лосятинський у 1570 р. пише в Тарнові заповіт, за яким передає свою дружину під опіку В.-К. Острозького, при дворі якого, очевидно, служив, і записує їй на селі Башківцях певну суму [2 / 3. – Арк. 70 зв. – 72]. Вінко в ревізії Кременецького замку 1552 р. фігурує як Лідихівський [35 / 2. – С. 23], але в тому ж році міняє, як відзначено вище, братові Федору свою частку в Лідихові на Лосятин і далі пишеться вже Лосятинським. Остання прижиттєва згадка про нього датується 1573 р. [12 / 215.V.3. – Арк. 90]. Левко в 1570 р. платить податок за дими в Лосятині [86. – S. 27], а в 1571 р. складає в Башківцях, частину

яких купив у Федора, заповіт і того ж року помирає [2 / 4. – Арк. 44 – 47 зв.]. Василь у 1570 р. платить за дими в Лосятині [86. – S. 28], але володіє також частиною Башковець, оскільки в 1584 р. син його Василь продає тут кілька підданих [1 / 23. – Арк. 88 – 88 зв.].

Другий із синів Івана Лідихівського у “пописі” 1528 р., за яким виставляє 1 коня, значиться як Лоско Лосятинський [50. – Стб. 184], у ревізії 1552 р., що містить останню прижиттєву згадку про нього, – як Гасько Лідихівський [35 / 2. – С. 23], а в решті відомих нам випадків – як Гаврило Лосятинський. У шлюбі з якоюсь Немихною [12 / 228.V.3. – Арк. 44], він залишив синів Богдана, Маська, Івана і Яцька.

Богдан у 1534 р. бере у Вільні поряд із батьком і дядьком участь у справі з двоюрідними батьковими братами за Лосятин [12 / 140.I.2. – Арк. 48 – 48 зв.]. Остання прижиттєва згадка про нього в джерелах датується 1566 р. [12 / 217.V.3, II. – Арк. 16]. Наступне покоління Лосятинських по лінії Богдана становлять його сини Григорій, Семен і Василь [12 / 215.V.3. – Арк. 18 – 18 зв.]. Крім частини Лосятин, сини Богдана Гавриловича успадкували також невеличке сільце, яке в поборовому реєстрі 1570 р. значиться за ними під назвою Богданівка [86. – S. 26]. У 1562 р. батько їх придбав це поселення в господарського боярина Григорія Єськовича, котрий осадив його на отриманому від Бони у волості Кременецького замку старому Дунаївському селищі [1 / 9. – Арк. 43 – 44].

Масько Гаврилович простежується з 1550 [12 / 228.V.3. – Арк. 44] до 1568 р. [2 / 19. – Арк. 58]. У шлюбі з Дарією Іванівною Бережецькою він залишив дітей Івана, Федора, Ульяну, Раїну й Федору, відомих із 1579 р. [2 / 7. – Арк. 1 – 2, 8 зв. – 10; 2 / 23. – Арк. 18 – 18 зв.].

Іван Гаврилович згадується єдиний раз у 1550 р. [12 / 228.V.3. – Арк. 44], а його брат Яцько – у 1552 р. [12 / 191.IV.4. – Арк. 33 зв.]. Після Івана нащадків не залишилося, а в Яцька були дочки Ганна й Орина, але, на відміну від батька, вони писалися Лідихівськими. Ганна в 1570 р. виступає як дружина Григорія Мотовила [2 / 3. – Арк. 36 – 37], а Орина в 1574 р. є дружиною Семена Садівського [12 / 228.V.3. – Арк. 95 – 100]. Лосятинську частину отчини сестри попродали двоюрідному братові Василю Богдановичу [2 / 17. – Арк. 31 – 32].

Таким чином, на кінець 60-х рр. XVI ст. нащадки подільського зем'янина Нестора, що в 40-х рр. XV ст. осів у селі Лідихів, серед яких на цей час було не менше 19 землевласни-

ків Кременецького повіту, ділилися вже на три гілки, кожна з яких мала окреме прізвище, правда, прізвища ще не усталилися. Разом їм належало 5 поселень.

4.1.2. Нешевичі, Серетецькі (Дудинські) і Кленські. Село Нешківці, розташоване на витоках р. Серету на межі Волині з Олеською землею, судячи з назви, міг заснувати Єсько Нешевич, реципієнт Вітовтового запису 50 гривень на пустому дворіщі Ярополково, датованого 1427 р. в Острозі [55. – С. 109; 301. – S. 855 – 856]. Далі поселенням володів зем'янин Волинської землі Нешко, потім він продав його зем'янинові з Корони Петрові Цебровському, родина якого з 20-х рр. XV ст. сиділа на декількох королівщинах Олеської землі й Поділля, а останній віддав набутий маєток за дочкою Катериною князеві Семену Збараському [14 / 192. – Л. 84 об. – 85 об.]. Після смерті Катерини з Цебровських спадщина її була поділена між дітьми – Андрієм, Ганною та ще однією дочкою, невідомою на ім'я, – на три частини. У 1539 р. Ганна разом зі своїм чоловіком Якубом ви клопотали на належну їм третину материзни, де на той час поряд із Нешківцями були вже присілки Серетці, Опанасівці й Загір'я, підтвердження на вічність. У виданому з цього приводу господарському листі вони значаться як зем'яни Серетецькі [14 / 192. – Л. 84 об. – 85 об.].

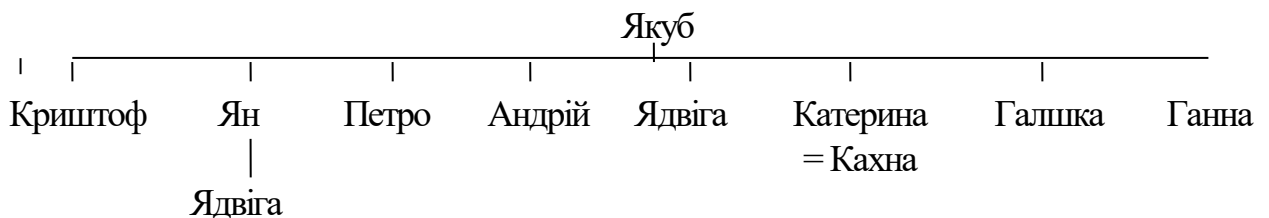

Рис. 4.2. Родовід Серетецьких (Дудинських)

За кілька кілометрів від Нешковець із протилежного боку кордону Великого князівства з Короною лежало село Дудин, що належало до Підкамінської волості, яку за волею Вітовта з часу перебування в його руках на ленних умовах Олеської та Подільської земель Корони тримали Цебровські [303]. Це поселення теж опинилося в Семена Збараського, потім перейшло до наступників, а близько 1537 р. було відібране у внуків князя королем [257 / 3. – № 18811, 19261, 20268; пор.: 31. – С. 111]. Чоловік Ганни Семенівни якось був пов'язаний із Дудином, можливо, навіть саме цей маєток спочатку мав від тестя, оскільки і сам, і нащадки користувалися також прізвищем, похідним від його назви. У 1546 р. Якуб

Дудинський та Леонард Клюниський, що був, очевидно, чоловіком другої дочки Семена й Катерини Збараських і теж тримав тут третину, разом із синами Андрія Збараського відстоюють Нешківці від претензій подільського воєводича Я. Каменецького [64 / 10. – S. 49, № 741].

Восени 1548 р. материзною Ганни зі Збараських розпоряджалися вже діти. Дочка її Ядвіга Якубівна, зокрема, разом зі своїм чоловіком Матеушем Лонцьким заставляла належну їй частку в Нижківцях, Серетці й Загір'ї братам Криштофові, Янові, Петрові й Андрію Якубовичам Серетецьким [2 / 8. – Арк. 195 зв. – 196 зв.].

Залишену Ядвігою частину успадкували сини Адам і Матей та дочки Ганна, Катерина, Зофія та ще одна, на ім'я невідома. Адам згадується в 1592 р. у тестаменті Ганни як покійний [2 / 11. – Арк. 13 – 15 зв.]. Матей у 1567 р. виставляє з маєтку 1 вершника [50. – Стб. 1256], з 1580 до 1590 р. простежується як кременецький гродський писар [13 / 6314. – Арк. 28; 13 / 6321. – Арк. 25 зв.]. Ганна була замужем за Андрієм Жирицьким [2 / 11. – Арк. 13 – 15 зв.], кременецьким гродським писарем 1567 – 1580 рр. [13 / 6321. – Арк. 22 зв.; 50. – Стб. 1239]. Катерина в 1600 р. продає свою частку Серетця як дружина Миколая Лубницького [2 / 12. – Арк. 20 – 22 зв.]. Зофія в 1601 р. поступає за прикладом сестри разом із чоловіком Марком Чемеринським [2 / 12. – Арк. 18 – 19]. Остання з дочок згадується в 1592 р. як дружина Павла Котовського [2 / 11. – Арк. 13 – 15 зв.].

У 1571 р. Криштоф, Андрій і Петро Якубовичі Серетецькі та їхні сестри Кахна, Галшка й Ганна з допомогою А. Жирицького виклопотали на свою третину материзни повторне підтвердження, в якому список відомих уже поселень маєтку тут доповнено присілками Петрівка й Борщівка [14 / 192. – Л. 83 об. – 86 об.]. Наступницею Яна Якубовича була дочка Ядвіга, у 1568 – 1574 рр. заміжня за Станіславом Каменським [1 / 13. – Арк. 30 – 30 зв.; 14 / 192. – Л. 201 – 201 об.].

З наступників княжни Збараської, заміжньої за згаданим вище Леонардом Клюниським, у 1548 р. зустрічаємо в Серетці в ролі свідка Валентія Кленського [2 / 8. – Арк. 196]. До них же належать, очевидно, Іван Клюниський та безіменний його брат, що в 1565 р. разом з іншими волиняками виставляють на господарську службу 2 вершники [50. – Стб. 420]. За реєстром 1570 р., за підданих у Серетці платить податок Юрій Кленський [86. – S. 30], якому, скоріше всього, тотожний безіменний Кленський 1565 р.

Як бачимо, на кінець досліджуваного часу Нешківським маєтком, що складався вже з шести поселень, крім князів Збаразьких, які мали тут третину, володіли близько 15 осіб їхніх родичів із дрібної шляхти.

4.1.3. Болбаси - Розтоцькі. Започаткував рід батько панів Олехна, Федька, Пашка й Васька Болбасовичів, відомих із джерел 70 – 80-х рр. XV ст., котрий, судячи з патроніма синів, повинен був зватися Болбасом. Етимологія імені дає підстави думати про походження його носія з торкомовного середовища [96. – С. 252]. У володіння Болбаса в Кременецькому повіті, крім села Розтоки на р. Ікві, входили ще поселення Кушлин і Підгайці, розташовані на р. Горинці. Десь у середині 70-х рр. XV ст. старші два Болбасовичі, не чекаючи на молодших, що перебували на службі, учинили поділ, у результаті якого Підгайці відійшли пополовині Олехнові й Пашкові, а Розтоки й Кушлин – Федькові й Васькові [2 / 41. – Арк. 118]. У 1478 р. Васько, котрому в результаті наступного, очевидно, поділу перепав Кушлин, уклав у Луцьку з Федьком угоду, за якою відступив йому цю частку отчини на вічність [2 / 11. – Арк. 117 – 117 зв.].

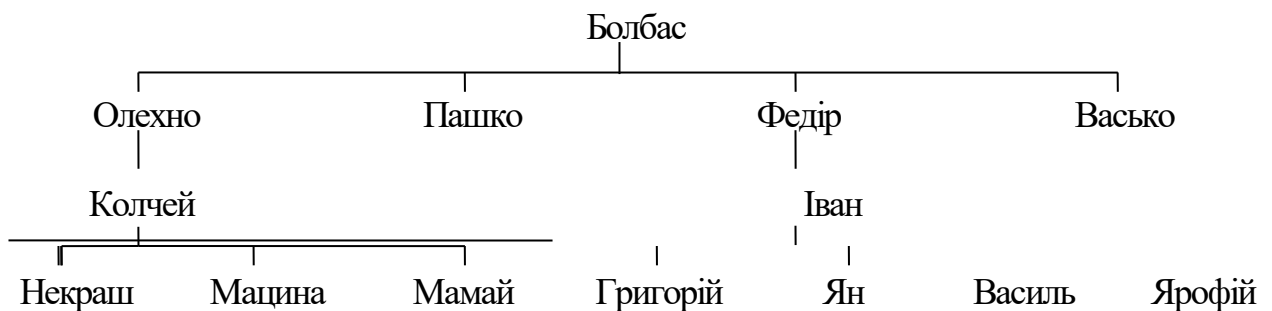

Рис. 4.3. Родовід Болбасів-Розтоцьких

Обидва свої села Федько Болбасович спочатку заставив князю С. Збаразькому (Колоденському) [20 / 88. – С. 43], потім завів перше з них своїй дружині, і воно перейшло до рук її батька, а останній перезаставив зятеву отчину князю С. Гольшанському [20 / 88. – С. 43]. Не маючи змоги викупити Розтоки, у 1491 р. Федір продав село разом з осілим уже тут присілком Поріччя кредиторіві тестя на вічність [323. – С. 691; пор.: 66 / 3. – С. 137 – 138].

Кушлин і Підгайці спіткала та сама доля. Тільки ці два села потрапили вже до Вишневецьких. Уперше серед княжих володінь бачимо їх аж у 1545 р. [82. – С. 94, 98], але втрачені вони Болбасовичами, гадаємо, значно раніше.

Олехно Болбасович, крім отчини, мав у Кременецькому повіті куплений ще до поділу з братами маєток Дубища, що складався з двох однойменних селищ у басейні р. Случі [2 / 41. – Арк. 118], та розташовані на р. Вілії села Ходаки й Тетерівку, про спосіб набуття яких джерела мовчать, але закріпити ці надбання за родом теж не вдалося. Ходаки й Тетерівку в 1486 р., ще за життя Олехна, пригорнув собі до отчини господарський писар і берестейський ключник Лев Боговитинович [66 / 3. – S. 20; пор: 2 / 41. – Арк. 119 – 119 зв.]. Дубища ж опинилися в Некраша, Мацини й Мамає Колчейовичів, у серпні 1497 р. були продані ними князеві М. О. Сангушковичу [66 / 1. – S. 112], а ще через місяць разом із деякими іншими поселеннями Кузьминського повіту-волості, на території якого знаходилися, потрапили в господарський привілей К. Острозькому [66 / 1. – S. 113 – 114].

Виходячи з того, що брати Колчейовичі, судячи з етимології імен [96. – С. 222], як і попередник їх по Дубищах, були нащадками вихідця з тюркського середовища, а маєток, який продали, називали своєю “отчизною и дедизною” [66 / 1. – S. 112] і в 1545 р. він знову перебував у руках якогось Болбаса [82. – S. 107], котрий сидів тут уже, очевидно, як васал Острозьких, можна думати, що ці загадкові наступники Олехна Болбасовича були його внуками й після продажу Дубищ залишилися в колишньому родовому маєтку далі, тільки змінили статус – із повноправних господарських зем’ян повіту перетворилися на залежних зем’ян князів Острозьких. У 1569 р. зустрічаємо дружину крупського намісника Острозьких Олюхну та її сестру Марію Болбасівен [1 / 21. – Арк. 121 – 123], а в 1576 р. – острозького зем’янина Болбаса, що тримає під Острогом невеличке сільце Мишківці [5 / 1. – Арк. 608], котрі походили, мабуть, від того ж Олехна.

Син Федора Болбасовича Іван, не змирившись з утратою Розтоків і Поріччя, судився з удовою С. Гольшанського перед великим князем Олександром, щоб повернути отчину назад, але безрезультатно, а коли після її смерті маєток перейшов до одруженого на дочці Гольшанських К. Острозького, він бив йому чолом і в 1516 р. отримав продані батьком володіння назад, але повинен був тепер нести за них гетьману службу [66 / 3. – S. 137 – 138]. Пізніше Іванові Болбасу вдалося визволитися з цієї залежності й зміцнити свій статус. У листі Сигізмунда I, датованому 1541 р., він значиться вже як зем’янин королеви Бони [2 / 41. – Арк. 120], але сталося це всупереч Острозьким, бо відомо, що в 1548 р. за Розтоки

й Поріччя його позивала вдова Іллі Костянтиновича [22 / VI. – Рік 26], а в 1583 р. нагадував

нащадкам за маєток і князь Василь-Костянтин [20 / 88. – S. 44].

Остання прижиттєва згадка про Івана Болбаса датується 1555 р. [1 / 7. – Арк. 10 зв.]. З наступного покоління відомі його діти Григорій, Ян, Василь і Ярофій. Ян потрапляє нам на очі в 1576 р. [2 / 6. – Арк. 4 – 4а]. Василь простежується до 1602 р. [12 / 232.V.3. – Арк. 9 зв.]. Ярофій згадується єдиний раз у 1579 р. [2 / 7. – Арк. 105 – 105 зв.]. Григорій серед дітей Івана Федоровича відомий найкраще. Дружиною його була дочка кременецького повітника Романа Цати Катерина (див. п. 4.1.4). Разом із нею він успадкував після тестя та його брата Семена права на третину в належних до Кременецького повіту селах Ридомиль, Устя й Борщівка, унаслідок чого під час ревізії 1552 р. разом із двома своїми шваграми відповідав із цих маєтків за городню Кременецького замку [35 / 2. – С. 23], але за остаточним поділом отчини Катерини Романівни із сестрами їй перепало в Луцькому повіті село Коростова (див. п. 4.1.4). Після запровадження земського устрою Григорію Івановичу судилося стати першим кременецьким земським писарем [3 / 7. – Арк. 209]. Реєстр 1570 р. відзначає з роду Болбасів лише Григорія [86. – S. 29].

4.1.4. Ц а т и . Цати становили одне з відгалужень Охремовичів, а ті, у свою чергу, виділилися з роду Русиновичів. У 1467 р. лист князя Юрія Несвіцького скріплюють печатками Охрем Русинович та Олехно Охремович [14 / 196. – Л. 224 об.]. Наприкінці 70-х рр. серед свідків угоди князів Збаразьких бачимо Олехна Русиновича і його брата Цату [36 / 4. – С. 103]. За календарем Цата, судячи з патроніма представників наступного покоління започаткованого ним роду, звався Петром.

Рис. 4.4. Родовід Охремовичів і Цат

Первісними маєтками Охремовичів могли бути села Коростова й Новосілки дещо північніше Острога та село Слоньва під Берестечком, з яких, за даними ревізій 1545 й

1552 рр., нащадки робили в Луцьку городні [82. – S. 34, 40, 54]. Крім володінь у Луцькому повіті, Цата залишив нащадкам села Ридомиль, Устя, Борщівку й Ожогівці на Кременеччині. Як ці маєтки, у 1437 р. надані великим князем Іванові, а в 1442 р. передані Денискові Мукосійовичам (див. п. 4.1.10), потрапили до його рук, джерела мовчать. Можливо, вони становили отчину дружини, що могла бути спадкоємицею когось із Денисовичів, оскільки внучка Цати, домагаючись пізніше втрачених родом Ожоговець, обґрунтовувала свої претензії привілеєм Іванові Мукосійовичу [35 / 1. – С. 4 – 6].

Із синів Цати знаємо Семена, Романа і Яцька. Останній відомий лише з акту ревізії 1545 р., де фігурує з патронімами Петрович і Цатич [82. – S. 54]. Семен і Роман Цатичі за результатами “попису” 1528 р. повинні були виставляти 6 вершників [50. – Стб. 184]. Про Романа більше не чути. У 1545 р. за городні з його володінь відповідає вдова [82. – S. 37, 54]. З дружиною з роду луцьких повітників Сербинів Роман Цата залишив дочку Марію [3 / 6. – Арк. 274 – 275 зв.], а з якоюсь Марією Семенівною – дочок Катерину й Олену [3 / 4. – Арк. 183 зв. – 185 зв.]. Семен Петрович Цата з 1532 р. простежується як один із суддів Кременецького повіту [13 / 6321. – Арк. 6]. Під час ревізії 1545 р. в Кременці він відповідав за городні замку й моста із сіл Борщівка й Ридомиль, а в Луцьку – з часток сіл Слоньва, Коростова й Новосілки [82. – S. 37, 54, 94, 98]. Маєток Ожогівці, як відзначено в акті тої ж ревізії, був проданий ним князю Андрієві Збаразькому [82. – S. 94, 98].

Марія Романівна вийшла за Романа Івановича Гостського [2 / 7. – Арк. 17 зв.], Катерина Романівна – за Григорія Івановича Болбаса [3 / 4. – Арк. 183 зв. – 185 зв.], першого кременецького земського писаря, Олена Романівна – за Івана Васильовича Патрикія-Курозвонського [3 / 4. – Арк. 183 зв. – 185 зв.], з 1567 р. кременецького підкоморія. У 1552 р. городова повинність із Борщівки й Ридомля лежала вже на чоловіках Цатянок [35 / 2. – С. 23]. Олена Романівна в 1564 р. записала свою частку володінь роду Цат – Борщівку в Кременецькому та Лаврів і Митище в Луцькому повітах чоловікові [3 / 6. – Арк. 273 – 275 зв.], а десь наприкінці 60-х рр. померла [3 / 3. – Арк. 67 зв. – 68]. За реєстром 1570 р., Іван Васильович платив із Борщівки податок разом з іншими своїми маєтками [86. – S. 30]. Катерина Романівна в 1596 р. ще судилася з дочками [2 / 9. – Арк. 512 зв. – 516 зв.]. З маєтків роду Цат їй перепало, мабуть, лише село Коростова у Луцькому повіті, яким ділилися пізніше як материзною сини [2 / 12. – Арк. 281 – 283 зв.]. У Кременецькому повіті з власних

володінь у неї не було нічого. Про Марію Романівну після згадки 1564 р. в листі сестри Олени [3 / 6. – Арк. 274 – 275 зв.] джерела мовчать. Частку її мали становити село Ридомиль та присілок Устечко, з яких у 1570 р. чоловік платив податок [86. – S. 29].

4.1.5. Б а б и н с ь к і . Луцькі повітники Бабинські на півдні Волині мали розташований на Ікві маєток Денятин. У 1442 р. це поселення надавалося ще кременецькому війтові [12 / 410.I.4. – Арк. 10 – 11; 283. – S. 17 – 18, ргзур. 1], а в 1492 р. великий князь Олександр підтверджував його вже Миткові Івановичу Бабинському [160. – С. 241]. Спадкоємцем Митка Івановича був син Семен. За результатами “попису” 1528 р. з його маєтків на Волині слід було виставляти 9 вершників [50. – Стб. 186]. У 1534 р. вислужений батьком Денятин Семен Миткович продав віленському біскупові Янушу [206 / 1. – S. 61] й вибув із числа землевласників Кременецького повіту.

4.1.6. М о н т и г и р д о в и ч і і К и ш к и . Протягом чотирьох із половиною десятиліть ці відомі литовські панські роди володіли на півдні Волині розташованими компактною групою селами Дунаїв, Куликів і Рудка. Набув їх тут під час перебування в другій половині 80-х рр. XV ст. на урядах луцького старости й маршалка Волинської землі Петро Янович Монтигирдович. Про село Дунаїв, зокрема, відомо, що наприкінці 1487 або в 1488 р. було придбане ним у місцевого зем'янина Васька Соєковича [16 / 8405]. Села Куликів і Рудка, за господарським підтвердженням на надбання Петра Яновича у Волинській землі на вічність, виданим у 1493 р., теж були купівлею [69. – S. 199].

Коли в 1497 р. Петро Янович помер, маєтки залишилися єдиному синові Яну, та в 1500 р. в битві на р. Ведроші він загинув, у результаті спадкоємицею обширних володінь стала невідома на ім'я його сестра, заміжня за Станіславом Кишкою. Далі маєтки перейшли до рук її сина Петра, але в 1523 р. останній змушений був поділитися ними як материзною із сестрою Ганною, на той час уже вдовою Яна Миколайовича Радивиля [256. – S. 75 – 76].

Після смерті першого чоловіка вдова Радивиля вийшла за Станіслава Кежгайла. У першому шлюбі вона мала синів Миколая і Яна та дочку Ганну, а в другому – сина Войтеха та ще одну дочку Ганну [256. – S. 79 – 80]. У 1533 р. спадщина Кищанки перейшла до її синів із Радивилом [256. – S. 80], котрі в тому ж або на початку наступного року села Дунаїв, Куликів і Рудку продали віленському біскупу Янушу [160. – С. 239 – 240; 177. – С. 284].

4.1.7. Б е р е ж е ц ь к і . Зем'яни Бережецькі писалися від села Бережці, розташованого на р. Ікві за кільканадцять кілометрів від Кременця. Наприкінці XVIII й на початку XIX ст. нащадки їх у своїх домаганнях на родові гніздо, на той час уже втрачене, посилалися на привілей “королевича” Казимира [7 / 914. – С. 4], що мало б означати дату його появи до квітня 1445 р. Крім Бережець, спочатку рід володів ще сусідніми селами Савчичі й Почаїв, відступленими потім Гостським, та прилеглим до Почаєва селом Тараж, пізніше теж утраченим. Про Почаїв і Савчичі відомо, що в 1442 р. ці два поселення були надані кременецькому війту [12 / 410.I.4. – Арк. 10 – 11], у 1451 р. дісталися якомусь “Васку Стрелцу з братьєю” [48. – Стб. 59], а як вони потрапили до Бережецьких, джерела мовчать.

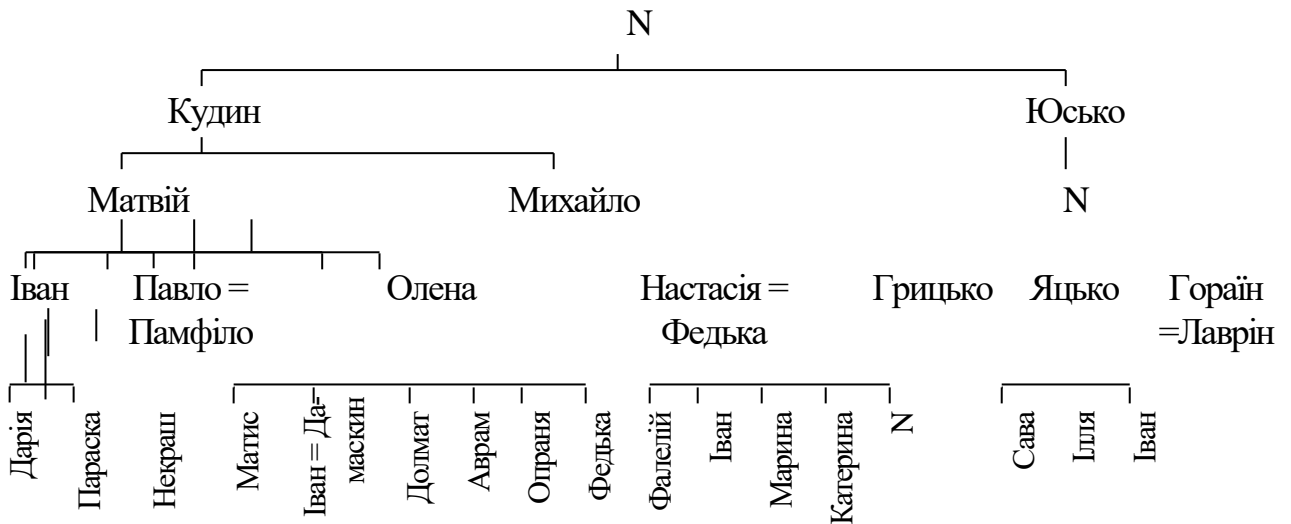

Рис. 4.5. Родовід Бережецьких

На зламі XV й XVI ст. рід репрезентували рідні брати Кудин і Юсько. Після поділу отчини, учиненого під час перебування в Кременці на уряді намісника Левка Боговитиновича [14 / 35. – Л. 151], що мало місце в 1502 р. (див. п. 4.1.16), обидва вони повіддавали свої половини Савчич і Почаєва у заставу одному з луцьких повітників Гостських, а собі залишили тільки Бережці [2 / 12. – Арк. 72 зв. – 74 зв.]. Нащадки братів наприкінці XVI ст. доводили в судах, що вони ж позавозили в 30 копах князеві Іванові Вишневецькому й половини Таража [2 / 9. – Арк. 251 зв. – 256], у дійсності ж цей маєток мав відійти раніше, оскільки відомо, що в 1463 р. перебував уже в руках князів Збараських [66 / 1. – S. 55], а в перших десятиліттях XVI ст. могли укладатися тільки якісь додаткові угоди.

Судячи з патронімів онуків, Кудин Бережецький мав залишити після себе синів Матвія та Михайла. Матвій мав синів Івана та Павла, а Михайло – дочок Олену й Настасію.

Іван Матвійович ще в 30-х рр. почав із Гостськими боротьбу за Савчичі й Почаїв [12 / 140.I.2. – Арк. 2 – 3], але нічого не добився й у 1550 р. відступив свою частку обох маєтків на вічність [1 / 2. – Арк. 11 – 11 зв.]. Спадкоємицями його були дочки Дарія та Параска. Перша з них, видана заміж за Маська Лосятинського, у 1579 р. була вже покійною [2 / 7. – Арк. 8 зв. – 10]. Друга спочатку вийшла за луцького повітника Левка Несвіцького [1 / 8. – Арк. 19 – 19 зв.], потім – за Опанаса Андрузького й Лешницького [2 / 9. – Арк. 123 зв. – 130]. Частину отчини Параска Іванівна подарувала першому чоловікові [2 / 6. – Арк. 59 – 60], котрий десь у 60-х рр. продав набутий від дружини маєток князю М. Збаразькому [2 / 6. – Арк. 59 – 60], а решта залишилася за нею і перейшла потім на дітей [2 / 8. – Арк. 477 – 478; 2 / 9. – Арк. 123 зв. – 130].

Павло Матвійович уперше з'являється поряд з Іваном як його брат у 1541 р. в листі кременецького старости про межі належної обом частини Бережець [14 / 35. – Л. 150 – 152 об., (датовано за індіктом, рік помилковий)], а в 1554 р. згадується у підтвердженні цього акту господарем [14 / 35. – Л. 150 – 152 об.]. У 1563 р. поряд з Іваном Матвійовичем виступає Некраш Павлович Бережецький [3 / 5. – Арк. 204], що, судячи з патроніма, був сином Павла. Він тотожний, очевидно, Павлові-Некрашеві, який у 1570 р. платить із Бережець податок [86. – S. 30].

Кудинів син Михайло залишив, як уже відзначено, тільки дві дочки, але діти їх обох писалися Бережецькими.

Олена Михнівна в шлюбі з якимсь Федором Івановичем мала синів Матиса й Івана, котрим у 1559 р. дарує третину своєї отчини в Бережцях [2 / 4. – Арк. 31 зв. – 32, 35 – 36]. Другим її чоловіком був зем'янин із Литви Іван Демидецький, разом з яким у 1556 р. перед замковим урядом у Бересті вона зрікається претензій до Гостських на Савчичі й Почаїв [2 / 13. – Арк. 688 – 689], а залишила з ним дітей Долмата, Аврама, Опраню й Федьку, уперше згаданих у записах матері 1559 р. [2 / 4. – Арк. 31 зв. – 32, 35 – 36]. У 1570 р. податок із частини Бережець, що залишилася, очевидно, після матері, платить син Матис [86. – S. 30]. У тому ж 1570 р. діти з другого шлюбу домагаються від старших братів поділу й домовляються до зими його здійснити [2 / 4. – Арк. 70 зв. – 71 зв.].

Настасія Михнівна була замужем за Некрашем Городницьким, разом з яким у 1556 р. заявляє про відмову від претензій до Гостських [2 / 13. – Арк. 688 – 689]. Чоловік її походив із зем'ян удови земського підскарб'я Богуша Боговитиновича, в якій тримав у Луцькому повіті сільце Городницю [1 / 23. – Арк. 249 – 251 зв.]. Настасія мала також ім'я Федька, під яким згадується в листі сестри 1559 р. [2 / 4. – Арк. 31 зв. – 32 зв., 35 – 36] та в децю пізнішому записі до актової книги зізнання онуків [2 / 16. – Арк. 83 – 84]. Остання прижиттєва згадка про неї датується 1561 р. [1 / 8. – Арк. 2 – 2 зв.]. Після Настасії-Федьки залишилися сини Фалелій та Іван і три дочки. Марина вийшла заміж за Андрія Хренівського [2 / 16. – Арк. 83 – 84], друга дочка, невідома на ім'я, – за якогось Гродецького [2 / 16. – Арк. 83 – 84], Катерина стала дружиною луцького повітника Левка Підгаєцького [3 / 12. – Арк. 382 – 383]. Успадковану після матері частку Бережець остання із сестер у 1570 р. продала за 15 кіп грошів братові Фалелію [3 / 12. – Арк. 382 – 383]. У 1560 р. зустрічаємо зем'янина пані підскарбиної Фалелія Некрашевича Городницького [3 / 1. – Арк. 123 зв.]. У 1562 р. він постає вже як господарський зем'янин Кременецького повіту й слуга гнєзненського каштеляна (зятя підскарбиної) Фалелій Бережецький [3 / 4. – Арк. 54 зв. – 55], у 1569 р. присягає в Луцьку з осілості в Кременецькому повіті на вірність Короні [65. – S. 323, 330]. Іван Некрашевич Бережецький у 1570 р. згадується як зем'янин хелминського підкомор'я М. Дзялинського (третього чоловіка однієї з дочок пані підскарбиної), в якого тримає Городницю [3 / 12. – Арк. 290 – 290 зв.].

З нащадків Юська Бережецького першими постають брати Яцько, Грицько й Гораїн, що доводились йому, мабуть, онуками. У 1539 р. всі три разом зізнали перед урядом Кременецького замку відмову від участі в боротьбі з Гостськими за Савчичі й Почаїв [12 / 140.I.2. – Арк. 2 – 3]. Про старшого з братів звістки обриваються на згадці про участь його в ревізії 1545 р. [82. – S. 92]. Продовжили після нього рід сини Сава, Ілля й Іван. Перший із них у 1563 р. “ходил до Волох при князю Дмитрею Вишневецком, там же дей у Волосех загинул” [3 / 7. – Арк. 54 зв. – 55 зв.]. Другий у 1564 р. заставив свою частину Бережець батьковому братові Гораїну [3 / 7. – Арк. 53 зв. – 54 зв.] й на третину століття зник із поля зору, а в 1602 р. виринає знову [2 / 13. – Арк. 207 зв. – 208 зв.]. Третього зустрічаємо єдиний раз у 1564 р. [3 / 6. – Арк. 197 – 197 зв.]. Грицько в 1574 р. фігурує начебто як живий у тестаменті М. Збарзького у зв'язку з заставою йому частини в Бережцях [14 / 192. –

Л. 194 об.]. Гораїн, що мав також ім'я Лаврін (очевидно, календарне), яке інколи вживається поряд з побутовим [3 / 7. – Арк. 53 зв. – 54], у 1570 р. платить із частини Бережець податок [86. – S. 35].

На кінець 60-х рр. XVI ст. серед землевласників Кременецького повіту, за нашою реконструкцією, нараховувалося 17 осіб із прізвищем, похідним від назви села Бережці, але 11 із них були зв'язані з цим шляхетським гніздом по жіночій лінії.

4.1.8. Г о с т с ь к і . Пани Гостські, які на початку XVI ст. перебрали з рук зем'ян Бережецьких села Савчичі й Почаїв, становили одне з відгалужень Кірдеїв [200. – С. 134; 206 / 7. – S. 361; 324. – S. 2 – 14], а гніздом їх був розташований у Луцькому повіті в масиві володіннь Кірдеїв маєток Гоща. З 1483 до 1506 р. кілька разів зустрічаємо в джерелах Богдана Сеньковича Гостського [66 / 1. – S. 82, 95, 132, 142]. З наступного покоління відомі його діти Уляна, Олександр, Іван та Василь. Останній із них у 1522 р. господарює в успадкованому після батька родовому гнізді [66 / 3. – S. 219 – 220], у 1528 р. виставляє зі своїх володіннь 7 вершників [50. – Стб. 184], а в 1537 р. підтвердження на деякі його вислуги отримують уже діти [14 / 20. – Л. 48 об. – 49 об.].

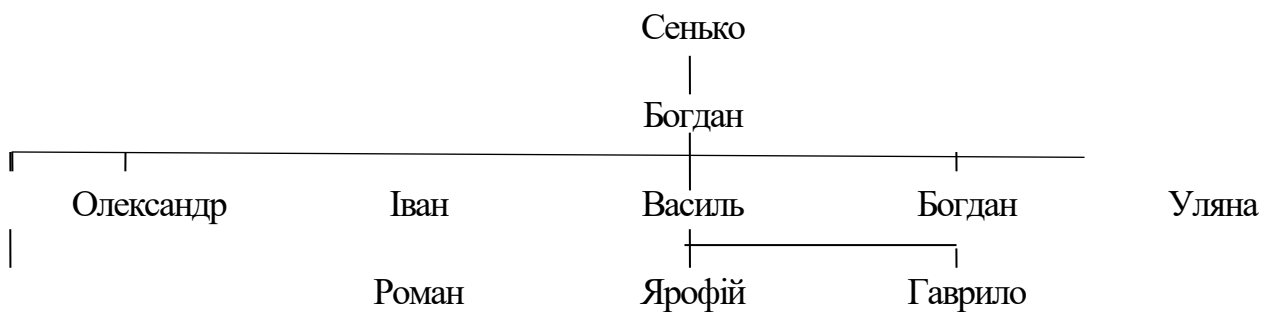

Рис. 4.6. Родовід Гостських

По лінії Івана Гостські проникли на південь Волині завдяки одруженню десь у середині XVI ст. сина його Романа з Марією Романівною Цатою, яка успадкувала в Кременецькому повіті села Ридомиль та Устечко (див. п. 4.1.4). Села Савчичі й Почаїв набув, очевидно, тільки Василь, оскільки братові нащадки не мали потім до цих маєтків жодного відношення. Коли він прибрав їх до своїх рук, невідомо, але вже в травні 1527 р. на його прохання з господарської канцелярії було видано лист до кременецького намісника із заборonoю посылати в Почаїв своїх людей для збору на ярмарку мита [145].

Після Василя Богдановича залишилися діти Гаврило, Ярофій та Настасія. Гаврила зустрічаємо єдиний раз в акті ревізії 1545 р. поряд з Ярофієм як співвласника Савчич і Почаєва [82. – S. 94, 97]. Нащадків після нього не залишилося. Ярофій Васильович у 60-х рр. був одним із господарських ротмістрів [1 / 13. – Арк. 29 – 29 зв.; 3 / 7 – Арк. 266 зв. – 267 зв.; 66 / 6. – S. 271; 144. – С. 422], у квітні 1580 р. зайняв уряд луцького земського судді [14 / 195. – Л. 318 об. – 320 об.], а в другій половині того ж року помер [14 / 195. – Л. 433 – 439]. Дружина Ярофія Васильовича Ганна Тихнівна з Козинських відома як засновниця Почаївського монастиря [145].

Як уже відзначалося, у 30-х рр. Івашко Бережецький почав із Гостськими боротьбу за Савчичі й Почаїв, але в 1550 р. Ярофій зумів схилити позивача до відмови від прав на ці маєтки, а в 1556 р. аналогічні угоди уклав із його двоюрідними сестрами. У 60-х рр. на грунтах Савчич і Почаєва осіло нове село Кімнатка (уперше згадане в записі дружині в 1565 р.) [3 / 7. – Арк. 267 – 268 зв.]. У Яцька Лідихівського в 1564 р. Ярофій Васильович придбав невеличку частину сусіднього з Почаєвом села Лідихів [3 / 7. – Арк. 267 зв.]. Маєтки на Кременеччині становили тільки частину володінь Ярофія Гостського, переважна більшість яких знаходилася в Луцькому повіті [86. – S. 3, 53].

4.1.9. М и н к і в с ь к і . Рід господарських зем'ян Минківських відомий із кінця 20-х рр. XVI ст. Першими його репрезентантами виступають Євмах, Санько й Левко Минковичі, котрі за наслідками “попису” 1528 р. виставляють зі свого володіння 1 коня [50. – Стб. 184]. У справі з Денисковичами за спірний став, яку в 1543 р. розглядає кременецький староста, поряд із ними трьома бере участь Дем'ян, а пишуться всі на цей раз уже Минківськими [12 / 217.V.3. – Арк. 3].

Маєток братів становило сілце Минківці, осаджене, імовірно, їхнім батьком і назване за його іменем. Походив же Минко, гадаємо, з бояр Кременецького замку, оскільки саме так окреслювався статус його синів у господарському листі 1563 р, про який піде мова нижче, а кінна служба забезпечила дітям перехід у розряд господарських зем'ян.

У 1562 р. Дем'ян Минківський від себе й від брата Левка оскаржував у Кременці урядника Денисковичів [12 / 222.V.3. – Арк. 64 – 65], а в 1563 р. Санько й Дем'ян виклопотали собі господарський лист, за яким наділений їм дяком Андрієм Івановичем під час волочної поміри при селі Сапанів на умовах чиншової оплати шмат землі переводився на земську

службу [12 / 140.I.2. – Арк. 81]. У складеному за результатами поміри акті роздачі волок указану землю отримують не Санько й Дем'ян, а Семен Занкович та Семен Лавришович Минківські [35 / 2. – С. 102]. Розбіжність цю в іменах можна пояснити тим, що в робочий документ поміри вписано їхніх синів, які могли добиватися наділу, та що Дем'ян мав ще ім'я Лавриш.

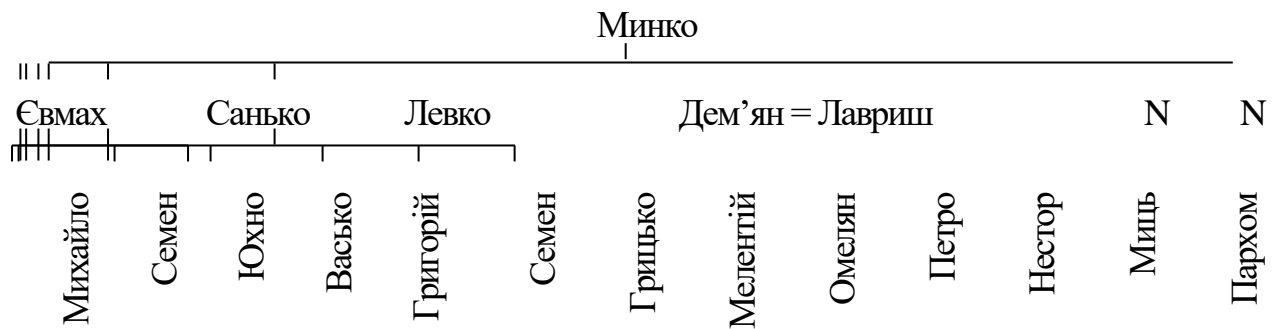

Рис. 4.7. Родовід Минківських

З дітей Євмаха знаємо лише Михайла, котрого зустрічаємо з відповідним патронімом у скарзі родини на Денисків у 1576 р. [12 / 222.V.3. – Арк. 49 – 50]. Санько, крім згаданого вище Семена, мав ще Юхна й Васька, перший з яких потрапляє в наше поле зору в 1568 [12 / 223.V.3. – Арк. 9 – 9 зв.], а другий – аж у 1608 р. [12 / 71.II.3. – С. 168]. Із Левковичів відомий тільки Григорій, котрий у 1590 р. дарує синові третину маєтку [3 / 8. – Арк. 80 зв. – 82]. Дем'ян, крім Семена, залишив Грицька, Мелешка або Мелентія, Омеяна, Петра й Нестора. Перший із синів простежується з 1568 до 1608 р. [12 / 71.II.3. – С. 162; 12 / 223.V.3. – Арк. 9 – 9 зв.]; другий – з 1584 до 1619 р. [1 / 23. – Арк. 41; 12 / 71.II.3. – С. 170]; третій – з 1588 до 1597 р., протягом останніх шести років часто виступає в ролі возного [2 / 10. – Арк. 34 зв.; 12 / 198.V.3. – Арк. 18; 12 / 228.V.3. – Арк. 161 – 161 зв.]; четвертий у 1580 – 1583 рр. теж возний [2 / 8. – Арк. 53 зв.; 13 / 6321. – Арк. 25 зв.]; п'ятого зустрічаємо поряд із братами в справах родини 1601 – 1608 рр. [12 / 71.II.3. – С. 162 – 163].

У джерелах останніх десятиліть XVI й початку XVII ст. бачимо ще братів Мицевичів [12 / 71.II.3. – С. 163; 12 / 222.V.3. – Арк. 78 – 78 зв.; 12 / 228.V.3. – Арк. 147 – 148; 13 / 6347. – Арк. 71 зв.] та Пархомовичів [12 / 71.II.3. – С. 163, 168], батьки яких належали, очевидно, до покоління внуків Минка, але визначити їхнє місце в родині не вдалося.

Реєстр 1570 р. називає тільки двох Семенів, Грицька й Михайла Минківських [86. – S. 94], а за нашою реконструкцією на кінець 60-х рр. до землевласників Кременецького повіту належало не менше 14 осіб цього роду.

4.1.10. М у к о с і й о в и ч і і Д е н и с к о в и ч і . У науковій літературі побутує думка, що Мукосійовичі належали до споконвічної знаті Волині з околиць Кременця [227. – S. 125; 291. – S. 4], у дійсності ж корені роду ведуть у руські землі, у XV ст. підвладні Короні. Ще Ф. Пекосінський звернув у свій час увагу на те, що герб Вукри, якого він уживав, дуже близький до герба Хмара, належного декільком родинам XV ст. з Руського воєводства [264. – S. 210 – 211; 310. – S. 96 – 97]. У 1483 р. в Белзькому воєводстві володіли маєтками Іван Старший та Іван Молодший Макосії [214. – S. 35]. Denko Makoszeycz de Vladiczino та Dinisco dicti Maguseya de Spohrodzeucz, один із яких має бути тотожним відомому в другій третині XV ст. на Волині Денискові Мукосійовичу, 28 червня 1427 р. на з'їзді руської знаті в Галичі скріплюють своїми печатками присяжний лист землевласників Тербовельської землі королю Ягайлові [228. – S. 45].

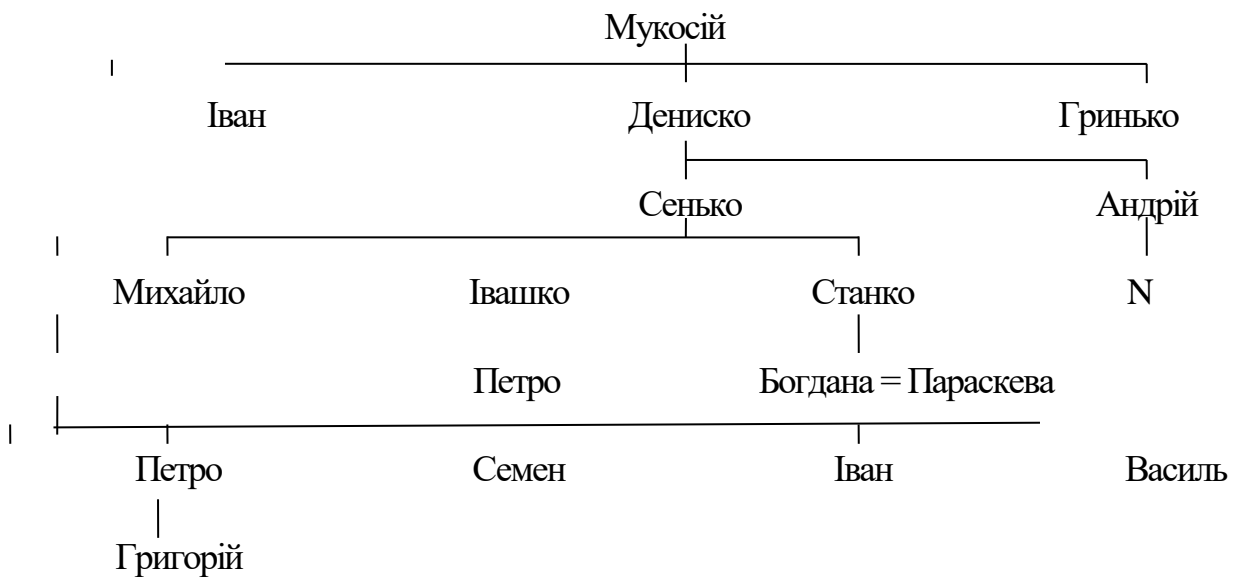

Рис. 4.8. Родовід Мукосійовичів і Денисковичів

Під час війни за руські землі, що спалахнула між Корonoю і Великим князівством після смерті Віговта, Мукосійовичі опинилися в таборі Свидригайла. У жовтні 1431 р. Ягайло скаржився братові на Макосіїв, які всупереч укладеному між сторонами перемир'ю пограбували під Тербовлею маєток руського судді Давидовського [249. – S. 126]. У 1436 –

1437 рр. згаданий уже Дениско [30 / 1. – № 24, 2S; 227. – S. 38, 287 – 288], а в 1438 р. Іван [29. – № 36; 227. – S. 38, 289; 283. – S. 17] Мукосійовичі зустрічаються серед свідків Свидригайлових привілеїв, що мало означати належність обох до найближчого оточення великого князя. 30 березня 1437 р. останній надав Іванові аж 9 сіл, з яких Малів, Охматків, Пашева й Золочів лежали компактною групою в Луцькому повіті, а Ридомиль, Устя, Борщівка, Білка й Ожогівці були розкидані в Кременецькому [35 / 1. – С. 4 – 6; пор.: 227. – S. 287 – 288].

Після проголошення великим князем Казимира Ягайловича Дениско Мукосійович без вагань підтримав нового монарха і був щедро нагороджений. 11 січня 1442 р. він отримав від господаря, а точніше – від осіб, що стояли тоді за спиною неповнолітнього ще Ягайловича, доживоття на обширну Збаразьку волость опальних князів Несвіцьких та 19 сіл на вічність [58. – С. 21]. 10 із наданих йому поселень – Підгайці, Піщатинці, Матвійці, Татаринівці, Борщівка, Єськівці, Панківці, Олешниця, Ляхівці й Жемелинці – розташовані компактною групою на р. Горині та її допливі Гориньці, неначе продовжували Збаразьку волость у північно-східному напрямі, а решта 9 – Ридомиль, Андруга, Вербос, Ісерна, Ожогівці, Добич, Ходаківці, Сернь на Случі, Ястреблець у Городку – були розкидані по всьому Кременецькому повіту. Івана Мукосійовича на час появи цього привілею не було вже, мабуть, серед живих, оскільки серед наданих Денискові сіл бачимо й поселення, отримані ним у 1437 р. від Свидригайла. Ще одну вислугу Дениска Мукосійовича мало становити село Берез. Випрохуючи в 1502 р. у великого князя Олександра підтвердження, онуки називали це поселення своєю отчиною і дідижною та посилалися на листи Казимира, утрачені під час нападу татар [12 / 410.I.4. – Арк. 30].

У червні 1466 р. Дениско Мукосійович скріплював ще в Острозі своєю печаткою два акти [66 / 1. – S. 61], а далі звістки про цього активного учасника життя Волині другої третини XV ст. обриваються.

Крім згаданого вище Івана, сучасником і, мабуть, братом Дениска був Гринько Мукосійович, відомий із недатованого реєстрового запису до Литовської Метрики про данину йому на Берестейщині маєтку Шоєї [48. – Стб. 109] та з декількох актів 1463 – 1486 рр., в яких значиться в ролі свідка [66 / 1. – S. 44, 70, 84].

З наступного покоління знаємо лише Денискових синів Сенька та Андрія. Писалися

вони вже виключно Денисковичами. Перший у 1465 р. засвідчує в Острозі один з актів, а потім ще кілька разів ставить в аналогічних випадках свою печатку, востаннє – у 1497 р. [66 / 1. – S. 57, 61, 62, 64, 76, 82, 88, 94, 112], а другий згадується єдиний раз у ролі свідка в 1466 р. [66 / 1. – S. 61, 62]. У шлюбі з дочкою луцького повітника Івашка Бабинського Андрій Денисович залишив дочку, про яку відомо тільки, що в 1484 р. з дозволу великого князя вийшла заміж за зем'янина Юхна Зеньковича, котрий походив, здається, з роду Лабунських, і забрала з-під опіки успадковане після батька в Луцькому повіті село Вельгор [48. – Стб. 398 – 399].

Нагромаджені Дениском маєтки потенційно забезпечували Мукосійовичам місце серед найбагатших землевласників Волині, оскільки мали чималі територіальні резерви й могли обрости великою кількістю нових поселень, але за браком відповідних ресурсів, політичних та економічних, необхідних для надійного закріплення цих надбань за родиною та господарського освоєння їх, незабаром після набуття почали розпорошуватися. Князі Несвіцькі десь у 50-х рр. – усупереч господарському привілеєві, ще за життя самого Дениска – відібрали свій город Збараж з округою; Ляхівці, Жемелинці й Олешниця перейшли чомусь до Калениковичів; Ридомиль, Устя, Борщівка й Ожогівці опинилися в родини Цат; Підгайці й Ходаківці дісталися Болбасам; Ісерна й Вандруга стали гніздами окремих родів, із Денисковичами, здається, не зв'язаних; Добич на початку 40-х рр. XVI ст. становила отчину якогось Митка Попелинського (див пп. 3.1.1, 4.1.3, 4.1.4, 4.1.12, 4.1.18, 4.1.19, 4.1.23). З обширного списку маєтків Дениска Мукосійовича його внуки по синові Сенькові – Михайло, Станко й Івашко Денисовичі, які продовжили рід у XVI ст., успадкували тільки 7 сіл, просторово об'єднаних у дві групи. Першу з них становили Вербоє і Берг на р. Ікві, а другу – Матвіївці, Піщатинці й Татаринівці на р. Гориньці та Єськівці й Панківці на р. Горині.

Михайло Сенькович у 1502 р. спільно з братом Івашком отримав підтвердження Олександра на Берг [12 / 410.ІЗ. – Арк. 30], а в 1504 р., під час служби господарським дворянином, виклопотав собі привілей на маєток Дрибову з розкиданими на річках Білозірка й Жердь селищами й урочищами Кузьмин Ріг, Білозірка, Воронівці, Осники, Гусакова Криниця та кутом землі з протилежного від села Дрибової берега р. Білки [14 / 198. – Л. 88 – 88 об.]. В отчині йому перепали Вербоє та Панківці. За “пописом” 1528 р., цей із нащадків Дениска повинен був виставляти 3 вершники [50. – Стб. 184]. Не маючи дітей, у 1524 р. з

дозволу К. Острозького Михайло взяв за свою дочку Ігната Дчуси Любку й записав їй на вічність свою вислугу Дрибову [14 / 198. – Л. 88 об.]. Після виходу Любки в 1529 р. за Івана Хребтовича-Богуринського маєток було їй передано [14 / 198. – Л. 88 об.].

Отчина найстаршого з Денисковичів незадовго до його смерті, що наступила десь у середині 30-х рр., потрапила до належної віленському біскупу Янушові волості Кременецького замку. Третини обох своїх сіл він попродавав, а решту позаставляв у певних сумах. Вербоє ця доля спіткала в 1531 р. [12 / 410.I.4. – Арк. 34], а Панківці – на 2 роки пізніше [66 / 3. – S. 455]. Дрибову прийомна дочка й зять у 1533 р. теж продали Янушові [66 / 3. – S. 435].

Станко Сенькович, за життя згаданий лише в листі 1513 р. про розмежування Панковець із Тихомлем [13 / 6358. – Арк. 7 – 8 зв.], з володінь діда мав отримати Єськівці й Татаринівці, які успадкувала потім єдина його дочка Богдана. Остання мала ще календарне ім'я Параскева, під яким склала в 1571 р. тестамент [2 / 4. – Арк. 72 – 73 зв.]. Чоловіком Богдани-Параскеви був виходець із луцьких повітників Андрій Юхнович Єлович-Кунівський, у 1545 – 1552 рр. кременецький мостовничий і городничий [1 / 2. – Арк. 2, 12; 1 / 4. – Арк. 4; 82. – S. 94], а з 1568 р. кременецький земський суддя [12 / 228.V.3. – Арк. 56]. У 1542 р. Богдана й Андрій виклопотали собі підтвердження Сигізмунда I на належну їм частину родових володінь Денисковичів, в якому вказано села Єськівці й Татаринівці, що становили, очевидно, спадщину батька, та половину повернутого з застави маєтку Вербоє [12 / 410.I.4. – Арк. 54 – 55]. У 60-х рр. поряд з Єськівцями й Татаринівцями родина мала вже присілки Загірці, Якимівці й Красну Луку [12 / 228.V.3. – Арк. 53 – 54, 273 – 276].

Івашкові Сеньковичу в результаті поділу отчини мали перепастися села Берг і Матвіївці. Крім родових володінь, цей із Денисковичів мав ще й кілька вислуг. Першу з них становило село Чорторії. Судячи з розташування, це поселення мало входити в Полонський “повіт”. Отримати його Денискович міг тільки до передачі “повіту” в 1494 р. князям Острозьким. Між 1498 і 1500 рр. з допомогою К. Острозького Івашко виклопотав собі в Чуднівському повіті Київської землі маєток Панівці [12 / 410.I.4. – Арк. 21], у 1505 р. підтверджений йому разом із селищем Тупочолівське на вічність [76. – Р. 187]. Пізніше всі три поселення становили єдиний маєтковий комплекс, розрізаний р. Случчю на дві частини. У Кременецькому повіті Івашко вислужив пусте селище Демківці, двірць Верх Велі та двір у

рові під Кременецьким замком. У 1508 р. великий князь підтвердив йому все на вічність [76. – Р. 263 – 264]. За результатами “попису” 1528 р. з маєтків цього з Денисковичів слід було виставляти 3 вершники [50. – Стб. 184]. Селище Демківці й двірець Верх Велі в 1533 р. Івашко продав біскупу Янушеві до волості Кременецького замку [160. – С. 293, № 214], але родовий маєток Вербоє, частково проданий, а частково заставлений тому ж біскупу братом Михайлом, разом із чоловіком племінниці повернув пізніше, як уже відзначалося, назад і поділив із ним по половині. У травні 1543 р. Івашко Денискович ще жив і разом із сином Петром позивався сусідами Минківськими за шкоди [12 / 217.V.3, I. – Арк. 28 – 29; 12 / 227.V.3. – Арк. 3], а в січні 1545 р. був уже покійним [12 / 228.V.3. – Арк. 24 – 26 зв.].

Петро Іванович, який першим у роду Денисковичів поряд з усталеним прізвищем почав користуватися й скороченою формою Дениско та додавати топоантропонім Матвіївський, половину маєтку Вербоє з присілком Білогородкою в 1545 р. продав Іванові Хребтовичу [12 / 228.V.3. – Арк. 24 – 26 зв.]. У листопаді 1555 р. подібна доля спіткала й маєтковий комплекс на Случі в складі сіл Чорторії, Панівці, Привітів, Тупочолівське і Яворова, який у нього купив кременецький староста Петро Семашко [10 / 2110]. Усі поселення в продажному листі віднесено до Луцького повіту.

Навесні 1559 р. Петро Дениско загинув [12 / 179.V.3. – Арк. 1140]. Залишений ним маєток успадкували сини Петро, Семен, Іван і Василь. Петро Петрович у 1566 р. ще жив [12 / 228.V.3. – Арк. 54], а в 1569 р. його дружина була вже за Мартином Ясениницьким [1 / 14. – Арк. 32 – 32 зв.]. Спадкоємцем цього з Денисковичів став єдиний син Григорій, уперше згаданий у 1574 р. [1 / 17. – Арк. 65 зв. – 66]. Семен Петрович у 1565 р. виставляв у Речиці 5 вершників, з якими прибув на війну з Москвою [50. – Стб. 422], а в 1571 р. перебував на службі в Угорщині [1 / 14. – Арк. 32 – 32 зв.]. Івана Петровича зустрічаємо єдиний раз у 1569 р. [1 / 14. – Арк. 32 – 32 зв.]. Василь Петрович у 1571 р. перебував на службі у віленського воєводи М. Радивиля [1 / 15. – Арк. 47 – 47 зв.].

Спадщину Петра Івановича Дениска становили села Матвіївці, Піщатинці й Берег та присілок останнього Стовпець [12 / 179.V.3. – Арк. 1140]. Станом на 1569 р. в маєтку роду на р. Ікві поряд із селом Берег, крім відомого вже Стовпця, були ще присілки Комарівка й

Вітятин [1 / 14. – Арк. 32 – 32 зв.], а на р. Гориниць, крім Матвієвець і Піщатинець, у 1574 р. сидить село Гридківці [1 / 17. – Арк. 84 – 84а], що виникло, мабуть, на кілька років раніше.

Загалом на кінець досліджуваного періоду володіння нащадків Дениска Мукосійовича на півдні Волині нараховували 13 поселень, які знаходилися на ґрунтах шести давніх маєтків.

Половина села Вербоє з присілком Білогородкою, у 1545 р. придбана в Петра Івановича Денисовича Іваном Хребтовичем-Богуринським, у 1549 р. була продана ним на вічність луцькому повітнику Михайлові Дашковичу Єловичу-Малинському [2 / 4. – Арк. 52 – 53]. У записі з'являється ще й село Турія, що сиділо на безіменній притоці р. Ікви поряд із селом Берг. Новий власник набув маєтки з наміром звити тут гніздо своєї родини. Турію він перейменував у Єлець (під цією назвою в 1563 р. зустрічаємо його село, суміжне із Сапановом [35 / 2. – С. 101], під яким можна розуміти тільки колишню Турію), а в селі Вербоє за привілеєм 1564 р. [14 / 38. – Л. 443 об. – 444 об.] осадив містечко. Після запровадження земського устрою Михайло Дашкович добився для себе уряду господарського маршалка Кременецького повіту [142. – С. 102], який займав до самої смерті, що наступила в 1572 р. [13 / 6347. – Арк. 50, 55].

4.1.11. Єловицькі, Вознесенські, Лешницькі і Андрузькі. Пани Єловицькі й похідні від них роди Вознесенських, Лешницьких та Андрузьких, про герб яких один з їхніх представників у 1625 р. заявляв, що “здавна слынет Боженец” [11. – Тека ХХІ, сер. III, № 1176], імовірно, були нащадками однойменного з гербом давнього волинського боярського роду. Гніздо Боженців могло становити розташоване в Луцькому повіті село Велбичі. У 1433 р. це поселення потрапило в привілей Свидригайла вихідцеві з Корони Ленку Зарубичу [55. – С. 126 – 127], але в 1437 р. великий князь компенсував попередньому його власникові на ім'я Павлові, що був предком усіх винесених у заголовок родів, утрату цілою низкою інших маєтків. З переказу змісту відповідного привілею в записі справи кінця XVI ст. довідуємося, що замість цієї отчини в тому ж Луцькому повіті йому було надано по сусідству з нею село Посників, село Єловичі з присілками Ворсин і Котелів на р. Стир та село Мильче на безіменній притоці р. Ікви, а в Кременецькому – розташоване на р. Полтві село Новий Став, по сусідству з ним село Ільківці на р. Жерді, село Носовиця на р. Ікви, село Стіжок на одній із приток р. Ікви та монастир святого Сави [14 / 199. – Л. 49 об.

– 51 об.]. Реципієнт Свидригайлового привілею тотожний слугі Павлові, котрий ще в 1428 р. отримав від Вітовта на витоках річок Полтви й Случі селища Новоставці, Камінь, Свинна й Остра Руда [66 / 1. – S. 25 – 26], перше з яких, зрозуміло, ідентичне згаданому вище Новому Ставу. З прізвища Павла та частини його нащадків можна зрозуміти, що новим гніздом цього репрезентанта Боженців стало село Єловичі.

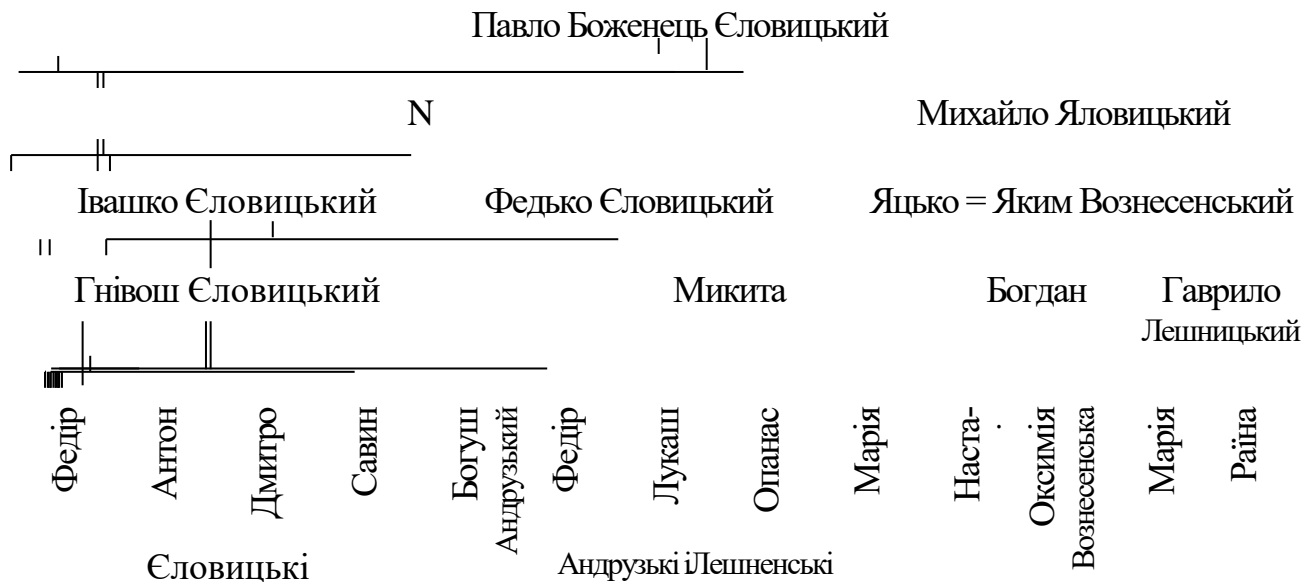

Рис. 4.9. Роди, похідні від Боженців

Після утворення на Волині в 1442 р. в межах Луцького й Володимирського повітів окремого князівства Свидригайла Павло Єловицький залишився, очевидно, у таборі прихильників центрального литовського уряду, унаслідок чого всі маєтки на підвладній Свидригайлу території, за винятком, можливо, розташованого на межі з Кременецьким повітом села Мильче, утратив. Про село Єловичі з присілками відомо, зокрема, що належало потім удові Свидригайла, а після її смерті було передане господарем вихідцеві з Москви князю Іванові Крокотці [12 / 140.I.2. – Арк. 33 – 33 зв.]. Село Стіжок і монастир святого Сави в Кременецькому повіті теж недовго перебували в руках Павла, якщо ними взагалі вдалося заволодіти, оскільки пред'являючи під час однієї зі справ за ґрунти привілей 1437 р., Савин Єловицький спеціально застерігав, що на ці два об'єкти не претендує, бо вони ніколи родо-ві не належали [14 / 199. – Л. 126 – 127 об.].

Від Казимира Ягайловича Павло Єловицький отримав привілеї на село Ланівці й дво-рище Воронівці на р. Жерді в Кременецькому повіті та на Чернечгородок, Грушову й Пло-

тницю під Пінськом, відомі з недатованих регестових записів у Литовській Метриці [48. – Стб. 111]. У згадці кінця XVI ст. перший із них датується січнем 1443 р. [14 / 199. – Л. 49 об. – 51 об., 126 – 127 об.]. Остання прижиттєва згадка про Павла Єловицького датується 1463 р. [66 / 1. – S. 55].

У 1484 р. серед свідків однієї з укладених у Кременці угод зустрічаємо Івашка та Яцька Єловицьких [66 / 1. – S. 64; пор.: 323. – S. 424]. У записі до Литовської Метрики, який можна віднести до 1488 р., фігурують той же Івашко та Федько Єловицькі [48. – Стб. 241]. У 1497 р. Івашко знову засвідчує одну з угод [66 / 1. – S. 112], а Яцько з'являється аж у 1518 р. як син Михайла Яловицького старець Якимець [13 / 6321. – Арк. 2]. Тотожність Яцька і Якимця засвідчує патронім Яцькович, уживаний потім сином Якимця Гаврилом [13 / 6321. – Арк. 12 – 12 зв.]. Яцько-Якимець засновникові роду Єловицьких доводився, очевидно, онуком. Те саме, скоріше всього, можна сказати й про обох його родичів, але Михайло був їхнім батьком чи інший син Павла, неясно.

Федір нащадків не залишив, Яцькові діти поприбирали собі нові прізвища й таким чином позасновували окремі роди, а Єловицьких продовжив єдиний відомий нам Івашків син Гнівош.

Гнівош Іванович Єловицький простежується за джерелами з 1522 [66 / 3. – S. 216 – 217] до 1554 р. [1 / 6. – Арк. 1], причому з 1543 р. значиться в них кременецьким суддею [2 / 8. – Арк. 425; 12 / 227.V.3. – Арк. 3; 35 / 2. – С. 23; 82. – S. 92]. З дільчого листа синів відомо, що залишену ним спадщину в Кременецькому повіті становили села Кам'яниця, Носовиця, Туриковичі, Заболоття, Пирятин, Загірці й Мильче, розташовані компактною групою в басейні р. Ікви на південний захід від Дубна, село Мирогоща на допливі р. Ікви на схід від Дубна, село Ланівці з присілками Млинівці, Забужани й Оришківці на р. Жерді та пляц у самому місті Кременці, а в Луцькому – село Плоске за два десятки км на північний захід від Острога [2 / 1. – Арк. 27 – 29; 11. – Тека XXI, сер. III, № 1151]. Один із маєтків у Луцькому повіті – село Волкошів – у 1522 р., був проданий К. Острозькому [66 / 3. – S. 216 – 217]. За актами ревізій 1545 й 1552 рр., Гнівош Іванович відповідав за одну з городень земського моста в Луцьку, яка називалася Вознесенською, аж із трьох своїх маєтків [82. – S. 53], але що під ними, крім відомого нам села Плоске, малося на увазі, не знаємо. За результатами “попису” 1528 р. з володінь Гнівоша Єловицького належало виставляти 5 ко

ней [50. – Стб. 185].

Спадкоємцями Гнівоша Єловицького були сини Федір, Антон, Дмитро й Савин. Федір Гнівошович, остання прижиттєва згадка про якого датується 1561 р. [1 / 8. – Арк. 35 – 35 зв.], десь у першій половині 60-х рр. помер бездітним. Наймолодший із синів 21 травня 1567 р. був номінований кременецьким земським підсудком [11. – Тека XXI, сер. III, № 1150]. Під час вічистого поділу, учиненого в 1567 р., уже після смерті Федора, Антон узяв розташовані компактною групою Кам'яницю, Туриковичі, Заболоття, Пирятин і Загірці, Дмитрові перепали розкидані в різних місцях Носовиця, Мильче й Мирогоща, Савиніві залишилися Ланівці з присілками Млинівці, Забужани й Оришківці, до яких після смерті матері мало додатися в Луцькому повіті село Плоске, та ділянка в Кременці [2 / 1. – Арк. 27 – 29; 11. – Тека XXI, сер. III, № 1151]. Антон за отримані під час одруження від тестя гроші купив собі прилегле до отчини село Підлужжя, яке в січні 1562 р. записує дружині [1 / 9. – Арк. 87 зв. – 88], а в березні того ж року у своїх сусідів Микитицьких придбав село Микитичі [1 / 9. – Арк. 70 – 70 зв.].

За ухвалою Віленського сейму 1565 – 1566 рр. про нові адміністративно-територіальні межі всередині Великого князівства, з маєтків роду Єловицьких, розташованих уздовж межі між Луцьким і Кременецьким повітами, село Загірці відходило до першого з них, село Мильча залишалося в другому. Решта поселень у тесті документа не згадуються, але із загального спрямування лінії межі випливає, що до Луцька відходило й село Мирогоща [48. – Стб. 890]. Самі брати Єловицькі всі ці маєтки в дільчому листі віднесли, як уже згадувалося, до Кременецького повіту. Поборовий реєстр 1570 р. відзначає всі поселення – 7 сіл Антона й 3 села Дмитра, перекручуючи, правда, їхні назви, теж у Кременецькому повіті [86. – S. 28], але на вірність Короні останній присягав у 1569 р. як власник Мирогощі разом із Луцьким повітом [65. – S. 323].

Гілка Єловицьких, на рубежі XV й XVI ст. репрезентована Яцьком Михайловичем, у наступному поколінні переросла в три нові роди. Сам Яцько на схилі літ постригся, мабуть, у ченці під іменем Яким і тому в укладеному після поділу між синами маєтків граничному листі називає себе старцем [13 / 6321. – Арк. 2]. Лист Яцька-Якимця про поділ між синами маєтків не виявлено. Із згаданого вище граничного листа, на основі якого в загальних рисах можна реконструювати його зміст, довідуємося, що Яцько мав синів Микиту,

Богдана й Гаврила, першому з яких дав розташовану під Кременцем Лішню, другому – Вознесення, що лежало на р. Ікві під містом Дубно, третьому – Новоставці на р. Полтві на Болоховім [13 / 6321. – Арк. 2]. Апелюючи під час справи із синами Микити в 1532 р. до цього акту, Гаврило відзначав, що йому вже 14 років [13 / 6321. – Арк. 6], отже, поділ відбувся десь близько 1518 р.

Богдан Яцькович осів після поділу у Вознесенні й перейшов на прізвище, похідне від назви цього села, але невдовзі помер, а дочка Оксинія у 1522 р. продала маєток К. Острозькому [66 / 3. – S. 227 – 228]. Крім Вознесення, на частку Богдана припадало, мабуть, і сусіднє село Стряклів, бо пізніше ним володіли Гаврило та його наступники [13 / 6321. – Арк. 17, 28], а нащадки Микити ще на початку XVII ст. домагалися в них поділу.

Гаврило Яцькович, який, сидячи в Новоставцях, писався чомусь Лешницьким, за “пописом” 1528 р., повинен був виставляти 3 вершники [50. – Стб. 185]. Остання прижиттєва згадка про пана Лешницького датується 1540 р. [13 / 6314. – Арк. 2 – 3]. Далі рід продовжили його дочки Марія та Раїна.

Марія Гаврилівна після виходу в 1537 р. заміж за Юхна Юхновича Федоровича отримала від батька половину Новоставець та пусті селища Ільківці й Круглу [2 / 6. – Арк. 39]. Чоловік її писався переважно Тороканівським, а інколи Стряклівським. Друге з прізвищ походило, зрозуміло, від маєтку тестя, а перше – від належного князям Острозьким по сусідству зі Стрякловом села Тороканів і свідчило про те, що він вийшов із їхніх зем'ян. У складеному в середині 60-х рр. тестаменті Юхно Юхнович прямо відзначав, що власних маєтків не мав [3 / 5. – Арк. 114 зв. – 116 зв.]. Зафіксований за ним під час ревізій 1545 й 1552 рр. обов'язок робити зі Стряклова й Новоставець у Кременецькому замку городні [35 / 2. – С. 24; 82. – S. 97] насправді лежав на отчині дружини.

У 1566 р. Юхно Тороканівський ще жив [1 / 10. – Арк. 3 зв.], а в 1569 р. Марія Гаврилівна була вже заможним вихідцем із-під Клецька князем Юрієм Богдановичем Пузиною [2 / 6. – Арк. 37 зв. – 40 зв.]. За реєстром 1570 р., останній платить через свого приятеля з половини Новоставець та Ільковець, помилково віднесених тут до Луцького повіту, податок [86. – S. 14].

Ґрунти селища Круглої ще в 1554 р. захопив Северин Ярмолинський [2 / 6. – Арк. 39 – 39 зв.] і передав у заставу своєму сестренцю Стасеві Ластовецькому, останній осадив тут

нове село Рідку, а вдова Северина Ганна з Єловичів-Кунівських та другий її чоловік Гаврило Сошенський заснували тут ще потім село Мінцову Волицю [13 / 6321. – Арк. 25 – 25 зв.], і тільки в 1578 р. маєток повернувся до рук дійсних його власників [2 / 6. – Арк. 37 зв. – 4о зв.].

Друга із сестер Лешницьких – Раїна – вийшла заміж за Василя Олександровича Ярмолинського, але обоє з чоловіком невдовзі помирали. Залишена ними дочка Марія в дворічному віці була вже круглою сиротою. Частку Раїни, успадковану потім дочкою, становили половина Новоставець, Камінь і Кунчівці на р. Полтві та половина Стряклова на р. Ікві [13 / 6321. – Арк. 17 – 18 зв.; див. також п. 4.1.23].

Микита Яцькович із дружиною Уляною, що походила з роду власників сусіднього з Лішнею маєтку Андруга [1 / 8. – Арк. 64 зв.], лишив після себе дітей Богуша, Федора, Лукаша, Опанаса, Марію і Настасію. Перша з дочок у 1546 – 1575 рр. фігурує як дружина Томила Онацьковича Боровицького [1 / 6. – Арк. 1; 1 / 18. – Арк. 87 – 87 зв.], що походив із зем'ян князів Острозьких; друга в 1546 р. була заміж за луцьким повітником Іваном Свищівським [1 / 2. – Арк. 27 – 28]. Обидві сестри нарівні з братами володіли в повіті материзною. Перші два сини в 1532 р. безрезультатно домагалися від батькового брата Гаврила поділу Новоставець [13 / 6321. – Арк. 6]. Далі про Богуша не чути. Федора Микитовича, який пишеться Андрузьким, і тільки один раз у 1550 р. виступає разом із двома іншими братами як Лещенський [1 / 2. – Арк. 27 – 28], у 1545 р. бачимо серед шляхти, що прибула до Кременця на ревізію [82. – S. 92], у 1570 р. він платить зі своєї частини Лішні податок [86. – S. 26]. Лукаш Микитович, крім згадки 1550 р. [1 / 2. – Арк. 27 – 28], фігурує в джерелах теж як Андрузький, а простежується з часу ревізії 1545 р. [82. – S. 97] до 1563 р. [1 / 9. – Арк. 119 – 120]. У 1570 р. зустрічаємо вже єдину його дочку й спадкоємицю Богдану [2 / 3. – Арк. 69 – 70]. Опанас Микитович уперше потрапляє нам на очі під час ревізії 1545 р. [82. – S. 97], а остання прижиттєва згадка про нього датується 1592 р. [2 / 8. – Арк. 173 зв.]. Писався він і Андрузьким, і Лещенським, і Лешненським, і Лешницьким, але до кінця 60-х рр. серед уживаних ним топоантропонімів переважав похідний від Андруги, а далі – від Лішні.

Таким чином, на кінець 60-х рр. XVI ст. серед землевласників Кременецького повіту було 8 репрезентантів родів, похідних від Боженців: троє Єловицьких, одна Лешницька й

четверо Андрузьких. Перші четверо з них належали до шляхти середньої заможності, а решта були власниками мізерних часток.

4.1.12. А н д р у з ь к і . Крім розглянутого вище відгалуження Боженців, топоантропонімом, похідним від назви села Андруга, користувався ще один шляхетський рід. Виник він не раніше середини XV ст., оскільки в 1433 р. маєток, що став його гніздом, надавався ще Ленкові Зарубичу [55. – С. 126 – 127], а в 1442 р. – Денискові Мукосійовичу [58. – С. 21].

За результатами “попису” 1528 р. представники цього роду волинські зем’яни Санько, Федір і Яцько Андрузькі повинні були виставляти по 1 коневі [50. – Стб. 184,185]. У 1545 р. Федір Андрузький у списку зем’ян, присутніх у Кременці на ревізії, значиться з патронімом Олехнович [82. – S. 92]. Він же разом зі своїми братами, не вказаними по іменах, відповідає з Андруги за одну з городень замку [82. – S. 97]. На Санькові Андрузькому та його братах, теж не вказаних по іменах, за актом ревізії 1545 р., лежить одна з городень замкового моста [82. – S. 94], а за люстрацією 1552 р. він повинен підтримувати в належному стані городню замку [35 / 2. – С. 24], яка в 1545 р., судячи зі списку “потужників”, рахувалася за Федором із братами, з чого випливає, що також мав бути Олехновичем.

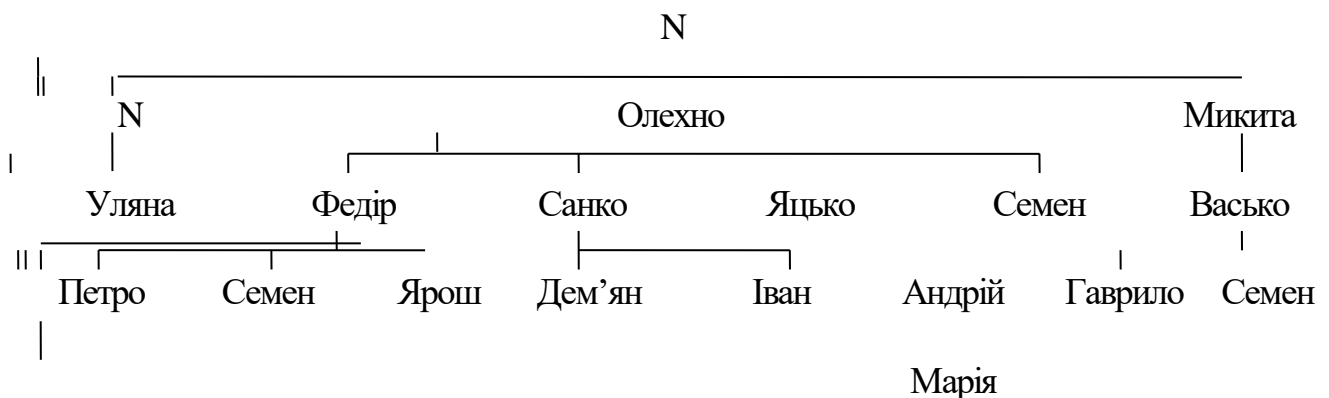

Рис. 4.10. Родовід Андрузьких

Після Федора, який у грудні 1551 р. засвідчує ще один з актів [2 / 8. – Арк. 493 – 493 зв.], лишилися сини Петро, Семен і Ярош. Петро у 1570 р. платить зі своєї частини Андруги податок за 1 дим [86. – S. 25], а Семен і Ярош у 1594 р. позиваються сусідами за шкоди [2 / 19. – Арк. 66 зв. – 67]. Санько мав синів Дем’яна й Івана. Дем’ян уперше постає в грудні 1551 р. під час запису дружині на половині ще не поділеної з братом отчини в селі

Андруга віно й привінок [2 / 8. – Арк. 493 – 493 зв.] і простежується аж до 1603 р. [13 / 6346. – Арк. 80 – 80 зв.]. Іван у 1570 р. платить зі своєї частини Андруги податок за 3 дими [86. – S. 25]. Рідним братом Федора й Санька Олехновичів був Семен, що фігурує з тим же патронімом у 1579 р. в скарзі Івана Саньковича [1 / 17. – Арк. 39].

У списку зем'ян, які прибули в 1545 р. до Кременця на ревізію, перед Федором Микитовичем Андрузьким стоїть Васько Микитович [82. – S. 92]. Судячи з патроніма, він міг бути сином Микити Яцьковича з Боженців, але в переліках городових повинностей фігурує окремо від достовірних синів останнього [82. – S. 94, 97]. Крім того, ні Васько, ні його діти, у спорах між дітьми Микити Яцьковича з приводу маєтку, за відомими нам джерелами, участі не брали [1 / 2. – Арк. 27 – 28; 1 / 6. – Арк. 1; 1 / 8. – Арк. 64 зв.; 14 / 39. – Л. 315 об. – 319]. У 1553 р. одним зі свідків віновного листа Дем'яна Саньковича значиться Гаврило Васькович Андрузький [2 / 8. – Арк. 493 – 493 зв.]. Роком раніше той же Гаврило та його брати Андрій і Семен, указані, правда, без патроніма, судяться із сусідами за кривди [1 / 2. – Арк. 5 – 6]. У 1570 р. Гаврило й Семен платять з Андруги податок [86. – S. 25, 26]. Андрія на час побору серед живих, імовірно, уже не було. Залишена ним дочка Марія разом зі спадщиною, яку становили 2 пусті дворища, спочатку перебувала під опікою Семена, а в 1579 р. була видана ним за Ієво Билчинського [2 / 7. – Арк. 84 зв. – 85].

До корінного роду Андрузьких належала також дружина Микити Яцьковича з Боженців Уляна, бо успадкувала після батька, як уже відзначалося, частину Андруги й робила на ній у 1546 р. вічистий запис дочці та зятеві [14 / 39. – Л. 315 об. – 319]. Уляна могла бути дочкою згаданого вище Яцька Андрузького.

На час ревізії 1545 р. в маєтку Андруга було вже два однойменні села [82. – S. 94, 97]. Одне з них, розташоване по сусідству з Малим Сапановцем, починаючи із 60-х рр. XVI ст., називається інколи Задньою Андругою [12 / 191.IV.4. – Арк. 36 зв.], а інше з джерел першої половини наступного століття відоме як Передня Андруга [92. – С. 112 – 113].

Як бачимо, з корінного роду Андрузьких на момент переходу Волині до Корони серед землевласників Кременецького повіту було не менше 8 осіб.

4.1.13. М и к и т и ц ь к і . Гніздом зем'ян Микитицьких було розташоване на притоці р. Ікви на межі з Луцьким повітом село Микитичі. Коли рід тут осів, невідомо. У першій половині XVI ст. маєтком володіли брати Василь і Дмитро Микитицькі. Спадкоємиця

обох їх Василева дочка Марина та чоловік її Єроцький, котрий також писався Микитицьким, у 1562 р. третину Микитичів продали, а решту – заставили своїм сусідам Антонові й Раїні Єловицьким [1 / 9. – Арк. 70 – 70 зв.]. Назад до попередніх власників село вже не повернулося.

4.1.14. Б і л о к р и н и ц ь к і . Село Біла Криниця стало гніздом двох окремих шляхетських родів. Перший із них, за актом ревізії волинських замків 1545 р., започаткував якийсь Богдан, що отримав село від Сигізмунда I [82. – S. 104]. Походив він, мабуть, з осілих у Литві татар і був тотожний Богданові Кілдишовичу, котрий станом на 1514 р. володів разом зі своїми братами невеликою отчиною на Віленщині [47. – Стб. 140 – 143]. Здогад наш впливає з того, що з прізвиськом Кілдиш, яке на мові литовських татар означало прибульця [96. – С. 110 – 111], джерела фіксують потім одного із синів засновника цього роду Білокриницьких. За “пописом” 1528 р., Богдан Білокриницький повинен був виставляти зі свого маєтку 1 коня [50. – Стб. 184], у 1542 р. він дозволяє синові Сеньку відступити належну йому половину Білої Криниці в чужі руки [9 / 448. – Арк. 4], а під час ревізії 1545 р. дружина була вже вдовою [82. – S. 104].

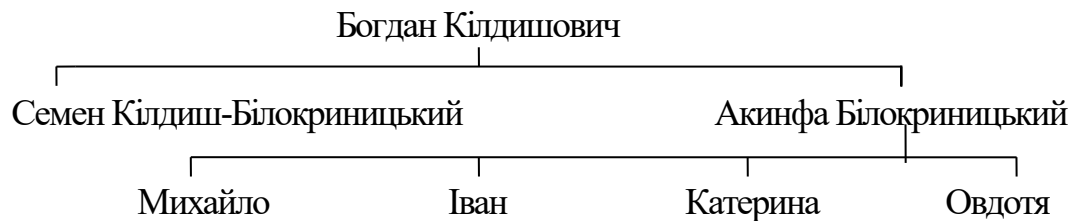

Рис. 4.11. Родовід Білокриницьких (Кілдишовичів)

Семен Богданович Кілдиш-Білокриницький третину належної йому половини отчини в 1542 р. продав назовсім [9 / 448. – Арк. 2], а решту тільки заставив, і вона повернулася потім назад, а після його смерті через відсутність прямих нащадків перейшла до синів брата [1 / 8. – Арк. 20].

Акинфа, він же Окинфа, Окинда, Богданович Білокриницький простежується з 1539 до 1543 р. [1 / 1. – Арк. 22; 12 / 140.I.2. – Арк. 2]. Продовжили рід сини Михайло й Іван та дочки Овдотя й Катерина. У 1565 р. Михайло перебуває на господарській службі в Ракові

[3 / 7. – Арк. 209], далі був убитий, нащадків же не залишив [2 / 8. – Арк. 246 зв. – 249 зв.]. Іван служив князю Я. Збаразькому [35 / 3. – С. 24], якого записав у 1595 р. в тестамент опікуном своєї дружини [2 / 9. – Арк. 212 – 213]. Катерина була замужем за Василем Зубриком, а Овдотя – за якимсь Іваном, що писався Білокриницьким [1 / 267. – Арк. 60 зв.]. Обидві сестри в 1572 р. попродали свої частки батькової спадщини князю М. Збаразькому [1 / 267. – Арк. 13 зв., 60 зв.].

Другий рід Білокриницьких заснував господарський дворянин Ждан Демехович, котрий у 1542 р. купив у Сенька Богдановича частину його отчини [9 / 448. – Арк. 2, 4]. У записах до замкової книги наступного року він значиться вже з прізвищем, утвореним від придбаного маєтку і як господарський зем'янин [1 / 1. – Арк. 5 зв., 16 зв., 22], а в акті ревізії 1545 р. – як боярин князів Чорторійських [82. – S. 104]. У 1551 р. Ждана вже не було серед живих, а залишена ним частина Білої Криниці належала синові його Федору Білокриницькому [1 / 3. – Арк. 17 – 18].

Рис. 4.12. Родовід Білокриницьких (Демеховичів)

У шлюбі з удовою Окинфи Богдановича Федір Жданович залишив дітей Яцька й Марушу [2 / 8. – Арк. 246 зв. – 249 зв.]. Син, у 1567 р. згаданий у “пописі” Литовського війська [50. – Стб. 1238], загинув на війні [2 / 8. – Арк. 246 зв. – 249 зв.]. Дочка вийшла заміж за Федора Жашківського [2 / 8. – Арк. 246 зв. – 249 зв.]. Свою частину Білої Криниці Федір і Яцько відступили князю Л. Воронецькому [2 / 4. – Арк. 13 зв. – 14].

На кінець досліджуваного нами періоду з обох родів Білокриницьких до землевласників Кременецького повіту належали, мабуть, лише 1 син та 2 дочки Окинфи Богдановича.

4.1.15. В о л ч к о в и ч і і О л і з а р о в и ч і. Волчковичами та Олізаровичами серед української знаті XV – XVI ст. писалися дві родини. Одна з них була зв’язана переважно з Київщиною [200. – С. 153 – 159], інша, котра якраз і цікавитиме нас, – з Волинською землею, Підляшшям, околицями Вовковийська та Городенським повітом.

Першим репрезентантом другої родини виступає Невер, він же Немира, Волчкович, відомий із недатованого акту вчиненого ним разом із синами Олізаром, Панасом та Немиркою обміну належних родині на Підляшші сіл Чернявчичі й Турна з Івашком Ілліничем на успадковане останнім після батька під Кременцем село Студенку та село Грузьку у Вовковийському повіті [66 / 1. – S. 73]. Маєтки, якими на час обміну Волчковичі володіли вже на Волині, могли становити села Луцького повіту Муравиця й Княгинин, котрі перебували потім, як побачимо далі, у руках нащадків Невера. Зі складеного у XVIII ст. сумарію деяких актів архіву Любомирських у Дубні довідуємося, що Студенку тримав потім Панас Немирович, тотожний, гадаємо, однойменному з ним середньому із синів Невера-Немири, а далі маєток потрапив до Федька Олізаровича, очевидно, Панасового братанича, і останній виклопотав собі в Казимира Ягайловича на це село спеціальний привілей [12 / 18.VI.4. – Арк. 4]. К. Несецький приписував Федькові старостування в Луцьку [259 / 7. – S. 85], насправді ж, як видно з регестового запису про згаданий вище привілей Казимира, він був господарським намісником у Кременці [12 / 18.VI.4. – Арк. 4].

Рис. 4.13. Родовід Волчковичів і Олізаровичів

Федьків син Андрушко Федорович у 1474 р. придбав у Федька Козловського в Луцькому повіті на межі з Кременецьким село Ступно [66 / 1. – S. 69].

Наприкінці XV ст. в джерелах виринає представник того ж роду Сенько Олізарович, у 1495 – 1496 рр. берестейський намісник [265. – S. 209; 321. – S. 9]. Судячи з патроніма, з яким Семен Олізарович виступає в прижиттєвих згадках, він мав бути сином Олізара Немировича, але зять його й дочка дідом останньої називають Федька Олізаровича [66 / 3. – S. 92], а в господарському підтвердженні зятеві придбаної покійним тестем землі записа-

ний як Сенько Федькович Олізаровича [66 / 3. – S. 109]. Дружиною Семена Олізаровича була дочка князя Юрія Жаславського [66 / 4. – S. 78, 270]. Продовжила рід єдина дочка,

відома під іменами Богдана [12 / 18.VI.4. – Арк. 10] й Настасія [66 / 3. – S. 91 – 93].

Після смерті Семена Олізаровича сім'я його разом із маєтками була передана великим князем Олександром під опіку надвірного конюшого Мартина Хребтовича. У 1509 р. М. Хребтович був звинувачений у зраді й потрапив у в'язницю [47. – Стб. 561 – 564; 265. – S. 112]. Опіка над сім'єю Семена Олізаровича перейшла до К. Острозького, котрий видав Богдану-Настасію, мати якої на той час уже померла, за князя Януша Сангушковича [66 / 4. – S. 270]. У 1511 р. Настасія та її чоловік видали гетьману лист, де писали, начебто їм стало відомо, що успадковані ними Студенка, Ступно й Мощаниця є отчиною і дідизною Костянтина Івановича, яку Настасійн дід Федько Олізарович закупив у Ф. Козловського за 60 кіп грошів (що не відповідало, звичайно, дійсності), а оскільки гетьман сплатив тепер указану суму, то вони повертають належну йому власність [66 / 3. – S. 92 – 93].

Після смерті Януша Сангушковича К. Острозький видав його вдову за князя Івана Вишневецького [66 / 4. – S. 270]. Одружений із дочкою з другого шлюбу Григорій Ходкевич у 30 – 40-х рр. XVI ст. добивався в Острозьких, щоб віддали тещину отчину, і в тому числі Студенку, збирав відповідні свідчення околичної шляхти, але безрезультатно [12 / 18.VI.4. – Арк. 4, 10; 66 / 4. – S. 270].

4.1.16. **Б о г о в и т и н о в и ч і**. Пан Боговитин, який започаткував цей відомий шляхетський рід із похідною від імені засновника назвою, потрапляє в поле зору дослідників у 1431 р. як один із поручників Ягайлові за групу знатних литовців і русинів, унаслідок укладеної між Короною і Великим князівством угоди про перемир'я звільнених королем із полону [67. – № 73]. У 1437 р. бачимо його в найближчому оточенні Свидригайла [35 / 1. – С. 6, обгрунт. дати див.: 227. – S. 287 – 288], а з часу Казимира Ягайловича надibuємо в Литовській Метриці скупі регестові нотатки про данину на Берестейщині маєтків Неплі, Козеради й Овза [48. – Стб. 109]. Запис про третє з цих поселень хронологічних ознак не має і точнішому датуванню не піддається, а перші два, судячи з переліку посадових осіб, причетних до появи відповідного привілею, були отримані в межах від 1440 до 1452 р. [321. – S. 34, 72, 254].

Володіння Боговिति́на нараховували понад десяток сіл. У виклопотаному внуками в 1513 р. господарському підтвердженні на родові маєтки, успадковані, очевидно, після діда, крім згаданих уже Козерад і Неплів, перераховуються ще Душево під Новгородком та

Шумсько, Кут, Кордишів, Горбівці, Загайці, Онишківці, Сураж і Валева [85. – S. 76 – 77], розташовані компактною групою в басейні р. Вілії на півночі Кременецького повіту.

Звідки Боговитин походив, як у нього з'явилися маєтки на півдні Волині – успадкував після предків чи сам набув їх тут, – джерела мовчать. У листі 1513 р. відзначено лише, що селами, які підтверджуються, нащадки володіють за привілеями Вітовта й Казимира.

Гербова приналежність роду теж остаточно не з'ясована. Починаючи з В. Кояловича, понад два століття Боговитиновичів відносили до гербу Корчак [259 / 2. – S. 207], А. Бонецький на основі сфрагістичних матеріалів 20 – 30-х рр. XVI ст. приписав їх до гербу Пелікан [206 / 1. – S. 361], а О. Галецький, спираючись на опис печатки Боговитина Я. Замойським та печатку одного з його синів, повернувся до традиційної версії [227. – S. 48, ргзур. 1]. Відомі нам печатки середини й другої половини XVI ст. дійсно містять зображення птаха, але трактувати його можна скоріше як герб Лебідь [13 / 6282. – Арк. 64 зв., 66; 13 / 6503. – Арк. 40; 191. – С. 93]. Поряд із цим знаком часто є три бруси гербу Корчак. Отже, за коренями своїми Боговитиновичі належали, гадаємо, до Корчаків, але десь від третього покоління користувалися й іншим геральдичним знаком. Походити він міг зі спеціального привілею на герби, виданого імператором Максиміліаном I (1493 – 1518). Про те, що такий документ рід отримав, свідчить запис у реєстрі паперів одного з його репрезентантів, складеному в 1576 р. [2 / 6. – Арк. 17 – 22 зв.].

Якщо Корчаки дійсно, як стверджує дехто з дослідників, становили спільноту знатних родів Корони й Великого князівства, етнічно руських і похідних від галицько-волинського боярства [227. – S. 119 – 123], то чи не сиділи в такому разі предки Боговитиновичів на півдні Волині, де в роду було найбільше сіл, з епохи Романовичів? Відповісти на це питання можна, як нам здається, лише негативно, оскільки маєтки Боговитиновичів на р. Вілії становили невеличкий острів, відірваний від масиву володінь Корчаків, жодного іншого роду цієї спільноти в Кременецькому повіті (в межах до реформ середини 60-х рр. XVI ст.) не було, до того ж самі Боговитиновичі, маючи гнізда гілок, на які в XVI ст. поділилися, – Шумськ, Кут і Шумбар, – на території, яка нас цікавить, і додаючи до старого родового прізвища топоантропоніми, утворені від назв цих поселень з околиць Кременця, первісною своєю батьківщиною вважали підляське село Козеради, свідченням чого є те, що із 60-х рр. XVI ст. починають писатися Козерадськими та з Козерад [2 / 8. – Арк. 85 зв. –

86 зв., 304; 2 / 13. – 231 – 233 зв.; 2 / 16. – Арк. 24; 12 / 228.V.3. – Арк. 275 зв.; 13 / 6282. – Арк. 64 зв., 66; 13 / 6334. – Арк. 25; 13 / 6358. – Арк. 57 – 60 зв.; 13 / 6345. – Арк. 71 – 72].

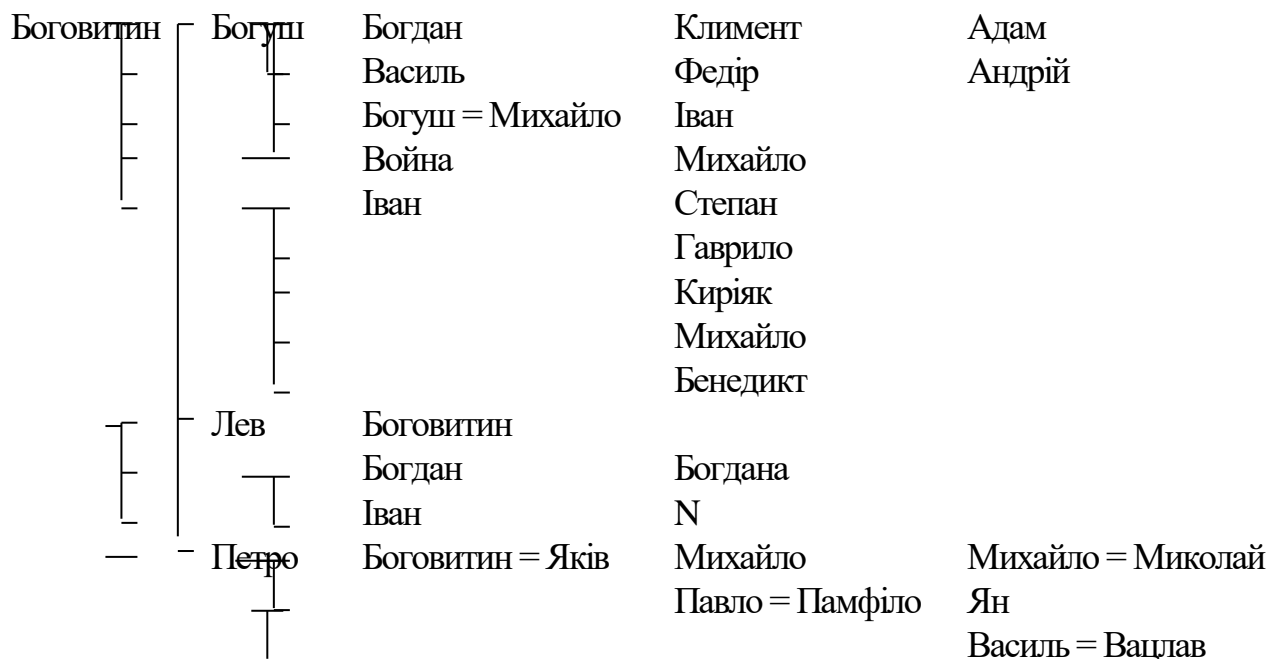

Рис. 4.14. Родовід Боговитиновичів

З дітей Боговитина знаємо Богуша, Лева, Петра, Ганну та ще одну дочку, невідому на ім'я. Перша з Боговитинівен у 1498 р. була заміжжям за земським підскарбієм Андрієм Солтаном, друга – за князем Андрієм Полубенським [27 / 1. – С. 164; 265. – S. 19 – 20]. Богуша з 1466 до 1487 р. зустрічаємо серед свідків деяких складених на Волині та під Кобрином актів [66 / 1. – S. 61, 63, 76, 81, 82, 139], далі майже на півтора десятиліття він зникає, а в 1501 р. виринає знову, на цей раз – у суперечці з одним із синів щодо суми запису дружині, котра доводилася дітям мачухою, на Козерадах [27 / 2. – С. 70]. Лев частину життя провів при господарському дворі, оскільки в 1481 – 1490 й 1502 – 1503 рр. зустрічаємо його з титулом писаря [66 / 1. – S. 80, 112, 139, 152; 66 / 3. – S. 20; 321. – S. 259], а в 1496, 1501 й 1505 рр. – чашника [66 / 1. – S. 145; 159. – С. 68, № 439; 265. – S. 20]. Крім придворних чинів, у 1486 – 1497 рр. він займав ще уряд берестейського ключника [66 / 1. – S. 112, 139, 145; 321. – S. 256], а в 1502 р. виконував обов'язки кременецького намісника [27 / 2. – С. 100 – 101; 66 / 1. – S. 151 – 152]. Востаннє згадується, але вже без титулів, у 1517 р. [47. – Стб. 444]. Петро потрапляє нам на очі в 1490 р. як свідок складеного в Кременці акту [66 / 1. – S. 112], у 1504 р. присутній при луцькому старості на розгляді однієї зі справ [66 / 1. –

S. 150].

Під час поділу між Боговитиновичами отчини, як видно з володінь їхніх синів, з первісних маєтків на півдні Волині, відомих із підтвердження 1513 р., Богушеві мали перепастися Шумсько й Кут, Левові – Онишківці, Сураж і Валева, Петрові – Кордишів, Горбівці й Загайці. Крім того, Богуш володів тут успадкованим потім синами селом Садки, котре придбав, гадаємо, у своїх сусідів Товмачів-Борківських, та записаним дочці селом Теремне (див. п. 4.1.17), яке теж набув, мабуть, власними силами. Лев у 1486 р. придбав у зем'янина Олехна Болбасовича прилеглі до його частки села Ходаки й Тетерівку [66 / 3. – S. 20; пор.: 2 / 41. – Арк. 119 – 119 зв.]. Петро вислужив у Казимира Ягайловича в Кузьминській волості маєток Росолівці [35 / 1. – С. 65 – 66; 66 / 3. – S. 253 – 254], а в кременецьких повітників Тур'янських-Синковичів узяв у сумі 12 кіп грошів належну їм Турію, але в 1496 р. відступив свої права на останнє із сіл братаничу Богданові Богушовичу [66 / 1. – S. 144 – 145].

Після Богуша Боговитиновича рід продовжили діти Богдан, Василь, Богуш, Война, Іван і Богдана. Про дочку відомо, що вийшла заміж за Ігната Дчусу, але під час “попису” 1528 р. була вже вдовою (див. п. 4.2.7), а другим її чоловіком став якийсь Олексій Зенкович, разом з яким у 1537 р. отримане від батька замість посагу й виправи село Теремне вона відступає братові Івану [12 / 61.I.4 – С. 347]. Богдан у 1496 р. отримав у Кременецькому повіті від батькового брата, як відзначено вище, маєток Турію [66 / 1. – S. 144 – 145], а далі ні про нього, ні про нащадків не чути. Василь у 1505 р. служить господарським дворянином [27 / 2. – С. 163], у 1522 р. разом із Семеном Бабинським добивається від господарських зем'ян Івашенцевичів маєтків Кам'яне, Мухоїдовичі, Іспачичі, Подсихи й Жерів, що становлять якусь близькість їх обох [47. – Стб. 1039], а в 1525 р. Спаський монастир і подвір'я в Кременці, що перебували раніше в держанні цього з Боговитиновичів, передаються господарем його братові Івану [159. – С. 296, № 482].

Богуш, відомий ще під календарним іменем Михайло, понад 30 років провів при дворі, де дослужився до посади земського підскарб'я. Успішна кар'єра допомогла зібрати чимало маєтків. За результатами “попису” 1528 р. він повинен був виставляти зі своїх володінь 64 вершники з панями-радою, та 14 – окремо з Волинською землею [50. – Стб. 10, 183]. У Кременецькому повіті з його маєтків лежало тільки село Кут. 12 листопада 1529 р. пан підскарб'ій склав у Слонімі тестамент, в якому записав це поселення на вічність брато-

вому синові Федору Войничу [30 / 1. – С. 75 – 77].

Война вперше з'являється в “пописі” Литовського війська 1528 р., за яким повинен виставляти 8 вершників з маєтків на Підляшші [66 / 3. – S. 322], а востаннє згадується в акті ревізії Кременецького замку 1545 р. [82. – S. 92, 94, 97]. У результаті поділу з братом Іваном йому перепали в Кременецькому повіті села Пігаси й Залужжя, про які маємо точні відомості 1540 р. [306 / 2. – S. 447 – 449], а також, мабуть, Садки й Ліски, котрими, за актом ревізії 1552 р., володіли сини [35 / 2. – С. 24].

З дітей Войни відомі сини Климент, Федір, Іван та Михайло і дочка Богдана. Чоловіком Богдани був кременецький повітник Богухвал Лабунський [3 / 3. – Арк. 18 зв. – 20; 3 / 5. – Арк. 209 зв. – 211]. Михайла Войнича зустрічаємо єдиний раз у 1577 р. [39. – С. 182]. Іван Войнич уперше з'являється аж у реєстрі 1570 р. [86. – S. 27]. Формально йому належали в цей час половини сіл Пігаси, Садки й Ліски, у 1571 р. продані зятеві князів Збараських В. Вкринському [1 / 15. – Арк. 114 зв.; 2 / 4. – Арк. 63 зв. – 65; 12 / 228.V.3. – Арк. 77 – 78]. Федір Войнич за тестаментом дядька Богуша успадкував, як уже згадувалось, село Кут, а в результаті поділу з братами отчини отримав сусіднє село Залужжя. За реєстром 1570 р., він платить податок з обох цих маєтків [86. – S. 25]. Климент Войнич, за актом ревізії 1552 р., разом із братом Федором відповідає за одну з городень Кременецького замку [35 / 2. – С. 24], у квітні 1561 р. опікається ще неповнолітніми дітьми сестри Богдани [3 / 3. – Арк. 98 зв. – 99], а в грудні того ж року старший із братів Лабунських квітує за держання ним маєтків уже вдову [3 / 3. – Арк. 98 зв. – 99]. У 1567 р. зустрічаємо Климентових синів Адама та Андрія [306 / 2. – S. 68 – 69], перший з яких стане згодом кременецьким підкоморієм, а другий – волинським стольником [206 / 2. – S. 363].

Поява у джерелах останнього із синів Богуша Боговитиновича – Івана – пов'язана з даниною йому в 1525 р. на вічність розташованих у Кременці Спаського монастиря й подвір'я, що перебували раніше в державі у брата Василя [159. – С. 296, № 482]. У 1548 р. він є кременецьким старостою королеви Бони [177. – С. 386, прим. 33]. Під час поділу отчини на півдні Волині Іванові перепав маєток Шумсько. На час переходу до його рук він був доценту спустошений. “Имене мое головное Шумско, которое есми от братьи моее в дел взял, – відзначав він потім у тестаменті, – было пусто – небо а земля”. Іван Богушович побудував тут замок, заново поосаджував людей [14 / 35. – Л. 17 об.]. У сестри Богдани в

1537 р. прикупив село Теремне [12 / 61.I.4. – С. 347]. За “пописом” 1528 р., Івану Боговитиновичу належало виставляти 39 вершників – 17 із панами-радами, 15 із Волинською та 7 із Берестейською землями [50. – Стб. 14, 183; 66 / 3. – S. 322], – але частина їх походила, мабуть, із володінь покійного двюрідного брата Богдана Львовича, якими він опікався [8 / 125. – Арк. 1 – 3]. 12 листопада 1550 р. пан маршалок склав у Вортолі на Підляшші, що становив, очевидно, його резиденцію, тестамент, а на час підтвердження в травні наступного року акту останньої його волі великим князем був уже покійним [14 / 35. – Л. 16 об. – 19 об.].

У шлюбі з першою дружиною, ім'я та походження якої невідомі, Іван Богушович залишив сина Степана, а з дочкою господарського маршалка й писаря Коптя Васильовича Ганною мав синів Гаврила, Киріяка, Михайла й Бенедикта [14 / 35. – Л. 16 об. – 19 об.]. Степан після смерті батька осів у Шумську й зайнявся тут господарством. Гаврило в 1565 – 1566 рр. [3 / 7 – Арк. 92 – 93; 66 / 7. – S. 102], а Киріяк – у 1565 р. [3 / 7 – Арк. 92 – 93] служать господарськими дворянами. У 1569 р. Гаврило “з братею” значиться в списку шляхти Кременецького повіту, яка з різних причин не вчинила присяги на вірність Короні [127. – С. 57]. У 1571 р. Гаврило й Киріяк були вже покійними, оскільки в родинному спорі брали участь лише два молодші їхні брати [2 / 4. – Арк. 79 зв. – 80].

Унаслідок гострого конфлікту зі старшими дітьми Іван Боговитинович заповів усі володіння за межами Волині, переважну більшість яких становили власні його надбання, тільки дітям із другого шлюбу, Шумський же маєток, успадкований після батька, наказав поділити між усіма п'ятьма синами порівну [14 / 35. – Л. 17 об. – 18], та всупереч тестаменту Степан зайняв спочатку всю батькову спадщину на півдні Волині, тому в акті ревізії 1552 р. відзначено обов'язок робити з Шумська в Кременецькому замку городню лише за ним одним [35 / 2. – С. 24 – 25], але в 1562 р. молодші брати і їхня мати теж були ув'язані у відповідну частину маєтку [1 / 9. – Арк. 7, 40 зв. – 42], унаслідок чого в руках найстаршого з Іванових синів, як видно з поборового реєстру 1570 р., залишилися тут тільки села Боложівка й Степанівка [86. – S. 30], останнє з яких, судячи з назви, могло бути осаджене вже ним самим.

Оскільки Гаврило й Киріяк Івановичі до початку 70-х рр. повмирили, а нащадків не залишили, їхні частки за батьковим заповітом перейшли на Михайла й Бенедикта і в

1573 р. останні перерозподілили отчину [2 / 6. – Арк. 12 зв. – 17]. Після смерті в 1576 р. Бенедикта в його володіння в'їхав Михайло [2 / 6. – Арк. 17 – 22 зв.]. Степан Іванович повів боротьбу за рівний поділ отчини, але добився від молодшого брата згоди тільки щодо старих родових володінь, тобто Шумська на Волині й Козерад на Підляшші, причому з умовою, що йому відходили третини в обох маєтках, а решта залишалася Михайлові. Коли в 1578 р. Шумський маєток брати ділили, тут були містечко й замок Шумсько та села Круголець, Теремне, Токарі, Васьківці, Літовище, Боложівка й Степанівна – усього 8 поселень [12 / 198.V.3, I. – Арк. 6 – 12 зв.].

Після Лева Боговитиновича залишилися сини Боговитин, Богдан та Іван. Перший із них, у 1525 – 1526 рр. згаданий як колишній власник частини батькової спадщини, відступленої двоюрідному братові Івану Богушовичу [159. – С. 296, № 487, с. 306, № 593], рано зійшов зі сцени, а нащадків не залишив. Третій у 1525 р. мав якусь угоду із середнім щодо отчини [159. – С. 295, № 474]. Деяко зі свого маєтку він попродав, а решту позаставляв, у результаті його частка опинилася в Богдана [8 / 125. – Арк. 1 – 1 зв.].

Богдан Львович з'являється в джерелах у 1520 р. у зв'язку з продажем князю В. Сангушковичу-Ковельському залишеного батьком у Володимирському повіті маєтку Сомин з подвір'ям у Володимирі та фільварком на передмісті [66 / 3. – S. 198 – 199], а в 1525 р. отримує підтвердження на деякі маєтки [159. – С. 295 – 296, № 474, 487]. Після смерті Богдана, що наступила, мабуть, до “попису” 1528 р., оскільки він тут відсутній, його спадщина й діти на кільканадцять літ потрапили під опіку двоюрідного брата Івана Богушовича [8 / 125. – Арк. 1 – 3]. Десять у 1539 р. старша з дочок, яку звали Богданою, стала дружиною князя Івана Федоровича Масальського [8 / 125. – Арк. 1 – 3] з прізвиськом Мунча, і чоловік її забрав отчину в свої руки. За актами ревізій 1545 й 1552 рр., відповідальність за городні Кременецького замку з тестевих сіл Оношківці, Турівка, Сураж і Валева лежить саме на князеві Мунчі [35 / 2. – С. 24; 82. – S. 94]. Поряд із Богданою в 1539 р. згадується не вказана на ім'я молодша сестра [8 / 125. – Арк. 2 – 3], наступна доля якої невідома. Десять у першій половині 50-х рр. Богдана Боговитиновичівна померла, а маєтки її залишилися дітям (див. п. 3.3.5).

Гілку Боговитиновичів, започатковану третім із синів засновника роду, Петром, продовжив його син Боговитин. У джерелах він фігурує переважно як Боговитин Петрович, ін-

коли додає ще прибраний від одного з маєтків на р. Віллі топоантропонім Шумбарський. Уперше Боговитин Петрович постає перед нами в 1521 р. як свідок одного з актів [13 / 6448. – Арк. 6]. За А. Бонецьким, уже в 1528 р. він мав бути кременецьким городничим, війським і мостовничим [206 / 1. – S. 362], за нашими ж даними, у серпні наступного року не має ще жодного титулу [66 / 3. – S. 351], у листопаді 1530 р. значиться господарським дворянином [12 / 410.I.4. – Арк. 38], у жовтні 1532 р. є одним із суддів Кременецького повіту [13 / 6321. – Арк. 6], у березні 1534 р. – городничий, війський і суддя [12 / 140.I.2. – Арк. 48 – 48 зв.], а в липні – ще й мостовничий [13 / 6446. – Арк. 6 зв.], в останній прижиттєвій згадці, датованій 1540 р., знову без титулів [306 / 2. – S. 447 – 449]. За “пописом” 1528 р., пан Боговитин повинен був виставляти на потреби земської оборони 21 вершника: 7 із підляських та 14 із волинських маєтків [50. – Стб. 183; 66 / 3. – S. 322]. На Берестейщині він володів частиною родових Козерад, у Кременецькому ж повіті на додачу до відомих із підтвердження 1513 р. Кордишева, Загаєць і Горбівців та осадженого тут, мабуть, Петром Боговитиновичем Шумбара, що став гніздом гілки і на основі господарського привілею 1524 р. [159. – С. 290, № 412] набув статусу містечка, у Сигізмунда I випросив ще по сусідству з отчиною село Жолобки [82. – S. 104], а батькову вислугу в Кузьминській волості село Росолівці у 1523 р. відступив К. Острозькому [35 / 1. – С. 65 – 66; 66 / 3. – S. 253 – 254].

Дружиною Боговитина Петровича була Зофія Андріївна Лозка [323. – S. 450], дочка підляського лісничого, а потім берестейського війського [66 / 3. – S. 128, 142, 352]. Після смерті першого чоловіка, будучи вже за князем В. Сангушковичем-Ковельським, власними коштами вона перекупила в С. Фальчевського, котрий, залишаючи старостування в Кременці, розпродував свої маєтки в повіті, село Обич [2 / 8. – Арк. 425 зв.], а в зем'ян Ширинд-Олибівських набула отчину їх село Олибіси із селищем Шопинці (див. п. 4.1.22).

У шлюбі з Лозчанкою Боговитин Петрович мав синів Михайла й Павла або Памфіла та дочок Федору, Зофію і Раїну. Перша з Боговитинівен, видана заміж за володимирського повітника Яна Богдановича Загорівського, наприкінці 1538 р. разом із ним отримала від батька на селах Кокорів і Денятин 300 кіп грошів приданого [160. – С. 238], у грудні 1549 р. була вже вдовою [66 / 6. – S. 4], востаннє зустрічається в 1577 р. [14 / 216. – Л. 112 – 112 об.]. Друга, яка вийшла за Петра Семашковича, кременецького старосту 50-х рр., у 1565 р. доживала віку в маєтку покійного чоловіка в Луцькому повіті в селі Добрятин [36 /

4. – С. 86 – 90]. Третя в 1561 – 1563 рр. була за Юрієм Матейовичем Юндилом, котрий походив із відомого литовського шляхетського роду, і тимчасово тримала разом із ним указані вище материні маєтки в Кременецькому повіті [1 / 8. – Арк. 28; 3 / 5. – Арк. 241 – 243]. Власні свої маєтки княгиня Ковельська після 1563 р. продала князю М. Збаразькому [2 / 2. – Арк. 24], а володіння батька Боговитинівен успадкували, звичайно, їхні брати, тому самі вони землевласницями Кременецького повіту не стали.

Старший із синів Боговитина Петровича й Лозчанки – Михайло – у червні 1543 р. вже господарює замість батька в Шумбарі [1 / 1. – Арк. 7 зв.], у травні 1563 р. ще живий [1 / 9. – Арк. 128 зв. – 129 зв.], а в жовтні того ж року отчина його знаходиться вже в руках удови [1 / 9. – Арк. 124 – 124 зв.]. У шлюбі з Ганною Олехнівною Борзобогатою [1 / 9. – Арк. 124 – 124 зв.] він лишив дітей Миколая і Єву [1 / 18. – Арк. 49 – 49 зв.].

Молодший із синів Боговитина Петровича під іменем Памфіло в 1544 р. фігурує поряд із братом в угоді з князем М. Четвертенським про межі [2 / 8. – Арк. 425 – 427 зв.]. У документах 1550 – 1555 рр. він іменується вже Павлом [10 / 2110; 13 / 6503. – Арк. 40]. У 1562 р. зустрічаємо його вдову Зофію з Конарських [1 / 9. – Арк. 16 зв. – 17], котра пізніше стала дружиною вихідця з Буського повіту Руського воєводства Корони Станіслава Лаца-Стремільського й жила з ним у маєтку першого чоловіка [12 / 227.V.3. – Арк. 14 – 16]. Присутність Лаца в Шумбарі простежується з часу появи його на чолі загону з чотирьох вершників, виставленого “з ыменей женных в повете Кремьянском”, восени 1567 р. на господарській службі [50. – Стб. 1252]. У 1570 р. він навіть платив із маєтку податок [86. – S. 27] і на цій основі у гербівнику А. Бонецького й А. Рейського помилково приписаний до кременецьких повітників [206 / 15. – S. 218 – 219]. Спадкоємцями Павла Боговитиновича були його сини Ян і Василь, у 1571 р. ще неповнолітні [12 / 227.V.3. – Арк. 14 – 16]. Другий із братів, із 80-х рр. відомий як Вацлав [12 / 223.V.3. – Арк. 28 – 29], став пізніше волинським хорунжим [2 / 8. – Арк. 304, 405].

Тривалий час Михайло й Павло Боговитиновичі та їхні наступники володіли маєтками без оформлення поділу, а користувалися ними, звичайно, роздільно. До частки старшого належали половини Шумбара, Мізуринець, Горбівців, Нового Ставу, Кордишева й Жолобок та Загайці й Темногайці повністю, а молодшого – другі половини поділених поселень

та Биківці й Потуторів повністю. Документально цей поділ був підтверджений аж у 1585 р. [1 / 25. – Арк. 22 – 22 зв.].

Сумарно на кінець 60-х років XVI ст. рід Боговитиновичів серед землевласників Кременецького повіту репрезентували аж 24 особи, а належало їм тут усім разом 23 поселення, у тому числі й 2 містечка.

4.1.17. Т о в м а ч і - Б о р к і в с ь к і . Початок роду Товмачів-Борківських зафіксовано регестовим записом у Литовській Метриці про привілей одному з господарських дяків, не вказаному тут на ім'я, на села Борок, Садки й Чюхилева, дворища Гребенино й Даниловича та стави Кордишів і Мойсеїв [48. – Стб. 111]. За відзначеним при нотатці писарем Логвином цю данину можна датувати 1440 – 1450 рр. [321. – S. 254]. Реципієнт, очевидно, був у канцелярії товмачем, тобто перекладачем, і відповідно до свого заняття отримав прізвисько, яке стало потім прізвищем його нащадків. За джерелами 30 – 70-х рр. XVI ст., останні додавали ще до нього топоантропонім Борківський.

Рис. 4.15. Родовід Товмачів-Борківських

Село Борок, якому судилося стати гніздом роду, було розташоване на злитті р. Вілії з однією з приток, Кордишів став знаходився по сусідству, Садки лежали на відстані близько 10 км теж у басейні Вілії, Чюхилева – у Кузьминській волості на витоках р. Случі, Мойсеїв став – деє поряд, дворища ж локалізації не піддаються.

Кордишів став і Садки не пізніше початку XVI ст. відійшли до роду Боговитиновичів (див. п. 4.1.16), а володіння на Случі в 1517 р. разом із маєтками деяких інших господарських зем'ян опинилися в привілеї К. Острозькому на Кузьминську волость [66 / 3. – S. 158]. Товмачі тримали їх у своїх руках і далі, але на інших уже правах. У 1518 р. котромусь із них належав тут на Случі наполовину з Я. Яловицьким Стеблівський став [13 / 6321. –

Арк. 2]. В акті ревізії 1545 р. як належні Товмачеві значаться перераховані в згаданому привілеї 1517 р. села Мойсеївці, Стеблівці й Чегілівці. Спочатку вони названі серед маєтків кузьминських бояр, підпорядкованих Красилівському замкові [82. – S. 106], а потім – серед зем'янських сіл [82. – S. 107]. Ця невизначеність їх статусу зумовлена, мабуть, тим, що на час ревізії Кузьминська волость перебувала в господарському секвестрі, в який потрапила після смерті Іллі Острозького внаслідок спорів між його вдовою Беатою та братом Василем, і Сигізмунд I хотів, користуючись нагодою, звільнити зем'янські маєтки з залежності від Острозьких і переадресувати службу з них великому князю (див. п. 3.2.1). Та здійснити цей намір не вдалося, і села Товмачів на Случі, а разом із ними й одне з відгалужень роду залишилися в підпорядкуванні Острозьких. У 1559 р. серед слуг Василя-Костянтина зустрічаємо княжого коморника Кирила Товмачевича-Борківського [13 / 6343. – Арк. 51]. Родичами його, можливо, були княжі бояри Мойсейківські, згадані в тому ж році в одному з межових спорів [13 / 6340. – Арк. 32 – 32 зв.].

Гілка Товмачів, яка зберегла статус господарських зем'ян Кременецького повіту, залишилася з одним тільки селом Борок. За “пописом” 1528 р., Грицько Товмачевич, маєток якого становило це поселення, виставляв 1 коня [50. – Стб. 186], у 1545 й 1552 рр. він же відповідає за городні замку й моста в Кременці [35 / 2. – С. 24; 82. – S. 93, 97]. Попередником Грицька був його батько Богдан, відомий із патроніма сина [13 / 6346. – Арк. 8; 13 / 6347. – Арк. 7 – 8; 13 / 6503. – Арк. 45, 51].

Наприкінці березня 1561 р. Григорій Товмач-Борківський у зв'язку зі своєю хворобою просить кременецького старосту відкласти на деякий час розгляд справи, яку має із сусідом [2 / 8. – Арк. 34 – 34 зв.], а в серпні наступного року його дружина вже вдова [1 / 9. – Арк. 39]. Продовжили рід дочки. Любку в 1562 – 1571 рр. зустрічаємо як дружину Андрія Рая [1 / 9. – Арк. 39; 1 / 15. – Арк. 20]. Мілка в 1577 р. заміжня за Федором Мойсейовичем Орловським [2 / 5. – Арк. 12 – 13 зв.]. Марія в 1576 р. згадується як дружина Кіндрата Сосницького [2 / 5. – Арк. 16 – 16 зв.; 2 / 6. – Арк. 3 – 3 зв.; 12 / 217.V.3, II. – Арк. 96 – 96 зв.]. Овдотя в 1575 р. була за янушпольським намісником Валер'яном Подлювським [2 / 5. – Арк. 32 – 32 зв.]. Друга Овдотя й Оксимія повиходили за втікачів із Московської держави Омеляна Ушака та князя Григорія Подгорського [175. – С. 70].

Таким чином, на кінець 60-х рр. скромний маєток Борок належав аж шістьом дочкам

Григорія Товмача-Борківського, правда, фактично тримала його тоді їхня мати, яка, за реєстром 1570 р., доплачує з чоловікової спадщини податок [86. – S. 35].

4.1.18. П о п е л и н с ь к і т а ї х н і н а с т у п н и к и . На р. Ольшаниці, притоці р. Віллі, на межі з володіннями Боговитиновичів сиділо село Обич. Наприкінці 1540 р. воно належало господарському зем'янину Миткові Попелинському, котрому дісталось після батька й діда, та його синам Михнові й Васькові, але тривалий уже час перебувало в заставі в Боговитиновичів [306 / 2. – S. 443 – 449]. Не маючи, очевидно, коштів на звільнення своєї отчини, десь на початку 40-х рр. Митко відступив її кременецькому старості Станіславу Фальчевському [2 / 8. – Арк. 425 зв.]. Останній під час перебування в Кременці на уряді старости, який зайняв на початку 1539 р. [177. – С. 386], набув ще в повіті недалеко від Обича село Єловиццо, та оскільки в другій половині 1543 р. посаду свою залишив, то маєтки попродав. Єловиццо купив у нього князь Матвій Четвертенський [36 / 4. – С. 428], а Обич – удова Боговитина Петровича Зофія Лозчанка, на той час уже дружина князя Василя Сангушковича-Ковельського [2 / 8. – Арк. 425 зв.]. Потім княгиня Ковельська придбала ще в Ширинд-Олибіських гніздо їх Олибіси з присілком Шопинці (див. п. 4.1.22), які злилися з Обичем в один маєток і в 1563 р. вважалися вже присілками цього села [3 / 5. – Арк. 241 – 243]. Далі всі три поселення придбав князь Миколай Збараський і записав їх, як видно з листа, у жовтні 1569 р. внесеного до книг Кременецького земського суду, вихідцеві з Корони Валентію Вскринському, другому чоловікові сестри Єлизавети [2 / 2. – Арк. 24; 323. – S. 27].

4.1.19. І с е р н и ц ь к і . Гніздом Ісерницьких було село Ісерна, розташоване в басейні р. Віллі на первісній межі Кременецького повіту з Луцьким. Започаткував рід, імовірно, якийсь Ондрейко Сунатович, про привілей якому на маєтки Серн, Лосятин і Туре зберігся регестовий запис у Литовській Метриці [48. – Стб. 108]. Під першим з отриманих ним володінь слід розуміти поселення, від назви якого пішло прізвище нащадків, з другим, розміщеним на р. Ікві на відстані близько 80 км від першого, рід був пов'язаний протягом тривалого часу, а третім, гадаємо, було село Турія на р. Віллі, відділене від Ісерни великим Терівським лісом. Данина засновникові роду Ісерницьких мала місце скоріше всього в першому десятилітті перебування на великокняжому столі Казимира Ягайловича, можливо, навіть уже у вересні 1442 – серпні 1443 рр. (див. п. 2.2).

Наступне, очевидно, після Ондрейка Сунатовича покоління роду репрезентується Васьком Ісерницьким, котрий у 80-х рр. XV ст. має перед берестейським намісником Якубом Немировичем успішно для нього завершену справу із сусідом Олехном Болбасовичем за розташоване поряд із Лосятином селище Рацлавку [10 / 2103], а в 1490 чи 1505 р. як Васько Лосятинський засвідчує лист зем'ян Лідихівських [202. – S. 5]. Нащадками Ондрейка були, гадаємо, й Тур'янські-Синковичі, які десь у 80-х або на початку 90-х рр. XV ст. віддавали вислужене ним село Турію у заставу Петрові Боговитиновичу [66 / 1. – S. 144 – 145].

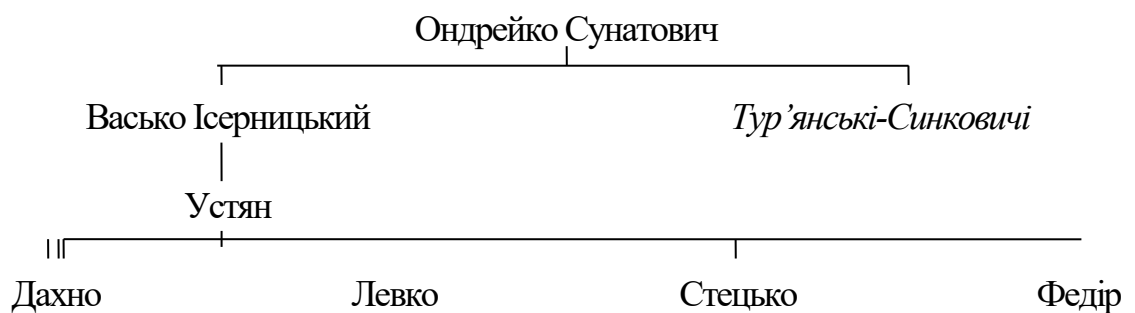

Рис. 4.16. Родовід Ісерницьких

Одна дочка Васька вийшла заміж за Івана Лідихівського, котрий купив собі потім у тестя половину Лосятина із селищем Рацлавною і започаткував тут окремий рід Лосятинських (див. п. 4.1.1). Сином Васька був, очевидно, Устян Ісерницький, котрий, за “пописом” 1528 р., виставляв 1 коня [50. – Стб. 186], а в 1541 р. судився з князем Іваном Вишневецьким за межу Лосятина від Таража й добивався повернення землі, що належала, як він стверджував, батькові й дідові [12 / 217.V.2, I. – Арк. 23 – 24].

Після Устяна залишилися сини Дахно, Левко, Стецько й Федір. У 1557 р. усі чотири Устяновичі розмежовують ґрунти своєї половини Лосятина з Почаївським маєтком Я. Гостського [61. – С. 956 – 958], а в 1562 р., під час застави Федором належної йому частини вже поділеної з братами отчини якомусь Ігнатові Юначку, Степан згадується як багато часу безвісти відсутній [1 / 9. – Арк. 44 зв. – 45 зв.].

Турія до нащадків Ондрейка Сунатовича не повернулася. Ісерна десь на рубежі 30-х та 40-х рр. XVI ст. теж випала з їхніх рук. Третина цього маєтку була продана, а решта – заставлена Станіславу Фальчевському, а останній у 1543 р. відступив його на тих самих умо-

вах князю Іванові Масальському [179. – С. 29]. За реєстром 1570 р., Дахно, Левко й Федір Ісерницькі платили податок лише з Лосятина [86. – S. 26 – 27].

4.1.20. В о в к і в с ь к і і Д е д е р к а л и . Перший із цих двох споріднених між собою родів, імовірно, започаткував якийсь Сидір, котрий у 1450 р. отримав від Казимира Ягайловича в Кременецькому повіті пусу землю під назвою Вовківці [48. – Стб. 58 – 59], а найдавнішим достовірним його репрезентантом є Герман Вовківський, що жив десь в останніх десятиліттях XV й на початку наступного століття. Відомий він лише з патроніма синів та із записів до актових книг про спори нащадків за переділ родового гнізда, причому в одному з них значиться під іменем Стефан [2 / 8. – Арк. 563 – 563 зв.; 2 / 16. – Арк. 110 – 114, 210 – 210 зв.; 12 / 227.V.3. – Арк. 106 – 108 зв.; 13 / 6346. – Арк. 8 – 8 зв.]. З дітей Германа-Стефана знаємо синів Федора й Івана. Старший із них у 1542 – 1547 рр. виступає в ролі кременецького протопопа, а молодший у 1542 – 1544 рр. був речиським намісником [2 / 16. – Арк. 110 – 114; 13 / 6346. – Арк. 8 – 8 зв.].

Рис. 4.17. Родовід Вовківських

У “пописі” Литовського війська 1528 р. Вовківських немає, тому що маєток їх перебував тоді в руках Дедеркалів. На початку 40-х рр. Федір Германович та його син Андрій відсудили перед кременецьким старостою в Сидора, Дашка й Занка Дедеркалів, котрі, будучи відділеними від Вовківських і не маючи жодних “твердостей”, уже не менше як у другому поколінні незаконно тримали їхню отчину, свою Вовківщизну назад. У 1542 р. половину її вони добровільно поступили Іванові Германовичу, у 1544 р. останній віддав належний йо-

му наділ, що складався з одних лише безплідних земель, під опіку Андрія Федоровича, а на початку 1547 р. знов узяв у свої руки [2 / 16. – Арк. 110 – 114]. Наступних згадок про братів не маємо.

Андрій Федорович часто виступає з прізвиськом Овсяник [2 / 7. – Арк. 80 – 81, 113; 2 / 16. – Арк. 110 – 114], уживаним потім деким із його дітей [2 / 7. – Арк. 80 – 81]. Ще восени 1543 р. він одружився з дочкою Павла Лудвиського Настасією [2 / 7. – Арк. 28 зв. – 29], у 1545 р. разом із Дедеркалами відповіде за одну з городень [82. – S. 97], в акті ревізії 1552 р. значиться як Овсяник Дедерколовський [35 / 2. – С. 24], а в 1579 р. тримає з дружиною частину її материзни в Лудвищах із шістьма підданими [12 / 215.V.3. – Арк. 53 – 54].

Крім Андрія, Федір Германович залишив ще синів Лук'яна, Грицька Трохима й Сахна. Лук'ян мав після батька “хлеб духовный в мисте ее королевское милости в Кремьянцы, будучи священником в святого Николы”, тому третину належної йому отчини в 1553 р. подарував, решту ж заставив у 20 копах Андрієві [2 / 7. – Арк. 80 – 81], а десь незадовго після остаточного поділу братів, учиненого в 1557 р. [2 / 10. – Арк. 21 – 22 зв.], помер, не залишивши нащадків. Грицька востаннє бачимо в 1559 р. [13 / 6504. – Арк. 6]. Трохим у 1561 р. скаржився ще разом із родичами на Дедеркалів за перехід межі [12 / 223.V.3. – Арк. 7 – 8], у 1565 р. вже покійний, а вдова замужем за Лук'яном Василевським [1 / 10. – Арк. 2 – 2 зв.]. Сахно в 1578 р. продав свою частину Вовковець Жданові Боровицькому [2 / 6. – Арк. 8 – 9 зв.; 12 / 228.V.3. – Арк. 108 – 110] й вибув із числа повітників.

Грицько залишив після себе дочку Ганну, а Трохим – Федору. Обидві вони до виходу заміж перебували під опікою Андрія Федоровича [2 / 10. – Арк. 21 – 27 зв.]. Ганна стала дружиною Яна Бреського, котрому в 1578 р. записує свою отчину [2 / 6. – Арк. 91 – 92]. Федора з 1584 до 1602 р. простежується як дружина Мартина Осемборовського [2 / 13. – Арк. 270 зв. – 273 зв.; 12 / 220.V.3. – Арк. 1 – 1 зв.].

З дітей Івана Германовича відомі сини Федір та Іван і дочка. Із синами зустрічаємося в 1561 р. в скарзі родини на Дедеркалів [12 / 223.V.3. – Арк. 7 – 8]. У 1571 р. на належній Федору половині отчини сиділо троє підданих [2 / 4. – Арк. 82 – 83 зв.]. Іван у 1569 р. перебував “на науці”, тому присягу на вірність Короні з його частини Вовковець чинив зять Петро Борківський [127. – С. 57].

Як бачимо, загалом на кінець 60-х рр. XVI ст. права на Вовківці мали 6 осіб роду Вов-

ківських, але реєстр 1570 р. відзначає з них одного лиш Андрія Федоровича [86. – S. 26].

По сусідству з Вовківцями лежить село Дедеркали. Назва його походить, очевидно, від антропоніма Дедеркало, який у XVI ст. був уже прізвищем власників цього села, а в давніший час – некалендарним іменем одного з їхніх предків. Зем'яни Дедеркали, як визнавали в паперах 40-х рр. XVI ст., пов'язаних із поверненням родового гнізда, Вовківські, доводилися останнім родичами, але правами на Вовківці не володіли, оскільки були відділені [2 / 16. – Арк. 111]. За ревізіями 1545 й 1552 рр., перші й другі відповідали за спільну городню Кременецького замку [35 / 2. – С. 24; 82. – S. 93, 97]. Один із репрезентантів Дедеркалів ще в 1634 р. заповідав поховати його при церкві у Вовківцях, де лежали батько та “иншие родичи... с продками” [2 / 41. – Арк. 81 – 82], хоча в селі Дедеркалах був свій храм [2 / 18. – Арк. 259 – 259 зв.]. Наведені свідчення джерел дають підстави думати, що обидва роди походили від спільного кореня і що первісним гніздом їх було село Вовківці.

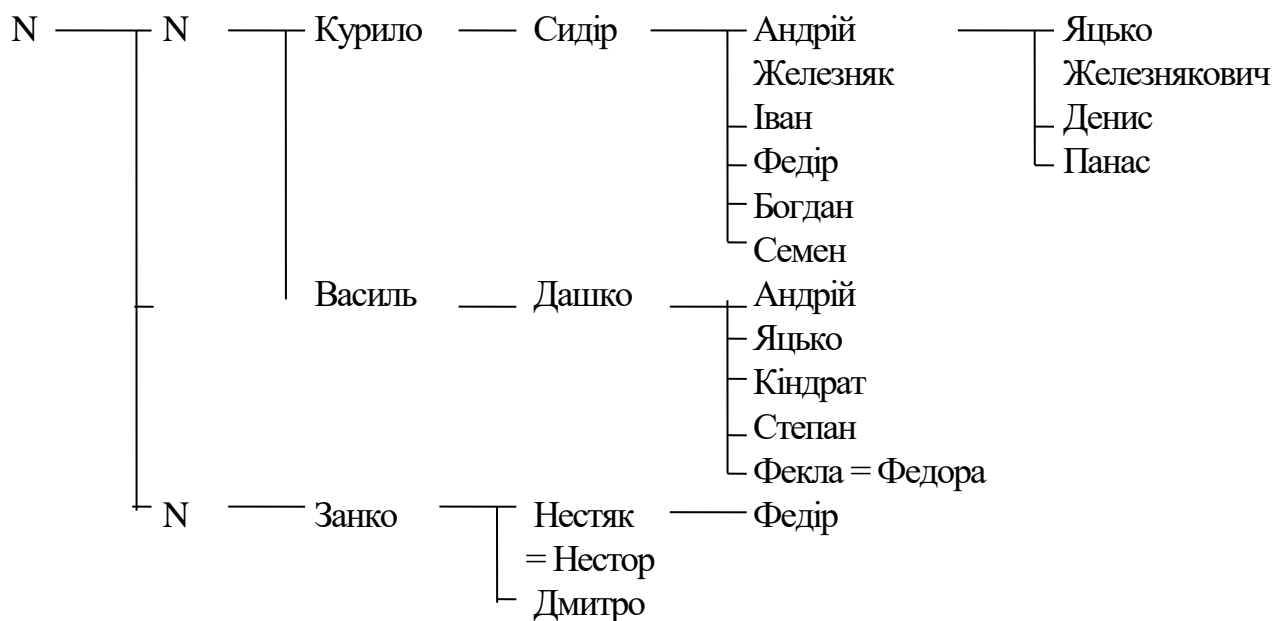

Рис. 4.18. Родовід Дедеркалів

Уперше з Дедеркалами зустрічаємося в “пописі” Литовського війська 1528 р., за яким їх представники Сидір, Пашко й Занко мали виставляти зі своїх володінь по 1 коневі [50. – Стб. 186]. Ім’я середнього з них записане або відчитане видавцем, мабуть, неточно, оскільки в інших джерелах виступає Дашко. У 1541 р. Сидір, Дашко й Занко Дедеркали присутні на розборі комісарами Бони справи Сенют за межі [12 / 217.V.3, I. – Арк. 17 зв.]. У 1542 р.

в них же Вовківські відсуджують свою Вовківщизну [2 / 16. – Арк. 111].

У 1540 р. Сидір і Дашко, які були, очевидно, двоюрідними братами, оскільки перший із них значиться як Курилович, а другий – як Васильович, учинили між собою вічистий поділ [2 / 13. – Арк. 542 – 544; 12 / 215.V.3. – Арк. 1 – 2]. Занко не брав у цьому поділі участі, з чого випливає, що був дальшим вже родичем, скоріше всього троюрідним братом.

Про Сидора Дедеркала звістки обриваються на ревізії 1552 р. У грудні наступного року ставить на одному з актів свою печатку його син Андрій [2 / 7. – Арк. 81]. У 1560 р. Вовківські скаржилися за перехід межі, яка проходила по р. Боричівці, на Івана, Федора, Богдана й Семена Сидоровичів та їхню невістку Андрієву Железнякову [12 / 223.V.3. – Арк. 7 – 8], чоловіка якої, очевидно, вже не було серед живих. Іван простежується за джерелами до 1582 р. [13 / 6508. – Арк. 34]. Федір у 1572 р. видає Степанові Шумському своє свідчення з приводу однієї справи [13 / 6508. – Арк. 11 зв.]. Богдан був забраний татарами під час облоги Дубна в неволю й не повернувся [2 / 8. – Арк. 116 – 116 зв.]. Семен у 1577 р. продає свої частки отчини й спадщини брата Федора Ф. Сенюті-Ляховецькому [2 / 7. – Арк. 127 – 128 зв.].

Наступниками Андрія Сидоровича були сини Яцько, Денис та Панас. Перший із них уперше постає в 1569 р. [1 / 14. – Арк. 31 зв.]. Другий згадується в 1577 р. як учасник нападу на дім Семена Сидоровича [2 / 7. – Арк. 127 – 128 зв.]. Третій впливає в 1605 р. у зв'язку з продажем своєї частки родового гнізда одному з родичів [2 / 14. – Арк. 671 – 672 зв.].

Дашко Васильович у 1566 р. склав у Дедеркалах тестамент, а в 1568 р. був уже покійним [12 / 228.V.3. – Арк. 55 – 56]. З дітей його знаємо Андрія, Кіндрата, Яцька, Степана й Феклу. Фекла, яка мала ще ім'я Федора [1 / 10. – Арк. 2 – 2 зв.; 2 / 29. – Арк. 129 – 129 зв.], у 1559 р. вийшла за Трохима Вовківського [2 / 29. – Арк. 129 – 129 зв.], а в 1565 р. була вже за Лук'яном Василевським [1 / 10. – Арк. 2 – 2 зв.]. Андрій помер у 1605 р. й був похований у церкві в Дедеркалах [2 / 18. – Арк. 259 – 259 зв.]. Яцько в 1592 р. позивається родичами до суду [12 / 227.V.3. – Арк. 52 – 53]. Кіндрат живим востаннє згадується в листопаді 1570 р. [13 / 6347. – Арк. 44 зв.]. Степан, народжений, імовірно, у першому шлюбі батька, у 1569 й 1574 рр. фігурує як приятель Степана Боговитиновича-Шумського [1 / 14. – Арк. 4 зв.; 25. – С. 232]. Приналежність його до дітей Дашка Васильовича впливає зі спра-

ви, яку його дочки мають у 1579 р. з батьковими братами за належну їм частину Дедеркал [12 / 227.V.3. – Арк. 52 – 53].

Занко Дедеркало востаннє згадується в акті ревізії 1552 р. [35 / 2. – С. 24]. Залишилися після нього сини Нестор, він же Нестяк, та Дмитро. Перший із них за актом ревізії 1545 р. відповідає разом із родичами за одну з городень Кременецького замку [82. – S. 92 – 97], у 1563 р. присутній при возному “стороною” в Шумбарі [1 / 9. – Арк. 96 зв.]. З дітей його відомий син Федір, котрий простежується з 1571 до 1578 р. [2 / 4. – Арк. 83 зв.; 12 / 198. V.3, I. – Арк. 12 зв.]. Другий із Занкових синів у 1581 р. розмежовує разом з іншими шляхтичами маєтки сусідів [12 / 217.V.3. – Арк. 119 – 119 зв.].

На кінець 60-х рр. маєток Дедеркали належав 13 особам із родини Дедеркалів, але реєстр 1570 р. відзначає з них лише Дмитра Занковича, Федора Нестяковича та Андрія Дашковича, що платить податок від себе й від братів [86. – S. 25].

4.1.21. Д і д к и . Дідки належали до бояр Київської землі, де мали, здається, глибокі корені [200. – С. 152 – 153]. На початку XVI ст. один із них, указаний у джерелах лише під родовою назвою, деякий час займав посаду господарського писаря й виконував доручення, пов’язані зі стосунками Великого князівства з Кримом [265. – S. 28]. Можливо, цією особою був відомий із пом’яника Києво-Печерського монастиря Івашко Дідкович, що жив приблизно в цей час [40. – С. 46].

Імовірно, син останнього Олехно Іванович Дідко на початку 30-х рр. XVI ст. володів у Кременецькому повіті на р. Горинь селами В’язовець і Дідківці, перше з яких становило, мабуть, батькову вислугу, а друге, судячи з назви, було осаджене самими Дідками. У 1533 р. Олехно та його діти – сини Андрій і Марко з дружинами й три дочки – відступили обидва поселення віленському біскупові Яну – третину продали, а решту заставили [66 / 3. – S. 455]. Назад до родини маєток уже не повернувся.

4.1.22. К о б а к о в и ч і , Ш и р и н д и - О л и б і с ь к і , С е н ь о т и - Л ь х о в е ц ь к і і П а т р и к і ї - Р а д о г о с т ь с ь к і . Рід Кобаковичів, судячи з його назви, утвореної від татарського слова “кобак” [96. – С. 204; 188. – С. 293], походив із тюркського середовища. На півдні Волині він осів десь у другій чверті XV ст. Започаткував його тут, імовірно, хрещений татарин Супрун Кобакович, відомий із патроніма його сина Сенюти, зафіксованого нащадками у 80-х рр. XVI ст. в “линей роду своего” [13 / 6448. – Арк. 31 – 35].

Братами Сенюти Супруновича Кобаковича мали бути Сивко Кобакович, Ширинда й, можливо, Жадень Кобакович. Останній служив, мабуть, на південно-східних рубежах Великого князівства, де отримував у 1488 р. з путивльського мита гроші й сукно [48. – Стб. 287, 292]. Інших згадок про нього не маємо. Про Сивка відомо, що був дядьком Сенютиного сина Єська, котрий ще за Казимира Ягайловича успадкував після нього розташований на Горині маєток Тихомиль [66 / 3. – S. 173 – 174]. Ширинда ж судився перед Казимиром з Єськом Сенютичем за отчизні його маєтки й за взаємною згодою поступив йому по сусідству з Тихомлем пусті селища Миклашівці й Вовчківці, а собі залишив село Либеседи [66 / 3. – S. 173], під назвою якого ховається, очевидно, гніздо його нащадків на р. Віллі село Олибіси.

Рис. 4.19. Родовід Кобаковичів, Сенют-Ляховецьких, Патрикіїв-Радогостських і Ширинд-Олибіських

Поряд із побутовим Ширинда мав ще, здається, календарне ім'я Федір і був батьком Гораїна Федоровича Ширинди [205. – S. 347]. Останній мав двох сестер, одна з яких у 1550 р. була за Яцьком Савичем Дитиницьким, а друга – за Гнівошем Задовичем, боярами князя В.-К. Острозького, і володів у Кременецькому повіті згаданими вже Олибісами й сусіднім сільцем Шопинці, але частину цих своїх маєтків за старостування в Кременці Щасного Герцика продав Богданові й Маську Лосятинським, сестренцям Марії Шириндиної, очевидно, його дружини, з якою в 1550 р. зяті мали справу [1 / 2. – Арк. 2 – 2 зв., 29 зв.]. У 1552 р. поряд із Марією Шириндиною-Олибіською заяву про заставу обох сіл

Боговитиновичам вносить до замкової книги її син, ім'я якого через втрату частини аркуша не прочитується [1 / 4. – Арк. 2 зв.]. Зі згадки про цю заставу у 1569 р., де його названо Григорієм, можна зрозуміти, що був уже покійним, а нащадків не залишив [3 / 5. – Арк. 241 – 243]. Маєток же опинився у вдови князя В. Сангушковича-Ковельського Зофії [12 / 228.V.3. – Арк. 68].

Сенюту в 1458 р. бачимо в списку свідків одного з актів, де він значиться боярином князя Івана Острозького [66 / 1. – S. 50]. До відомих уже Миклашівців, Вовчківців і Либесед-Олибіс, які, скоріше всього, були спадковими, він прикупив ще в Єська Єловича в Луцькому повіті на стику його з Кременецьким та володіннями Острозьких село Радогощ [13 / 6448. – Арк. 6; 66 / 3. – S. 173], а в Гринька Єловича там же та в Івашка Калениковича з кременецького боку міжповітової межі – пусті землі [13 / 6448. – Арк. 6], на яких з'явилося згодом село Козин.

Єсько Сенютич ще в 1486 р. виграв на суді перед господарем справу з Івашком Калениковичем за Тихомиль [12 / 61.I.4. – С. 361]. У лютому 1502 р. він постає вже як володимирський городничий [12 / 61.I.4. – С. 349] і простежується на своїй посаді аж до 1518 р. [2 / 6. – Арк. 71 зв. – 72; 66 / 3. – S. 173 – 174]. У березні 1521 р. Єсько ділився ще з братовим сином маєтками [13 / 6448. – Арк. 6], а далі з поля зору зникає. Оскільки Томило й Патрикій рано зійшли зі світу, а залишена другим із братів сім'я потрапила в неволю до татар [13 / 6448. – Арк. 15], спадщина Сенюти в повному обсязі зосередилася в руках Єська. Лібеседи-Олибіси, правда, він змушений був відступити Ширинді, але ця втрата була компенсована Тихомлем. Отчину Сенютич доповнив власними надбаннями. Від А. Сангушковича під час перебування його в Кременці намісником було отримане в Кузьминській волості пусте селище Клітна, у 1502 р. підтверджене великим князем на вічність [12 / 61.I.4. – С. 349]. Потім Олександр додав ще там же Тернавку й Зозулинці. У Мартина Пруського по сусідству з Тихомлем придбано було Ольшаницю. У 1518 р. Сигізмунд I підтвердив це все на вічність [66 / 3. – S. 173 – 174]. Дружиною Єська Сенютича була дочка Дашка Калениковича Ганна [2 / 7. – Арк. 123 зв. – 126 зв.]. Тесть дав за нею зятеві маєток Гулівці [2 / 6. – Арк. 71 зв. – 72]. В Олександра Ярмолинського, що був одружений на сестрі Ганни, Єсько взяв під заставу отриманий ним від тестя Семенів [2 / 7. – Арк. 123 зв. – 126 зв.], у 1503 р.

оскаржив швагра перед господарем в ухилянні від земської служби [12 / 61.I.4. – С. 265], повикупляв із чужих рук заставлені тестем Ляхівці, Жемелинці й Кошелівці і в 1518 р. виклопотав на всю його спадщину підтвердження [2 / 6. – Арк. 71 зв. – 72]. У Володимирському повіті Олександр надав Сенютичу у селі Хмелів, спочатку тимчасово, а в лютому 1503 р. – на вічність, дворища Болохово й Станково [27 / 2. – С. 115].

Повернувшись із Орди, Патрикіїв син Яцько в 1520 р. зажадав від дядька рівного поділу [13 / 6448. – Арк. 7 – 8]. У березні наступного року зійшлися на тому, що Єсько відступив йому набуті батьком Радогощ та обидві пусті землі [13 / 6448. – Арк. 6]. Клітна, Тернавка, Зозулинці й Кошелівці в 1517 р. були включені в господарський привілей К. Острозькому на Кузьминську волость [66 / 3. – С. 156 – 160]. У результаті Сенютич залишав своїм наступникам володіння із 7 сіл у Кременецькому та 2 дворищ у Володимирському повітах. Залюдненістю, яка забезпечувала б відповідні доходи, маєтки його на півдні Волині, звичайно, не відзначалися, але мали чималі територіальні резерви, які через кілька десятиліть, коли почнеться інтенсивне заселення краю, стануть одним із найвагоміших чинників нарощування нащадками багатств.

У шлюбі з Каленичанкою Єсько Сенютич залишив синів Грицька й Романа та дочок Нерадку, Катерину й Ганну. Про Грицька знаємо, що наприкінці 20-х рр. за волею господаря перебував під опікою й обороною К. Острозького, котрий мав виключне право його судити й радити [13 / 6503. – Арк. 3], у 1530 р. був служебником Іллі Костянтиновича [66 / 3. – С. 366] і поділ чинив із братом у 1536 р. з відома того ж князя, якого називали обидва своїм господарем [2 / 6. – Арк. 23е – 23е зв.; 13 / 6347. – Арк. 4 – 6 зв.].

Перша з дочок вийшла у Володимирський повіт за Гаврила Богдановича Холонівського, друга, яка, здається, мала ще ім'я Ганна, – у Луцький повіт за Федора Охремовича Новоселецького. У 1529 р. обидві вони були вже замужем [12 / 61.I.4. – С. 266 – 269]. Третя в середині 1533 р. жила ще з братами [12 / 61.I.4. – С. 266; 13 / 6503. – Арк. 9 – 10], а в січні наступного року в родинних справах брав уже участь в якості її чоловіка луцький повітник Микита Кутрівський [13 / 6347. – Арк. 125 – 126].

За “пописом” 1528 р., Грицько Сенютич повинен був виставляти зі спільної ще спадщини батьків 4 коней [50. – Стб. 186].

Після одруження із Сенютянками чоловіки старших сестер зажадали від їх братів рівного поділу материзни, до якої відносили все, що спочатку належало Калениковичам, а потім опинилося в тестя. К. Острозький, розглядаючи в червні 1529 р. за дорученням господаря ці домагання, Ольшаницю, яку Єсько Сенютич купив, присудив сином, Семенів, узятий батьком у заставу, наказав спочатку викупити в них, а Ляхівці, Гулівці й Жемелинці звелів поділити [12 / 61.I.4. – С. 266]. Село Кошелівці, яке теж підлягало поділу, оскільки становило спадщину Дашка Калениковича, перебувало в цей час у самого гетьмана. У 1531 р., уже після його смерті, Грицько Сенютич показав Іллі Костянтиновичу відповідні папери, і той повернув йому цей маєток [13 / 6340. – Арк. 10 – 14]. Оскільки зяті Сенютичів на поділі Ольшаниці й Семенова настоювали, у травні 1533 р. спір розглянув під час одного з приїздів до Кременця віленський біскуп Ян, але залишив у силі попередній вирок [13 / 6347. – Арк. 125 – 126], а в липні того ж року складена з кременецьких повітників комісія, нарешті, здійснила поділ [12 / 61.I.4. – С. 266; 13 / 6503. – Арк. 9 – 10].

Вічистий поділ був учинений Сенютичами 30 листопада 1536 р. Григорій отримав Миклаші, Вовчківці й заставний Семенів в отчині, свою і Романову частини материзни та право викупу решти її в сестер, а Романові відійшли Тихомиль та Ольшаниця в Кременецькому повіті, село Хмелів під Володимиром, фільварок у самому місті Володимирі та двір у замку. У разі втрати чого старшим із братів із материзни на користь Ярмолинських молодший повинен був відшкодувати йому збитки зі свого наділу [2 / 6. – Арк. 23e – 23e зв.; 13 / 6347. – Арк. 4 – 6 зв.].

Ярмолинські почали добиватися спадщини Дашка Калениковича ще наприкінці 20-х рр. Спір затягнувся на кільканадцять літ. Остаточний вирок Сигізмунд I видав аж 2 березня 1540 р. [12 / 140.I.2. – Арк. 53], а в квітні кременецький староста виїхав на місце й поділив, нарешті, спадкоємців Дашка Калениковича. Василь Ярмолинський узяв на свою родину Семенів, Гулівці й половину Кошелівець, а Сенютичам залишилися Ляхівці, Жемелинці й друга половина Кошелівець [13 / 6347. – Арк. 7 – 8]. Поки йшов спір, Романа Сенютича не стало. Про компенсацію втрат Григорію довелося вести мову вже з братовою удовою Ганною Хом'яківною. У жовтні 1541 р. староста за наказом великого князя присудив йому з Романового наділу село Тихомиль [14 / 23. – Л. 32 об. – 33 об.].

На збір материзни, яку порозбирали сестри, було затрачено кільканадцять літ. Ще в 1540 р. за борги Нерадки, на той час уже покійної, Григорій забрав у дітей її частку [12 / 61.I.4. – С. 267], а потім поскуповлював у них права. [1 / 6. – Арк. 8; 13 / 6340. – Арк. 43; 13 / 6503. – Арк. 2, 8, 31 – 32, 35, 39 – 40, 43 – 45, 47, 51, 53, 57 – 57 зв., 61, 63, 65 – 66]. З частками інших двох сестер, які не встигли ще перейти на дітей, було простіше. Ганна й Федір Охремовичі-Новоселецькі здійснили продаж у 1548 р. [12 / 61.I.4. – С. 267 – 268], а з Ганною і Микитою Кутрівськими було все вирішено в 1547 р. [12 / 61.I.4. – С. 268].

Григорій Сенютюч збирав не тільки материзну, а й спадщину померлого без нащадків сина двоюрідної його тітки Марії Іванівни Каленичанки Мартина Заневича Пруського, яку той за життя повіддавав у заставу, оскільки Промчейковичі-Корницькі, які були ближчими родичами, не мали коштів на викуп. У 1542 – 1543 рр. йому вдалося придбати Войнигів (див. п. 4.1.23), а в 1558 – 1559 рр. – Жижниківці (див. п. 4.1.24).

Робилися також спроби забрати в Острозьких батькові вислуги в Кузьминській волості. Ще в 1536 р. Грицько взяв у господарській канцелярії лист із нагадуванням Іллі Костянтиновичу, щоб віддав Клітну, Тернавку й Зозулинці [13 / 6340. – Арк. 16], пізніше двічі привозив подібні папери його вдові Беаті Костелецькій, але безрезультатно [13 / 6340. – Арк. 40, 41].

За реєстром вибирання сребщини, складеним 20 вересня 1561 р., володіння Грицька Сенюти нараховували 19 поселень. Поряд із відомими вже Ляхівцями, Жемелинцями, Тихомлем, Миклашами, Вовчківцями, Жижниківцями, Войниговым і Кошелівцями бачимо тут присілки Вариводинці, Москалівку, Воробіївку, Коров'є, Михнівці, Денисівку, Волоський, Хорошів, Кащинці, від Нового Ставу та ще один, назва якого не прочитується, що поосідали навколо старих сіл. Мало належати сюди ще й село Котужинці, але, за скаргою платника, воно було захоплене В.-К. Острозьким [13 / 17.Iс.1953. – Арк. 23 – 27]. Частина нових поселень нараховувала вже понад два десятиліття, бо ще в 1542 р. Григорій записував дружині певну суму грошей, крім Ляховець, на Вариводках, Волоському, Кащинцях та Сивківцях [12 / 61.I.4. – С. 513]. Останнє з них реєстром 1561 р. пропущене.

Осередком володіння було село Ляхівці. На початку 60-х рр. тут був уже замочок, уперше згаданий у 1563 р. [1 / 9. – Арк. 81 – 81 зв.; 13 / 6449. – Арк. 3]. Ще в середині 40-х рр. утворений від назви поселення топоантропонім Ляховецький Григорій Єськович почав до-

давати до свого прізвища, успадкованого після батька й уживаного спочатку як патронім із суфіксом *-ич*, а пізніше усталеного в формі Сенюта.

Останню прижиттєву згадку про Григорія Сенюту-Ляховецького містить один із запи-

сів до актової книги, датований 26 вересня 1561 р. [3 / 3. – Арк. 206 – 206 зв.], а в березні 1562 р. оскаржували в Кременці сусіда за завдані його підданими збитки вже його вдова і син [1 / 9. – Арк. 12].

Після Григорія Сенюти маєток успадкували сини Федір і Матвій. Матвій Григорович поселився у Войнигові [13 / 6499. – Арк. 8]. Постійно конфліктуючи з родиною, сусідами й підданими, 28 травня 1563 р. він загинув від рук своїх людей [13 / 6499]. Федір Григорович, що став таким чином єдиним наступником батька на маєтках, у вересні 1563 р. отримав від матері Войнигів, записаний їй батьком на вічність, з присілками Хорошів і Шимківці [13 / 6328. – Арк. 3 – 4 зв.], у лютому 1564 р. змовив у Михайла Єловича-Малинського дочку Катерину [13 / 6506. – Арк. 1 – 1 зв.], отримав від тестя під час одруження в травні того ж року 600 кіп готовими грошми, 200 кіп коштовностями й 600 кіп різними рухомими речами [13 / 6506. – Арк. 6 – 7] й поселився з дружиною у Войнигові, оскільки Ляхівці залишалися за матір'ю. За реєстром 1570 р., він платив податок тільки з Войнигова, Волиці Хорошевої, Тихомля й Водичок [86. – С. 28]. У дійсності ж у нього й матері було в цей час разом приблизно 20 поселень, оскільки до відомих із реєстру 1561 р. додалися ще згадувані вже Сивківці й Шимківці. Восени 1575 р., після смерті матері, Федір в'їхав у Ляхівці й став повноправним володарем усіх маєтків [2 / 6. – Арк. 100 зв. – 101 зв.].

Роман Сенютич залишив сина Івана та дочку Овдотю [1 / 9. – Арк. 35 – 36]. Після виходу з-під опіки батькового брата Іван Романович узяв до своїх рук отчину, одружився з Марією Олехнівною Борзобогатянкою і поселився в селі Ольшаниця, але в 1563 р. пішов із Дмитром Вишневецьким у Волоцину й потрапив там у неволю до турків. Повернувшись із полону, він одружився з Ганною Богданівною Хоболтівською, оскільки перша дружина, не дочекавшись його, вийшла заміж [146], і почав добиватися в родичів перерозподілу маєтків. Восени 1570 р. з допомогою слуг О. Ласького йому вдалося навіть захопити у дядькової вдови кілька ляховецьких присілків, але після втручання суду змушений був віддав їх назад [13 / 6347. – Арк. 37 – 37 зв., 40 – 41, 44 – 44 зв., 70 – 72].

Повернемося тепер до останнього з відгалужень нащадків Кобаковичів, похідного від Патрикія Сенютича. Останній мав, як оповідали потім онуки, сина Якова та дочок Тетяну й Ганну, котрі після смерті батька разом із матір'ю потрапили в неволю до татар [13 / 6448. – Арк. 14 – 15]. Вирвавшись із Орди, Яцько Патрикійович у 1520 р. поставив перед батько-

вим братом Єськом вимогу, щоб віддав йому половину дідової спадщини [13 / 6448. – Арк. 8], у 1521 р. отримав від нього в Луцькому повіті Радогощ із двома пустими землями [13 / 6448. – Арк. 6] й таким чином став луцьким повітником. За “пописом” 1528 р., Яцько Патрикійович виставляє зі свого маєтку 1 вершника [50. – Стб. 186].

Селу Радогощ судилося стати гніздом окремого відгалуження Сенют зі своїм прізвищем. Яцькові сини писалися просто Патрикіями, частіше – Патрикіями-Радогостськими. Луцькими повітниками вони були тільки до адміністративно-територіальної реформи середини 60-х рр., бо під час її проведення Радогощ відійшла до Кременецького повіту [49. – Стб. 890]. Старший із Яцькових синів – Богдан Патрикій, у 1564 – 1570 рр. стефанський намісник В.-К. Острозького [3 / 6. – Арк. 61 – 61 зв.; 86. – S. 18], у 1569 р. присягав на вірність Короні з маєтків у всіх трьох волинських повітах та в Київському воєводстві [65. – S. 323, 329], але переважно, мабуть, заставних, як відзначене в записі про присягу село Стряклів. Його брати Іван і Миколай під час присяги 1569 р. перебували в справах служби за межами Волині [65. – S. 329]. Десь у 60-х рр. поряд із Радогощею в братів Патрикіїв з’являється осаджене ними нове село Козин, котре уперше бачимо в 1566 р. [12 / 217.V.3, II. – Арк. 16 – 18 зв.]. За реєстром 1570 р., Богдан Патрикій-Радогостський платив з обох поселень податок із шляхтою Кременецького повіту [86. – S. 26].

4.1.23. Калениковичі, Промчєйковичі-Корницькі і Ярмолинські. У XV й перших десятиліттях XVI ст. групою сіл Кременецького повіту володіли три покоління роду Калениковичів. Предком їх був вірменин Каленик. У першій половині XV ст. він тримав під Львовом село Стронятин, а залишив після себе синів Маська й Гринька [64 / 14. – № 894; 131. – С. 100; 206 / 9. – S. 148]. Про першого з них відомо тільки, що в 1431 р. брав участь в обороні від коронного війська Олеського замку, у волості якого мав село [270. – S. 43 – 45], а далі сліди його губляться. Під час бурхливих подій 30-х рр. XV ст. обидва Калениковичі, як і чимало інших зем’ян із Коронної Русі, опинилися, мабуть, у таборі Свидригайла. У всякому разі, межі Корони вони покинули, і Стронятин дістався синові батькової сестри вірменину Петрові Гамладиновичу, у руках якого перебуває вже в 1443 р. [131. – С. 99 – 101]. У 40-х рр. другий із братів зринає як “Гринко Калеников Кременецкий” в одному з реєстрових записів Литовської Метрики, а йдеться тут про привілей йому на село Говизна, виклопотаний у Казимира Ягайловича з допомогою Гаштовта [48. –

Стб. 26]. Доданий до імені відтопонімний прикметник указує на приналежність реципієнта до зем'ян Кременецького повіту.

Рис. 4.20. Родовід Калениковичів

У 1447 – 1448 рр. з Петром Гамладиновичем правувався у Львівському гродському суді за Стронятин як за свою отчину Івашко Каленикович [64 / 14. – № 1967, 2003, 2028, 2035; 131. – С. 100], у 1466 р. той же Івашко, кременецький зем'янин, намагався викупити у Львові два пергаменти, понад 30 років назад заставлені його батьком Гриньком [206 / 9. – S. 148], а у Великому князівстві ще в 1450 р. він мав перед господарем справу з удовою В. Острозького, котра домагалася, щоб віддав їй до Білогородки розташовані на р. Горині села Корницю й Шельвів, за результатами розгляду якої “Івашка оставили при его имени по тому, как отец его держал” [48. – Стб. 58]. Кілька разів бачимо також Івашка Калениковича серед свідків різних угод, остання з яких укладена з його участю у Вільні в 1486 р. [66 / 1. – S. 57, 61, 63, 64, 76, 84].

З дітей Івашка Калениковича знаємо Андрія, Олехна, Марію і ще одну дочку, невідому на ім'я. Сини, згадані єдиний раз поряд із батьком у 1480 р. [46. – С. 358], померли, очевидно, в молодих літах і не залишили нащадків. Перша з дочок була дружиною Занка В'ячковича-Прусського [13 / 6386. – Арк. 4 зв. – 5 зв.], а другу в 1480 р. батько й брати видали за Грицька Промчейковича [46. – С. 358 – 359]. Обидва зяті походили із зем'янських родин Луцького повіту.

Рідними братами Івашка були Дашко й Федько Калениковичі. Спорідненість між ними добре засвідчується джерелами. Федько в єдиній згадці про нього в Литовській Метриці, датованій 1487 р., прямо названий братом Дашка [48. – Стб. 289], а один із онуків останнього, претендуючи згодом на спадщину Івашкової дочки, називав її своєю стриєч-

ною тіткою [13 / 6386. – Арк. 4 зв. – 5 зв.].

Дашко Каленикович кілька разів скріплює своєю печаткою в 1474 – 1488 рр. в Острозі, Маневі й Кременці різні акти [66 / 1. – С. 63, 64, 68, 76, 88]. Одруженим він був з якоюсь Настасією Ваньківною [2 / 7. – Арк. 125], а лишив після себе дітей Івашка, Ганну й Богдану. Перша з дочок, дружина кременецького повітника Єська Сенютича, у 1514 р. купляла ще разом із ним село [2 / 41. – Арк. 88 – 88 зв.], а в 1518 р. була вже, здається, покійною [2 / 6. – Арк. 71 зв. – 72]. Друга стала дружиною шляхтича з коронного Поділля Олександра Ярмолинського, у 1535 р. зінківського бургтрабія [206 / 8. – С. 142], деякий час перебувала в неволі в Орді [12 / 61.I.4. – С. 272], у 1537 р. склала в Ярмолинцях тестамент, яким заповіла там же поховати її [14 / 38. – Л. 406 – 408], але в 1540 р. ще жила [13 / 6347. – Арк. 7 – 8]. Син відомий лише з регестової згадки про лист Богдани братові й сестрі з відмовою від родинних маєтків [13 / 6292. – Арк. 99], виданий, очевидно, під час виходу заміж у Корону.

Володіння Калениковичів у Кременецькому повіті нараховували 10 поселень, з яких Войнигів, Ольшаниця, Жижниківці, Корниця й Шельвів належали Івашкові, а Ляхівці, Жемелинці, Гулівці, Семенів і Кошелівці – Дашкові. Дещо з цих сіл, зокрема, Корницю й Шельвів, брати успадкували після батька (див. вище), а більшість понабували вже, мабуть, самі шляхом купівлі чи завдяки матримоніальним зв'язкам, оскільки перед ними на частину тих же маєтків отримували привілеї інші зем'яни (див. п. 2.2, 4.1.10).

Войнигів, Ольшаниця й Жижниківці після Марії Каленичанки були успадковані її сином Мартином Занковичем В'ячковичем-Пруським. Сидячи потім у Білгороді в полоні у татар, останній упросив К. Острозького, якому служив, викупити його, а в рахунок затрачених князем 30 кіп грошів записав йому в 1514 р., після виходу з Орди, село Жижниківці, де було троє підданих [13 / 6386. – Арк. 4 зв. – 5 зв.; 66 / 3. – С. 114 – 115]. Войнигів на багато років потрапив у заставу до Боговита Петровича [12 / 410.I.4. – Арк. 38], а Ольшаницю в 1514 р. в Мартина купив Єсько Сенютич і в 1518 р. виклопотав собі на це надбання господарське підтвердження [2 / 41. – Арк. 88 – 88 зв.; 66 / 3. – С. 174].

Шельвів ще в 1480 р. Івашко Каленикович віддав за дочкою на вічність Грицькові Промчейковичу [46. – С. 358 – 359]. Після смерті тестя й швагрів останній перебрав до своїх рук і Корницю. У XVI ст. на цих двох маєтках, які пообростали потім присілками, склався окремий рід кременецьких повітників Промчейковичів-Корницьких. Оскільки нащад-

ки Марії Івашківни на вказаному вище синові обірвалися, то до Промчейковичів перейшли права й на її половину спадщини Івашка Калениковича.

Рис. 4.21. Родовід Промчейковичів-Корницьких

У 1514 р. Грицько Промчейкович разом із синами Михном, Федьком і Пацком та дочкою Федькою заставив К. Острозькому належне до Корниці й Шельвова пусте селище Борзівщину [66 / 3. – S. 112 – 113], ґрунти якого межували з Острозькою волостю князя. Дружини, частиною отчини якої він розпорядився, серед живих, очевидно, вже не було. За “пописом” 1528 р., той же Грицько повинен був виставляти 1 коня [50. – Стб. 185], а в 1533 р. ділив ще в Ляхівцях між дітьми Єська Сенютича материзну [13 / 6503. – Арк. 9 – 10].

З наступного покоління Промчейковичів Федір у 1528 р. окремо від батька виставляє 1 коня [50. – Стб. 185], місце Михна скоро зайняв його син Кунаш, про Пацка після згадки 1514 р. зовсім не чути, а Федька в середині 30-х рр. з’являється під іменем Олена. Будучи вдовою якогось Грицька й не маючи через убогість, як відзначає в листі, датованому липнем 1534 р., змоги привести свою материзну в Корниці, Жижниківцях, Ольшаниці, Войнигові й Шельвові в порядок, щоб мати з неї користь, третину її вона дарує віленському біскупові Яну в подяку за допомогу, а решту заставляє йому в 200 копах грошів [13 / 6346. – Арк. 6 – 6 зв.]. У травні наступного року Федір Григорович і Кунаш Михнович підтвердили записи Олени, додатково заставили біскупу Шельвів і зобов’язалися в разі продажу Корниці з присілками Юрівці й Ганишівка відступити ці поселення тільки йому [13 / 6346. – Арк. 1]. Село Шельвів потім зарахувалося, очевидно, за “подаровану” частину спадщини Калениковичів і після Яна перейшло до його сестри Беати Костелецької [82. – S. 93, 94, 96].

Оскільки фінансовий стан Промчейковичів, судячи з викладеного вище, був невтішним, успадкованих ними після Мартина Пруського маєтків почали добиватися родичі. Ще в 1530 р. Григорій Сенютич виклопотав собі господарський лист, щоб віленський біскуп Януш розсудив його з Боговитином Петровичем щодо викупу з застави Войнигова [12 / 410.I.4. – Арк. 38]. У 1536 р. Бона веліла розібрати цю справу своєму старості в Кременці [12 / 410.I.4. – Арк. 33]. У травні 1541 р. Федір Грицькович, його сестра з чоловіком та братанич Кунаш Михнович видали Грицьку Сенютичу лист про позику в нього на викуп заставлених володінь 150 кіп грошів і зобов'язання відступити за цю суму на вічність один із маєтків [13 / 6346. – Арк. 8 – 8 зв.], у листопаді того ж року обидві сторони отримали господарські листи з дозволом Промчейковичам продати, а Сенютичу купити в них Войнигів [12 / 410.I.4. – Арк. 48, 51], а в грудні наступного року покупець уже записував новонабутий маєток дружині [12 / 228.V.3. – Арк. 19 – 19 зв.]. Сенютичі претендували також і на Жижниківці. Ще в 1533 р. Грицько й Роман Єськовичі взяли господарський лист до І. Острозького з вимогою взяти в них 30 кіп і віддати це село [13 / 6343. – Арк. 2], але зазнали невдачі. На початку 40-х рр. маєток викупили у Василя Костянтиновича самі Промчейковичі, але на гроші, позичені в Григорія Сенюти [12 / 228.V.3. – Арк. 20 – 23; 13 / 6346. – Арк. 8 – 8 зв.].

У паперах, пов'язаних із продажем Войнигова, Олена Грицьківна значиться під іменем Уляна, поряд із нею фігурують чоловік Мартин Гуляницький та діти [12 / 228.V.3. – Арк. 20 – 23; 13 / 6346. – Арк. 8 – 8 зв.]. У 1543 р. Федір Промчейкович уклав із сестрою, котра знову виступає під іменем Федька, та її чоловіком, що названий на цей раз Мартином Корницьким, угоду, за якою собі взяв Борзівщину, а їй відступив права на Жижниківці [20 / 88. – S. 24]. Про Федьку більше не чути, а Мартина в 1555 р. зустрічаємо ще в ролі свідка, тільки з прізвищем Жижниківський [13 / 6503. – Арк. 55]. У наступному році Єсько Маськович Жижниківський та його сестра Оксимія Маськівна зі своїм чоловіком Андрушком Володичевським, яких можна вважати сином, дочкою і зятем Уляни й Мартина, відступають свій маєток у Жижниківцях, третину – на вічність, а решту – в певній сумі, В.-К. Острозькому [13 / 6343. – Арк. 5 – 5 зв., 9 – 11]. У 1559 р. останній переуступив своє надбання з тими самими правами Григорію Сенюти [2 / 6. – Арк. 72 – 73, 78 – 79].

Кунаш залишив синів Степана, Михна й Бориса, відомих із 1558 р. [13 / 6343. – Арк.20

– 20 зв., 24]. Федора Грицьковича востаннє бачимо серед живих у червні 1558 р. [13 / 6346. – Арк. 27 – 28]. Спадкоємцями його були сини Михайло й Сидір. Старший із них помер, мабуть, ще за життя батька, бо в родинному спорі Промчейковичів 1558 р. щодо поділу поряд із Федором брав участь лише молодший [13 / 6346. – Арк. 13, 15 – 16, 19]. Належна Михайлові частка родових володінь залишилася синам Юрію та Григорію [2 / 8. – Арк. 211 зв.; 12 / 217.V.3, II. – Арк. 16 – 18 зв.].

На кінець 50-х рр. XVI ст. зі спадщини Івашка Калениковича в руках Промчейковичів залишилася тільки поділена між ними Корниця, що пообростала вже кількома присілками. За угодою 1558 р., Федору Грицьковичу і його нащадкам дісталися з них Залужжя, Борзівщина та “над окном” (тобто, над озером, майбутнє село Окнини), а дітям Кунаша – Юривці [13 / 6346. – Арк. 27 – 28]. У 1567 р. замість Борзівщини бачимо вже поселення під назвою Переросле [2 / 1. – Арк. 22 – 24].

Реєстр 1570 р. відзначає одного лиш Сидора Корницького [86. – S. 28]. Михно Кунашович у тому ж році заставляє всю свою частину Юровець всього лиш із двома осілими на ній людьми [13 / 6508. – Арк. 3 – 4], брат його Борис – тільки “пустыни, где люде были” [13 / 6505. – Арк. 9 – 10 зв.], а Степан Кунашович у 1582 р. віддає весь свій маєток у заставу, “не зоставуючи там на себе нічого болше, толко штобыхмо могли одним плугом своим роли зорати на весну и на зиму и сена на сто воз укосити”, застерігаючи право “поставити своим накладом хату толко собе самим на мешкане” [13 / 6289. – Арк. 1 – 3].

На час Люблінської унії серед землевласників Кременецького повіту було 6 осіб із роду Промчейковичів-Корницьких. Належав їм тут маєток із 5 поселень, але частину їх становили пусті селища.

Дашко Каленикович дав Єську Сенютичу за Ганною Гулівці [2 / 6. – Арк. 71 зв. – 72], а Олександрю Ярмолинському за Богданою – Семенів [2 / 7. – Арк. 123 – 126 зв.], решту ж володінь позаставляв, але перший із зятів позбирав усі маєтки тестя у своїх руках і в 1518 р. виклопотав на них господарське підтвердження на вічність [2 / 6. – Арк. 71 зв. – 72]. У 1528 р. Василь Олександрович Ярмолинський почав із Сенютичами за матеріну отчину боротьбу, яка затягнулася на 12 років. За поділом, учиненим навесні 1540 р., брати Ярмолинські – Василь, Северин і Юхно – та їх мати отримали Семенів, Гулівці й половину Кошелівець [13 / 6347. – Арк. 7 – 8]. Таким чином, зем’яни з коронного Поділля стали кре-

менецькими повітниками.

Незадовго після останньої прижиттєвої згадки, датованої 1547 р. [2 / 7. – Арк. 60 зв.], Василь Олександрович помер. Спадкоємицею його стала народжена в шлюбі з Раїною Гаврилівною Лешницькою дочка Марія. Залишившись у дворічному віці круглою сиротою [13 / 6321. – Арк. 17 – 18], до заміжжя вона перебувала зі своєю отчиною і материзною в опіці батькового брата Северина й матеріної сестри Марії [2 / 4. – Арк. 53 зв. – 58 зв.; 13 / 6321. – Арк. 17 – 18], а в 1559 р. вийшла за шляхтича з Корони Андрія Човганського [2 / 4. – Арк. 53 зв. – 58 зв.]. Остання прижиттєва згадка про пані Човганську датується серпнем 1588 р. [13 / 6359. – Арк. 69 – 69 зв.]. Северин Олександрович у 1560 р. фігурує в ролі білоцерківського підстарости В.-К. Острозького [13 / 6386. – Арк. 11], у березні 1563 р. служить уже Дмитрові Вишневецькому [14 / 38. – Л. 406], далі пішов, мабуть, з останнім у Волощину й не повернувся, бо восени 1565 р. його дружина господарювала вже без чоловіка [3 / 7. – Арк. 357 зв.], а нащадків не залишилося. Третій із братів Ярмолинських простежується до 1547 р. [2 / 7. – Арк. 60 зв.]. Продовжили рід сини Матвій і Роман Юхновичі.

Рис. 4.22. Родовід Ярмолинських

Крім синів, Богдана з Калениковичів Ярмолинська залишила ще дочок Ганну, Нерадку або Вівдю та Марушу, перша з яких була заміжжю спочатку за Щасним Шаравським, потім за Яном Германовським, друга – за Петром Сербиним, третя – за Федором Ластовецьким [2 / 7. – Арк. 107 – 107 зв.; 12 / 61.I.4. – С. 271; 206 / 8. – S. 142]. Вони теж мали право на маєток, але ще в 30-х рр. видали братам лист про відмову від материзни [12 / 61.I.4. – С. 271]. Передчасна смерть Василя і Юхна та материн запис третьому з братів у тестаменті 2000 кіп грошів [14 / 38. – Л. 406 – 408] привели до того, що в 50-х рр. повернута Ярмолинськими частина спадщини Калениковичів повністю зосередилася в Северина, а після його смерті перейшла до вдови. Частину її Северин, правда, поступив Марії Човганській, але

восени 1565 р., користуючись від'їздом чоловіка останньої на господарську службу, вдова Северина відібрала в неї маєток назад [2 / 4. – Арк. 53 зв. – 58 зв.; 3 / 7. – Арк. 357 зв.]. Невдовзі в результаті наїзду Матвія Юхновича вона загинула [150. – С. 703], та володіння Ярмолинських, де на той час, крім старих сіл, з'явилися ще присілки Бісівка, Турівка, Волиця й Данилівка, встигла віддати за борги господарському маршалкові й писарю Яну Шимковичу, а той передав їх князю К. Вишневецькому. Останній у 1570 р. поділився набутими маєтками з тестем Северина Олександровича кременецьким земським суддею А. Словичем-Кунівським [2 / 4. – Арк. 5 – 9], і тільки в 1578 р. Марія Васиївна та Матвій і Роман Юхновичі Ярмолинські відсудили собі отчину в Луцьку на трибуналі назад [13 / 6321. – Арк. 25 – 25 зв.].

Поборовий реєстр 1570 р. всі успадковані Ярмолинськими після Калениковичів володіння пропускає. Відзначено в ньому лише Камінь, Кунчівці й половину Новоставець, з яких платив податок Андрій Човганський [86. – S. 35], але це була материзна його дружини (див. п. 4.1.11). По сусідству з Каменем десь на початку 60-х рр. у Човганських з'явилося нове село Верхній Камінь, уперше згадане в 1563 р. [1 / 9. – Арк. 97 зв. – 98 зв.], за яким під кінець XVI ст. закріпилася назва Кораблівка [2 / 8. – Арк. 67 – 68 зв.].

Таким чином, на кінець 60-х рр. XVI ст. троє осіб роду Ярмолинських формально були власниками 10 поселень Кременецького повіту, а фактично тримала тут у своїх руках нерухомість, яку становили три з половиною села, одна Марія Васиївна з Ярмолинських Човганська.

4.1.24. К р а ї в с ь к і . Зем'яни Краївські, родове гніздо яких становило село Країв, що лежало в Луцькому повіті на межі з володіннями Острозьких і Жаславських, на час появи їх у 50-х рр. XV ст. в джерелах перебували в залежності від своїх могутніх сусідів. Перший відомий нам репрезентант роду на ім'я Патрикій виступає в 1458 р. в ролі свідка одного з укладених в Острозі актів як боярин князя Юрія [66 / 1. – S. 50], під котрим слід розуміти, гадаємо, Юрія Васильовича Острозького-Жаславського.

У Кременецькому повіті Краївським належали маєтки Човгузів і Колок, розташовані в басейні Горині з двох боків р. Полтви. У першій чверті XVI ст. цими селами володів Семен Іванович Краївський [2 / 10. – Арк. 20 зв. – 21], але на час “попису” 1528 р. його вже не бу-

ло серед живих, тому належні з маєтків 2 вершники виставляла вдова [50. – Стб. 186]. Продовжили рід сини Олехно й Мартин, з котрими вперше зустрічаємося в 1532 р. під час розмежування ґрунтів їхніх сусідів по Човгузову [13 / 6358. – Арк. 94].

Село Країв Семен Іванович продав К. Острозькому, але застеріг синам доживоття [2 / 10. – Арк. 20 зв. – 21], тому остаточно рід утратив своє гніздо тільки після смерті Мартина, що наступила в 1568 р. [2 / 10. – Арк. 20 зв. – 21], та старший із братів Краївських уже в 40-х рр. писався господарським зем'янином лише Кременецького повіту [1 / 2. – Арк. 19 зв. – 20 зв.; 13 / 6314. – Арк. 5]. Улітку 1550 р. село Човгузів і селище Колок перебували ще в руках братів [1 / 2. – Арк. 12, 19 зв. – 20 зв.], а навесні 1551 р. Мартинова половина належала вже князеві Кузьмі Жаславському, котрий третину її придбав на вічність, а решту взяв у певній сумі грошей [13 / 6314. – Арк. 9, 12 – 13 зв.]. Олехнову половину спіткала та сама доля.

Рис. 4. 23. Родовід Краївських

Повернути отчину братам Краївським не вдалося. Після Олехна формальними власниками заставлених частин Човгузова й Колку стали сини Лев, Остафій, Война й Захаріяш, а після Мартина – сини Михайло й Богдан, які й далі вважалися зем'янами Кременецького повіту, аж поки в 1579 р. до решти не продали свої права внукові князя Кузьми Янушу [2 / 7. – Арк. 35 зв. – 36 зв.].

4.1.25. Ц е ц е н і в с ь к і . Розташоване в Кузьминській волості село Цеценівці, що стало гніздом кременецьких повітників Цеценівських, у 1437 р. разом із належними до тої ж волості Красиловом, Захарівцями й Котюжинцями отримав від Свидригайла на вічність слуга Михайло Олехнович [66 / 1. – S. 39 – 40, 159 – 160]. Наступна доля реципієнта неві-

дома, а з поселень, які йому дісталися, Захарівці опинилися пізніше за кордоном Великого князівства з Кораною [201. – Tab. 6], Красилів повернувся до господарського домену й у 1497 р. був наданий К. Острозькому [66 / 1. – S. 113 – 114], Котюжинці виринають аж у привілеї тому ж князеві 1517 р. на всю Кузьминську волость [66 / 3. – S. 156], а Цеценівці разом із селом Баймаківці на початку 80-х рр. XV ст. перебувають у руках уже третього покоління зем'янського роду Цеценівських. У 1482 р. пани Васько, Німець та Ігнат Цеценівські продали обидва ці маєтки, “отчину свою и дедину” князеві Олександрю Сангушковичу [66 / 1. – S. 63, поправку дати див.: 323. – S. 424, ргзур. 2]. Крім володінь на Случі, Цеценівським належало ще ближче до Кременця на р. Вілії село Новосельці. У 1484 р. цю “отчину свою и дедьнину” Васько, Німець та Ігнат відступили на вічність тому ж покупцеві, на той час уже кременецькому наміснику [66 / 1. – S. 64, поправку дати див.: 323. – S. 424, ргзур. 3].

У 1491 р. Андрій Німцевич та Васько Ігнатович Цеценівські поскаржилися перед господарем, що батьки їх видали лист “поневоли, а пенязей жадных за тое не брали”. Луцький і кременецький старости, які за дорученням великого князя розглядали цей спір, присудили маєток покупцеві, а за скаржниками залишили право випросити в господаря дозвіл повернути Олександрю Сангушковичу гроші й забрати отчину назад [66 / 1. – S. 94 – 95], але зробити це їм уже не вдалося.

4.2. Території, приєднані до Кременецького повіту в середині 60-х рр. XVI ст.

У середині 60-х рр. XVI ст. в результаті встановлення меж нових адміністративно-територіальних одиниць, на які за ухвалою Віленського сейму ділилося все Велике князівство Литовське, територіальна корпорація знаті Кременецького повіту на завершальному етапі її формування поповнилася цілою низкою родів колишніх луцьких повітників.

4.2.1. Рогозенські і Батківські. Корені зем'ян Рогозенських, час та обставини набуття ними на Волині маєтків невідомі. Поріг XVI ст. рід переступив із двома групами поселень, розташованими на дрібних притоках р. Стира. Одна з них, яку становили села

Рогізне й Демидів, лежала на р. Жабичах, а друга – у складі сіл Батків і Перенятин – знаходилася на 35 км південніше від першої у верхів'ї р. Слонівки.

Десять у другому десятилітті XVI ст. з Рогозенськими посвоївся Василь Юрійович Рило-

вича, що походив, здається, із Мстиславського повіту. Видаючи за прибульця сестру, за браком коштів на посаг і виправу Івашко Іванович Рогозенський дав за нею Демидів, а далі за 30 кіп грошів відступив зятеві й Батків. Василь Риловича виклопотав собі в 1518 р. на ці надбання господарське підтвердження на вічність [74. – Р. 38 – 39] і став луцьким повітником. За “пописом” Литовського війська 1528 р., Іван Рогозенський та чоловік його сестри, що користувався вже прізвищем Батківський, повинні були виставляти зі своїх володінь по 2 вершники [50. – Стб. 184, 186]. У 1533 р. зять Рогозенських придбав у швагра ще й сусідній із Батковом Перенятин [205. – S. 283] і таким чином повністю витіснив свояків із родових маєтків на р. Слонівці.

Наступне покоління роду репрезентують Василеві діти Богдан та Олена. Син простежується за джерелами з 1557 до 1579 р. [2 / 8. – Арк. 133 – 133 зв.]. Дочка спочатку вийшла за якогось Григорія Ярцовича, відомого лише з патроніма народженої в шлюбі з ним дочки [3 / 5. – Арк. 17 – 18], а потім за мстиславського зем'янина Яцька Мацьковича Пироговського, разом із котрим у 1561 – 1563 рр. добивалася в брата третини маєтків на Волині й у Мстиславському повіті [1 / 9. – Арк. 7; 3 / 3. – Арк. 267 – 267 зв.; 3 / 5. – Арк. 17 – 18], які розглядала, очевидно, як належну до рівного поділу материзну.

Поряд із Батковом і Перенятином у 50 – 60-х рр. XVI ст. в маєтку Батківських на р. Слонівці з'явилися села Волиця й Башарівка, перше з яких відоме з 1557 [2 / 8. – Арк. 133 зв.], а друге – з 1566 р. [2 / 8. – Арк. 132]. Таким чином, номінально на кінець 60-х рр. XVI ст. Богдану Батківському належав у Кременецькому повіті маєток із чотирьох сіл, фактично ж він володів тут лиш одним Батковом [86. – S. 27], а Волиця, Перенятин і Башарівка, обтяжені великими боргами, на кілька десятиліть потрапили в чужі руки [2 / 8. – Арк. 131 – 136 зв.].

4.2.2. О п а р и п е с ь к і і Р а д и в и л и . Зем'яни Опарипеські взяли собі прізвище від розташованого на р. Слонівці маєтку Опарипси. Простежується рід із 80-х рр. XV ст. Першим із відомих нам його представників є якийсь Мисантин із Опарипсів Смолка, удова котрого в 1483 – 1484 рр. правувалася у Львівському земському суді зі своїми родичами за спадщину брата [64 / 15. – № 4113, 4114, 4226].

Наступні кілька десятиліть про рід не чути. Зринає він аж у 1528 р. в “пописі” Литовського війська, за яким Олександр Опарипеський виставляє 2 коней [50. – Стб. 185]. У

списку знаті, яка в 1545 р. з'явилася в Луцьк на ревізії, значиться Михайло Опарипеський [82. – S. 37], імовірно, Олександрів брат. У розписі городових повинностей читаємо, що в дерев'яній частині Окольного замку Луцька за одну з городень разом зі спільниками відповідає з Опарипес Олександр, у мурованій – безіменний Опарипеський, а у великому земському містку – Андрій Русин та не вказаний конкретніше його брат [82. – S. 40, 50]. Остання з деталей натякає на те, що Опарипеські могли походити з кореня, спільного з Русинами-Берестецькими.

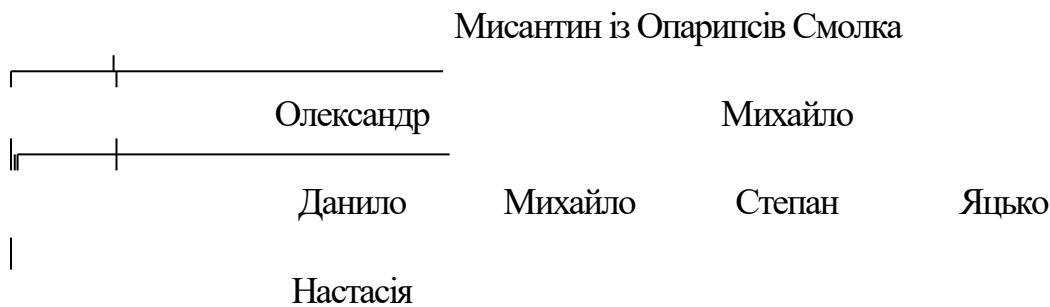

Рис. 4.24. Родовід Опарипеських

Михайло невдовзі після ревізії помер, бо під час об'їзду у вересні 1546 р. литовсько-польського кордону межі маєтку відстоювали перед комісарами вже його сини Степан, Михайло і Яцько Михайловичі [31. – С. 105]. Олександр мав сина Данила, але він рано помер, тому дочку його Настасію видавав заміж, причому зі свого дому, згаданий вище Андрій Русин. Чоловіком Настасії Данилівни став луцький повітник Павло Коритенський [2 / 8. – Арк. 317 – 317 зв.]. З Михайлових синів Степан і Михайло в 1550 р. судилися перед кременецьким старостою з М. Лосятинським [1 / 8. – Арк. 25 – 26 зв.], у 1562 р. другий із них був намісником князя М. Четвертенського в маєтку Антонівцях [1 / 9. – Арк. 75 – 75 зв.], а в 1597 р. помер [2 / 11. – Арк. 158 – 158 зв.].

Крім Опарипсів, роду Опарипеських належало ще сусіднє село Немирів [31. – С. 108; 82. – S. 50]. Переважна більшість ґрунтів маєтку лежала між р. Слонівкою і кордоном, а невелика частина їх виходила на правий берег річки. Цей клопоть землі якимось придбав віленський воєвода Миколай Янович Радивил. Невдовзі тут з'явилося містечко Радивилів. Перші свідчення присутності князя в цьому закутку Волині датуються початком 60-х рр. У лютому 1562 р. зустрічаємо, зокрема, радивилівського намісника, в ролі якого виступає

майбутній кременецький підкоморій І. Патрикій-Курозвонський [1 / 9. – Арк. 7].

Після смерті воєводи, що наступила 25 травня 1565 р., його сини Миколай-Криштоф, Юрій, Альберт і Станіслав кільканадцять років володіли отчиною спільно і тільки в грудні 1577 р. вчинили між собою поділ [14 / 216. – Л. 133 об.] . Поборовий реєстр 1570 р., крім містечка Радивилова, у маєтку воєводичів на Слонівці відзначає ще й села, правда, назви їх не вказує, і нараховує тут сумарно 65 міських і сільських димів, 25 ринкових і 123 вуличні будинки та 9 сільських городників [86. – S. 27]. З переліку ясно, що Опарипси й Немирів перебували вже в руках братів Радивилів, але якоюсь частиною сіл хоча б формально зем'яни Опарипеські тоді ще володіли, бо згадана вище Настасія Коритенська, наприклад, остаточно відступила свою четвертину в них аж у жовтні 1578 р. [2 / 6. – Арк. 96 зв. – 97 зв.], та невдовзі вони втратили своє родове гніздо повністю.

4.2.3. К о з и н с ь к і . Пани Козинські входили до групи руських шляхетських родів Корони й Великого князівства, об'єднаних гербом Кірдей. На Волині гнізда всіх місцевих відгалужень цієї спільноти концентрувалися в басейні Горині на північ від Острога [227. – Мара]. Козинським належав серед них маєток Толмахів [14 / 20. – Л. 45 об. – 46 об.]. Судячи з розташування, він становив частку первісних володінь Кірдеїв. Прізвище рід прибрав від назви села Козин, розташованого на р. Пляшівці в басейні Стира за 60 км на захід від указанного масиву маєтків. Коли і як він тут осів, джерела мовчать.

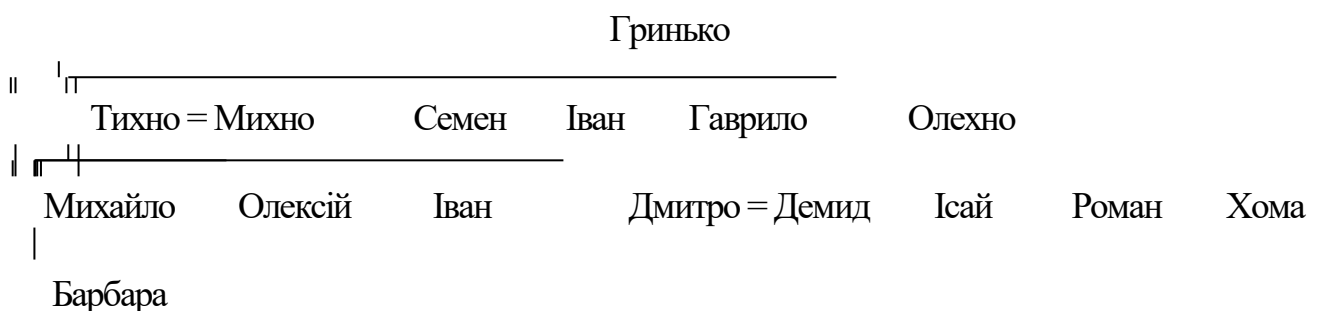

Рис. 4.25. Родовід Козинських

Першим репрезентантом роду виступає луцький хорунжий кінця XV ст. Гринько Козинський, згаданий у 1494 р. в одному з актів як свідок [66 / 1. – S. 102]. У межах досліджуваної нами території, крім Козина, він мав володіти в Луцькому повіті сусіднім селом Івання та дворичем Ісаївським під містом Кременцем. З наступного покоління відомі Гринь-

кові сини Гаврило, Семен, Іван, Олехно й Тихно.

Гаврило Гринькович у 1519 р. загинув у битві під Сокалем [259 / 5. – S. 346], нащадків же, мабуть, не залишив.

Семен Гринькович у 1492 – 1504 рр. був, здається, київським городничим [200. – С. 135]. За “пописом” Литовського війська 1528 р., він повинен був виставляти 5 вершників [50. – Стб. 186], а далі з поля нашого зору зникає. Єдиний син Іван, котрому Семен залишив свої маєтки, невдовзі після згадки про нього в 1540 р. [14 / 198. – Л. 84] помер, оскільки в 1545 р. за городні в Луцьку з придбаного батьком села відповідала вже його вдова [82. – S. 41, 57].

Іван Гринькович, за “пописом” 1528 р., що містить єдину відому нам прижиттєву згадку про нього, повинен був виставляти 2 вершники [50. – Стб. 185]. У шлюбі з волинською зем'янкою Федькою Єлівною він залишив синів Михайла, Романа й Івана, котрі в 1540 р. господарюють уже в успадкованому після батька маєтку [14 / 198. – Л. 83 об.].

Під час поділу володінь на р. Пляшівці Семен та Іван Гриньковичі взяли собі наполовину село Івання, але ще до початку 40-х рр. їхня частка якось потрапила до рук Олехна й дітей Тихна Гриньковичів. Нащадки пробували потім довести, що це була тільки застава, і в 1585 р. дійшли навіть до короля, та повернути собі село вже не змогли [14 / 198. – Л. 83 об. – 86 об.]. Таким чином, ці дві лінії роду Козинських ще на рубежі 30 – 40-х рр. з числа землевласників тої частини Луцького повіту, що в середині 60-х рр. відійшла до Кременеччини, випали.

Олехно Гринькович простежується з 1514 до 1552 р. [35 / 1. – С. 164; 66 / 3. – S. 113 – 114]. Попис 1528 р. відзначає за ним 3 вершники окремо та 2 спільно з братом Тихном [50. – Стб. 183]. У першому шлюбі в Олехна були діти Дмитро, Ісай та Овдотя. Дочка вийшла за князя Якова Васильовича Крокотку-Яловицького, близько 1564 р. овдовіла [3 / 6. – Арк. 255 – 257], у 1570 р. платила ще із записаних їй чоловіком у доживоття в Луцькому повіті маєтків податок [86. – S. 4]. Ісая зустрічаємо в 1563 – 1574 рр. [1 / 5. – Арк. 67 – 67 зв.; 25. – С. 229]. Дмитро вперше з'являється в 1558 р. [3 / 1. – Арк. 26 зв.]. Інколи він значиться в джерелах як Демид [3 / 4. – Арк. 12 – 13; 25. – С. 230, 233; 86. – S. 26], востаннє згадується в них у 1576 р. [1 / 19. – Арк. 152 зв. – 155]. У шлюбі з княжною Софією Петрівною з Головнів-Острожецьких Олехно Гринькович мав синів Романа й Хому та дочку Варвару. Варва-

ра в 1561 р. була ще при матері [3 / 3. – Арк. 35 зв. – 36 зв.], а наступна її доля невідома. Роман і Хома в 1561 – 1563 рр. теж поряд із матір'ю [3 / 3. – Арк. 35 зв. – 36 зв.; 3 / 5. – Арк. 67 – 67 зв.], далі другий із них зникає з поля зору, перший же в 1569 р. чинить з однієї з давніх батькових вислуг у Луцькому повіті присягу [65. – S. 322], а в 1577 р. платить із неї податок [86. – S. 60].

Тихно Гринькович у переважній більшості записів виступає під указаним тут іменем, але в останній прижиттєвій згадці, датованій січнем 1535 р., названий Михном [13 / 6358. – Арк. 11 зв.], а в господарському підтвердженні привілеїв і вислуг, виданому в серпні 1537 р. вдові й синові, фігурує і як Тихно, і як Михно [14 / 20. – Л. 45 об. – 46 об.]. За “пописом” 1528 р., Тихно мав виставляти зі своїх володінь 4 вершники окремо та 2 спільно з братом Олехном [50. – Стб. 183].

З дітей Тихна за достовірними джерелами відомі Михайло, Олексій і Ганна. Дочка, видана заміж за Ярофія Васильовича Гостського, під набутим унаслідок шлюбу прізвищем добре відома як засновниця Почаївського монастиря [145. – С. 201 – 204]. Олексій Тихнович у грудні 1563 р. був ще живим [3 / 5. – Арк. 228 зв. – 229], а в січні 1565 р. його дружина Ядвіга Троцанка зі Штуня – уже вдова [3 / 7. – Арк. 30 зв.], нащадків же не залишилося. Михайло Тихнович починав свою кар'єру господарським дворянином, у ролі якого зустрічаємо його в 1538 р. [14 / 20. – Л. 183 – 183 об.], наприкінці 1550 або на початку 1551 р. став у князя В.-К. Острозького володимирським підстаростою [1 / 21. – Арк. 32; 13 / 6503. – Арк. 35], далі займав також уряд володимирського городничого [12 / 140.I.2. – Арк. 77; 323. – S. 112 – 113], з 1564 р. титулувався господарським маршалком [13 / 6506. – Арк. 136], у 1566 р. став луцьким каштеляном, а в 1568 р. помер [321. – S. 142]. У шлюбі з княжною Марією Юрївною Гольшанською-Дубровицькою Михайло Козинський залишив єдину дочку Барбару, яка в 1569 р. була вже заміж за князем Миколаєм Ярославичем [45 / 1. – С. 22].

Під час поділу володінь на р. Пляшівці Олехнові й Тихнові Гриньковичам перепало село Козин. Розташоване під Кременцем дворище Ісаївське теж відійшло на їхню частку, але в 1532 р. брати продали його віленському біскупу Янушу [177. – С. 382 – 383]. У 1538 р. Олехно й Тихнів син Михайло виклопотали собі привілей на осадження в Козині міста [14 / 20. – Л. 183 – 183 об.]. Десь на рубежі 30 – 40-х рр. до Олехна й дітей Тихна пот-

рапило, як відзначено вище, і село Івання. Та половина Козина й Івання, що належала Михайлові й Олексію Тихновичам, через відсутність у другого з них дітей під кінець 60-х рр. у повному обсязі перейшла на Барбару Михайлівну, а Олехнову половину його сини спочатку поділили між собою на 4 частини, а потім Роман і Хома Олехновичі права на Козин відступили братові Дмитрові [1 / 19. – Арк. 152 зв. – 154], а на Івання – Барбарі Михайлівні [2 / 9. – Арк. 172 зв. – 177].

Таким чином, на кінець 60-х рр. XVI ст. володіння роду Козинських на р. Пляшівці, що входили вже на той час у Кременецький повіт, належали Барбарі Михайлівні та двоюрідним її братам Дмитру-Демиду й Ісаю Олехновичам.

4.2.4. Ж а б о к р и ц ь к і . Гніздом Жабокрицьких було розташоване на р. Пляшівці село Жабокрики. Реконструюється рід від кінця XV ст. Першим його репрезентантом виступає зем'янин Єсько Жабокрицький, відомий, правда, лише з патроніма синів.

Федір, Івашко і Яцько Єськовичі Жабокрицькі в 1511 р. мали в Бересті перед господарем і панами-радою справу з зем'янами Хрінницькими за спадщину свого діда Дашка Малдаєвича, яку становили належні до Луцького повіту село Ярославичі та дворища Підлісці й Городниця [47. – Стб. 671 – 672].

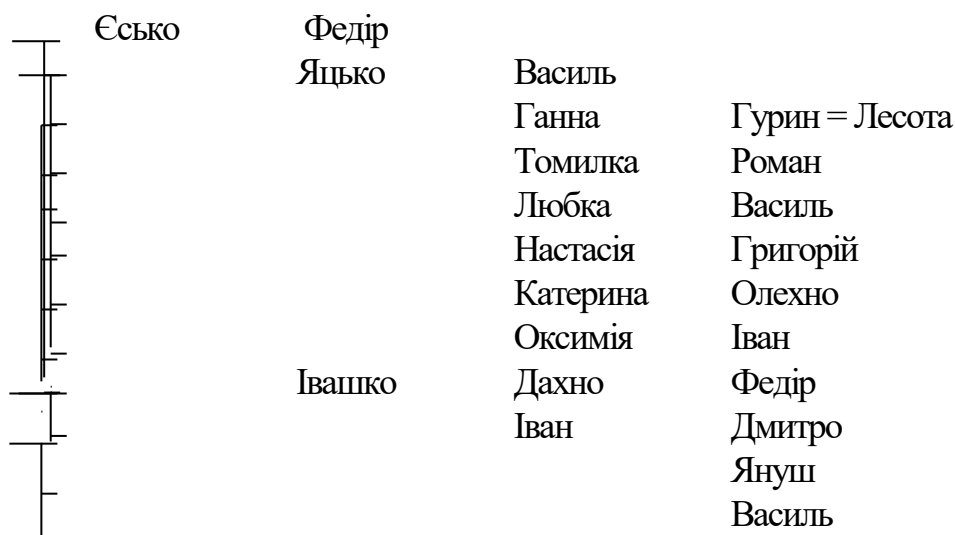

Рис. 4.26. Родовід Жабокрицьких

Про Федора кілька наступних десятиліть джерела мовчать, у 1545 р. він виринає в списку землевласників, що прибули до Луцька на ревізію [82. – S. 21], а потім знову зникає. Дітей, Федір, мабуть, не залишив, бо нащадки братів володіли пізніше родовим гніздом

пополовині.

Яцько вислужив у Сигізмунда I в Кременецькому повіті сільце Шпиколоси з чотирма підданими та пусті селища Колосову й Двірець і в 1514 р. отримав на все підтвердження на вічність [76. – Р. 122], але належно залюднити набуті ґрунти йому, очевидно, не вдалося, бо, за “пописом” 1528 р., мав виставляти всього лиш 1 вершника [50. – Стб. 188]. У першій половині 30-х рр. Яцько Єськович зіткнувся з зазіханнями на вислугу віленського біскупа Януша, котрий хотів приєднати її до створюваної навколо Кременецького замку волості, і змушений був піти на якусь угоду. В акті ревізії 1545 р. сказано, що біскуп купив у нього село Двірець [82. – S. 102], у дійсності ж до продажу поселення, здається, не дійшло, але Януш трактував, очевидно, маєтки Яцька Жабокрицького як одне зі своїх надбань, які після переїзду в середині 30-х рр. у Корону розпродував, тому переслідуваний ним шляхтич попросив захисту в королеви Бони, що заволоділа після біскупа Кременцем, і на деякий час навіть віддав Шпиколоси, Колосову й Двірець у відання її старости Дахна Васильовича, а восени 1537 р., коли загроза минула, виклопотав у покровительки лист із наказом старості “без жадное вымовьки и откладаня” повернути маєтки назад [76. – Р. 123 – 124]. Пізніше з усіма трьома поселеннями довелося розпрощатися, але замість них Бона дала належне їй у Луцькому повіті село Городище [82. – S. 102 – 103]. Обмін відбувся десь у першій половині 40-х рр., бо в квітні 1540 р. Яцько вважався ще зем'янином Кременецького повіту [13 / 6347. – Арк. 7 – 8]. Остання прижиттєва згадка про Яцька Жабокрицького датується листопадом 1541 р. [13 / 6347. – Арк. 17], а в 1545 р. за городню в Окольному замку Луцька відповідала вже з Городища вдова [82. – S. 36]. Продовжили рід син Василь та дочки, народжені в шлюбі з Зеновією Мордвинівною.

Третину успадкованої після батька половини Жабокрик Василь продав, а решту заставив Михайлові Свинуському. Після смерті сина Зеновія Мордвинівна виклопотала в господаря лист із вимогою до М. Свинуського повернути маєток і в грудні 1560 р., скориставшись смертю покупця, в'їхала в жабокрицький двір. Удова М. Свинуського позвала її до Луцька на суд, але на розгляд справи не з'явилася [3 / 3. – Арк. 5 зв. – 6, 117 – 117 зв.; 36 / 6. – С. 373 – 379].

Оскільки Василь не залишив дітей, права на маєток перейшли на сестер. Із записів однієї з них – Ганни, у 1563 р. учинених на користь Романа Івановича Красносельського, що

був сином покійної вже на той час Томилки Яцьківни, відомо, що учасниками Жабокрик були ще дружина луцького повітника Бронницького Любка й поки-що незаміжні Настасія, Катерина й Оксимія Яцьківни [3 / 5. – Арк. 232 – 235 зв.].

На початку 60-х рр. у боротьбу за Жабокрики вступили наречений владики луцький і острозький Василь Маркович Жоравницький та його сини, котрі як найближчі родичі М. Свинуського восени 1561 р. отримали від удови всі привілеї і листи на його спадщину, у тому числі й ті, що стосувалися Жабокрик. Мати й дочки Василя Яцьковича зразу чинили новим претендентам опір, але врешті-решт поступилися й підтвердили його записи [3 / 3. – Арк. 238 – 238 зв.]. Таким чином, половина Жабокрик на деякий час опинилася в руках Олександра, Михайла, Яна й Василя Марковичів Жоравницьких, а в 1571 р. була ними продана князю Богушу Корецькому [36 / 6. – С. 373 – 379].

Найрозлогішою в роду Жабокрицьких була гілка Івашка Єськовича. Сам він після згадки 1511 р. фігурує ще в “пописі” Литовського війська 1528 р., за яким виставляє 1 коня [50. – Стб. 184], а далі зникає. Ревізія 1545 р. відзначає вже Івашкових синів Івана й Дахна, які спільно відповідають за городню з Жабокрик у Луцькому замку [82. – S. 57].

Дахно деякий час займався військовим ремеслом, оскільки в 1548 р. значиться в реєстрі найманого війська, що служило на окраїні Корони [200. – С. 238]. За прижиттєвими джерелами він простежується до 1558 р. [3 / 1. – Арк. 37]. З дітей Дахна знаємо Гурина, Федора, Івана, Олехна, Григорія, Василя, Романа. Про Романа згадкою 1561 р. [3 / 3. – Арк. 84 зв. – 85 зв.] звістки обмежуються. Гурин простежується до 1578 р. [2 / 6. – Арк. 9 зв. – 10]. Федора бачимо єдиний раз поряд із братами в 1569 р. [1 / 14. – Арк. 76]. Іван у 1574 р. записував своїй дружині на належній йому частці Жабокрик 300 кіп грошів боргу [1 / 17. – Арк. 75 зв. – 76]. Олехно наприкінці 1595 р. продавав свою частину спадщини померлого без нащадків Гурина двоюрідному братові Янушу Івановичу [2 / 9. – Арк. 169 – 171]. Григорій чинив те саме в 1596 р. [2 / 9. – Арк. 552 зв. – 554 зв.]. Василь у 1582 р. заставляв свою частину родового маєтку дружині [1 / 21. – Арк. 65 зв. – 66 зв.].

Згаданий у 1545 р. поряд із Дахном брат його Іван, за актом ревізії, крім частки в Жабокриках, володів у Кременецькому повіті маєтком Подлузечно [82. – S. 93, 97], але локалізувати його нам не вдалося. Сином Дмитрові, Янушу й Василю Іван Іванович залишив тільки частину в Жабокриках [3 / 7. – Арк. 250 – 251]. У червні 1569 р., під час з'їзду пові-

тової шляхти до Кременця для присяги на вірність Короні, вдова Івана Жабокрицького оповідала, що сини її Ян і Василь ще неповнолітні й перебувають зараз “на науці”, тому вона не може поставити їх до присяги [127. – С. 57]. Дмитра, мабуть, не було вже серед живих, тому про нього не згадувалося.

Як бачимо, на кінець 60-х рр. XVI ст. селом Жабокрики володіли аж 12 господарів – восьмеро рідних і двоюрідних братів Жабокрицьких та четверо рідних братів Жоравницьких.

4.2.5. Теслугівські, Крупецькі, Свинуські і Жоравницькі. Розташоване на р. Пляшівці село Теслугів було гніздом зем'ян Теслугівських. В останніх десятиліттях XV ст. ним повинен був володіти перший із відомих нам репрезентантів цього роду на ім'я Яцько. Наступне покоління становили його син Ян і дочка Кахна [14 / 22. – Л. 22 – 22 об.]. На початку 1507 р. Ян Яцькович продав Теслугів разом із належним до нього селищем Борятин луцькому повітнику Матвію Мітковичу Угринівському [14 / 22. – Л. 22 – 22 об.]. У родини Угринівських Теслугів залишався понад три десятиліття, аж поки Матвій син Прокіп не продав його в 1538 р. господарському писарю Михайлу Васильовичу. У виданому з цього приводу листі поряд із головним селом відзначено ще 4 селища – відомий уже Борятин та Жабокрички, Доброводи й Кольчово [14 / 22. – Л. 23 об. – 24].

Село Крупець знаходиться на відстані близько 20 км на південь від Теслугова на витоках невеличкого допливу р. Слонівки. На рубежі XV й XVI ст. це поселення разом із належними до нього дворищами Лівича й Ханчича становило маєток волинського зем'янина Олехна Івановича, що сидів тут за привілеєм, виданим комусь із предків ще Свидригайлом, та він продав цю свою отчину Немирі Богдановичу Хрінницькому. У 1503 р. останній отримав підтвердження набутого маєтку на вічність [27 / 2. – С. 117]. У 1519 р. Немири вже не було серед живих [14 / 22. – Л. 4 – 5]. Крупець за його записом перейшов до Івашка Протасовича, котрому Немира доводився дядьком [159. – С. 301, № 539]. Новий власник почав писатися Крупецьким. За “пописом” 1528 р., Івашко Крупецький виставляв 1 вершника [50. – Стб. 184]. Десь у 30-х чи на початку 40-х рр. Крупець опинився в тих же руках, що й Теслугів.

Михайло Васильович, котрому вдалося загорнути обидва маєтки, з'явився на Волині ще в 1512 р., коли отримав тут на межі Володимирського й Луцького повітів оточене кіль-

кома присілками село Свинохи [76. – Р. 284], від якого почав писатися Свинуським. Походження його неясне. Знаємо лише, що був братом, можливо, навіть рідним, відомого пізніше нареченого владики луцького й острозького Марка Васильовича Жоравницького, котрого в одному з актів названо дядьком його сина [323. – S. 25], і з часу появи в 1512 р. в джерелах до самої смерті в 1543 чи 1544 р. займав уряд господарського писаря [321. – S. 261], за дружину ж мав єдину дочку й спадкоємицю князя Лева Курцевича-Буремського Катерину, завдяки шлюбу з якою отримав доступ до спадщини її батька [323. – S. 15]. У 1535 р. Михайло Свинуський випросив у короля ще й маєток двоюрідного брата жінки князя Д. Буремського, котрий потрапив у немилість [16 / 6832], і зібрав, таким чином, усі володіння цього аристократичного роду, загалом, правда, невеликі, оскільки, за “пописом” 1528 р., з них належало сумарно 4 вершники – рівно стільки, скільки писар виставляв сам [50. – Стб. 183]. На півдні Волині Буремські володіли частинами розташованих на Слонівці Корсова й Сестрятина (див. п. 3.2.1), перехід яких до господарського писаря й підштовхнув його, мабуть, до придбання сусідніх Теслугова й Крупця.

Під час ревізії 1545 р. за городні в Луцьку зі спадщини Михайла Васильовича та з родових своїх володінь відповідала вдова [82. – S. 37, 40, 43, 55, 57], а далі маєтки перейшли до єдиного сина Михайла. До придбаного батьком Теслугова останній додав набуту ним самим десь у 50-х рр. половину сусідніх Жабокрик [36 / 6. – С. 373 – 379]. Дружиною Михайла Михайловича була княжна Федора Федорівна Чорторійська, але дітей із нею він не мав, тому коли в листопаді 1560 р. помер, спадщина залишилася найближчим родичам: материзна – князю Д. Буремському, а отчина й власні надбання – М. Жоравницькому. У листопаді 1561 р., рівно через рік після смерті Михайла Михайловича, князь Д. Буремський уїхав у частини Корсова й Сестрятина та в решту володінь свого роду [3 / 3. – Арк. 249 – 250 зв.], а М. Жоравницький сплатив Федорі з Чорторійських 1000 кіп грошів і забрав замок Теслугів із присілками Крупець, Борятин, Добривода й Піщанка в межах території, що нас цікавить, та маєток Блудів із присілком Десятина під Свинохами [3 / 3. – Арк. 238 – 238 зв.]. Половину Жабокрик, що теж відходила на його частку, ще в грудні 1560 р. на деякий час повернули собі колишні власники [3 / 3. – Арк. 5 зв. – 6, 117 – 117 зв.].

Прізвище Марка Васильовича походило від назви розташованого у Володимирському повіті села Жоравники, а предки його вийшли, здається, з Волощини [213. – S. 112], але

коли і як вони потрапили на Волинь, не знаємо. Відомо тільки, що в 1528 р. якась Барсанова Жоравницька ставила 3 вершники [50. – Стб. 186]. У 1537 – 1546 рр. зустрічаємо Марка Жоравницького в ролі господарського дворянина [66 / 4. – S. 79, 228, 229]. 16 травня 1559 р. він отримав привілей “на владьцтво Луцкое” [150. – С. 364, прим. 217]. У липні 1566 р., ще за життя владики, його сини вчинили між собою поділ, унаслідок якого замок Теслугів із селами Крупець, Борятин, Добриводи, Піщанка й Жабокрики та слободою на р. Ситній дістався Михайлу і Яну Марковичам [2 / 28. – Арк. 7 – 8]. Під назвою Жабокрики тут малося, очевидно, на увазі поселення, що з’явилося на давньому селищі Жабокрички, відомому з продажного листа 1538 р., а згадану вище половину Жабокрицького маєтку брати Жоравницькі мали відібрати в Жабокрицьких уже після поділу й володіти нею спільно, а в 1571 р. Марковичі всі разом продали її Богушу Корецькому [36 / 6. – С. 373 – 379].

4.2.6. К о р и т е н с ь к і . Рід волинських зем’ян Коритенських гербу Корчак, за припущенням П. Домбковського, був започаткований руським боярином Дмитром, котрий ще десь у другій половині XIV ст. отримав розташований на р. Пляшівці маєток у складі сіл Хотень і Коритне, а далі один із його синів залишився на отчині, а інший опинився в Галицькій землі, де завдяки одруженню осів у селі Підвербці й заснував рід Підвербецьких [212. – S. 34 – 38]. На початку останньої чверті XV ст. Підвербецькі володіли ще частиною волинського маєтку, а Коритенським спільно з ними належала під Коломиєю частина села Добеславичі, яке Дмитро Підвербецький отримав, здається, від Казимира III в заставу, але в 1479 р. між ними була укладена угода, за якою Лукаш і Федько Дмитровичі та їх братанич Ян Маркович Підвербецькі відмовилися від належного їм на Волині, а Федько Коритенський поступився своїми правами в Добеславичах [212. – S. 41].

Дітьми Федора, імовірно, були Івашко, уже покійний у 1523 р. [159. – С. 272, № 179], його сестра, заміжня в тому ж році за острозьким боярином Павлом Хорівським [159. – С. 272, № 179], та Павло, удова якого, за “пописом” Литовського війська 1528 р., виставляла 1 вершника [50. – Стб. 186]. Далі рід продовжили Івашкові сини Федір та Василь, котрих бачимо в пописах городових повинностей шляхти на користь Луцького замку 1545 й 1552 рр. [35 / 1. – С. 158; 82. – S. 21, 37, 40, 55]. Федір Коритенський лишив дітей Павла, Михайла, Опраню й Ганну [206 / 11. – S. 217 – 218]. Михайло Іванович після запровадження земського устрою став першим луцьким земським писарем [3 / 7. – Арк. 251]. За реєст-

ром 1570 р., брати Коритенські володіли селами Коритне й Хотень наполовину [86. – S. 29, 30].

4.2.7. Д ч у с и . Прізвище роду походить від некалендарного імені його засновника. В україномовних джерелах XV – XVI ст. воно трапляється в кільканадцяти варіантах, найчастіше вживаними серед яких є Дчуса й Чжуса. Один із найбільше відомих у XV ст. репрезентантів роду – Ванько Кірдейович – називав себе сином Джуси [66 / 1. – S. 64]. В актах він фігурує з 1434 [206 / 5. – S. 218] до 1478 р. [63. – С. 67]. Активний період життєдіяльності самого Джуси мав припадати, звичайно, на третину століття раніше й завершитися десь не пізніше середини 40-х рр. Ідентифікувати останнього можна з паном Єсифом Чусою, відомим із листа Свидригайла 1434 р. про данину йому в Луцькому повіті на р. Устя під заставу 300 кіп грошів групи поселень з осередком у селі Басово [66 / 1. – S. 30, 158 – 159]. Саме він, імовірно, і був тим із Кірдейовичів, некалендарне ім'я якого стало прізвищем роду. Згадану великокняжу данину успадкував потім Ванько, бо в лист, за яким під кінець життя продавав свої маєтки на Волині, він включив і село Басоє [66 / 1. – S. 64], але претендували на неї й інші Дчуси [66 / 3. – S. 44].

Рис. 4.27. Родовід Дчусів

Ванько зв'язав своє життя з коронною Руссю, де відомий був як Ванько з Квасилова [206 / 5. – S. 218]. Тривалий час займав також уряд холмського каштеляна, з титулом якого простежується з 1454 р. Волинські володіння, які нараховували аж 11 поселень, у 1470 р. були продані ним князю С. Збаразькому [66 / 1. – S. 64 – 65]. Звістки про Ванька обриваються на акті 1478 р. про поділ ним маєтків із братаничем Олехном [63. – С. 67]. Сином

Єсифа був, очевидно, й Андрій Дчюсич, якого зустрічаємо в одному з актів, виданому в грудні 1433 р., в ролі Свидригайлового маршалка [66 / 1. – S. 38, 159]. Третім із братів мав бути Юрій Жчюсич, відомий лише з посмертної згадки 1458 р. в листі його сина Олехна [66 / 1. – S. 50]. Сам Олехно в 1478 р. чинив, як уже відзначалося, поділ зі своїм дядьком Ваньком. У дільчому листі князів Збаразьких 1475 р. згадується Роман Ччюс, що мав у минулому якесь відношення до їхніх володінь на півдні Волині [66 / 1. – S. 71], а в 1484 р. свідком одного з актів значиться Василь Дчуса [206 / 5. – S. 218].

Родовим гніздом Дчусів був маєток Квасилів, розташований південніше Рівного на р. Устя. Саме його назву включав до свого імені Ванько. Село становило осередок обширного володіння, яке в середині XV ст. нараховувало не менше 16 поселень [2 / 6. – Арк. 31 – 32; 66 / 1. – S. 50, 56, 57, 65]. Ще 6 сіл належали роду на правих допливах Горині між Острогом і Гощею [63. – С. 67]. Нас цікавитиме третя група володінь Дчусів, яку складали села Ляхово, Почапи й Новгородчичі на р. Вілії та її притоці Кутянці. У 1470 р. вони потрапили в продажний лист Ванька з Квасилова [66 / 1. – S. 65], але залишилися в роду Дчусів і під час поділу 1478 р. відійшли Олехнові [63. – С. 67].

У 1507 р. Ігнат, Богдан та Івашко Джусичі, котрі були, очевидно, синами Олехна, пробували відсудити у вдови князя С. Збаразького родові села, придбані її чоловіком у 1470 р., але зазнали невдачі [66 / 3. – S. 43 – 45], а те, що перебувало в їхніх руках, у 1500 чи 1515 р. (датовано лише індіктом) поділили між собою. З виданого середнім і молодшим братами старшому дільчого листа відомо, що на його частку перепали Ляхів і третини в Почапцях і Новгородчичах у групі на річках Вілії і Кутянці та Сіяний Гай під Гощею [2 / 13. – Арк. 430]. Дружиною Ігната була Богдана Богушівна з роду Боговитинів [2 / 6. – Арк. 31 – 32; 12 / 61.І.4. – С. 347]. Під час складання “попису” Литовського війська 1528 р. вона господарювала в маєтку чоловіка вже сама, а виставляла з нього всього лиш 2 вершники [50. – Стб. 188].

Ігнатову лінію роду продовжили сини Михайло й Григорій та кілька дочок. Одну з них, яку звали Любкою, у 1524 р. удочерив Михайло Денисович і в 1529 р. видав за Івашка Хребтовича-Богуринського [14 / 198. – Л. 88 об.]. Ганна в 1562 р. була за Василем Богуринським [3 / 4. – Арк. 13 зв. – 16]. Третя із сестер, невідома на ім'я, вийшла за Михайла Павловича [2 / 18. – Арк. 231 зв. – 234 зв.]. Михайло Ігнатович уперше зустрічається в

1544 р. [3 / 4. – Арк. 15 – 15 зв.] у 1566 р. займає уряд луцького городського (!) судді [36 / 4. – С. 128], у 1571 р. отримав доживоття на управу Дерманського монастиря [56. – С. 24 – 26]. За вічистим поділом, здійсненим аж у 1568 р., Михайло Дчуса отримав Ляхів, четвертину Новгородчич і половину безплідної Почапської землі на Віллі і Кутянці, а Григорію залишилися там же половина Болотковець та Сіяний Гай і Садки під Гоцею [12 / 198.V.3, I. – Арк. 1 – 2]. За поборовим реєстром 1570 р., Михайло платив за частини Ляхова й Новгородчич у Кременецькому повіті [86. – S. 26], а Григорій – за Сіянці й частину Садків у Луцькому [86. – S. 16].

Повернемося до відгалужень роду, започаткованих Богданом та Івашком Джусами. Замість Богдана в “пописі” 1528 р. фігурують уже його діти, а значаться за ними 4 вершники [50. – Стб. 186]. Перебрав потім спадщину син Олександр, котрий зустрічається в джерелах у 1540 – 1546 рр. [306 / 2. – S. 442, 445]. Володіння його становили половини Новгородчич, Болотковець і Почапків на Віллі та Кутянці і замочок Тесів, половина Садків, Бочаниця, Бухарів та частина Вільгора між Острогом і Гоцею [1 / 9. – Арк. 82 зв.]. Оскільки Олександр не залишив нащадків, маєтки успадкували сестри Настя, Марина, Тетяна, Ганна й Немила [2 / 18. – Арк. 231 зв. – 234 зв.]. Марина в 1562 р. була за Остафієм Рагозою [3 / 4. – Арк. 15 – 15 зв.], Ганна – за Андрієм Добринським [1 / 9. – Арк. 82 зв.], котрась із решти трьох – за Стефаном Болгариним [206 / 5. – S. 218 – 219]. Обрив на Олександрові Джусі чоловічої лінії цієї гілки роду зумовив розпорошення маєтків та перехід їх у чужі руки. Михайлові Степановичу Болгарину в 1563 р. в спадщині його матері в Новгородчичах належало всього лиш півтора підданого [3 / 5. – Арк. 93 – 93 зв.], а одружений на його сестрі Іван Іванович Сошенський, котрому він заставив цю свою частку, у 1570 р. платив податок за 8 димів у Новгородчичах [86. – S. 15].

Іван Дчуса в 1528 р. ще виставляв зі своїх володінь 4 вершники [50. – Стб. 184], а далі сліди його губляться. Сином його був, мабуть, ігумен Татаринського монастиря святого Миколая в селі Обич на Кременеччині 1566 – 1568 рр. Мелентій Джуса [306 / 2. – S. 68 – 69].

Поборовий реєстр 1570 р. відзначає приналежність частини Болотковець і Новгородчич Михайлові Павловичу [86. – S. 16]. Останній був одружений на сестрі Михайла та Григорія Ігнатовичів, яка при наявності братів не могла принести йому нерухомості в от-

чині. Свою частину володінь роду Дчусів він, очевидно, придбав у когось із спадкоємців Богдана чи Івашка.

4.2.8. Л а б у н с ь к і. Волинський шляхетський рід Лабунських становив відгалуження однойменного з ним коронного роду, гніздом якого було розташоване в Белзькій землі село Лабуні. Zenko Лобунський, який перебрався за Свидригайла на Волинь і осів тут, як можна зрозуміти з доданого в одному з джерел до його імені означення “кременчанин” [48. – Стб. 2], десь у Кременецькому повіті, у 1428 – 1432 рр. перебував ще на території Корони [235. – S. 351]. Судячи з нехарактерного для руської знаті герба Заглоба, ревної прихильності до католицької церкви та загальної ситуації в Белзькій землі під час перебування її в складі Мазовецького князівства (1388 – 1462) [235. – S. 351], можна думати, що предки Лабунських походили з переселенців-мазурів.

Рис. 4.1. Родовід Лабунських

З перших років перебування Лабунських на Волині маємо два реєстрові записи про один і той же лист Свидригайла в сумаріях архіву Острозьких та нотатку про привілей Казимира Ягайловича в III Книзі записів Литовської Метрики. За першим з актів, датованим у Луцьку начебто в 1438 р., Zenko Горинський чи Хотинський отримує на вічність у Полонській державі Луцького повіту села Павлів, Міськів, Плоска й Дрєвич та пусті селища Злотоці й Лєсерівці чи Лєсеївці [20 / 88. – S. 94; 24 / 425. – S. 350], а за другим, що побачив світ у Пунях, Заньку Крем’янчанину надано “селцо Титково и Венешевьское под Полоньым” [48. – Стб. 2]. Міськову й Дрєвичу відповідають, очевидно, Міськів і Дрєвичі Полонської волості Острозьких 1576 р. [див. табл. А.4], Тітків перебував у Лабунських до кінця існування роду, а решту поселень віднайти не вдалося. Свидригайлові данини – якщо не повністю, то хоча б частково – реципієнт невдовзі втратив. У першій половині 40-х рр.

XV ст. Казимир Ягайлович підтверджує село Деревичі вже якомусь Чжуру (див. табл. 2.2).

У 1458 – 1464 рр. Zenko Лобунський кілька раз фігурує в Острозі в ролі свідка [66 / 1. – S. 50, 57, 61]. На цьому звістки про нього обриваються.

Zenkів син Юхно, королівський дворянин у 1474 р. [66 / 1. – S. 68], з дозволу господаря в 1484 р. одружився з єдиною дочкою Андрія Денисовича й осів у успадкованому нею після батька в Луцькому повіті маєтку Вельгор [48. – Стб. 398 – 399]. Останній раз бачимо його, правда, без прізвища, у квітні 1508 р. в якості свідка в Острозі [66 / 3. – S. 55].

Маєтки на р. Хоморі залишилися Юхновому братові Івашку. Уперше він потрапляє в поле нашого зору як свідок одного з листів М. та К. Острозьких, датованого у Вільні 7 травня 1486 р. [66 / 1. – S. 84]. Десь наприкінці XV ст. великий князь Олександр дав Івашкові Лабунському в Кузьминському “повіті” – спочатку, очевидно, тимчасово – пусті селища Коліщинці й Сахнівці, а в грудні 1501 р. підтвердив їх на вічність [28 / 1. – С. 33 – 34], але вступ у володіння вислугою чомусь затримався, тому в січні 1503 р. господар видав ще один лист аналогічного змісту [28 / 1. – С. 34 – 35], а на початку березня 1505 р. писав із цього приводу до кременецького намісника [28 / 1. – С. 42]. В останньому з документів, крім відомих уже маєтків, ішлося ще про селище Гребенин і відзначалося, що в Коліщинцях на цей час жили два господарські служебники, а в інших двох маєтках не було жодної душі.

В останній прижиттєвій згадці, датованій в Острозі квітнем 1508 р., Івашко Zenкович фігурує вже як боярин К. Острозького [66 / 3. – S. 55]. Серед волинської шляхти “попису” Литовського війська 1528 р. рід відсутній. Вершники, яких йому належало виставляти, очевидно, увійшли в число тих декількох сотень коней, що значаться в почті гетьмана. Зміна соціально-правового статусу Лабунських була зумовлена, гадаємо, даниною в 1494 р. Полонського “повіту”, де лежали їхні володіння, володарям Острога (див. п. 3.2.1). Подібна метаморфоза трапилася в цей час і з деякими іншими зем’янськими родами Волині. Частині їх, і в тому числі Лабунським, вдалося потім при підтримці центральної та місцевої влади відновити втрачене становище.

З дітей Івашка Лабунського знаємо синів Богухвала й Василя та дочку, про яку відомо тільки, що була заміж за володимирським повітником Левом Ласком-Секунським [3 / 4. – Арк. 69 зв.]. Василь потрапляє в поле нашого зору в 1547 р. у зв’язку з поділом отчини

[66 / 4. – S. 553 – 554], а востаннє зустрічаємо його серед живих під час запису в квітні 1562 р. маєтків синові сестри Михайлові. З останнього з актів довідуємося, що ні дітей, ні дружини він не мав [3 / 4. – Арк. 66 – 69 зв.]. Богухвал у 1540 р. позивався М. Збаразьким за належну останньому Грицівську землю, на якій, тримаючи її, за словами князя, “безправно”, осадив для себе село [14 / 24. – Л. 61 об. – 62], у жовтні 1547 р. ділився з братом отчиною [66 / 4. – S. 553 – 554]. Продовжили рід діти Михайло, Криштоф і Олена. На момент смерті батьків вони були неповнолітніми, тому деякий час перебували під опікою материного брата Климента Войничя Колесницького, котрий значиться поряд із ними ще в квітні 1562 р. [3 / 3. – Арк. 99 зв.], але невдовзі Михайло забрав отчину до своїх рук і в грудні того ж року квітнував дядькову вдову перед урядом Луцького замку [3 / 3. – Арк. 261 – 261 зв.]. Дочка Богухвала Івановича вийшла заміж за шляхтича Марка Кленського [2 / 8. – Арк. 403 зв. – 405 зв.].

26 жовтня 1547 р., після попереднього розгляду непорозумінь між синами Івана Лабунського з приводу отчини панами-радою, кременецький староста й чотири обрані сторонами приятелі, “чинячи досыт розказаню господарському, ведлуг описаня их самых у во именах их поровнане вгодливим обычаем вчинили”, після чого в результаті жеребкування другий із братів узяв собі маєтки Коліщинці, Сахнівці й Скалин, а першому залишилися – Городище, Гребенин і Лотівка [66 / 4. – S. 553 – 554].

Розглянутій тут угоді мав передувати інший поділ, за яким Василеві перепали маєтки Тітків, Микулин, Довбунів із селищами Велике й Липняги повністю та маєтки Лотівка, Біла, Судилків, Городище, Скалин, Тесновен, Татаринів, Ходаки із селищами Жуки, Сосонка й Побойна Криниця наполовину з братом, оскільки в 1562 р. все це він записував – третину на вічність, а решту в сумі 4 000 кіп грошів – згаданому вище синові сестри [3 / 4. – Арк. 66 – 69 зв.]. Усі відзначені маєтки, судячи з розміщення тих, що піддаються локалізації, лежали компактною групою в межах давнього Полонського “повіту”. Богухвал за першим поділом мав отримати, очевидно, відсутні в цьому переліку Коліщинці, Сахнівці й Гребенин у Кузьминському “повіті” та половини перерахованих вище маєтків Полонського “повіту”, що ділилися навпіл. Відсутність переважної більшості названих поселень в акті 1547 р. зумовлена, гадаємо, тим, що частина їх була на цей час тільки пустими селищами, а на Тіткові, Микуліні й Судилкові мати братів Лабунських мала, як довідуємося з

угоди 1560 р., детальніше про яку буде сказано нижче, батьків запис віна й після одруження Богухвала подарувала його невістці [3 / 3. – Арк. 18 зв. – 20], брали ж, мабуть, під час “порівняння” до уваги тільки те, що реально існувало й перебувало в безпосередньому відданні Богухвала та Василя.

Після угоди 1547 р. спори в родині Лабунських із приводу поділу продовжувалися. 30 грудня 1560 р. Василь і сини Богухвала разом із опікуном уклали згадану вище угоду, за якою дядько відмовився від домагань рівного поділу Тіткова, Микулина й Судилкова, а братаничі поступили йому останній із маєтків “на виховане” [3 / 3. – Арк. 18 зв. – 20]. Проявлена Василем Івановичем поступливість зумовлювалася, очевидно, тим, що з маєтків, які мав за поділом 1547 р., Коліщинці 4 січня 1561 р. продав князю В.-К. Острозькому [94. – С. 247], а Сахнівці й Скалин заставив йому в сумі 6 000 кіп грошів [20 / 88. – S. 71; 22 / IX. – Рлік 5]. Останнім акордом спору став згаданий уже запис Василем Лабунським, ображеним на покійного брата і його синів, усіх маєтків, що начебто залишалися, у квітні 1562 р. синові сестри [3 / 4. – Арк. 66 – 69 зв.], та оскільки він суперечив угодам 1547 й 1560 рр., то залишився без наслідків.

За внесеним на початку 1570 р. до книг Кременецького земського суду братами Лабунськими реєстром частки, що перепала під час поділу між ними Михайлові, до неї відійшли Судилків із присілками Красносілка, Сербинівці, Криничани й Березна, село Лотівка із селищами Бетівці, Новосілки, Лебедова й Мезоче та село Микулин зі ставом і млином [21 / 127. – Рлік 25]. Поділ Городища, де крім основного поселення міг уже бути хіба що згаданий на початку 1578 р. присілок Пашуки [2 / 9. – Арк. 153 – 155 зв.], за тим же записом, відкладався на час після викупу цього маєтку в Тихна Хом’яка. Реєстру частки Криштофа не виявлено. У поборовому реєстрі 1570 р. володіння братів перераховано лише частково – Судилків старшого та Тітків і Гребенин молодшого [86. – S. 27, 35]. Загалом на час поділу, що співпадає з кінцем досліджуваного нами періоду, можна припускати належність Михайлові й Криштофу Лабунським у Кременецькому повіті близько 20 сіл, присілків і пустих селищ.

ВИСНОВКИ

Кременецький повіт становив одну з адміністративно-територіальних одиниць Волинської землі, у 60-х рр. XVI ст. реорганізованої в однойменне воєводство. Наприкінці досліджуваного періоду він охоплював верхів'я річок Стир, Горинь, Серет, Збруч, Случ і Бужок. Після навали монголів північно-західна частина окресленої території разом із Кременцем залишилася під владою Романовичів, а простори на південь і південний схід від Горині потрапили під безпосередній контроль ординців. Перехід регіону під владу литовських князів, започаткований у 1340 р., супроводжувався тривалою боротьбою з Польським та Угорським королівствами й Золотою Ордою та зумовленими нею частими переходами території з рук у руки і завершився аж у середині 90-х рр. XIV ст.

У другій половині XIV й на початку XV ст. у досліджуваному регіоні залишався територіальний устрій, сформований ще за Романовичів, в основі якого лежали воєводські округи, що називалися волостями. Акти кінця XIV ст. фіксують тут Кременецьку, Стіжецьку й Межибізьку волості. У першій третині XV ст. на зміну волостям прийшов старостинський округ під назвою Кременецький повіт, який простежується за джерелами від початку 30-х рр. XV ст. Нова адміністративно-територіальна одиниця охопила Кременецьку, Стіжецьку й північну частину Межибізької волостей. Остання з його складових, віддалена від Кременця, протягом деякого часу зберігала певну відособленість, що проявлялася в існуванні проміжного адміністративного осередку, у ролі якого функціонував господарський двір у поселенні Кузьмин, та окремі назви Кузьминський повіт. У результаті передачі розташованих у Кременецькому повіті поселень княжим родам підпорядкована кременецькому старості територія відчутно скорочувалася.

Крім Кременецького повіту, у середині й другій половині XV ст. в межах досліджуваної нами території існували ще схожі за своїм статусом до Кузьминського Перемильський (частково) і Полонський повіти, адміністративно підпорядковані луцькому старості, Збарзький повіт роду Несвіцьких і похідних від нього княжих родів та Жаславська волость молодшого відгалуження князів Острозьких.

У результаті реформ, проведених у Великому князівстві Литовському в середині 60-х

рр. XVI ст., під старою назвою Кременецький повіт на Волині з'явилася територіальна одиниця нового типу – адміністративний, політичний, військовий і судовий округ, до якого, крім доменіальних і невеликих шляхетських маєтків, увійшли також володіння родовитої аристократії з княжими титулами й вищих сановників, що раніше не підпорядковувалися повітовій адміністрації. Завдяки реформам на півдні Волині завершилося формування місцевої територіальної корпорації знаті, в яку злилися всі дореформені кременецькі й частини луцькі повітники та формально рівні тепер із ними землевласники нового Кременецького повіту з княжими титулами.

Складання на досліджуваній території місцевих феодальних родів почалося, імовірно, ще в домонгольську добу, але бурхливі політичні зміни, пережиті регіоном від середини XIII до кінця XIV ст., завадили їх закріпленню, тому після досягнення на рубежі XIV й XV ст. певної політичної стабільності формування тут землевласницької еліти, скоріш за все, не продовжилося, а розпочалося заново. Якщо навіть якась частина землевласників давнішого часу, можливо, й утрималася при своїх володіннях, то їх було мало. Жоден із відомих нам родів, що володіли в Кременецькому повіті маєтками, глибше епохи Вітовта своїм корінням не сягає.

На початок XV ст. переважна більшість земель регіону перебувала ще у віданні великого князя. Передачу їх у приватні руки започаткував Вітовт, з іменем якого можна пов'язати появу тут обширного Збараського повіту князів Несвіцьких, володінь шляхетського роду Єловицьких і, можливо, невеликого маєтку роду Нешевичів. Донаційна активність Свидригайла була значно інтенсивнішою. Хронологічно видані цим князем привілеї обмежені кінцем 1433 – серединою 1438 рр. із перервою строком у два роки, зумовленою втратою ним на деякий час над повітом контролю. Данини Казимира припадають здебільшого на 40-і – початок 50-х рр. XV ст., а пізніше цей монарх утримується від роздачі земель, винагороджуючи за службу грішми, сукном, продуктами тощо. Після приходу на престол Олександра роздача маєтків знову зростає. Сигізмунд I продовжив політику попередника, унаслідок чого на кінець 20-х рр. XVI ст. великокняжі земельні ресурси були повністю вичерпані. Під час перебування Кременця в руках Бони (1536 – 1556) у повіті з'явилася належна їй обширна волость, яка після від'їзду королеви в Італію перейшла до Сигізмунда Августа й перетворилася на об'єкт нових данин, у результаті яких із 36 посе-

лень, зафіксованих на території цього доменіального володіння, на кінець 60-х рр. залишилися тільки повітове місто Кременець, 2 передмістя й 12 сіл, а решта порозходилися по приватних руках.

Про походження осіб, які отримали в регіоні маєтки від Вітовта, судити важко, оскільки мало інформації про самі данини. Свидригайло сприяв різноетнічним вихідцям із руських земель Корони, на яких припадає 63,6 % розданих ним у регіоні маєтків. За Казимира серед реципієнтів з'являються волохи, серби, вихідці з тюркського середовища. Від Олександра й Сигізмунда I отримують маєтки тільки піддані Великого князівства. За Сигізмунда Августа на невеличких наділах осідають кілька перебіжчиків із Московської держави.

Протягом досліджуваного нами часу на півдні Волині володіли маєтками 15 княжих родів (Острозькі, Жаславські, Несвіцькі, Збаразькі, Вишневецькі, Порицькі, Воронецькі, Буремські, Курцевичі, Гольшанські, Сангушковичі, Четвертенські, Масальські, Подгорські, Радивили). Князі Збаразькі, Вишневецькі й Жаславські мали тут свої родові гнізда й переважну більшість володінь, а в решти родів резиденції та більшість маєтків лежали за межами регіону, і тільки поодинокі їх представники іноді проживали тут протягом деякого часу. В умовах малої заселеності регіону зусилля багатих княжих родів спрямовувалися не стільки на нагромадження, скільки на освоєння наявних земель. Нарощування ними маєтків за рахунок дрібних землевласників спостерігається загалом у незначних розмірах. Відгороджена від решти привілейованих своїми титулами, але всередині переповнена різючими майновими контрастами, цілісної соціальної групи ця частина знаті на схилі середніх віків не становила.

Протягом досліджуваного нами часу в Кременецькому повіті виникло 26 місцевих зем'янських родів:

15 із них (Бережецькі, Вовківські, Денисковичі, Словицькі, Калениковичі, Кобаковичі, Лідихівські, Товмачі-Борківські, Цеценівські, один із родів Білокриницьких, Минківські, Средича-Новоселецькі, Ушаки-Куликівські і, мабуть, Андрузькі та Болбаси-Розтоцькі) були започатковані особами, що отримали тут землі від великого князя;

3 (Промчейковичі-Корницькі, Лудвиські та Серетецькі, вони ж Дудинські) сформувалися на маєтках, успадкованих по жіночій лінії, після набуття яких поприбирали собі відповідні відтопонімні прізвища;

5 (Дедеркали, Сенютичі, Ширинди-Олибїські, Андрузькі з Боженців та Лешницькі) виділилися в окремі роди внаслідок поділів володінь;

2 (Лосятинські й другий із родів Білокриницьких) витворились на куплених маєтках; витоки роду Микитицьких за браком джерел з'ясувати не вдалося.

На кінець 60-х рр. XVI ст. з-поміж згаданих 26 маєтками володіли тільки 20 родів, а решта 6 із числа повітників вибули: Калениковичі вимерли зовсім; Кобаковичі в одній із гілок вимерли, а з двох інших започаткувалися нові роди; другий із двох родів Білокриницьких, Микитицькі, Ширинди-Олибїські й Цеценівські маєтки попродали, а самі, за винятком останніх, у чоловічій лінії повимирали.

Крім своїх, протягом двох-трьох поколінь у Кременецькому повіті володіли маєтками, залишаючись при цьому землевласниками в себе на батьківщині, роди інших регіонів: з Луцького повіту сюди проникли Бабинські, Волчковичі-Олізаровичі, Цати, Лабунські, Козинські, Гостські, Словичі-Малинські, Патрикії-Курозвонські; з Володимирського повіту – Древинські; з Київщини – Дідки; з Берестейщини – Боговитиновичі; з Литви – Монтигирдовичі; з коронного Поділля – Цебровські і Ярмолинські; з польських земель Корони – Лаські і Вскринські. Деякі з перерахованих тут родів понабували маєтки аж під кінець досліджуваного періоду. На кінець 60-х рр. XVI ст. частини перерахованих родів серед землевласників повіту вже не було: Бабинські й Дідки попродали свої володіння, Волчковичі відступили Острозьким, а самі в чоловічій лінії вимерли, Монтигирдовичі й Цебровські втратили через успадкування по жіночій лінії.

На південних окраїнах Луцького повіту, у середині 60-х рр. XVI ст. переданих до Кременецького, склалося 7 місцевих родів (Коритенські, Крупецькі, Лабунські, Теслугівські, Жабокрицькі, Опарипеські, Патрикії-Радогостські). На час зміни адміністративної приналежності території тут володіли маєтками 12 родів. Після зміни підпорядкування частина тутешніх землевласників зберегла зв'язки з попереднім повітом, де продовжувала володіти маєтками й інколи займала навіть посади в земських і гродських установах.

Шляхетські роди формувалися переважно в північно-західній частині Кременецького повіту, між верхів'ями річок Стиру й Горині. Маєтки їх переходили тут за Горинь тільки в районі межиріччя Жерді й Полкви. Південно-західна частина регіону, між Серетом, Горинню й Збручем, була для них закрита, оскільки з рубежу XIV й XV ст. тут господарюва-

ли князі Несвіцькі та їх нащадки. Простори на схід від окресленої території, колишні Кузьминський і Полонський повіти, у XV ст. через свою вразливість перед татарами й малолюдність були непосильні для освоєння їх дрібними власниками, а в наступному столітті перебували вже в руках князів Збарзьких, Острозьких і Жаславських. Зем'янські роди, які почали тут складатися, загубилися серед княжих бояр. Уцілили тільки село Кошелівці спадкоємців роду Калениковичів на витоках Случі, село Чортория роду Денисковичів, а пізніше Семашковичів на березі Случі на межі Волині з Київською землею та маєтки зем'ян Лабунських у басейні р. Хомори, що неначе острівці лежали в морі княжих володінь.

На кінець 60-х рр. XVI ст. розподіл поселень Кременецького повіту між монархом, родовитою аристократією з княжими титулами й шляхтою мав такий вигляд:

	Домен	Князі	Шляхта	Разом
Роди	–	12 (17,1%)	55 (82,1%)	67 (100%)
Особи	–	30 (13,3%)	195 (86,7%)	225 (100%)
Поселення	15 (1,9%)	472 (70,8%)	182 (27,3%)	669 (100%)

Як бачимо, левина частка міст і сіл перебувала в руках титулованої родовитої аристократії, шляхта, становлячи велетенську більшість повітників, володіла тільки чвертю поселень, доменіальні володіння не дотягували навіть до двох відсотків, а церковних маєтків не було зовсім.

За розмірами маєтків структура приватного землеволодіння регіону виглядала так:

Категорії землевласників	Кількість осіб	Кількість поселень
Власники більше 10 поселень	18 (8,0%)	452 (69,1%)
Власники 6 – 10 поселень	8 (3,5%)	59 (9,0%)
Власники 2 – 5 поселень	47 (20,9%)	101 (15,4%)
Власники до 1 поселення	152 (67,5%)	42 (6,4%)
Разом	225 (100%)	654 (100%)

Наведені тут дані виразно показують, що на порозі Нової доби Південна Волинь відзначалася надзвичайно високим ступенем концентрації землі в окремих руках, глибокою майновою диференціацією привілейованої частини місцевого на-

селення й разючими контрастами між крайніми її групами. Нечисленній жменьці найбільших землевласників належало понад дві третини поселень; дві середні групи, що становили разом приблизно чверть знаті, володіли аналогічною часткою міст і сіл, а на дрібну шляхту (понад дві третини повітників) припадало всього лиш кілька відсотків поселень. Значна частина дрібних землевласників або зовсім не мала підданих, або мала їх недостатньо для забезпечення своєї життєдіяльності, тому вимушена була йти на службу. Слабкі економічні позиції робили цю частину дрібноти особливо вразливою перед магнатами. Проголошена Більським привілеєм 1564 р. станова рівність усіх привілейованих за цих обставин була, звичайно, фікцією. Найобширніші володіння в повіті належали Галшці з Острозьких Гурчиній (5 замків із містами й близько 95 сіл), маєтками якої розпоряджався в цей час вітчим Ольбрахт Ласький, та її дядькові Василю-Костянтинові Острозькому (1 місто й близько 68 сіл), що разом становило 25,5 % всіх поселень повіту. 28,6 % міст і сіл належало нащадкам князів Несвіцьких – Збараським, Вишневецьким, Порницьким і Воронецьким, але їхні володіння ділилися серед значно більшої кількості осіб, тому не йшли з Острозькими ні в яке порівняння.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

Архівні джерела

1. ЦДА України в Києві. – Ф. 21: Кременецький городський суд. – Опис 1. (Кн. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 23, 25, 267).
2. ЦДА України в Києві. – Ф. 22: Кременецький земський суд. – Опис 1. (Кн. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 23, 28, 29, 41, 49).
3. ЦДА України в Києві. – Ф. 25: Луцький городський суд. – Опис 1. (Кн. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 12).
4. ЦДА України в Києві. – Ф. 26: Луцький земський суд. – Опис 1. (Кн. 2).
5. ЦДА України в Києві. – Ф. 44: Вінницький городський суд. – Опис 1. (Кн. 1).
6. ЦДА України в Києві. – Ф. 247: Ледуховські. – Опис 1. (Спр. 13).
7. ЦДА України в Києві. – Ф. 442: Канцелярія київського, подільського і волинського генерал-губернатора. – Опис 183. (Спр. 914).
8. ЦДА України в Києві. – КМФ. 33: Документи і матеріали з історії України з архівів і рукописних відділів бібліотек Литви. – Опис 1. (Позит. 39, 47, 125, 131).
9. ЦДА України в Києві. – КМФ. 33: Документи і матеріали з історії України з архівів і рукописних відділів бібліотек Литви. – Опис 2. (Позит. 448).
10. ЛНБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 5: Колекція Оссолінських. – Опис 3. (Грамоти 2103, 2110).
11. ЛНБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 46: Архів Єловицьких. (Тека XXI, серія III, спр. 574, 1150, 1151, 1176).
12. ЛНБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 91: Колекція Радзимінських. (Спр. 18.VI.4, 61.I.4, 71.II.3, 140.I.2, 144.I.2, 179.V.3, 191.IV.4, 198.V.3, 215.V.3, 217.V.2, 217.V.3, 220.V.3, 222.V.3, 223.V.3, 227.V.3, 228.V.3, 232.V.3, 410.I.4).
13. ЛНБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 103: Архів Сапег. (Спр. 17.Ic.1953, 6282, 6292, 6314, 6321, 6328, 6334, 6340, 6343, 6345, 6346, 6347, 6358, 6359, 6386, 6448, 6449, 6499, 6503, 6504, 6505, 6506, 6507, 6508).
14. Российский государственный архив древних актов в Москве. – Ф. 389: Литовская мет-

- рика. – Опись 1. (Кн. 20, 22, 23, 24, 35, 38, 39, 41, 191, 192, 195, 196, 198, 199, 216).
15. Архив Санкт-Петербургского отделения Института истории АН России. – Ф. 11: Острожские.
16. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. – Oddział I. Zbiór dokumentów pergaminowych. (Perg. 6832, 7380, 8405).
17. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. – Archiwum Radziwiłłów (AR). – Dział I: Dokumenty pergaminowe.
18. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. – Archiwum Radziwiłłów (AR). – Dział II: Dokumenty historyczne. (Rps nr 73).
19. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. – Zbiór Branickich z Suchej. (Rps nr 323 / 409).
20. Archiwum Państwowe w Krakowie. – Archiwum Sanguszków. – Rękopisy. (Rpsy nr 88, 938, 1000, 1008).
21. Archiwum Państwowe w Krakowie. – Archiwum Sanguszków. – Teki arabskie. (Teki 127).
22. Archiwum Państwowe w Krakowie. – Archiwum Sanguszków. – Teki rzymskie. (Teki VI, VIII, IX, X, XV).
23. Biblioteka Jagiellońska w Krakowie. – Archiwum Ledóchowskich.
24. Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego. – Rękopisy. (Rps 425).

Опубліковані джерела

25. Акты, издаваемые Археографической комиссией, высочайше учрежденной в Вильне. – Вильна, 1867. – Т. 2: Акты Брестского земского суда. – X, [2], 361 с.
26. Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией. – Вильна, 1887. – Т. 14: Инвентари имений XVI-го столетия. – XXIV, 703 с.
27. Акты Литовской Метрики / Собр. Ф. И. Леонтовичем. – Варшава, 1896. – Т. 1, вып. 1: 1413 – 1498 гг. – [3], 169 с.; 1897. – Т. 1, вып. 2: 1499 – 1507 гг. – [2], 201, LV с.
28. Акты Литовско-Русского государства / Изд. М. В. Довнар-Запольским. – М., 1899. – Вып. 1: (1390 – 1529 г.). – XII, 259 с.; 1897. – Т. 2. – XXIII, 570 с.
29. Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографи-

- ческой комиссией. – СПб., 1846. – Т. 1: 1340 – 1506. – [2], IV, 375, 24, 15 с.
30. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией. – СПб., 1863. – Т. 1: 1361 – 1598. – [6], 301, 15 с.; 1865. – Т. 2. – 287 с.
31. Археологический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси, издаваемый при управлении Виленского учебного округа. – Вильна, 1867. – Т. 1. – X, 409 с.
32. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденной при киевском военном, подольском и волыньском генерал-губернаторе. – Ч. 4: Акты о происхождении шляхетских родов в Юго-Западной России. – К., 1867. – Т. 1. – V, 62, 461 с.
33. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденной при киевском, подольском и волыньском генерал-губернаторе. – К., 1869. – Ч. 5: Акты о городах (1432 – 1798). – Т. 1. – [3], 94, 637 с.
34. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденной при киевском, подольском и волыньском генерал-губернаторе. – К., 1876. – Ч. 6: Акты об экономических и юридических отношениях крестьян в XVI – XVIII веке (1498 – 1795). – Т. 1. – [2], 161, 615 с.
35. Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов, состоящей при киевском, подольском и волыньском генерал-губернаторе. – Ч. 7. – К., 1886. – Т. 1: Акты о заселении Юго-Западной России. – [2], II, 85, 647, XII с.; 1890. – Т. 2: Акты о заселении Юго-Западной России. – [2], II, [1], II, 210, 644 с.; 1905. – Т. 3: Акты о заселении Южной России XVI – XVIII вв. – XXXI, 317, 140, II, 22, 596, 66, IV с.
36. Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов, состоящей при киевском, подольском и волыньском генерал-губернаторе. – Ч. 8. – К., 1909. – Т. 3: Акты о брачном праве и семейном быте в Юго-Западной Руси в XVI – XVII вв. – 120, 708, XXX с.; 1907. – Т. 4: Акты о землевладении в Юго-Западной России XV – XVIII вв. – 224, 451, 66, XXI с.; 1907. – Т. 5: Акты об украинской администрации XVI – XVII вв. – [2], 118, 560, XXXVII, II с.; 1911. – Т. 6: Акты о землевладении в Юго-Западной России XV – XVIII вв. – [3], 113, 435, 48, XXV с.

37. Бершадский С. А. Документы и регесты к истории литовских евреев. – СПб., 1882. – Т. 2: 1550 – 1569. – [1], II, 259, XIII с.
38. Витте Е. И. де. Древний помянник Киево-Михайловского Златоверхого монастыря // Чтения в Историческом обществе Нестора-Летописца. – К., 1903. – Кн. 17, отд. 3.; 1904. – Кн. 18, отд. 3. – 76 с.
39. Волинські грамоти XVI ст. / Упор. В. Б. Задорожний, А. М. Матвієнко. – К.: Наук. думка, 1995. – 247 с.
40. Голубев С. Т. Древний помянник Киево-Печерской лавры (конца XV и начала XVI ст.) // Чтения в Историческом обществе Нестора-Летописца. – К., 1892. – Кн. 6, отд. 3. – XIV, 88 с.
41. Грамоты великих князей литовских с 1390 по 1569 год / Собр. и изд. под ред. В. Антоновича и К. Козловского. – К., 1868. – IX, II, 163 с.
42. Грамоты XIV ст. / Упор., вступна ст., комент. і словн.-покажч. М. М. Пещак. – К.: Наук. думка, 1974. – 256 с.
43. Демченко Л. Я. Тестаменти княжого роду Збарзьких // Архіви України. – 1996. – № 4 – 6. – С. 26 – 36.
44. Документы Московского архива Министерства юстиции – М., 1897. – Т. 1. – [2], XXIII, 568 с.
45. Жизнь князя Андрея Михайловича Курбского в Литве и на Волыни. – К., 1849. – Т. 2.
46. Купчинський О. А. Забуті та невідомі староукраїнські грамоти XIV – першої половини XV ст. // Записки НТШ. – Львів, 1997. – Т. 233: Праці Історично-філософської секції. – С. 333 – 359.
47. Литовская Метрика. – СПб., 1903. – Т. 1. – [2], VII, 50 с., 1566 стб., 258, [5], IV с. (РИБ. – Т. 20).
48. Литовская Метрика. – СПб., 1910. – Отд. 1. – Ч. 1: Книги записей. – Т. 1. – [6], X, 38 с., 872 стб., 152 с., 5 вкл., [2] с. (РИБ. – Т. 27).
49. Литовская Метрика. – Юрьев, 1914. – Отд. 1 – 2. – Ч. 3: Книги публичных дел. – Т. 1. – [2], IV, 30 с., 896 стб., [2], 46 с., 4 вкл. (РИБ. – Т. 30).
50. Литовская Метрика. – Пг., 1915. – Отд. 1. – Ч. 3: Книги публичных дел: Переписи войска Литовского. – [4], II, [2] с., 1378 стб. (РИБ. – Т. 33).

51. Літопис руський / Пер. з давньоруськ. Л. Є. Махновця. – К.: Дніпро, 1989. – XVI, 591 с.
52. Метрыка Вяликага княства Литоўскаго. – Менск: Athenaеum, 2000. – Кн. 28 (1522 – 1552) / Падрыхтоўка текстаў да друку і навук. апарат – В. Мянжынскі, У. Свяжынскі – 312 с.
53. Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденной при киевском военном, подольском и вольнском генерал-губернаторе. – К., 1859. – Т. 4. – XIII, XV, 133, 232, 464, 119 с.
54. Первый Литовский Статут: Тексты на старобелорусском, латинском и старопольском языках. – Вильнюс: Минтас, 1991. – Т. 2, ч. 1. – 428 с.
55. Розов В. Українські грамоти. – К., 1928. – Т. 1: XIV в. і перша половина XV в. – [4], 176, 75, IX с.
56. Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні (XVI – перша половина XVII ст.): 3б. документів – К.: Наук. думка, 1975. – 344 с.
57. Полное собрание русских летописей. – М.: Изд-во АН СССР, 1962. – Т. 2: Ипатьевская летопись. Фототип. изд. 1908 г. – XVI с., 938 стб., 87, IV с.; М.: Наука, 1980. – Т. 35: Летописи белорусско-литовские. – 305, [3] с.
58. Собрание государственных и частных актов, касающихся истории Литвы и соединённых с ней владений (от 1387 до 1710 года), изданное Виленской археологической комиссией под редакцией учёного секретаря М. Круповича. – Вильна, 1858. – Ч. 1. – VIII, 164 с.
59. Софонович Ф. Хроніка з літописців стародавніх. – К.: Наук. думка, 1992. – 336 с.
60. Статут Великого князства Литовского 1566 года // Временник Императорского Московского общества истории и древностей российских. – М., 1855. – Кн. 23, материалы. – 242 с.
61. Теодорович Н. И. Декрет короля Стефана Батория по тяжбе владелицы Почаева и части Бережцов Анны Тихоновны Гойской с Иваном Некрашевичем-Бережецким и его братьями, владельцами другой части Бережцов, от 20 ноября 1585 года, а также разграничение Почаевского имения от Бережецкого 17 ноября 1592 года и от Лосятинского имения 22 сентября 1594 года (К истории Почаевской лавры) // Вольнские епархиальные ведомости: Часть официальная. – 1896. – С. 956 – 958.

62. Торгівля на Україні, XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянина. – К.: Наук. думка, 1990. – 408 с.
63. Українські грамоти XV ст. / Підгот. тексту, вступ. ст. і комент. В. М. Русанівського. – К.: Наук. думка, 1965. – 163 с.
64. Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie. – Lwów, 1884. – T. 10. – VI, 542 s.; 1889. – T. 14. – XVII, [3], 635 s.; 1891. – T. 15. – XIII, [3], 720 s.
65. Akta unji Polski z Litwą 1385 – 1791 / Wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz. – Kraków: Nakładem Polskiej Akademji Umiejętności i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, 1932. – LVI, 571 s.
66. Archiwum xx. Sanguszków w Sławucie / Wyd. nakładem właściciela pod kier. Z. L. Radziwińskiego przy współudziale P. Skobielskiego i B. Gorczaka. – Lwów, 1887. – T. 1: 1366 – 1506. – XXIX, 204 s., 3 k. tabl.; 1890. – T. 3: 1432 – 1534. – XII, XXXVI, 556 s.; 1890. – T. 4: 1535 – 1547. – IX, XXXIII, [2], 647 s.; 1910. – T. 6: 1549 – 1577 (Dyplomatarjusz gałęzi Niesuchojezkiej. – T. 1). – XXII, [2], 305 s.; 1910. – T. 7: 1554 – 1572 (Dyplomatarjusz gałęzi Niesuchojezkiej. – T. 2). – [7], XXVI, [2], 433 s.
67. Codex epistolaris saeculi decimi quinti. Monumenta mediaevi historica. – Kraków, 1876. – T. 2, p. 1. – 786 p.
68. Czarnkow Joannis de. Chronicon Polonorum // Pomniki dziejowe Polski / Wyd. A. Bielowski. – Warszawa, 1961. – T. 2. – S. 619 – 756.
69. Karczewski J. Replika ze strony jeneralnego prokuratora massy funduszów i interessów JO. xiężniczki jeimości Stefanii Radziwiłłowny w sprawie z JO. xiążęciem jmcją Antonim Radziwiłłem wielkorządcą poznańskim, wielu orderów kawalerem: O oddział dóbr Ordynacyi domu xiążąt Radziwiłłów od allodyalnych czyli prawu pospolitemu sukcesyi podległych... – Wilno, 1824. – [92], 236, [37] s., 1 k. tabl.
70. Lietuvos Metrika. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 1998. – Kn. Nr. 1 (1380 – 1584): Užrasymų knyga 1 / Parengė A. Baliulis ir R. Firkowicius. – 208 p.
71. Lietuvos Metrika. – Vilnius: Žara, 1998. – Kn. Nr. 3 (1440 – 1498): Užrašymų knyga 3 / Parengė L. Anuzyte ir A. Baliulis. – 168 p.
72. Lietuvos Metrika. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – Kn. Nr. 5 (1427 –

- 1506): Užrašymų knyga 5 / Parengė E. Banionis. – 403 p.
73. Lietuvos Metrika. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995. – Kn. Nr. 8 (1499 – 1514): Užrašymų knyga 8 / Parengė A. Baliulis, R. Firkowicius, D. Antanawicius. – 710 p.
74. Lietuvos Metrika. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos instit. 1997. – Kn. Nr. 10 (1440 – 1523): Užrašymų knyga 10 / Parengė E. Banionis ir A. Baliulis. – 179 p.
75. Lietuvos Metrika. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos instit., 1997. – Kn. Nr. 11 (1518 – 1523): Irašu knyga 11 / Parengė A. Dubonis. – 228 p.
76. Lietuvos Metrika. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos instit., 1998. – Kn. Nr. 25 (1387 – 1546): Užrašymų knyga 25 / Parengė D. Antanavicius ir A. Baliulis. – XXII, 462 p.
77. Lietuvos Metrika. – Vilnius: Žara, 1999. – Kn. Nr. 530: (1566 – 1572): Viešųjų reikalų knyga 8 / Parengė A. Baronas ir L. Jovaiša. – 120 p.
78. Lietuvos Metrika. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996. – Kn. Nr. 564 (1553 – 1567): Viešųjų reikalų knyga 7 / Parengė A. Baliulis. – 207 p.
79. Lietuvos Metrika (1522 – 1530): 4-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija) / Parengė S. Lazutka, I. Valikonyte, G. Kirkiene, E. Gudawicius, J. Karpaviciene, S. Viskantaite. – Vilnius: Vilniane universiteto leidykla, 1995. – CLVIII, 513 p.
80. Lietuvos Metrika (1528 – 1547): 6-oji Teismų bylų knyga (Kopija XVI a. pabaiga) / Parengė S. Lazutka, I. Valikonyte, J. Karpaviciene, S. Viskantaite. – Vilnius: Vilniane universiteto leidykla, 1995. – CL, 338 p.
- 81.** List wójta z Bratjanu do Wielkiego Mistrza Zakonu z dnia 8 lutego 1432 r. // Miesięcznik Heraldyczny. – Roczn. 6. – 1913. – S. 191 – 192.
82. Rewizya zamków ziemi wołyńskiej w połowie XVI wieku / Wyd. A. Jabłonowski // Źródła dziejowe. – Warszawa, 1877. – T. 6. – 153 s.
83. Skarbiec dyplomatów papieżkich, cesarskich, królewskich, książęcych; uchwał narodowych, postanowień różnych władz i urzędów posługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej i ościennych im krajów / Zebrał i w treści opisał I. Daniłowicz. – Wilno, 1860. – T. 1. – [3], VII, 391 s.; 1862. – T. 2. – [3], 370 s.
84. Supplementum ad historica Russiae monumenta. – Petropoli, – 1848. – 565 p.
85. Vitoldiana: Codex privilegiorum Vitoldi magni ducis Lithuaniae, 1385 – 1430 / Zebrał i wyd. J. Ochmański. – Warszawa; Poznań: PWN, 1986. – 256 s.

86. Wykazy geograficzno-statystyczne. Województwo wołyńskie / Wyd. A. Jabłonowski // Źródła dziejowe. – Warszawa, 1889. – Т. 19. – 158 s.
87. Źródła do dziejów polskich / Wyd. M. Grabowski i A. Przędziecki. – Wilno, 1843. – Т. 1; 1844. – Т. 2.

Дослідження

88. Аксенов А. И. Генеалогия московского купечества XVIII в. (Из истории формирования русской буржуазии). – М.: Наука, 1988. – 189 с.
89. Андрияшев А. М. Очерк истории Волынской земли до конца XIV столетия. – К., 1888. – [1], 233 с., карта.
90. Андрияшев О. М. Літописне Болохово і болохівські князі // Записки історичної секції УАН, раніш Українського наукового товариства в Києві. – К., 1930. – Т. 32: Наук. зб. за рік 1929. – С. 20 – 31.
91. Антонович В. Б. Содержание актов об околичной шляхте // Архив ЮЗР. – Ч. 4: Акты о происхождении шляхетских родов в Юго-Западной России. – К., 1867. – Т. 1. – 62 с.
92. Баранович О. І. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. – К., 1930. – 156 с., карта.
93. Баранович А. И. Население предстепной Украины в XVI в. // Исторические записки. – М.: Изд-во АН СССР, 1950. Т. 32. – С. 198 – 232.
94. Баранович А. И. Новый город Западной Украины XVI в. (Основание Староконстантинова) // Ученые записки Института славяноведения. – М.: Изд-во АН СССР, 1951. – Т. 3. – С. 236 – 263.
95. Баранович А. И. К изучению магнатских архивов Украины // Проблемы источниковедения. – М.: Изд-во АН СССР, 1956. – Сб. 5. – С. 146 – 158.
96. Баскаков Н. А. Русские фамилии тюркского происхождения. – М.: Наука, 1979. – 279 с.
97. Баумгартен Н. В. фон. Родословные отрывки. – VI. К родословию князей Глинских, Вишневецких, Сангушек, Чарторыйских и Збаражских. Дочери последнего сербского деспота в Западной, Литовской Руси // Летопись Историко-родословного общества в

- Москве. – 1908. – Вып. 4. – С. 24 – 28; VIII. Вторая вервь князей Галицких. Потомство Романа Мстиславича // *Летопись Историко-родословного общества в Москве.* – 1909. – Вып. 1. – С. 3 – 46; XVI. Происхождение князей Вишневецких, Збаражских и Воронежских // *Летопись Историко-родословного общества в Москве.* – 1910. – Вып. 4. – С. 27 – 33; XX. Князья Болоховские и Изяслав Мстиславич // *Летопись Историко-родословного общества в Москве.* – 1912. – Вып. 2. – С. 11 – 23.
98. Бережков Н. Г. Литовская Метрика как исторический источник. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1946. – Ч. 1: О первоначальном составе книг Литовской Метрики по 1522 год. – 179 с.
99. Боряк Г. В. “Пописы земского войска” Великого княжества Литовского XVI в. как историко-географический источник (на примере украинских земель) // *Исследования по истории Литовской Метрики: Сб. науч. тр.* – М., 1989. – С. 215 – 227.
100. Боряк Г. В. Ревізії та люстрації українських староств кінця XV – середини XVI ст. (В аспекті історико-географічної джерельної цінності) // *Географічний фактор в історичному процесі: Зб. наук. пр.* – К.: Наук. думка, 1990. – С. 145 – 154.
101. Бычкова М. Е. Формирование правящего класса Великого княжества Литовского в XVI веке // *Европейское дворянство XVI – XVII вв.: Границы сословия.* – М.: Археогр. центр, 1997. – С. 216 – 235.
102. Винар Л. Князь Дмитро Вишневецький // Винар Л. Силуети епох: Дмитро Вишневецький. Михайло Грушевський: Історичні розвідки. – Дрогобич: Відродження, 1992. – С. 7 – 74.
103. Витте Е. И. де. Комментарии к древнейшим помянникам Киево-Печерской лавры и Киево-Златоверхо-Михайловского монастыря // *Чтения в Историческом обществе Нестора-Летописца.* – Приложения – К., 1910. – Кн. 21, вып. 3; 1911. – Кн. 22, вып. 1 – 2; 1912. – Кн. 22, вып. 3; Кн. 23, вып. 1; 1913. – Кн. 23, вып. 2; 1914. – Кн. 24, вып. 1 – 2. – 144 с.
104. Власьев Г. А. Происхождение князей Острожских // *Записки Императорского генеалогического общества.* – 1906. – Т. 3. – С. 347 – 354.
105. Власьев Г. А. Потомство Рюрика: Материалы для составления родословий. – СПб., 1906. – Т. 1, вып. 1 – 565 с.; вып. 2 – 544 с.; вып. 3 – 602 с.; Пг., 1918. – Т. 2, вып. 1. – 575 с.

106. Войтович Л. В. Генеалогія династії Рюриковичів: Бібліографічний довідник. – К., 1990. – 228 с.
107. Войтович Л. В. Болохівські князі // Київ. – 1991. – №. 6. – С. 158 – 159.
108. Войтович Л. В. Волинська земля князівських часів (IX – XII ст.) // Проблеми історичної географії України: Зб. наук. пр. – К.: Наук. думка, 1991. – С. 10 – 23.
109. Войтович Л. В. Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII – XVI ст. – Львів, 1996. – 256 с.
110. Войтович Л. В. Родина князів Острозьких // Записки НТШ. – Львів, 1996. – Т. 231: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – С. 355 – 367.
111. Войтович Л. В. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.). Склад, суспільна і політична роль: Історико-генеалогічне дослідження. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – 649 с.
112. Ворончук І. О. Передмова // Володіння князів Острозьких на Східній Волині (за інвентарем 1620 року) / Пер., упорядк. і передмова І. Ворончук. – К.; Старокостянтинів, 2001. – С. 3 – 137.
113. Востоков А. Л. Описание русских и словенских рукописей Румянцевского музея. – СПб., 1842. – 331 с.
114. Голобуцький В. О. Запорозьке козацтво. – К.: Вища школа, 1994. – 539 с.
115. Голубець М. Золота книга українського лицарства. – Львів, 1939. – Зош. 1. – 32 с.
116. Греков И. Б. Восточная Европа и упадок Золотой Орды (на рубеже XIV – XV вв.). – М.: Наука, 1975. – 520 с.
117. Грімстед Кеннеді П. Руська метрика: книги польської коронної канцелярії для українських земель (1569 – 1673 рр.) // Український історичний журнал. – 1989. – № 5. – С. 52 – 62.
118. Грушевський М. С. К вопросу о Болохове // Чтения в историческом обществе Нестора -Летописца. – К., 1893. – Кн. 7, отд. 2. – С. 3 – 11.
119. Грушевський М. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава Мудрого до кінця XIV сторіччя. – К., 1991 – [2], XVI, 541 с.
120. Грушевський М. Історія України-Руси. В 11 т., 12 кн. – К.: Наук. думка, 1993 – Т. 3: До року 1340. – 592 с.; Т. 4: XIV – XVI вв.: Відносини політичні. – 544 с.; 1994 – Т. 5: Сус-

- пільно-політичний і церковний устрій і відносини в українсько-руських землях XIV – XVII віків. – 704 с.; 1995 – Т. 6: Житє економічне, культурне, національне XIV – XVII віків. – 680 с.
121. Дашкевич Н. П. Болоховская земля и ее значение в русской истории // Труды Третьего археологического съезда России, бывшего в Киеве в августе 1874 г. – К., 1878. – Т. 2. – С. 69 – 139.
122. Дашкевич Н. П. Новейшие домыслы о Болохове и болоховцах // Университетские известия. – К., 1884. – № 6. – С. 155 – 186.
123. Дашкевич Н. П. Ещё разыскания и вопросы о Болохове и болоховцах. – К., 1899. – [2], 63 с.
124. Демченко Л. Я. Lietuvos Metrika. – Vilnius, 1987 – 1998 // Український гуманітарний огляд. – Вип. 3. – С. 285 – 288.
125. Джерелознавство і археографія історії України XVI – першої половини XVII ст.: Матеріали до бібліографії / Укл. М. Ковальський. – К.: Ін-т укр. археографії, 1993. – 104 с.
126. Довнар-Запольский М. В. Из истории литовско-польской борьбы за Вольнь: (Договоры 1366 г.). – К., 1896. – [2], 14 с.
127. Довнар-Запольский М. В. К истории Люблинской унии // Киевская старина. – К., 1896. – Т. 52. – С. 57 – 59.
128. Довнар-Запольский М. В. Введение // Документы Московского архива Министерства юстиции – М., 1897. – Т. 1. – С. V – XXIII.
129. Довнар-Запольский М. В. Государственное хозяйство Великого княжества Литовского при Ягеллонах. – К., 1901. – Т. 1. – VIII, 807, СХІІ, ІІ с.
130. Егоров В. Л. Граница Руси с Золотой Ордой в XIII – XIV веках // Вопросы истории. – 1985. – № 1. – С. 16 – 29.
131. Зозуляк Ю. Veri et perpetui terrarum Russie heredes: шляхи легітимації прав на земельну власність серед руської шляхти в середині XV ст. // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 1999. – Вип. 34. – С. 95 – 107.
132. Ковальський Н. П. Источниковедение истории Украины XVI – первой половины XVII века: Учебное пособие по спецкурсу. – Днепропетровск: ДГУ, 1979. – Ч. 4.: Обзор основных отечественных собраний архивных источников. – 110 с.

133. Ковальський М. П. Документи родинного фонду Сангушків Краківського державного воєводського архіву як джерела з соціально-економічної історії України XVI – XVIII ст. // Архіви України. – 1983. – № 3. – С. 60 – 63.
134. Козловский К. Научное значение Киевского центрального архива при университете // Киевлянин. – 1868. – № 28.
135. Конев С. В. Синодикология. Часть 1: Классификация источников // Историческая генеалогия: Ежеквартальный науч. журн. – Екатеринбург: Зеркало, 1993. – Вып. 1, 1993 г. – С. 7 – 15.
136. Котляр М. Ф. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX – XIII вв. – К.: Наук. думка, 1985. – 184 с., 1 вкл.
137. Кременецкий земський суд: Описи актових книг / Л. А. Проценко (Попова), З. С. Хомутецька, В. Д. Чунтулова. – К., 1959. – Вып. 1: Книги № 1 – 11 (1568 – 1598 pp.). – 256 с.; 1965. – Вып. 2: Книги № 12 – 22 (1601 – 1614 pp.). – 353 с.; 1965. – Вып. 3: Книги № 23 – 35 (1616 – 1625 pp.). – 316 с.
138. Крикун М. Г. Кордони й повітовий поділ Волинського воєводства в XVI – XVIII ст. // Географічний фактор в історичному процесі: Зб. наук. пр. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 134 – 145.
139. Крикун М. Г. Початки подільського повітового устрою // Проблеми української історичної медієвістики. – К., 1990. – С. 33 – 52.
140. Крикун М. Г. Поширення польського адміністративно-територіального устрою на українських землях // Проблеми слов'язознавства. – Львів, 1990. – Вып. 42 – С. 24 – 41.
141. Крикун Н. Г. Административно-территориальное устройство Правобережной Украины в XV – XVIII вв. Границы воеводств в свете источников. – К.: АН Украины. Ин-т украин. археологии, 1992. – 150 с.
142. Крикун М. Г. Земські уряди на українських землях у XV – XVIII століттях // Записки НТШ. – Львів, 1994. – Т. 228: Праці Історично-філософської секції. – С. 65 – 122.
143. Кром М. М. Меж Русью и Литвой: Западнорусские земли в системе русско-литовских отношений конца XV – первой трети XVI в. – М.: Археогр. центр, 1995. – 304 с.
144. Лапко И. И. Великое княжество Литовское во второй половине XVI столетия: Литов-

- ско-русский повет и его сеймик. – Юрьев, 1911. – XIV, 624, [2], 192 с.
145. Левицкий В. К вопросу о времени основания Почаевской лавры и о первой устроительнице ея Анне Гойкой // Волынские епархиальные ведомости. – 1913. – С. 96 – 100, 126 – 128, 138 – 142, 165 – 167.
146. Левицкий О. І. Пан Сенюта: Історичне оповідання з волинського життя XVI ст. // Дерево пам'яті. – К.: Веселка, 1990. – Т. 1. – С. 374 – 401.
147. Леонтович Ф. И. Очерки истории литовско-русского права: Образование территории Литовского государства. – СПб., 1894. – XIII, 393 с.
148. Любавский М. К. Областное деление и местное управление Литовско-Русского государства ко времени издания первого Литовского статута: Исторические очерки. – М., 1892. – VIII, 884, С, VI с.
149. Любавский М. К. К вопросу об удельных князьях и местном управлении в Литовско-Русском государстве. – СПб., 1894. – [2], 49 с.
150. Любавский М. К. Литовско-русский сейм: Опыт по истории учреждения в связи с внутренним строем и внешней жизнью государства. – М., 1900. – [3], 850, 232, LXXII с.
151. Максимович М. А. Письма о князьях Острожских к графине А. Д. Блудовой. – К., 1866. – [2], 54 с.
152. Менжинский В. С. Структура феодального землевладения в Великом княжестве Литовском (По материалам Переписи войска 1528 г.) // История СССР. – 1987. – № 3. – С. 164 – 178.
153. Методические рекомендации по исследованию документов Литовской Метрики XVI в. в курсе источниковедения отечественной истории / Сост. Н. П. Ковальский, Г. В. Боряк. – Днепропетровск, 1987. – 52 с.
154. Молчановский Н. В. Очерк известий о Подольской земле до 1434 года. – К., 1885. – [2], 388, II, II, II, XXXII с., карта.
155. Назарова Е. П. Крестьянство Прибалтика в период раннего феодализма (IX – XIII вв.) // История крестьянства СССР с древнейших времен до Великой Октябрьской социалистической революции. В 5 т. – М.: Наука, 1990. – Т. 2: Крестьянство в период раннего и развитого феодализма. – С. 59 – 73.

156. Насонов А. Н. “Русская земля” и образование территории Древнерусского государства:

Ис-

- торико-географическое исследование. – М.: Изд-во АН СССР, 1951. – 262 с., 9 л. вкл.
157. Наумов Е. П. К истории летописного “Списка русских городов дальних и ближних” // Летописи и хроники: Сб. ст. 1973 г. – М.: Наука, 1974. – С. 150 – 163.
158. Німчук В. В., Яковенко Н. М. Підкоморські книги Правобережної України кінця XVI – першої половини XVII ст. // Книга Київського підкоморського суду (1584 – 1644). – К.: Наук. думка, 1991. – С. 5 – 56.
159. Описание документов и бумаг, хранящихся в Московском архиве министерства юстиции. – М., б. г. – Кн. 21. – XXVIII, 592 с.
160. Описание книг и актов Литовской Метрики / Сост. С. Л. Пташицкий. – СПб., 1887. – VIII, 280 с.
161. Панишко С. Структура Волинської землі в середині XIV ст. // Родовід. – 1992. – № 3. – С. 26 – 30.
162. Пашуто В. П. Страны прибалтийского региона // Новосельцев А. П., Пашуто В. П., Черепнин Л. В. Пути развития феодализма (Закавказье, Средняя Азия, Русь, Прибалтика). – М.: Наука, 1972. – С. 252 – 320.
163. Переговский В. Замечания на статью “Город Ровно”, помещенную в “Волынских епархиальных ведомостях” 1880 г. № 5 – 20, и дополнение к ней // Волынские епархиальные ведомости: Часть неофициальная. – 1880. – С. 1134 – 1158.
164. Переговский В. Отрывок из истории города Староконстантинова: Основание его князем Константином Константиновичем Острожским, нашествия и опустошения татарские, о православных церквах и католических монастырях в том городе и несколько сведений о теперешнем его состоянии // Волынские епархиальные ведомости: Часть неофициальная. – 1881. – С. 61 – 81, 109 – 116, 165 – 176, 204 – 209, 276 – 288, 336 – 344.
165. Петров Н. И. Краткие сведения о православных монастырях Волынской епархии, в настоящее время не существующих // Волынские епархиальные ведомости: Часть неофициальная. – 1867 – 1868. – С. 32 – 40, 49 – 71, 75 – 87, 91 – 97, 101 – 107, 135 – 148.
166. Пичета В. И. Белоруссия и Литва XV – XVI вв. (Исследования по истории социально-экономического и культурного развития). – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 816 с.
167. Раппопорт П. А. Города Болоховской земли // КСИИМК АН СССР. – Вып. 57. – С. 52 – 60.

168. Седов В. В. Восточные славяне в VI – XIII вв. – М.: Наука, 1982. – 328 с.
169. Сенютович-Бережний В. Історичне місце князя Федька Несвіцького // Літопис Волині: Науково-популярний збірник волинезнавства. – Вінніпег, 1958. – Р. 4. – Ч. 4. – С. 6 – 14.
170. Сенютович-Бережний В. Родинні звязки князів Несвізьких з князями Острозькими // Український історик. – Мюнхен, 1968. – № 1 – 4 (17 – 20). – С. 124 – 127.
171. Сергійчук В. Дмитро Вишневецький // Володарі гетьманської булави: Історичні портрети. – К.: Варта, 1995. – С. 7 – 25.
172. Скочиляс І. Маєтковий поділ Тереховельського повіту в другій половині XVI ст. // Україна в минулому. – К.; Львів, 1992. – Вип. 1. – С. 14 – 36.
173. Словник староукраїнської мови XIV – XV ст. У 2 т. – К.: Наук. думка, 1977. – Т. 1. – 631 с.; 1978. – Т. 2. – 592 с.
174. Собчук В. Д. Походження волинської шляхетської родини Сенют // Третя наукова геральдична конференція (Львів, 4 – 5 листопада 1993 р.): Зб. тез повідомлень та доп. – Львів, 1993. – С. 78 – 80.
175. Собчук В. Д. Украинская шляхта русского происхождения на юге Волини во второй половине XVI – первой половине XVII в. // Историческая генеалогия: Ежеквартальный науч. журн. – Екатеринбург; Париж, 1994. – Вып. 4. – 1994. – С. 67 – 73.
176. Собчук В. Д. Янушпольська волость у XVI – на початку XVII ст. // Велика Волинь: минуле й сучасне (Матеріали міжнародної наукової конференції, жовтень 1994 р.). – Хмельницький; Ізяслав; Шепетівка, 1994. – С. 111 – 114.
177. Собчук В. Д. Крем'янецька волость у XVI столітті: територія і поселення // Записки НТШ. – Львів, 1996. – Т. 231: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – С. 380 – 399.
178. Собчук В. Д. Архів Сапег як джерело для вивчення генеалогії та землеволодіння феодальної еліти Південної Волині XVI ст. // Рукописна україніка у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України та проблеми створення інформаційного банку даних: Матеріали Міжнар. науково-практ. конф., 20 – 21 вересня 1996 р. – Львів, 1999. – С. 442 – 445.

179. Собчук В. Д. Рід Ісерницьких (З історії волинської шляхти другої половини XV – першої половини XVII ст.) // Наукові записки. – К.: Ін-т україн. археогр. ім. М. Грушевського НАН України, 1999. – С. 28 – 33.
180. Собчук В. Д. З історії титулованої української аристократії пізнього Середньовіччя (Становлення роду князів Збарзьких та його володінь на Волині) // Молода нація. – К., 2000. – № 1. – С. 228 – 245.
181. Собчук В. Д. З історії землеволодінь шляхетських родів із княжими титулами в Південній Волині XV – першої половини XVII ст. // Записки НТШ. – Львів, 2000. – Т. 240: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – С. 335 – 362.
182. Теодорович Н. И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Вольнской епархии. – Почаев, 1893. – Т. 3: Уезды Кременецкий и Заславский. – 687, IX с.; 1899. – Т. 4: Староконстантиновский уезд. – 928, VI с.
183. Терещук К. І. До питання про локалізацію Болохівської землі // Дослідження з слов'яно-руської археології. – К.: Наук. думка, 1978. – С. 164 – 175.
184. Тихомиров М. Н. “Список русских городов дальних и ближних” // Тихомиров М. Н. Русское летописание. – М.: Наука, 1979. – С. 83 – 137.
185. Толочко П. П. Киев и Киевская земля в эпоху феодальной раздробленности XII – XIII веков. – К.: Наук. думка, 1980. – 224 с.
186. Толочко П. П. Київська Русь. – К.: Абрис, 1996. – 360 с.
187. Ульяновський В. І. До біографії князя К. І. Острозького // Середньовічна Україна: Зб. наук. пр. – К.: Наук. думка, 1994. – Вип. 1. – С. 46 – 61.
188. Унбегаун Б. О. Русские фамилии. – М.: Прогресс, 1989. – 443 с.
189. Фотинский О. А. Обыкновенные люди старой Вольни: Из семейной хроники двух поколений фамилии дворян Загоровских во второй половине XVI в. // Вольнский историко-археологический сборник. – Житомир, 1900. – Вып. 2. – С. 117 – 195.
190. Хомутецька З. С. Палеографічні особливості актових книг кременецьких судів XVI ст. // Історичні джерела та їх використання. К.: Наук. думка, 1964. – Вип. 1. – С. 195 – 202.
191. Цітоў А. К. Пячаткі старажытнай Беларусі: Нарысы сфрагістыкі. – Мінск: Польша, 1993. – 239 с.

192. Чунтулова В. Д. Форми документів актових книг Кременецького гродського суду // Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління при Раді Міністрів УРСР. – 1960. – № 4. – С. 3 – 13.
193. Чунтулова В. Д. Форми документів актових книг Кременецького земського суду // Історичні джерела та їх використання. К.: Наук. думка, 1964. – Вип. 1. – С. 203 – 209.
194. Шабульдо Ф. М. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. – К.: Наук. думка, 1987. – 184 с.
195. Шолкович С. В. О границах Польской короны и Великого княжества Литовского // Памятники русской старины в западных губерниях. – СПб., 1890. – Вып. 8. – С. 46 – 70.
196. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. У 3 т. – Львів: Світ, 1990. – Т. 1. – 319 с.
197. Яковенко Н. Н. Родовая антропонимия Правобережной Украины как отражение социальной структуры общества по актам конца XIV – XVI вв. // Вспомогательные исторические дисциплины. – М.: Наука, 1987. – 19. – С. 22 – 37.
198. Яковенко Н. М. Состав волынского землянства середины XV в. (по данным книги земельных данин Казимира) // Литовская метрика: Тезисы докл. Межреспубл. науч. конф., апрель 1988 г. – Вильнюс, 1988. – С. 15 – 17.
199. Яковенко Н. М. Українська шляхта XV – XVII ст.: до постановки проблеми // Проблеми української історичної медієвістики. – К., 1990. – С. 81 – 88.
200. Яковенко Н. М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст.: (Волинь і Центральна Україна). – К., Наук. думка, 1993. – 416 с.
201. Atlas historyczny Rzeczypospolitej Polskiej wydany z zasiłkiem Akademii Umiejętności w Krakowie: Epoka przełomu z wieku XVI-go na XVII-sty. – Warszawa; Wiedeń, 1899 – 1904. – Dział 2: Ziemie ruskie Rzeczypospolitej / Opr. i wyd. A. Jabłonowski. – [4], 17 k.
202. Barącz S. Pamiętnik szlacheckiego Ledochowskich domu. – Lwów, 1879. – [4], 220 s.
203. Białkowski L. Podole w XVI w. Rysy społeczne i gospodarcze. – Warszawa, 1920. – 236 s.
204. Bobrowicz J. N. Dodatek do Herbarza polskiego ks. Kaspra Niesieckiego obejmujący dalsze rodowodowe wiadomości niektórych familji w tem dziele umieszczonych, i wszystkie szlacheckie familie przez tegoż nie umieszczone a przez późniejszych heraldyków wspo-

- mniane, jako też te, których szlachectwo według wierzytelnych dokumentów żadnej nie podpada wątpliwości. – Lipsk, 1844. – [2], 508 s.
205. Boniecki A. Poczet rodów w Wielkim księstwie Litewskim w XV i XVI wieku. – Warszawa, 1887. – [3], XVI, 425, XLIX s., 17 k. tabl.
206. Boniecki A., Reiski A. Herbarz Polski. – Cz. 1: Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. – Warszawa, 1899. – T. 1. – [4], IX, 384, 5 s.; 1900. – T. 2. – [4], 396 s.; 1900. – T. 3. – [4], 388 s.; 1901. – T. 4. – [4], 400, [IV] s.; 1902. – T. 5. – [4], 400 s.; 1903. – T. 6. – [4], 396, IV s.; 1904. – T. 7. – [4], 408 s.; 1905. – T. 8. – [4], 396, [IV] s.; 1906. – T. 9. – [4], 400 s.; 1907. – T. 10. – [4], 391, IV s.; 1907. – T. 11. – [4], 397, IV s.; 1908. – T. 12. – [4], 400, IV s.; 1909. – T. 13. – [4], 400 s.; 1911. – T. 14. – [4], 396, IV s.; 1912. – T. 15. – [4], 396, IV s.; 1913. – T. 16. – [4], 200 s.; 1914. – T. 17, zesz. 1–3. – [4] s.
207. Czamańska I. Mołdawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku. – Poznań: Wyd-wo Naukowe UAM, 1996. – 369 s.
208. Czetwertyński K. Olena Fedkówna ks. Zasławska i jej rodzina (Przyczynek do genealogii ks. Czetwertyńskich i Zasławskich) // Miesięcznik Heraldyczny. – R. 14. – 1935. – S. 38–40.
209. Dąbkowski P. Stanowisko cudzoziemców w prawie litewskim w drugiej połowie XV i w XVI wieku (1447–1588). – Lwów, 1912. – [2], 87 s.
210. Dąbkowski P. Dobra rodowe i nabyte w prawie litewskim od XIV do XVI wieku. – Lwów, 1916. – [4], 117 s.
211. Dąbkowski P. Archiwum berehskie Luba-Radzimińskich obecnie we Lwowie (Opis konserwatorsko-archiwalny). – Lwów, 1919. – [8], 31 s.
212. Dąbkowski P. Zwierciadło szlacheckie. – Lwów, 1928. – IV, 214, [2] s.
213. Dąbkowski P. Wołosi i prawo wołoskie w dawnej Polsce // Studia historyczne ku czci Stanisława Kutszeby. – Kraków, 1938. – T. 1.
214. Dąbkowski P. Podział administracyjny województwa ruskiego i bełzkiego w XV wieku. – Lwów: Towarzystwo Naukowe we Lwowie, 1939. – VIII, 337 s., mapa.
215. Dąbrowski J. Ostatnie lata Ludwika Wielkiego, 1370–1382. – Kraków, 1918. – VII, 423 s.
216. Dobrowolska W. Młodość Jerzego i Krzysztofa Zbaraskich (Z wstępem o rodzie Zbaraskich i życiorysem Janusza Zbaraskiego wojewody braclawskiego) // Rocznik Przemyski. – Przemysł, 1927. – T. 7: Za rok 1926–1927. – S. 3–236.

217. Dworzaczek W. Genealogia. – Warszawa: PWN, 1959. – 186 s.
218. Dworzaczek W. Genealogia. Tablice. – Warszawa: PWN, 1959. – 183 tabl.
219. Dworzaczek W. Kojalowicz Wijuk Wojciech // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław; Warszawa; Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. W-wo PAN, 1967 – 1968. – T. 13. – S. 270 – 272.
220. Erlich L. Starostwa w halickiem w stosunku do starostwa lwowskiego w wiekach średnich (1390 – 1501). – Lwów, 1914. – 136 s.
221. Ferenc M. Dwór Zygmunta Awgusta: Organizacja i ludzie. – Kraków: Historia Jagellonica, 1998. – 311 s.
222. Fijałek J. Biskupstwa wołyńskie Polski i Litwy w swoich początkach (w. XIV/XV) // Sprawozdania z czynności i posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie. – T. 16. – Kwiecień 1911. – Nr 4. – S. 9 – 21.
223. Gorczak B. Katalog rękopisów archiwum xx. Sanguszków w Sławucie. – Sławuta, 1902. – [3], XLV, 488 s.
224. Gorczak B. Monografia xx. Sanguszków oraz innych potomków Lubarta-Fedora Olgerdowicza x. Ratneńskiego. – Lwów, 1906. – T. 3: Gałąź Koszyrska. – [6], 328 s., mapa, 2 k. il.
225. Gorczak B. Katalog pergaminów znajdujących się w archiwum xx. Sanguszków w Sławucie. – Sławuta: Nakładem x. R. Sanguszka, 1912. – [3], 184 s.
226. [Gozdawa-Giżycki M.]. Spis ważniejszych miejscowości w powiecie starokonstantynowskim na Wołyniu. – Stary Konstantynów, 1910. – XIX, 772 s., 34 k. il.
227. Halecki O. Ostatnie lata Świdrygiełły i sprawa wołyńska za Kazimierza Jagiellończyka. – Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1915. – [8], 315 s.
228. Halecki O. Z Jana Zamoyskiego inwentarza archiwum koronnego: Materiały do dziejów Rusi i Litwy w XV wieku. – Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1917. – 75 s.
229. Halecki O. Dzieje Unii Jagiellońskiej. – Kraków, 1919. – T. 1: W wiekach średnich. – XVI, 482 s.
230. Halecki O. Przyczynki genealogiczne do dziejów układu krewskiego // Miesięcznik Heraldyczny. – Roczn. 14. – 1935. – S. 97 – 111.
231. Herbst S. Najazd tatarski 1512 // Przegląd Historyczny. – Warszawa, 1948. – T. 37. – S. 218 – 226.

232. Jabłonowski A. Ziemia wołyńska w połowie XVI wieku // *Źródła dziejowe*. – Warszawa, 1877. – T. 6. – S. V – CIX.
233. Jabłonowski A. Wstęp // *Źródła dziejowe*. – Warszawa, 1889. – T. 19. – 128 s.
234. Jakubowski J. Czy istnieli kniaziowie Nieświescy? // *Ateneum Wileński*. – Wilno, 1923. – Roczn. 1. – S. 1 – 9, mapa.
235. Janeczek A. Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego: Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII w. – Warszawa, 1993. – 388 s.
236. Jasnowski J. Mikołaj Czarny Radziwiłł (1515 – 1565): Kanclerz i marszałek ziemski Wielkiego Księstwa Litewskiego, wojewoda wileński. – Warszawa, 1939. – VIII, 447 s.
237. Kamieniecki W. Społeczeństwo litewskie w XV wieku. – Warszawa, 1947. – 126, IV s.
238. Kamiński A. Kariera rodu Siemaszków w XV–XVII wieku // *Litvano-Slavica Poznaniensia. Studia Historica*. – Poznań: Wyd-wo Naukowe UAM, 1989. – T. 3. – S. 179 – 202.
239. Katalog dokumentów biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich / Opr. A. Fastnacht. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1953. – Cz. 1 : Dokumenty z lat 1507 – 1700. – VIII, 328 s.; 1969. – Cz. 2: Dokumenty z lat 1701 – 1939 oraz dodatek: Dokumenty z lat 1282 – 1909. – VII, 308 s.
240. Kempa T. Konstanty Wasyl Ostrogski (ok. 1524/1525 – 1608) wojewoda kijowski i marszałek ziemi wołyńskiej. – Toruń, 1997. – 289 s.
241. Kojalowicz-Wijuk W. Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany Compendium czyli O klejnotach albo herbach, których familie stanu rycerskiego w prowincjach Wielkiego księstwa Litewskiego zażywają / Wyd. F. Piekosiński. – Kraków, 1897. – IV, 527 s.
242. Kojalowicz-Wijuk W. Herbarz szlachty W. Księstwa Litewskiego zwany Nomenclator / Wyd. F. Piekosiński. – Kraków, 1905
243. Kolankowski L. Zygmunt August wielki książę Litwy do roku 1548. – Lwów, 1913. – [2], 419 s., XIII k. il.
244. Kosman M. Kancelaria wielkiego księcia Witolda // *Studia Źródłoznawcze*. – Warszawa; Poznań, 1969. – T. 14. – S. 91 – 119.
245. Kosman M. Dokumenty wielkiego księcia Witolda // *Studia Źródłoznawcze*. – Warszawa; Poznań, 1971. – T. 16. – S. 139 – 169.
246. Kuczyński S. M. Fedor Daniłowicz // *Polski Słownik Biograficzny*. – Kraków: Nakładem

- Polskiej Akademii Umiejętności, 1948. – T. 6. S. 382 – 383.
247. Kuczyński S. M. Fedor Korybutowicz // Polski Słownik Biograficzny. – Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1948. – T. 6. S. 384.
248. Kuczyński S. M. Fedor ks. Neswizki (Fed'ko Neswiecki, Nieswicki, Nieświeski, Nieświski) // Polski Słownik Biograficzny. – Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1948. – T. 6. S. 386 – 387.
249. Lewicki A. Powstanie Świdrygiełły: Ustęp z dziejów unii Litwy z Koroną. – Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1892. – [2], 389 s.
250. Łódzia-Czarnecki K. Herbarz polski podług Niesieckiego treściwie ułożony i wypisami z późniejszych autorów, z akt grodzkich poznańskich, z ksiąg i akt kościelnych, oraz dokumentów familijnych powiększony. – Gniezno, 1875 – 1881. – T. 1. – VII, XXV, 858 s.; 1882. – T. 2, zesz. 1.
251. Łowmiański H. Uwagi w sprawie podłoża społecznego i gospodarczego unji jagiellonskiej. – Wilno, 1934. – [4], 112 s.
252. Łowmiański H. Zaludnienie państwa litewskiego w wieku XVI: Zaludnienie w roku 1528. – Poznań: Wyd-wo Poznańskie, 1998. – 227 s.
253. Machynia M. Sanguszko (Sanguszkowicz) Aleksander // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław; Warszawa; Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. W-wo PAN, 1993. – T. 31. – S. 467 – 468.
254. Machynia M. Sanguszko (Sanguszkowicz) Andrzej Michałowicz // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław; Warszawa; Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. W-wo PAN, 1993. – T. 31. – S. 469 – 471.
255. Machynia M. Sanguszko (Sanguszkowicz) Fiodor (Fedor, Teodor) // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław; Warszawa; Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. W-wo PAN, 1993. – T. 31. – S. 480 – 482.
256. Malczewska M. Latyfundium Radziwiłłów w XV do połowy XVI wieku. – Warszawa; Poznań, 1985. – 171 s., mapa.
257. *Matricularum regni Poloniae summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur, contexuit indicesque diecit T. Wierzbowski.* – Pars 4: Sigismundi I regis tempora complectens (1507 – 1547). – Varsoviae, 1910. – Vol. 1: Akta cancelariorum,

- 1507 – 1548; 1912. – Vol. 2: Akta Vicecancellariorum, 1507 – 1535; 1915. – Vol. 3: Akta Vicecancellariorum, 1533 – 1548.
258. Niesiecki K. Korona Polska przy złotej wolności szlacheckiej starożytnemi wszystkich kathedr, prowincyi i rycerstwa kleynotami, heroicznym męstwem y odwagą, naywyższemi honorami a naypierwey cnotą, pobożnością y świętobliwością ozdobiona. – Lwów, 1721. – T. 1 – [5], 284, [3], 404, [2] s.; 1738. – T. 2. [6], 759, [2] s.; 1743. – T. 4. – [2], 820 s.
259. Niesiecki K. Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J. Powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez J. N. Bobrowicza. – Lipsk, 1839 – 1846. – T. 1. – XVI, 580, [2] s.; 1839. – T. 2. – [3], 390 s.; 1839. – T. 3. – [3], 476 s.; 1839. – T. 4. – [3], 518 s.; 1840. – T. 5. – [3], 476 s.; 1841. – T. 6. – [3], 588 s.; 1841. – T. 7. – [3], 582 s.; 1841. – T. 8. – [3], 652 s.; 1842. – T. 9. – [3], 468 s.; 1845. – T. 10. – [3], 202 s.
260. Okolski S. Orbis Polonus in quo antiqua Sarmaturum gentilitia et arma delucidantur. – Cracoviae, 1641. – Vol. 1. – 688 p.; 1643. – Vol. 2. – 652 p.; 1645. – Vol. 3. – 681 p.
261. Paprocki B. Herby rycerstwa polskiego / Wyd. K. J. Turowskiego. – Kraków: Nakładem W-wa Biblioteki Polskiej, 1858. – 964, CLXII, 13 s.
262. Paszkiewicz H. Polityka ruska Kazimierza Wielkiego. – Warszawa, 1925. – 288 s.
263. Paszkiewicz H. O genezie i wartości Krewa. – Warszawa, 1938. – 358 s.
264. Piekosiński F. Heraldyka polska wieków średnich. – Kraków, 1899.
265. Pietkiewicz K. Wielkie księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka: Studia nad dziejami państwa i społeczeństwa na przełomie XV i XVI wieku. – Poznań: W-o Naukowe UAM, 1995. – 256 s.
266. Piotrowski M. W sprawie Biblioteki i Archiwum Zamku Wiśniowieckiego // Miesięcznik Heraldyczny. – Warszawa, 1930. – Roczn. 9. – S. 146 – 147.
267. Plewczyński M. Żołnierz jazdy obrony potocznej za czasów Zygmunta Augusta: Studia nad zawodem wojskowym w XVI w. – Warszawa: PWN, 1985. – 316 s.
268. Plewczyński M. W służbie polskiego króla: Z zagadnień struktury narodowościowej Armii Koronnej w latach 1500 – 1574. – Siedlce, 1995. – 323 s.
269. Pociecha W. Królowa Bona (1494 – 1557): Czasy i ludzie odrodzenia. – Poznań: PWN, 1958. – T. 3. – 253 s., 7 k. il.

270. Prochaska A. Przebaczenie królewskie ziemom oleskim w 1431 r. // *Kwartalnik Historyczny*. – Lwów, 1895. – Rocz. 9. – S. 43–45.
271. Prochaska A. Hołd Fedka kniazia Nieświeskiego // *Kwartalnik Historyczny*. – Lwów, 1911. – Rocz. 25. – S. 239–245.
272. Prochaska A. Czy możliwa jest identyczność kniaziów Nieświeskich z Korybutowiczami? // *Miesięcznik Heraldyczny*. – Rocz. 5. – 1912. – S. 88–92.
273. Prochaska A. O identyczności ks. Fedka Nieświzkiego z Fedorem Korybutowiczem // *Miesięcznik Heraldyczny*. – Rocz. 6. – 1913. – S. 192–194.
274. Przedziecki A. Jagiellonki polskie w XVI wieku: Obrazy rodziny i dworu Zygmunta I i Zygmunta Augusta królów polskich. – Kraków, 1868. – T. 2. – VIII, 306 s., 5 k. il.
275. Pułaski K. Książęta Wiśniowieccy w XVI w. // *Przewodnik Naukowo-Literacki*. – 1877. – S. 233–265.
276. Pułaski K. Szkice i poszukiwania. – Kraków; Poznań, 1886. – [2], 306 s.
277. Puzyna J. O pochodzeniu kniazia Fedka Nieświzkiego // *Miesięcznik Heraldyczny*. – Rocz. 4. – 1911. – S. 6–15, 43–47, 74–82.
278. Puzyna J. W sprawie Fedka Nieświzkiego: Odpowiedź P. Z. L. Radziwińskiemu // *Miesięcznik Heraldyczny*. – Rocz. 5. – 1912. – S. 18–26, 58–65.
279. Puzyna J. Nieco faktów do sprawy Fedka Nieświzkiego // *Miesięcznik Heraldyczny*. – Rocz. 6. – 1913. – S. 145–151.
280. Puzyna J. Korybutowicze Nieświzcy: Moje ostatnie słowo w odpowiedzi Prof. Semkowiczo- wi // *Miesięcznik Heraldyczny*. – Warszawa, 1930. – Rocz. 9. – 1930. – S. 105–119.
281. Puzyna J. Daniło ks. Turowski, Ostrogski i Chełmski, i jego potomstwo // *Miesięcznik Heraldyczny*. – Warszawa, 1931. – R. 10. – 1930. – S. 251–258, 269–275.
282. Puzyna J. W sprawie pochodzenia ks. Oleny Fedkównej Iwanowej Zasławskiej // *Miesięcznik Heraldyczny*. – Rocz. 14. – 1935. – S. 88–91.
283. Radziwiński Z. L. Słowo o namiestnikach rusko-litewskich i marszałkach wołyńskiej ziemi, wywołane pracą p. Józefa Wolffa “Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Ks. Litewskiego”, poprzedzone i zakończone uwagami i uzupełnieniami do niej. – Kraków, 1885. – 43 s.
284. Radziwiński Z. L. O tożsamości tytułów „kniaź” i „książe” w dawnej Rzeczypospolitej

- // Miesięcznik Heraldyczny. – Rocznik 1. – 1908. – S. 49 – 55, 65 – 68, 83 – 88, 97 – 98.
285. [Radziwiński Z. L.] Jełowiccy // Złota księga szlachty polskiej. – Poznań, 1893. – R. 15.
286. Radziwiński Z. L. Monografia xx. Sanguszków oraz innych potomków Lubarta-Fedora Olgerdowicza x. Ratneńskiego. – Lwów, 1906. – T. 1. – XI, 536 s., mapa, [5] k. il.; 1911. – T. 2, cz. 1: Linia Niesuchojeńska. – [4], 356 s. [6] k. il.; 1912 – 1913. – T. 2, cz. 2: Gałąź Niesuchojeńska (Dokończenie). – [6], 235 s., [1] k. tabl.
287. Radziwiński Z. L. W sprawie pochodzenia Fed’ka Nieświzkiego // Miesięcznik Heraldyczny. – Roczn. 4. – 1911. – S. 142 – 150, 182 – 185.
288. Radziwiński Z. L. Jeszcze w sprawie Fed’ka Nieświzkiego: Odpowiedź na odpowiedź // Miesięcznik Heraldyczny. – Roczn. 5. – 1912. – S. 93 – 95.
289. Radziwiński Z. L. Itinerarze kn. Fedora Korybutowicza i kn. Fedka Nieświzkiego // Miesięcznik Heraldyczny. – Roczn. 6. – 1913. – S. 194 – 200.
290. Radziwiński Z. L. Co spotkało ksiągi grodzkie i ziemskie Krzemienieckie przed 270 laty? // Kurjer Lwowski. – Lwów. – 11 Sierpnia 1918.
291. Radziwiński Z. L. Uwagi o opracowaniu przez dra Oskara Haleckiego “Materiałów do dziejów Rusi i Litwy w XV wieku z Jana Zamoyskiego inwentarza archiwum Koronnego”. – Lwów, 1921. – [2], 8 s.
292. Rawita-Gawroński F. Książęta Nieświeccy, Zbarascy i Wiszniowieccy do końca XVI w. (Przyczynek do tworzenia się możnowładztwa na ziemiach litewsko-ruskich) // Ateneum Wileńskie. – Wilno, 1930. – Roczn. 7. – S. 111 – 144.
293. R e d a k c y a . Spór o Fedka Nieświzkiego // Miesięcznik Heraldyczny. – Roczn. 6. – 1913. – S. 190 – 191.
294. R e d . Sanguszko (Sanguszkowicz) Andrzej Aleksandrowicz // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław; Warszawa; Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. W-wo PAN, 1993. – T. 31. – S. 468 – 469.
295. Rulikowski E., Radziwiński Z. L. Kniaziowie na Ostrogu i Zaslaviu, Ostrogscy i Zaslawscy herbu własnego. – Kraków, 1880. – 64 s.
296. Rulikowski E., Radziwiński Z. L. Kniaziowie i szlachta między Sanem, Wieprzem, Bugiem, Prypietią, Dnieprem, Siniuchą, Dniestrem i północnymi stokami Karpat osiedleni: Opowiada-

nia historyczne, heraldyczno-genealogiczne i obyczajowe. – Kraków, 1880. – T. 1. – XV,
320,

- 64 s., mapa.
297. Semkowicz W. Korybutowicze i Nieświzcy w świetle sfragistyki // *Miesięcznik Heraldyczny*. – Rocz. 6. – 1913. – S. 200 – 204.
298. Semkowicz W. W sprawie początków szlachty na Litwie i jej ustroju rodowego // *Kwartalnik Historyczny*. – 1915. – Rocz. 29. – S. 228 – 230.
299. Semkowicz W. O litewskich rodach bojarskich zbratanych ze szlachtą polską w Horodle r. 1413 // *Miesięcznik Heraldyczny*. – Rocz. 6: 1913. – S. 143 – 145, 176 – 190; Rocz. 7: 1914. – S. 7 – 16, 51 – 59, 96 – 103; *Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie*. – Kraków. – T. 5: R. 1920. – S. 39 – 57, mapa; T. 6: R. 1921 – 1923. – S. 116 – 128; T. 7: R. 1924 – 1925. – S. 210 – 220; T. 8: R. 1926 – 1927. – S. 133 – 143; T. 9: R. 1928 – 1929. – S. 251 – 260.
300. Semkowicz W. Łosk i wygaśnięcie Korybutowiczów // *Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie*. – Kraków, 1926. – T. 7: R. 1924 – 1925. – S. 197 – 209.
301. Semkowicz W. Nieznane nadania Witolda dla osób prywatnych // *Ateneum Wileńskie*. – Wilno, 1930. – Rocz. 7. – S. 845 – 857.
302. Sochaniewicz K. Przyczynek do rozwoju herbu książąt Zbarazkich // *Miesięcznik Heraldyczny*. – Rocz. 7. – 1914. – S. 118 – 120.
303. Sochaniewicz K. Zaginione dokumenty Witolda w. x. litewskiego dla Cebrowskich h. Hołobok // *Ateneum Wileńskie*. – Wilno, 1927. – Rocz. 4. – S. 208 – 213.
304. Stadnicki K. Bracia Władysława-Jagielli Olgierdowicza króla Polski, wielkiego księcia Litwy. Jako dalszy ciąg “Synów Giedymina”. Z tablicami genealogicznymi. – Lwów: Nakładem A. Volga, 1867. – 416 s.
305. [Stadnicki K.]. Dodatki i poprawki do dzieł “Bracia Władysława Jagielli” i “Olgierd i Kiejstut” wydanych we Lwowie pierwsze w roku 1867 nakładem Alex. Volga, drugie w roku 1870 nakładem księgarni Gubrynowicz i Szmidt. – Lwów: Nakładem S. Igła, 1873. – 38 s.
306. Stecki T. J. Wołyń pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym. – Lwów, 1864. – T. 1. – XII, 388 s.; 1871. – Ser. 2. – X, 472 s.
307. Stecki T. J. Z boru i stepu: Obrazy i pamiątki. – Kraków, 1888. – [3], IV, 347 s.
308. Strykowski M. Kronika polska, litewska, zmódzka i wszystkiej Rusi. – Wyd. nowe. – Warszawa: Nakład G. L. Glücksberga, 1846. – T. 2. – 372, XLVIII s.

309. Strykowski M. O początkach, wywodach, dzielnościach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żemojdzkiego i ruskiego, przedtym nigdy od żadnego ani kuszone, ani opisane, z natchnienia Bożego a uprzejmie pilnego doświadczenia / Oprac. J. Radziszewska. – Warszawa: Państw. In-t Wydawniczy, 1978. – 763 s.
310. Szymański J. Herbarz średniowiecznego rycerstwa polskiego. – Warszawa: PWN, 1993. – 318 s.
311. Tęgowski J. Wydarzenia na Rusi w drugiej połowie 1382 roku. // Cracovia-Polonia-Europa: Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej. – Kraków: Secesja, 1995. – S. 301 – 305.
312. Tęgowski J. Pochodzenie kniaziów Iwana i Fedora Nieświckich // Genealogia: Studia i materiały historyczne. – 1996. – T. 7. – S. 95 – 105.
313. Tęgowski J. Sprawa przyłączenia Podola do Korony Polskiej w końcu XIV wieku // Teki Krakowskie. – Kraków, 1997. – 5. – S. 155 – 176.
314. Tomkiewicz W. Dzieje zbiorów Zamku Wiśniowieckiego // Rocznik Wołyński. – Równe, 1934. – T. 3. – S. 413 – 433.
315. Trajdos T. M. Kościół katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława II Jagiełły (1386 – 1434). – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1983. – 330 s.
316. Uruski S. Rodzina. Herbarz szlachty polskiej. – Warszawa, 1904 – 1931. – T. 1 – 15.
317. Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII – XVIII wieku: Spisy / Pod red. A. Gąsiorowskiego. – Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1998. – T. 3, zesz. 3: Urzędnicy podolscy XIV – XVIII wieku: Spisy / Opr. E. Janas, W. Kłaczewski, J. Kurtyka, A. Sochacka. – 244 s.
318. Waławender A. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i w krajach sąsiednich w latach 1450 – 1586. – Lwów, 1935. – 2: Zniszczenia wojenne i pożary (Z wykresami). – [4], 82, 391 s.
319. Wielądek W. Heraldyka czyli Opisanie herbów w jakim który jest kształcie oraz familie rodowitej szlachty polskiej i W. Ks. Litewskiego z ich herbami. – Warszawa, 1794. – T. 1. – 486 s.; 1795. – T. 2. – 439 s.; 1796. – T. 3. – 517 s.; 1797. – T. 4. – 398 s.; 1798. – T. 5. – 435 s.
320. Wojtkowiak Z. Litwa Zawilejska w XV i pierwszej połowie XVI w. – Poznań, 1980. – 141 s.
321. Wolff J. Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego. 1386 – 1795. – Kra-

- ków, 1885. – VII, 354 s.
322. Wolff J. Ród Gedymina: Dodatki i poprawki do dzieł hr. K. Stadnickiego “Synowie Gedymina”, “Olgiard i Kiejstut” i “Bracia Władysława Jagiełły”. – Kraków, 1886. – VIII, 171 s.
323. Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. – Warszawa, 1895. – XXV, 698 s.
324. Wołyniak. Z przeszłości Hoszczy na Wołyniu. – Kraków: Nakładem Księgarni Katolickiej dra W. Miłkowskiego, 1909. – [6], 73 s.
325. Żelewski R. Łaska, 1. v. Ostrogska z Kościeleckich Beata // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1973. – T. 18. – S. 222 – 224.

ДОДАТКИ

Додаток А

Склад волостей князів Острозьких і Жаславських на півдні Волині

Таблиця А.1

Володіння князів Острозьких і Жаславських на території давнього Кузьминського повіту

№ п/п	Поселення	1497	1517	1545					1576
		Данина К. Острозькому	Данина К. Острозькому	Села Красилів. замку	Села бояр Красилів. замку	Землянські села	Пусті селища	Села кн. Жа- славського	Маєтки В.-К. Острозького
1	Базилія	-	-	-	-	-	-	-	+
2	Баймаки	+	+	-	-	-	+	-	-
3	Барщегів	+	+	-	-	-	+	-	-
4	Білогородка	-	-	-	-	-	-	+	-
5	Бланівці	-	-	-	+	-	-	-	-
6	Болижинці	-	-	-	-	-	-	+	-
7	Борщівка	-	-	-	-	-	-	-	+
8	Бутівці	-	-	-	-	-	-	-	+
9	Василівка	-	-	-	-	-	-	-	+
10	Вербородинці	-	+	-	-	-	-	-	+
11	Верещачинці	-	-	-	-	-	-	-	+
12	Волиця 1	-	-	-	-	-	-	-	+
13	Волиця 2	-	-	-	-	-	-	-	+
14	Волошки	-	-	-	-	-	-	-	+
15	Воронківці	-	-	-	+	-	-	-	+
16	Глібівці	-	+	-	-	-	-	-	-
17	Голенки	-	+	+	-	+	-	-	+
18	Гнідинці	-	+	-	+	-	-	-	-

Продовження табл. А.1

№ п/п	Поселення	1497	1517	1545					1576
		Данина К. Острозькому	Данина К. Острозькому	Села Красилів. замку	Села бояр Красилів. замку	Земляніські села	Пусті селища	Села кн. Жа- славського	Масли В.-К. Острозького
19	Гребена	-	+	-	-	-	+	-	-
20	Григорівні	-	-	-	-	-	-	-	+
21	Гри маківці	-	+	-	-	-	-	-	-
22	Гриньківі	-	-	-	-	-	+	-	-
23	Грицьківці	-	-	-	-	-	-	-	+
24	Гришка	-	-	-	-	-	-	-	+
25	Губин	-	-	+	-	-	-	-	+
26	Дашків ці	-	-	-	+	-	-	-	-
27	Двірець	-	-	-	-	-	-	+	-
28	Дубище 1	+	+	-	+	+	-	-	+
29	Дубище 2	+	+	-	-	+	+	-	+
30	Єремівці	-	+	-	+	-	-	-	+
31	Єршички	-	-	-	-	-	-	-	+
32	Жаббе	-	-	-	-	-	-	-	+
33	Жеребки Старі	-	-	-	-	-	-	-	+
34	Жеребки	-	-	-	-	-	-	-	+
35	Западинці	-	-	-	-	-	-	+	-
36	Загорівці	-	-	-	-	-	+	-	-
37	Западинці	-	+	+	-	-	-	-	+
38	Зенківці	-	+	-	+	-	-	-	-
39	Зозулинці	-	+	-	+	+	-	-	+
40	Зубівці	-	-	-	-	-	-	+	-
41	Киселі	-	-	-	-	-	-	-	+
42	Клітна 1	-	+	-	+	+	-	-	+

Продовження табл. А.1

№ п/п	Поселення	1497	1517	1545					1576
		Данина К. Острозькому	Данина К. Острозькому	Села Красилів. замку	Села бояр Красилів. замку	Землянські села	Пусті селища	Села кн. Жа- славського	Масли В.-К. Острозького
43	Клітна 2	-	-	-	-	-	-	+	+
44	Кнути	-	+	-	+	-	-	-	-
45	Кобиля	-	+	+	-	+	+	-	+
46	Кліщинці	-	+	-	-	+	-	-	-
47	Колочинці	-	-	-	-	-	-	+	-
48	Колушинці	-	-	-	-	+	-	-	-
49	Корчівка	-	-	-	-	-	-	-	+
50	Костянтинів	-	-	-	-	-	-	-	+
51	Котуржинці 1	-	-	-	-	-	-	-	+
52	Котуржинці 2	-	-	-	-	-	-	-	+
53	Котюжинці	-	+	-	+	+	-	-	+
54	Кошелів ці	-	+	-	-	+	-	-	-
55	Красилів	+	+	+	-	-	-	-	+
56	Кузьмин	-	+	+	-	-	-	-	+
57	Кузьмин. Лісу Ріг	-	-	-	-	+	-	-	-
58	Кульчин	+	+	-	+	-	-	-	+
59	Кульчинці	+	+	-	+	-	-	-	+
60	Лагодинці	-	-	-	-	-	-	-	+
61	Лажова	-	-	-	-	-	-	-	+
62	Лазучин	-	-	-	-	-	-	-	+
63	Лазучин	-	-	-	-	-	-	-	+
64	Ланівці	-	+	-	+	-	-	-	-
65	Ледянче	-	-	-	-	-	-	-	+
66	Лецьки	-	-	-	+	-	-	-	-

Продовження табл. А.1

№ п/п	Поселення	1497	1517	1545					1576
		Данина К. Острозькому	Данина К. Острозькому	Села Красилів. замку	Села бояр Красилів. замку	Землянські села	Пусті селища	Села кн. Жа- славського	Маски В.К. Острозького
91	Погоріла	-	+	-	+	-	-	-	+
92	Попищівці	-	-	-	-	-	-	-	+
93	Попівці	-	-	-	-	-	-	-	+
94	Порохна	-	+	-	+	-	-	-	-
95	Прилипка	-	-	-	+	-	-	-	-
96	Растівка	-	-	-	-	-	-	-	+
97	Решнівка	-	-	-	-	-	-	-	+
98	Росолівці	-	-	-	-	-	-	-	+
99	Самчинці	-	+	-	+	+	-	-	+
100	Сахнівці	-	+	-	-	+	+	-	+
101	Свинна	-	-	-	+	-	+	-	+
102	Семеренки 1	-	+	-	+	+	-	-	+
103	Семеренки 2	-	-	-	-	-	-	-	+
104	Сенютки	-	-	-	-	-	-	+	-
105	Сковородки	-	+	-	+	+	-	-	+
106	Слущинці	-	-	-	-	+	-	-	-
107	Сморчки	-	-	-	-	-	-	-	+
108	Старики	-	-	-	-	-	-	-	+
109	Стеблівці	-	+	-	+	+	-	-	+
110	Стецьківці	-	-	-	-	-	-	-	+
111	Строківці	-	-	-	-	-	-	-	+
112	Терешківці 1	-	-	-	-	-	-	-	+
113	Терешківці 2	-	-	-	-	-	-	-	+
114	Тернавка	-	-	-	+	-	-	-	-

Продовження табл. А.1

№ п/п	Поселення	1497	1517	1545					1576
		Данина К. Острозькому	Данина К. Острозькому	Села Красилів. замку	Села бояр Красилів. замку	Землянські села	Пусті селища	Села кн. Жаслав- ського	Маєтки В.-К. Ост- розького
115	Травинці	-	+	-	+	-	-	-	-
116	Хижники	-	-	-	-	-	-	-	+
117	Ходаків ці	-	+	-	-	-	+	-	-
118	Цеценівці	+	-	-	-	-	+	-	+
119	Чепелівка	-	+	-	-	-	-	-	+
120	Черленівці	+	+	+	-	-	-	-	-
121	Чернятин 1	-	+	+	-	-	-	-	+
122	Чернятин 2	-	-	-	-	-	-	-	+
123	Чирівчина	-	-	-	-	-	+	-	-
124	Чухелі	-	+	-	+	+	-	-	+
125	Шляхтичі	-	+	-	-	-	-	-	-
126	Яворівці	-	+	+	-	-	-	-	+
127	Яківці	-	-	-	-	-	-	-	+
128	Яровиця 1	-	-	-	-	-	+	-	-
129	Яровиця 2	-	-	-	-	-	+	-	-

Таблиця А.2

**Поселення частини Дубенської волості роду Острозьких, розташовані
на території Кременецького повіту**

Поселення	1570	1577
Білогородка	+	–
Буща	+	+
Обгово	+	+
Переросль	+	+

Поселення	1574	1576
Птича	+	+
Студянка	+	+
Судобичі-Красне	+	+
Шепетин	+	+

Таблиця А.3

Поселення Колоденської і Черняхівської волостей роду Острозьких

Поселення	1574	1576	Волость
Колодно	+	+	Колод.
Черняхів	–	+	Черн.
Березовиця	+	+	Колод.
Білозірка	–	+	Колод.
Вертелепці	–	+	Черн.
Гніздична	+	–	Колод.
Дворище	+	–	Колод.
Доброводи	+	+	Колод.
Дубівці	+	+	Колод.
Залісся	+	–	Колод.
Заруддя 1	+	+	Колод.
Заруддя 2	–	+	Черн.
Зарузьких	–	+	Колод.
Іванчани	–	+	Колод.
Івачів Верхн.	–	+	Черн.
Ігровиця 1	–	+	Черн.
Ігровиця 2	–	+	Черн.

Поселення	1574	1576	Волость
Калинівка	+	–	Колод.
Кобиленьського	–	+	Колод.
Кобиля	+	–	Колод.
Курники	+	+	Колод.
Лип'яги	+	–	Колод.
Малошівці	–	+	Черн.
Мшанецьких	–	+	Колод.
Новики	+	+	Колод.
Обаринці	–	+	Черн.
Ометинського	–	+	Колод.
Плашківці	–	+	Черн.
Решнівка	+	–	Колод.
Снідинка	–	+	Колод.
Чумалі	+	–	Колод.
Шимківці	+	+	Колод.
Янківці	–	+	Черн.

**Поселення Сульжинської і Полонської волостей роду Острозьких
(за джерелами 60 – 70-х рр. XVI ст.)**

Сульжинська волоссть	Полонська волость		
Сульжинці	Полонне	Жолудки	Ночпали
Безимівці	Балибезезі	Замостя	Онацьківці
Влашинівці	Барамівці	Іваничі	Привалівці
Косяків	Березна	Каленничі	Решнівка
Кременчуки	Білецьке	Копчинці	Роговичі
Лисинці	Бортники	Коханівка	Свина
Лосковичі	Борушківці	Котельня	Свиридів
Лунківці	Бражинці	Кустівці	Сушки
Марківці	Глезно	Любор	Теплов
Медведівці	Голубче	Мандринці	Тирунів
Миці	Горошківці	Мартина	Траволін
Пехтії	Данила	Лазема	Хролини
Прилуцько	Мужила	Міськів	Яблонка
Чернятин	Деревичі	Новосілка	

Мастки князів Жаславських у Кременецькому повіті

(за дільчим листом 1581 р.)

Жаславська волость				
Жаславль	Гнійниця	Кіндратовичі	Пашковичі	Сошно
Старий	Голики	Крива Лука	Перегонівці	Сошно
Жаславль	Голодківці	Криворудка	Пиляї	Судилків
Новий	Даньківці	Кропивна	Підлісці	Судилків
Бабчинці	Двірець	Лопушно	Плеснів	Людвиків
Бальківці	Довжок	Лиса Гора	Пліцин	Суховжинці
Билів	Джурчдів	Мацевичі	Прилук	Тележинці
Білогородка	Жилинці	Медведівка	Припутні	Тернавка
Бісівка	Завадинці	Мехля	Пузирки 1	Тишевичі
Булаївці	Заруддя	Мислетин	Пузирки 2	Топори
Булижинці	Збунів	Митківці	Путринці	Хонковичі
Васьківці	Зелена	Михнів	Радосілка	Христівка
Васьківських	Васьківських	Мокіївці	Ріпки	Чаплинці
Вербовець	Зубарі	Мокрець	Рубленці	Чепчівці
Веселівці	Зубівці	Волоський	Салиха	Чижівка
Вовківці	Ільцане	Мокрець	Сахнівці	Човгузів
Волиця	Колодчинці	Волоський	Свиридівці	Чотирбоки
Булаївського	Колок	Науцьківщина	Сенютки	Щурівці
Волиця	Великий	Никошівці	Скалин	Якиміві
Зеленських	Колок	Ничогівці	Смаглець	
Гінцевичі	Малий	Нове Село	Соснівка	

Додаток Б
Землевласницька знать Південної Волині на схилі середніх віків

Таблиця Б.1

Родова номенклатура землевласників Південної Волині

Роди	1400	1425	1450	1475	1500	1525	1550	1569
Андрузькі	–	–	–	–	[+]	[+]	+	+
Андрузькі і Лешницькі	–	–	–	–	–	[+]	+	+
Бабинські	–	–	–	–	+	+	–	–
Батківські	–	–	–	–	–	+	+	+
Безщасний-Немиринський М.	–	–	–	–	–	–	–	+
Бережецькі	–	–	[+]	[+]	[+]	+	+	+
Білецькі	–	–	–	–	–	–	–	+
Білокриницькі (Кілдиші)	–	–	–	–	–	[+]	+	+
Білокриницькі (Демеховичі)	–	–	–	–	–	–	+	–
Боговитиновичі	–	–	[+]	+	+	+	+	+
Болбаси-Розтоцькі	–	–	[+]	[+]	–	+	+	+
Болгарини	–	–	–	–	–	–	–	+
Борздой А. (1442)	–	–	–	–	–	–	–	–
Ботенчичі	–	–	–	–	[+]	[+]	–	–
Буремські	–	–	–	–	+	+	+	+
З Буська Ю. (1438 – 1442)	–	–	–	–	–	–	–	–
Василевські	–	–	–	–	–	–	+	–
Вишневецькі	–	–	–	–	+	+	+	+
Вовківські	–	–	[+]	[+]	[+]	[+]	+	+

Примітка. Знаком + позначено роди й окремих осіб, що безпосередньо фіксуються джерелами під відповідним роком чи в хронологічних межах, у які цей рік входить, а знаком [+]
– роди, присутність яких у регіоні реконструюється на основі непрямих свідчень джерел.

Продовження табл. Б.1

Роди	1400	1425	1450	1475	1500	1525	1550	1569
Хрінницькі (1503)	–	–	–	–	–	–	–	–
Цати	–	–	–	–	[+]	[+]	+	–
Цебровські	–	–	–	[+]	[+]	–	–	–
Цеценівські	–	–	[+]	[+]	–	–	–	–
Черленківські	–	–	–	–	–	–	–	+
Четвертенські	–	–	–	–	–	+	+	+
Шарапович С.	–	–	–	–	–	–	–	+
Ширинди-Олибські	–	–	–	–	+	+	+	–
Яглищевичі (1442)	–	–	–	–	–	–	–	–
Ян, біскуп вілен. (1529 – 1536)	–	–	–	–	–	–	–	–
Ярмолинські	–	–	–	–	–	–	+	+
№ Богдан (1442 – 1443)	–	–	–	–	–	–	–	–
№ Данко, волошин	–	–	+	–	–	–	–	–
№ Іванко, дяк (1449)	–	–	[+]	–	–	–	–	–
№ Ісачко (1442 – 1443)	–	–	–	–	–	–	–	–
№ Котел (1442)	–	–	–	–	–	–	–	–
№ Кузьма, волошин	–	–	+	–	–	–	–	–
№ Матвій (1442 – 1443)	–	–	–	–	–	–	–	–
№ Мелешко, волошин (до 1450)	–	–	–	–	–	–	–	–
№ Микула, сербин (1442 – 1443)	–	–	–	–	–	–	–	–
№ Немира (1561)	–	–	–	–	–	–	–	–
№ Онаня (1442 – 1443)	–	–	–	–	–	–	–	–
№ Петро, “Божий рицар” (1442)	–	–	–	–	–	–	–	–
№ Родеслав, сербин (1442 – 1443)	–	–	–	–	–	–	–	–
№ Сидір (див. Вовківські)	–	–	–	–	–	–	–	–
№ Чжур (до 1445)	–	–	–	–	–	–	–	–
№ Щулепа (1442)	–	–	–	–	–	–	–	–
Разом	2	2	26	27	42	54	53	68

Таблиця Б.2

Персональний склад землевласників Кременецького повіту станом на 1569 р.

Роди	Особи	К-сть поселень у володінні роду
Андрузькі	Петро Федорович Семен Федорович Ярош Федорович Дем'ян Санкович Іван Санкович Семен Олехнович Гаврило Васькович Семен Васькович Марія Андріївна	1
Андрузькі і Лешницькі	Федір Микитович Опанас Микитович Марія Микитівна Боровицька Богдана Лукашівна	2
Батківські	Богдан-Каленик Васильович	4
Безщасний- Немиринський	Мокій	1
Бережецькі	Дарія Іванівна Лосятинська Параска Іванівна Андрузька Павло-Некраш Павлович Матис Іванович Іван-Дамаскин Іванович Долмат Іванович Аврам Іванович Опраня Іванівна Федька Іванівна	1

Продовження табл. Б.2

Роди	Особи	К-сть поселень у володінні роду
Бережецькі	Фалелій Некрашевич Катерина Некрашівна Підгасцька Марина Некрашівна Хренівська N Некрашівна Гродецька Іван Некрашевич Ілля Яцькович Грицько N Горайн-Лаврін N	Див. вище
Білецькі	Олексій	1
Білокриницькі	Іван Акинфович Катерина Акинфівна Зубрик Овдотя Акинфівна	0,5
Боговитиновичі	Степан Іванович Гаврило Іванович Кириак Іванович Михайло Іванович Бенедикт Іванович Федір Войнич Іван Войнич Адам Климентович Андрій Климентович Михайло-Миколай Михайлович Ян Павлович Василь-Вацлав Павлович	23
Болбаси-Розтоцькі	Григорій Іванович Ян Іванович	3

Продовження табл. Б.2

Роди	Особи	К-сть поселень у володінні роду
Болбаси-Розтоцькі	Василь Іванович Ярофій Іванович	Див. вище
Болгарини	Михайло Степанович N Степанівна Сошенська	Част.
Буремські	Олександр Дмитрович	1
Вишневецькі	Андрій Іванович Костянтин Іванович Олександр Олександрович Михайло Олександрович	69
Вовківські	Андрій Федорович Овсяник Сахно Федорович Федір Іванович Іван Іванович Ганна Грицьківна Федора Трохимівна	1
Волоси	Уляна Онацьківна Лудвиська	Част.
Воронецькі	Януш Федорович	7
Вкринські	Валентій	1
Гостські	Ярофій Васильович	3
Горецькі	Мартин	1
Дедеркали	Іван Сидорович Федір Сидорович Богдан Сидорович Семен Сидорович Яцько Андрійович Железняк Денис Андрійович	1

Продовження табл. Б.2

Роди	Особи	К-сть поселень у володінні роду
Дедеркали	Панас Андрійович Андрій Дашкович Яцько Дашкович Кіндрат Дашкович Степан Дашкович Дмитро Занкович Федір Нестякович	Див. вище
Денисковичі	Семен Петрович Іван Петрович Василь Петрович Григорій Петрович Богдана Станківна	12
Древинські	Базиліус Єнкович	1
Дчуси	Михайло Ігнатович Григорій Ігнатович	3
Єловицькі	Антон Гнівошевич Дмитро Гнівошевич Савин Гнівошевич	1
Єловичі-Малинські	Михайло Дашкович	3
Жабокрицькі	Гурин Дахнович (=Лесота ?) Федір Дахнович Іван Дахнович Олехно Дахнович Григорій Дахнович Василь Дахнович Ян Іванович Василь Іванович	0,5

Продовження табл. В.2

Роди	Особи	К-сть поселень у володінні роду
Жаславські	Януш Янушович Михайло Янушович	87
Жоравницькі	Олександр Маркович Михайло Маркович Ян Маркович Василь Маркович	7,5
Заболотські	Володимир Семенович	1
Збаразькі	Стефан Андрійович Миколай Андрійович Владислав Андрійович Юрій Андрійович	95
Зверов	Лев	0,5
Ісерницькі	Дахно Устянович Левко Устянович Федір Устянович	0,5
Кленські	Юрій [Валентійович] Марко [Валентійович] Ян [Валентійович]	1,33
Козинські	Дмитро-Демид Олехнович Ісай Олехнович Барбара Михайлівна Ярославич	2
Коритенські	Павло Федорович Михайло Федорович	2
Курцевичі	Дмитро Васильович Булига	3
Лабунські	Михайло Богухвалович Криштоф Богухвалович	20
Лаські	Ольбрахт	10

Продовження табл. Б.2

Роди	Особи	К-сть поселень у володінні роду
Лешницькі	Марія Гаврилівна Пузина	1,5
Лідихівські	Макар Гнівошевич Юхно Денисович Іван Левкович Григорій Левкович Федора Юхнівна Горловська Федір Михнович (з Лосятинських) Ганна Яцьківна Мотовило (з Лосятинських) Орина Яцьківна Садівська (з Лосятинських)	2
Лонцькі	Матеуш	1
Лосятинські	Іван Михнович Вінко Михнович Левко Михнович Василь Михнович Григорій Богданович Семен Богданович Василь Богданович Масько Гаврилович	2,5
Лудвиські	Федір Павлович Іван Павлович Богуш Павлович	1
Масальські	Іван Федорович Мунча Федір Іванович Лев Іванович Богдан Іванович Марина Іванівна Обринська Ганна-Гелена Іванівна Дибовська	12

Продовження табл. Б.2

Роди	Особи	К-сть поселень у володінні роду
Минківські	Михайло Євмахович Семен Санкович Юхно Санкович Васько Санкович Яцько N Григорій Левкович Семен Дем'янович Грицько Дем'янович Мелешко Дем'янович Омелян Дем'янович Петро Дем'янович Нестор Дем'янович Миць N Пархом N	1
Опарипеські	Степан Михайлович Михайло Михайлович Настасія Данилівна	1
Остаф'єв- Вороновецький	Петро Васильович	0,33
Острозькі	Василь-Костянтин Костянтинович Галшка Іллівна Гурка	169
Павловичі	Михайло N	Част.
Патрикії-Курозвонські	Іван Васильович	1
Патрикії-Радогостські	Богдан Яцькович Іван Яцькович Миколай Яцькович	2
Подгорські	Григорій Федорович	0,33

Продовження табл. Б.2

Роди	Особи	К-сть поселень у володінні роду
Подоські	N	1
Порицькі	Олександр Олександрович Януш Олександрович Петро Олександрович	20
Промчейковичі- Корницькі	Степан Кунашович Михно Кунашович Борис Кунашович Сидір Федорович Юрій Михайлович Григорій Михайлович	5
Радивили	Миколай-Криштоф Миколайович Юрій Миколайович Альберт Миколайович Станіслав Миколайович	2
Семашковичі	Ярош Петрович Василь Петрович Петро Петрович	1
Сенюти-Ляховецькі	Федір Григорович Іван Романович	21
Серетецькі (Дудинські)	Криштоф Якубович Петро Якубович Андрій Якубович Кахна-Катерина Якубівна Грончевська Галшка Якубівна Гадомська Ганна Якубівна Гостимінська Ядвіга Янівна Каменська	1,33

Продовження табл. Б.2

Роди	Особи	К-сть поселень у володінні роду
Средича-Новоселецькі	Федір Григорович	1
Товмачі-Борківські	Любка Григорівна Рай Мілка Григорівна Углецька-Орловська Марія Григорівна Сосницька Овдотя Григорівна Подловська Овдотя Григорівна Ушак-Куликівська Оксимія Григорівна Подгорська	1
Ушаки-Куликівські	Омелян Офрасимович	0,5
Хармезькі	Мартин	1
Цати	Марія Романівна Гостська	2
Черленківські	Юрій Олександрович	1
Четвертенські	Януш Матвійович	7
Шарапович	Степан	0,33
Ярмолинські	Матвій Юхнович Роман Юхнович Марія Василівна Човганська	10
Разом 67	225	654

Додаток В

Список поселень Південної Волині

(у межах Кременецького повіту кінця 60-х рр. XVI ст.)

Андріїв (част. с. Ст. Олексинець, КремТ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)

Андріївка – маєток кн. Вишневецьких (1583)

Андруга, Вандруга (с. Андруга, КремТ) – маєток зем'ян Зарубичів (1433), Мукосійовичів (1442), Андрузьких (1545 – 1570)

Андруга (част. с. Білокриниця, КремТ) – маєток зем'ян Андрузьких (Лешницьких) (1545 – 1470)

Антонівці (с. Антонівці, ШумТ) – маєток кн. Четвертенських (1545 – 1583)

Бабчинці – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)

Баглаївка (с. Баглаї, ВолочХ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)

Базаринці (с. Базаринці, ЗбарТ) – маєток кн. Збараських (1607)

Базилія (сmt Базалія, ТеофХ) – маєток кн. Острозьких (1574 – 1578)

Байківці (с. Байківці, ТернТ) – маєток кн. Порицьких (1546 – 1583)

Баймаки, Баймаків, Баймаківці – маєток зем'ян Цеценівських (до 1482), кн. Сангушковичів (з 1482), кн. Острозьких (1517 – 1545)

Баймаки (с. Баймаки, БілогірХ) – маєток кн. Масальських (1571)

Примітка. Список містить давню назву поселення та її варіанти в перекладі на сучасну українську мову, локалізацію на сучасній карті, перелік родів, які володіли маєтком, і зафіксовані джерелами хронологічні межі перебування поселення в їхніх руках. Назви сучасних адміністративно-територіальних одиниць передаються скорочено: БаранЖ і ЛюбЖ означають Баранівський і Любарський райони Житомирської обл.; БродЛ – Бродівський район Львівської обл.; ДубнР, РадР і ОстрР – Дубнівський, Радивилівський і Острозький райони Рівненської обл.; ЗбарТ, ЗборТ, КремТ, ЛанТ, ПідволочТ, ТернТ і ШумТ – Збараський, Зборівський, Кременецький, Лановецький, Підволочиський, Тернопільський і Шумський райони Тернопільської обл.; БілогірХ, ВолочХ, ІзяслХ, КрасилХ, ПолонХ, СКостХ, ТеофХ, ХмельнХ і ШепетХ – Білогірський, Волочиський, Ізяславський, Красилівський, Полонський, Старокостянтинівський, Теофіпольський, Хмельницький і Шепетівський райони Хмельницької обл.

- Бакота, Бакоти** (с. Бакоти, КремГ) – маєток кн. Збарзьких (1463 – 1481), кн. Вишневецьких (1583)
- Балибезезі** – маєток кн. Острозьких (1576)
- Балічинці** – див. **Гальчинці**
- Балківці** (с. Бальківці, ВолочХ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Бальківці** – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Барамівці** (м. Баранівка, БаранЖ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Баршегів** – маєток кн. Острозьких (1517 – 1545)
- Батків** (с. Батьків, РадР) – маєток зем'ян Рогозенських, Батківських (1518 – 1570)
- Башарівка** (с. Башарівка, РадР) – маєток зем'ян Батківських (1566 – 1570)
- Башківці** (с. Башківці, ШумГ) – маєток зем'ян Ботенчичів (?), Лосятинських (1545 – 1570)
- Башуківка** (с. Башуки, КремГ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Безимівці** (с. Ст. Бейзими, ШепетХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Берег** (с. Берег, ДубнР) – маєток волошина Кузьми (1450), зем'ян Денисковичів (1502 – 1570)
- Бережани** (част. с. Бережанка, ЛанГ) – маєток кн. Вишневецьких (1565 – 1583)
- Бережці** (с. В. Бережці, КремГ) – маєток зем'ян Бережецьких (до 1445 – 1570)
- Березна** (с. Березне, ШепетХ) – маєток зем'ян Лабунських (1570)
- Березна** (с. В. Березна, ПолонХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Березовиця** (с. Мала Березовиця, ЗбарГ) – маєток кн. Острозьких (1574)
- Бетівщина** – маєток зем'ян Лабунських (1570)
- Биківці** (с. Биківці, ШумГ) – маєток зем'ян Боговитиновичів (1585)
- Билів** (с. Білеве, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Біла Криниця** (част. с. Білокриниця, КремГ) – маєток домену (1438), зем'ян Білокриницьких (Кілдишів) (1528 – 1570), Білокриницьких (Демеховичів) (1542 – 1567)
- Білецьких село** (с. Білецьке, ПолонХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Білка** (с. Вел. і Мала Білка, ЛанГ) – маєток зем'ян Мукосійовичів (1437), кн. Вишневецьких (1541 – 1583)
- Білка** (в р-ні смт Гриців ШепетХ) – маєток кн. Збарзьких (1563)
- Білка** – маєток “Божого рицаря” Петра (з 1442)

- Білоголови** (с. Білоголови, ЗборТ) – маєток, відібраний у кн. Острозьких до Корони (після 1530)
- Білогородка** (с. Білогородка, ІзяслХ) – маєток кн. Острозьких (1450), кн. Жаславських (1508 – 1579)
- Білогородка** (с. Білогородка, ДубнР) – маєток зем'ян Денисковичів (до 1545), Хребтовичів-Богуринських (з 1545), Єловичів-Малинських, кн. Острозьких (1570)
- Білозірка, Білозірка Верхня, Білозірка Вижня** (с. Білозірка, ЛанТ) – маєток якогось Матвія (з 1442 – 1443), зем'ян Денисковичів (1504), королеви Бони (1552 – 1556), домену (1556 – 1560), кн. Збараських (1560 – 1583)
- Білозірка Нижня** (с. Шушківці, ЛанТ) – маєток якогось Матвія (з 1442 – 1443), домену (до 1560), кн. Збараських (з 1560)
- Білозірка** – маєток кн. Острозьких (1574)
- Білокриниччя** (с. Білокриниччя, ШепетХ) – маєток зем'ян Лабунських (1562)
- Білопольське** (с. Білополь, ШепетХ) – маєток кн. Збараських (1563)
- Бісівка** (с. Квітневе, БілогірХ) – маєток зем'ян Ярмолинських (1570)
- Бісівка** (с. Весняне, БілогірХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Бланівці** – маєток кн. Острозьких (1545)
- Бобрівці** (х. Бобрівці с. Крутнів, КремТ) – маєток кн. Вишневецьких (1560 – 1583)
- Богданівка, Старе Дунайвське селище** (с. Богданівка, КремТ) – маєток зем'ян Лосятинських (1562 – 1570)
- Бодаки** (с. Бодаки, ЗбарТ) – маєток кн. Збараських (1482), кн. Вишневецьких (1583)
- Болижинці, Булижинці** (с. Бележинці, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1545 – 1581)
- Боложівка** (с. Боложівка, ШумТ) – маєток зем'ян Боговитиновичів (1570)
- Болотківці** (с. Болотківці, ОстрР) – маєток зем'ян Дчусів (1545), Павловичів (1570)
- Борзівщина** (с. Переросле, БілогірХ) – маєток зем'ян Промчейковичів (1514 – 1558)
- Борківці** – маєток кн. Збараських (1580)
- Боровиця** (села В. і М. Боровиця, БілогірХ) – маєток кн. Острозьких.
- Борок** (с. Бірки, ШумТ) – маєток зем'ян, Мишчичів (1438), Товмачів-Борківських (40-і рр. XV ст. – 1570)

- Борсуківці, Борсуківці Ст.** (с. Борсуки, ЛанТ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1491), кн. Вишневецьких (1549 – 1583)
- Борсуківці** (с. Борсуки, ЛанТ) – маєток кн. Вишневецьких (1549)
- Бортники** (част. м. Полонного, ПолонХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Борушківці** (с. Борушківці, ЛюбЖ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Борщівка** (с. Борщівка, ЛанТ) – маєток зем'ян Мукосійовичів (1437 – 1442), Цат (1545), Патрикіїв-Курозвонських (1564 – 1570)
- Борщівка** (в р-ні сіл Загір'я, Серетець і Панасівка, ЗборТ) – маєток зем'ян Серетецьких (1571)
- Борщівка** (с. Борщівка, ТеофХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Борщівка** – маєток зем'ян Мишчичів (1438)
- Борятин** (с. Борятин, РадР) – маєток зем'ян Теслутівських (до 1507), Угринівських (1507 – 1538), Свинуських (1538 – 1560), Жоравницьких (з 1561)
- Бражинці** (с. Бражинці, ПолонХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Бриків** (с. Бриків, ШумТ) – маєток кн. Масальських (1571)
- Бриківці** – маєток кн. Воронецьких (60-і рр. XVI ст.)
- Бугаївка** – маєток кн. Збараських (1580)
- Буглово, Баглів** (с. Буглів, ЛанТ) – маєток кн. Збараських (1463), кн. Порицьких (1570)
- Буглово** (с. Буглів, ЛанТ) – маєток кн. Порицьких (1570)
- Булаївці** (с. Кременчуки ?, КрасилХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Бутин** (с. Бутин, ЗбарТ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1481), кн. Вишневецьких (1583)
- Бутин** (с. Бутин, ЗбарТ) – маєток кн. Збараських (1463)
- Бутівці** (с. Бутівці, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Буща** (с. Буща, ДубнР) – маєток кн. Острозьких (1570)
- Вакулинці** – маєток кн. Збараських (1583)
- Валева** – маєток зем'ян Боговитиновичів (1513 – 1552), кн. Масальських (1571)
- Ванджулів, Іванчулів** (с. Ванджулів, ЛанТ) – маєток кн. Вишневецьких (1565 – 1583)
- Вандруга** – див. **Андруга**.
- Ванин** (уроч. Банини біля с. Городище, ЗборТ) – маєток, відібраний у кн. Острозьких до Корони (після 1530)

- Вариводки, Вариводинці** (с. Вариводки, БілогірХ) – маєток зем'ян Сенютичів (1542 – 1561)
- Василівка** (с. Василівка, ТеофХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Васьківці** (с. Івашківці, ЗбарТ) – маєток кн. Збараських (1480), кн. Порицьких (60-і рр. XVI ст.)
- Васьківці** (с. Васьківці, ШумТ) – маєток зем'ян Боговитиновичів (1578)
- Васьківці** (с. Васьківці, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Васьківських село** (с. Васьківчики, КрасилХ) – маєток кн. Жаславських (1579)
- Велике** – маєток зем'ян Лабунських (1562)
- Веля** – див. **Тетильківці**
- Венешівське** – маєток зем'ян Лабунських (40-і рр. XV ст.)
- Вербиця** (х. Вербиця с. Катеринівка, КремТ) – маєток зем'ян Черленковських (1562 – 1574)
- Вербівці** (с. Вербівці, ШепетХ) – маєток кн. Жаславських (1583)
- Вербовець** (с. Вербовець, ЛанТ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1491), кн. Вишневецьких (1549 – 1583)
- Вербос** (с. Верба, ДубнР) – маєток зем'ян Мукосійовичів і Денисковичів (1442 – 1531, 1545), вілен. біск. Януша (1531 – 1536), Хребтовичів-Богуринських (1545 – 1549), Єловичів-Малинських (1549 – 1570)
- Вербородинці** (с. Вербородинці, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1517 – 1578)
- Верещаки** (с. Верещаки, ЛанТ) – маєток кн. Порицьких (1570)
- Верещачинці** (в р-ні сіл Гриценки і Тріски, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Верняківці, Верняки** (част. с. Ст. Збараж, ЗбарТ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1580)
- Вертелепці** – маєток кн. Острозьких (1576)
- Вертелка** (с. Вертелка, ЗборТ) – маєток, відібраний у кн. Острозьких до Корони (після 1539)
- Верх Велі** – див. **Тетильківці**
- Веселівці** – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Вишгородок** (с. Вишгородок, ЛанТ) – маєток кн. Порицьких (1560 – 1570)

- Вишневець, Вишневець Ст.** (с. Ст. Вишнівець, ЗбарГ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1481), кн. Вишневецьких (1560 – 1583)
- Вишневець, Вишневець Нов.** (сmt Вишнівець, ЗбарГ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1482), кн. Вишневецьких (1583)
- Війтівці** (част. с. Писарівка, ВолочХ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Вілія, Нижча Вілія** (с. Вілія, ШумГ) – маєток королеви Бони (1545 – 1556), домену (1556 – 1570)
- Вілія-Двір** – див. **Тетильківці**
- Вігятин** – маєток зем'ян Денисовичів (1569)
- Влашинівці** (с. Влащинці, ЛанГ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1481), кн. Воронєцьких (1529 – 1541), кн. Порицьких (1570)
- Влашинівці** (с. Влашанівка, ІзяслХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Вовківці** (с. Вовківці, ШумГ) – маєток зем'ян Вовківських (1450 – 1570)
- Вовківці** (с. Вовківці, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Вовчківці** (с. Вовківці, ТеофХ) – маєток зем'ян Кобаковичів і Сенютичів (не пізніше 1442 – 1570)
- Вовчківці** (с. Вочківці, ВолочХ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Водички** (с. Водички, БілогірХ) – маєток зем'ян Сенютичів (1570)
- Возова** (уроч. В'язова в с. Очеретне, КремГ) – маєток кн. Збараських (1481 – 1482), кн. Вишневецьких (1583)
- Войнигів** (с. Ставищани, БілогірХ) – маєток “Божого рицаря” Петра (з 1442), зем'ян Калениковичів, В'ячковичів-Прусських, Промчейковичів (1534 – 1542), Сенютичів (1543 – 1570)
- Волиця** (с. Волиця, ЛанГ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Волиця** – маєток кн. Острозьких (1578)
- Волиця** – маєток кн. Острозьких (1578)
- Волиця** – маєток зем'ян Ярмолинських (1570)
- Волиця, Новосілки** – маєток зем'ян Батківських (1557 – 1570)
- Волиця Булаївського** (с. Лісова Волиця, СКостХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Волиця Заблоцького** – маєток кн. Збараських (1583)

Волиця Зеленських – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)

Волиця Котуржинського – див. **Котуржинці**

Волиця Ляковська – маєток кн. Збараських (1583)

Волиця Мачивкова – маєток кн. Збараських (1583)

Волоське, Волоський (с. Міжгір'я, БілогірХ) – маєток зем'ян Сенютичів (1542 – 1561)

Волочища, (с. Староміщина, ПідволочТ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1583)

Волочища (сmt Волочиськ, ВолочХ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1583)

Волошки – маєток кн. Острозьких (1578)

Воробіївка (с. Воробіївка, БілогірХ) – маєток зем'ян Сенютичів (1561)

Воробіївка (с. Воробіївка, ПідволочТ) – маєток кн. Збараських (1583)

Воронівці, Воронове с-ще, Вороновець (с. Воронівці, ТеофХ) – маєток якогось Богдана (з 1442 – 1443), зем'ян Єловицьких (з 1443), Денисовичів (1504), королеви Бони (1545 – 1556), домену (1560), москвитинів кн. Подгорського, П. Остаф'єва-Вороновецького, С. Шараповича (з 1564)

Воронківці (с. Воронківці, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1545 – 1578)

Воронове с-ще, Вороновець – див. **Воронівці**

В'язовець (с. В'язовець, БілогірХ) – маєток зем'ян Дідків (до 1533), вілен. біск. Януша (1533 – 1536), Б. Костелецької (1545 – 1565), О. Ласького (1565 – 1570).

Гавратинів (с. Авратин, ВолочХ) – маєток кн. Збараських (1583)

Гаврилівка (с. Гаврилівка, ТеофХ) – маєток кн. Збараських (1583)

Ганишівка – маєток зем'ян Промчійковичів (1535)

Гацьково – маєток кн. Вишневецьких (1549)

Гдихонець – маєток кн. Збараських (1463)

Гінцевичі – маєток кн. Жаславських (1581)

Гінштівці – маєток кн. Збараських (1463), кн. Гольшанських, кн. Острозьких (1518)

Глезно (с. Глезно, ЛюбЖ) – маєток кн. Острозьких (1576)

Глібівці (с. Глібки, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1517)

Глубочок Нижн. (с. Вел. Глубочок, ТернТ) – маєток кн. Збараських (1463), кн. Гольшанських, кн. Острозьких, відібраний в останніх до Корони (після 1539)

Гнилиця, Гнилиця Верхня (с. Гнилиці, ПідволочТ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1583)

- Гнилиця Мялова** (с. Гнилички ?, ПідволочТ) – маєток кн. Збараських (1583)
- Гнилиця Середня** (с. Гнилички ?, ПідволочТ) – маєток кн. Збараських (1583)
- Гнилорудка** – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Гнидівка** (с. Гнидава, ЗбарТ) – маєток кн. Вишневецьких (1565 – 1583)
- Гнідинці** (с. Трудове, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1517 – 1545)
- Гніздична** (с. Гніздичне, ЗбарТ) – маєток кн. Збараських (1463), кн. Гольшанських, кн. Острозьких (1518 – 1574)
- Гнійниця** (с. Дібровка, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Годківці** – маєток кн. Збараських (1607)
- Голенки** (с. Радісне, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1517 – 1578)
- Головинці** (уроч. Головинці біля с. Козачки, ЛанТ) – маєток зем'ян Головинських (1560 – 1570)
- Голодківці** (с. Антоніни, КрасилХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Голосатівці** (част. с. Поляна, ВолочТ) – маєток кн. Збараських (1583)
- Голостківці** (с. Голотки, ПідволочТ) – маєток кн. Збараських (1583)
- Голотківці** (с. Холодець, ВолочХ) – маєток кн. Збараських (1583)
- Голошинці, Кольошинці** (с. Голошинці, ПідволочТ) – маєток кн. Збараських (1583)
- Голощанки** – маєток кн. Воронєцьких (60-і рр. XVI ст.)
- Голубче** (с. Голубча, ПолонХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Горбавців** – маєток сербина Родослава
- Горбівці** (в р-ні с. В. Загайці, ШумТ) – маєток зем'ян Боговитиновичів (1513 – 1585)
- Гордіївці** – маєток кн. Збараських (1580)
- Горинка** (села Вел. і Мала Горянка, КремТ) – маєток зем'ян Болбасів-Розтоцьких (1552 – 1583)
- Горинка** (с. Горинка, КремТ) – маєток королеви Бони (1550 – 1556), домену (1556 – 1562), кн. Вишневецьких (1562 – 1583)
- Городище** (с. Городище, ШепетХ) – маєток зем'ян Лабунських (1547 – 1570)
- Горошківці** (с. част. м. Полонне, ПолонХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Гребенинка, Гребена, Гребенине дворище** (с. Грибенинка, СКостХ) – маєток зем'ян Товмачів-Борківських (40-і рр. XV ст.), Лабунських (1501 – 1583)

- Григорівці** (с. Григорівка, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Гриджівці** – маєток зем'ян Денисовичів (1574)
- Гримаківці** – маєток кн. Острозьких (1517)
- Гриньківці** – маєток кн. Острозьких (1545)
- Гриців** (сmt Гриців, ШепетХ) – маєток кн. Збараських (1539 – 1563)
- Грицівці** (с. Грицівці, ЗбарТ) – маєток кн. Збараських (1580)
- Грицьківці** (с. Грицики, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Грицьківці** – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Грицьківці Малі** (с. Гриценки, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1562 – 1563)
- Гришка** – маєток кн. Острозьких (1578)
- Гришківці** – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Грузька** (част. с. Ст. Олексинець, КремТ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Губин** (с. Губин, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1545 – 1578)
- Гулівці** (с. Гулівці, БілогірХ) – маєток зем'ян Калениковичів, Сенютичів (1518 – 1540),
Ярмолинських (1540 – 1570)
- Гусакова Криниця** – маєток зем'ян Денисовичів (1504)
- Гушинці, Гущанки, Гущенки** (с. Гущанки, ПідволочТ) – маєток кн. Збараських (1463 –
1580), кн. Воронєцьких (60-і рр. XVI ст.)
- Гушинці** (с. Гущанки, ПідволочТ) – маєток кн. Збараських (1481)
- Данила Мужила село** – маєток кн. Острозьких (1576)
- Данилівка** (с. Данилівка, БілогірХ) – маєток зем'ян Ярмолинських (1570)
- Даниловича дворище** – маєток Товмачів-Борківських (40-і рр. XV ст)
- Даньківці** (с. Даньківці, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Дашківці** – маєток кн. Острозьких (1545)
- Двірець** (с. Двірець, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1501 – 1579)
- Двірець** (с. Двірець, КремТ) – маєток зем'ян Жабокрицьких (1514 – 1537), королеви Бони
(1545 – 1556), домену (1556 – 1570)
- Дворище** – маєток кн. Острозьких (1574)
- Дедеркали** (села Вел. і Малі Дедеркали, ШумТ) – маєток зем'ян Дедеркалів (1540 – 1570)

- Демківці** – маєток зем'ян Денисковичів (1508 – 1533), вілен. біск. Януша (1533 – 1536), королеви Бони (1536 – 1545)
- Денисівка** (с. Денисівка, БілогірХ) – маєток зем'ян Сенютичів (1561)
- Денятин** (у р-ні сіл Богданівка, Дунаїв і Куликів, КремТ) – маєток кремен. вйтівства (1438 – 1442), зем'ян Бабинських (1492 – 1534), вілен. біск. Януша (1534), зем'ян Боговитиновичів (1538)
- Деревичі** (с. В. Деревичі, ЛюбЖ) – маєток зем'ян Лабунських (1438), Чжура (між 1440 – 1445), кн. Острозьких (1576)
- Десківці** – маєток кн. Збараських (1580)
- Дземелинці** – див. **Жемелинці**
- Дідківці** (с. Дідківці, БілогірХ) – маєток зем'ян Дідків (до 1533), вілен. біск. Януша (1533), Б. Костелецької (1545 – 1565), О. Ласького (1565 – 1570)
- Дмитрівка** – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Добич** – див. **Обич**
- Добра Вода, Доброводи** (с. Доброводи, ЗбарТ) – маєток кн. Збараських (1463), кн. Гольшанських, кн. Острозьких (1518 – 1574)
- Доброводи** (с. Добривода, РадР) – маєток зем'ян Угринівських (до 1538), Свинуських (1538 – 1560), Жоравницьких (з 1561)
- Добромірка** (с. Добромірка, ЗбарТ) – маєток кн. Збараських (1607)
- Довбунів** – маєток зем'ян Лабунських (1562)
- Довгошиїнці** – маєток кн. Збараських (1463), кн. Гольшанських, кн. Острозьких (1518)
- Довжок** – маєток кн. Жаславських (1581)
- Долинівці (Дольмівці)** – маєток кн. Збараських (1583)
- Доманінка, Доманевичі** (част. с. Верещаки, ЛанТ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1481), кн. Порицьких (1570)
- Доманінка** (част. с. Бережанка, ЛанТ) – маєток кн. Вишневецьких (1549 – 1583)
- Доманінка** – маєток кн. Вишневецьких (1549)
- Дорофіївці** (с. Дорофіївка, ПідволочТ) – маєток кн. Вишневецьких (1546 – 1583)
- Дрибова, Дрибово** (с. Грибова, ЛанТ) – маєток Д. Занковича (з 1443), волошина А. Борздо-го (з 1451), зем'ян Денисковичів (1504 – 1529), Хребтовичів-Богуринських (1529 –

1533), вілен. біск. Януша (1533), Б. Костелецької (1545), О. Ласького (1565), зем'ян Горецьких.

Дубище (с. Дубище, КрасилХ) – маєток зем'ян Болбасів (не пізн. 1478), Колчейовичів (до 1497), кн. Сангушковичів (1497 – 1502), кн. Острозьких (1498 – 1578)

Дубище – маєток зем'ян Болбасів (не пізн. 1478), Колчейовичів (до 1497), кн. Сангушковичів (1497 – 1502), кн. Острозьких (1498 – 1578)

Дубівці (с. Зарубинці, ЗбарГ) – маєток кн. Воронєцьких (60-і рр. XVI ст.)

Дубівці (с. Дубівці, ТернГ) – маєток кн. Острозьких (1574)

Дунаїв (с. Дунаїв, КремГ) – маєток кремен. вйтівства (1442), зем'ян Соєковичів (до 1487), Монтигирдовичів (1487), Кишок, Радивилів (до 1533), вілен. біск. Януша (1533 – 1536), королеви Бони (1536 – 1556), домену (1556 - 1570)

Дчурчдів (част. м. Шепетівка, Х) – маєток кн. Жаславських (1581)

Єлець – див. **Турія**

Єловиця (с. М. Єловиця, ШумГ) – маєток кн. Четвертенських (1543 – 1583)

Єремівці (с. Вереміївка, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1517 – 1578)

Єршички (с. Іршики, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1578)

Єськівці (с. Юськівці, ЛанГ) – маєток зем'ян Мукосійовичів і Денисковичів (1442 – 1570)

Жаббе (с. Жабче, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1578)

Жабокрики (с. Довгалівка, РадР) – маєток зем'ян Жабокрицьких (1511 – 1570), Свинуських (50- рр. XVI ст.), Жоравницьких (60-і рр. XVI ст.)

Жабокрички (с. Радихівщина?, РадР) – маєток зем'ян Угринівських (до 1538), Свинуських (з 1538)

Жемелинці, Дземелинці (с. Жемелинці, БілогірХ) – маєток зем'ян Мукосійовичів (1442), Калениковичів, Сенютичів (1518 – 1570), Холонівських (1533 – 1558)

Жердь (на р. Жердя в бас. р. Горині) – маєток якогось Матвія (з 1443)

Жеребки Старі (с. Малі Жеребки, ТеофХ) – маєток кн. Острозьких (1578)

Жеребки (с. Жеребки, ТеофХ) – маєток кн. Острозьких (1578)

Жижниківці (с. Жижниківці, БілогірХ) – маєток зем'ян Калениковичів, В'ячковичів-Пруських (1514), Промчейковичів (1534), Жижниківських (1556), Сенютичів (1558 – 1570), кн. Острозьких (1559)

- Жилинці** – маєток кн. Жаславських (1581)
- Жоваківці, дворище** – маєток Єловицьких (з 1443)
- Жолоб** (с. Жолоби, КремТ) – маєток вілен. біск. Януша (1529 – 1536), королеви Бони (1536 – 1556), домену (1556 – 1570)
- Жолобки** (с. Жолобки, ШумТ) – маєток зем'ян Боговителиновичів (1545 – 1585)
- Жолудки** (с. Жолудки, ШепетХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Жуківці** (с. Жуківці, ЛанТ) – маєток кн. Вишневецьких (1565 – 1583)
- Жуківці** – маєток Б. Костелецької, О. Ласького (60-і рр. XVI ст.)
- Заболоття** (Уроч. на сх. від с. Підлужжя, ДубнР) – маєток зем'ян Єловицьких (1567 - 1570)
- Заболотці** – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Забужани** – маєток зем'ян Єловицьких (1567)
- Завадинці** (с. Завадинці, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1545 – 1581)
- Завалійки** (с. Завалійки, ВолочХ) – маєток кн. Збарзьких (1583)
- Загайці** (с. Вел. Загайці, ШумТ) – маєток зем'ян Боговителиновичів (1513 – 1585)
- Загірці** (с. Загірці, ЛанТ) – маєток зем'ян Денисковичів (60-і рр. XVI ст.)
- Загірці** (с. Загірці, ДубнР) – маєток зем'ян Єловицьких (1567 – 1570)
- Загір'я** (част. с. Загір'я, ЗборТ) – маєток зем'ян Серетецьких (1539 – 1570), Кленських, кн. Збарзьких
- Загорівці** – маєток кн. Острозьких (1545)
- Залісся** – маєток кн. Острозьких (1574)
- Залісці** (с. Залісці, ШумТ) – маєток кн. Четвертенських (1545 – 1583)
- Залісці** (с. Залісці, ЗбарТ) – маєток зем'янина Котла(1442), кн. Вишневецьких (1552 – 1583)
- Залужжя** (с. Залужжя, ШумТ) – маєток зем'ян Боговителиновичів (1540 – 1570)
- Залужжя** (с. Залужжя, БілогірХ) – маєток зем'ян Промчейковичів (1558 – 1568)
- Залужжя, Залужжя Вел.** (с. Залужжя, ЗбарТ) – маєток кн. Збарзьких (1463 – 1607)
- Залужжя Мале** (с. Залужжя, ЗбарТ) – маєток кн. Збарзьких (1607)
- Замостя** – маєток кн. Острозьких (1576)
- Занківці** – маєток кн. Збарзьких (1463)
- Западинці** (с. Западинці, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1517 – 1578)
- Заруддя** – маєток кн. Вишневецьких (1565)

- Заруддя** (с. Заруддя, ЗбарГ) – маєток кн. Острозьких (1574)
- Заруддя** (част. с. Кобзарівка, ЗборГ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Заруддя** – маєток кн. Жаславських (1581)
- Зарудці** – маєток кн. Збараських (1580 – 1583)
- Зарузьких** – маєток кн. Острозьких (1574)
- Застав'я** – маєток кн. Збараських (1583)
- Захарівці** (с. Захарівці, ХмельнХ) – маєток зем'ян Олехновичів (1437)
- Збараж** (с. Ст. Збараж, ЗбарГ) – маєток кн. Несвіцьких (1434 – 1435), доживоття Дениска (1442), маєток кн. Збараських (1463 – 1570)
- Збунів** – маєток кн. Жаславських (1581)
- Звиняча** (с. Дзвиняча, ЗбарГ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Зволохи під Мечитовом** – маєток кн. Збараських (1463)
- Зелена Васьківських** (с. Зелена, КрасилХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Зелена Криниця** (с. Зелена, ВолочХ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Зенківці** – маєток кн. Острозьких (1517 – 1545)
- Зеньки** (с. Зіньки, БілогірХ) – маєток кн. Масальських (1571)
- Зеньки** (с. Зіньки, БілогірХ) – маєток кн. Масальських (1571)
- Зозулинці** (села Вел. і Малі Зозулинці, КрасилХ) – маєток зем'ян Сенютичів (не пізн. 1506 – 1518), кн. Острозьких (1517 – 1578)
- Зубарі** (с. Зубарі, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1581)
- Зубівці** (нижче с. Влашанівці, ІзяслХ) – маєток кн. Четвертенських (1504), кн. Жаславських (1514 – 1581)
- Іваничі** – маєток кн. Острозьких (1576)
- Івання** (с. Івання, КремГ) – маєток кн. Збараських (1481), кн. Вишневецьких (1583)
- Івання** (с. Пустоівання, РадР) – маєток зем'ян Козинських (1540 – 1570)
- Іванчани** (с. Іванчани, ЗбарГ) – маєток кн. Збараських (1463), кн. Гольшанських, кн. Острозьких (1518 – 1576)
- Івачів Верхн., Івачівці** (с. Івачів Гор., ТернГ) – маєток кн. Збараських (1463), кн. Голь-

- шанських, кн. Острозьких (1518 – 1576)
- Івачів Нижн., Івачівці Долішній** (с. Івачів Дол., ТернТ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1482), кн. Гольшанських, кн. Острозьких (1518 – 1546)
- Ігнатівці** – маєток кн. Збараських (1607)
- Ігровиця** (с. Ігровиця, ТернТ) – маєток кн. Острозьких (1546 – 1576)
- Ігровиця** (с. Ігровиця, ТернТ) – маєток кн. Острозьких (1546 – 1576)
- Ільківці** (с. Ільківці, ТеофХ) – маєток зем'ян Єловицьких (1437), Лешницьких (1537, 1563 – 1570), королеви Бони (1552)
- Ільцане** (с. Ліщани, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Ісачків** – маєток зем'ян Лабунських (1562)
- Ісерна** (с. Кутянка, ШумТ) – маєток зем'ян Мукосійовичів(1442), Сунатовичів (40-і рр. XV ст.), Ісерницьких, Фальчевських (до 1543), кн. Масальських (1543 – 1571)
- Каленничі** (с. В. Каленичі, ШепетХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Калинівка** – маєток кн. Острозьких (1574)
- Камінь** (снт. Теофіполь, ТеофХ) – маєток зем'ян Єловицьких (1428), Вознесенських (1518), Лешницьких, Яролинських (1570)
- Камінь Верхній** (с. Коробіївка, ТеофХ) – маєток зем'ян Яролинських (1563)
- Кам'яниця** (с. Кам'яниця, ДубнР) – маєток зем'ян Єловицьких (1567 – 1570)
- Кандитів** – маєток зем'ян Мишчичів (1438)
- Канівка** (с. Канівка, ВолочХ) – маєток кн. Збараських (1583)
- Кащинці** (с. Кащенці, БілогірХ) – маєток зем'ян Сенютичів (1542 – 1561)
- Капустинці** (с. Капустинці, ЗбарТ) – маєток кн. Збараських (1607)
- Киселі** (с. Киселі, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Клебанівців** див. **Плебанівка**.
- Климківці** (с. Климківці, ПідволочТ) – маєток кн. Збараських (1580)
- Клітна** (с. Мала Клітна, КрасилХ) – маєток зем'ян Сенютичів (1502 – 1518), кн. Острозьких (1517 – 1578)
- Клітна** (с. Вел. Клітна, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1545 – 1578)
- Клонини** (с. Клинини, ВолочХ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Кнути** – маєток кн. Острозьких (1517 – 1545)

Кобиленьського – маєток кн. Острозьких (1576)

Кобиля , Кобильня (с. Веселівка, КрасилХ) – маєток зем'янина Сковородки (1506), кн. Острозьких (1517 – 1578)

Кобиля (с. Кобилля, ЗбарГ) – маєток кн. Острозьких (1574)

Козаківці (с. Козачки, ЛанГ) – маєток Б. Костелецької , О. Ласького, зем'ян Горещьких.

Козарі (с. Козарі, ПідволочГ) – маєток кн. Збараських (1580)

Козин (с. Козин, РадР) – маєток зем'ян Козинських (1494 – 1570)

Козин (с. Козин, БілогірХ) – маєток зем'ян Патрикіїв-Радогостських (1567 – 1570)

Козя Волиця (с. Кізя, БродЛ) – маєток кн. Курцевичів (1570)

Кокорів, Кокорів двір (с. Ст. Кокорів, КремГ) – маєток вілен. біск. Януша, королеви Бони (1536 – 1556), домену (1556 – 1568), зем'ян Древинських (1568 – 1570)

Кокотківці – маєток “Божого рицаря” Петра (з 1442)

Колісець (с. Колісець, ТеофХ) – маєток домену (до 1560), кн. Збараських (1560 – 1583)

Коліщинці (м. Старокостянтинів, СКостХ) – маєток зем'ян Лабунських (1501 – 1561), кн. Острозьких (1561 – 1578)

Колоден (с. Колодно, ЗбарГ) – маєток кн. Збараських (1463), кн. Гольшанських, кн. Острозьких (1518 – 1574)

Колодчинці, Колочинці – маєток кн. Жаславських (1545 – 1579)

Колок, Колок Великий (с. Колки, ТеофХ) – маєток зем'ян Краївських (1550 – 1579), кн. Жаславських (1551 – 1581)

Колок Малий, Олійники (с. Олійники, ТеофХ) – маєток зем'ян Краївських (1550 – 1579), кн. Жаславських (1581)

Колосова (с. Колосова, КремГ) – маєток зем'ян Жабокрицьких (1514 – 1537), королеви Бони (1545 – 1556), домену (1556 – 1570)

Колошинці див. **Голошинці**.

Колуцинці – маєток зем'янина Колуцинського в Кузьминській волості (1545)

Кольчово – маєток зем'ян Угринівських (до 1538), Свинуських (з 1538)

Комарин (с. Комарин, КремГ) – маєток зем'янина Котла (1442), кн. Вишневецьких (1545 – 1583)

Комарівка (с. Комарівка, ДубнР) – маєток зем'ян Денисковичів (1569)

Коморівка – маєток кн. Збарзьких (1583)

Конаховичі, Конахівці (с. Кинахівці, ЗбарГ) – маєток кн. Збарзьких (1481), кн. Вишневецьких (1583)

Кондратовичі (с. Кіндратки, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)

Копчинці (с. Кіпчинці, ЛюбЖ) – маєток кн. Острозьких (1576)

Копшанці – маєток кн. Острозьких (1546)

Кордишів (с. Кордишів, ШумГ) – маєток зем'ян Товмачів-Борківських (40-і рр. XV ст.), Боговитиновичів (1563 – 1585)

Коритне (с. Коритне, РадР) – маєток зем'ян Коритенських (1479 – 1570)

Корначівка, Корначівці (с. Мала Карначівка, ЛанГ) – маєток кн. Вишневецьких (1549 – 1583)

Корначівка (с. Карначівка, ЛанГ) – маєток кн. Вишневецьких (1565)

Корниківці (част. с. Завалійки, ВолочХ) – маєток кн. Збарзьких (1583)

Корниця (с. Корниця, БілогірХ) – маєток зем'ян Калениковичів (1450), Промчейковичів-Корницьких (1534— 1570)

Коров'є (с. Коров'є, ТеофХ) – маєток зем'ян Сенютичів (1561)

Коростава (с. Користова, ВолочХ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)

Корсів (с. Корсів, БродЛ) – маєток кн. Курцевичів і Буремських (1451 – 1570)

Корхова (уроч. біля с. Лішня, Крем Г) – маєток кн. Четвертенських (1550 – 1583)

Корчівка (с. Корчівка, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1578)

Коршилівці (с. Коршилівка, ПідволочГ) – маєток кн. Збарзьких (1580)

Коршилівці – маєток кн. Збарзьких (1580)

Костянець (с. Костянець, ДубнР) – маєток кн. Острозьких (1508 – 1583)

Костянтинів (м. Старокостянтинів, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1561 – 1578)

Коськів (с. Коськів, ШепетХ) – маєток кн. Збарзьких (до 1489), кн. Гольшанських (1489), кн. Острозьких (1576)

Котельня (с. Котелянка, ПолонХ) – маєток кн. Острозьких (1576)

Котуржинці (с. Котюржинці, ТеофХ) – маєток кн. Острозьких (1578)

Котуржинці, Котужинці, Волиця Котужинського (уроч. Колюцинська корчма на витоках р. Хомори) – маєток кн. Острозьких (1572 – 1578)

- Котюжинці** (с. Котпоржинці, КрасилX) – маєток зем'ян Олехновичів (1437), кн. Острозьких (1517 – 1578)
- Котюжинці (с-ще Котюжинського)** – маєток домену (до 1560), кн. Збараських (1560 – 1583)
- Котюжинці** (с. Котюжини, ЗбарГ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Коханівці** (с. Коханівка, ЗбарГ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Кохановського Яроша село** (с. Коханівка, ПолонX) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Кошелівці** (с. Кошелівка, КрасилX) – маєток зем'ян Калениковичів, Сенютичів (1531 – 1570), Ярмолинських (1540 – 1570), кн. Острозьких (1517)
- Кошляки** (с. Кошляки, ПідволочГ) – маєток кн. Збараських (1583)
- Красилів** (м. Красилів, КрасилX) – маєток зем'ян Олехновичів (1437), кн. Острозьких (1498 – 1578)
- Красна Лука** (с. Краснолука, ЛанГ) – маєток зем'ян Денисковичів (60-і рр. XVI ст.)
- Красна Лука** – див. **Головинці**
- Краснолука** – маєток кн. Вишневецьких (1565)
- Красносельці** (с. Красносільці, ЗбарГ) – маєток кн. Збараських (1607)
- Красносілка** (с. Красносілка, ШепетX) – маєток зем'ян Лабунських (1570)
- Кременець, місто** (м. Кременець)
- Кременець, передмістя “від Вишнівця”** (м. Кременець) – маєток вілен. біск. Януша, королеви Бони (1536 – 1556), домену (1556 – 1570)
- Кременець, передмістя “від Сапанова”** (м. Кременець) – маєток вілен. біск. Януша, королеви Бони (1536 – 1556), домену (1556 – 1570)
- Кременчуки** (с. Кременчуки, КрасилX) – маєток кн. Острозьких (1560-і рр.)
- Крива Лука** (с. Криволука, ІзяслX) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Кривачинці** (с. Кривачинці, ВолочX) – маєток кн. Збараських (1583)
- Криворудка** (с. Криворудка, КрасилX) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Кривчики** (с. Кривчики, ЗбарГ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Криничани** – маєток зем'ян Лабунських (1570)
- Кропивна** (с. Кропивна, ІзяслX) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Кропивне** (в р-ні смт Гриців, ШепетX) – маєток кн. Збараських (1563)

- Кругла** (част. с. Волиця, ТеофХ) – маєток зем'ян Лешницьких (1537 – 1554)
- Крупець** (с. Крупець, РадР) – маєток зем'ян Хрінницьких (1503), Крупецьких (1525), Сви-
нських (1545 – 1560), Жоравницьких (з 1561)
- Крутнів** (с. Крутнів, КремТ) – маєток кн. Вишневецьких (1545 – 1583)
- Кудинівці** – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Кудлаївці** (с. Кудлаївка, ШумТ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Кузьмин** (с. Кузьмин, КрасилХ) – маєток зем'ян Тарасовичів (1507 – 1508), кн. Острозьких
(1517 – 1578)
- Кузьмин Ріг** – маєток зем'ян Денисковичів (1504)
- Кузьминського Лісу Ріг** – маєток зем'ян Сковородок (1506 – 1545)
- Куликів** (с. Куликів, КремТ) – маєток Монтигирдовичів (1493), Кишок, Радивилів (1533),
вілене. біск. Януша (1533 – 1536), королеви Бони (1536 – 1556), домену, москвитинів
Л. Зверова, З. П'ятого, зем'ян Ушаків-Куликівських (1563 – 1570)
- Кульчин** (с. Кульчини, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1517 – 1578)
- Кульчинці** (с. Кульчинки, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1517 – 1578)
- Кунчівці** (с. Кунча, ТеофХ) – маєток зем'ян Лешницьких, Ярмолинських.
- Курилівка** (с. Курилівка, ВолочХ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Курники** (част. с. Іванчани, ЗбарТ) – маєток кн. Острозьких (1574)
- Курниківці** (с. Курники, ТернТ) – маєток кн. Порицьких (1570)
- Кусківці** (с. Коржківці, ЛанТ) – маєток кн. Порицьких (1570)
- Кусківці** (с. Вел. Кусківці, ЛанТ) – маєток кн. Вишневецьких (1565 – 1583)
- Кусківці** (с. Малі Кусківці, ЛанТ) – маєток кн. Вишневецьких (1565 – 1583)
- Кустівці** (с. Кустівці, ПолонХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Кут** (с. Кути, ШумТ) – маєток зем'ян Боговитиновичів (1513 – 1570)
- Кушлин** (с. Кушлин, КремТ) – маєток зем'ян Болбасів-Розтоцьких (1478), кн. Вишневець-
ких (1545 – 1583)
- Лаб'янка** див. **Луб'янка Вел.**
- Лагодинці** (с. Лагодинці, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Лажавка** (с. Лажавка, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Лазучин** (с. Вел. Лазучин, ТеофХ) – маєток кн. Острозьких (1578)

- Лазучин** (с. Мал. Лазучин, ТеофХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Ланівці** (сmt. Ланівці, ЛанТ) – маєток зем'ян Єловицьких (1443 – 1570)
- Ланівці** (х. Ланківці за кілька км від Ст. Костянтинова) – маєток зем'янина Сковородки (1506), кн. Острозьких (1517 – 1545)
- Лебедова** – маєток зем'ян Лабунських (1570)
- Левківці** (с. Левківці, ВолочХ) – маєток кн. Збараських (1583)
- Левково** – маєток кн. Вишневецьких (1549)
- Ледянка** (с. Ледянка, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Лепесівка** (с. Лепесівка, БілогірХ) – маєток зем'ян Вориських (до 1536), королеви Бони (1536 – 1556), домену, москвитина В. Заболотського (1563), О. Ласького (1568)
- Лецьки** – маєток кн. Острозьких (1545)
- Лешківці** – маєток кн. Острозьких (1578)
- Липківці** – маєток кн. Острозьких (1545)
- Липняги** – маєток зем'ян Лабунських (1562)
- Лип'яги** – маєток кн. Збараських (1463), кн. Гольшанських, кн. Острозьких (1518 – 1574)
- Лиса Гора** – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Лисинці** (с. Лисинці, СтКостХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Лисогірка** (с. Лисогірка, ТеофХ) – маєток Б. Костелецької, О. Ласького
- Литовський Кут** – маєток кн. Збараських (1463)
- Лідихів** (с. Лідихів, КремТ) – маєток зем'ян Лідихівських (1442 – 1570)
- Лідухівська Воля** – маєток кн. Порицьких (1570)
- Лікарівці** – маєток кн. Острозьких (1545)
- Ліски** (с. Ліски, БілогірХ) – маєток зем'ян Боговितिновичів (1552 – 1570)
- Літовище** (с. Літовище, ШумТ) – маєток зем'ян Боговितिновичів (1578)
- Лішня** (с. Лішня, КремТ) – маєток зем'ян Вознесенських (1518), Андрузьких (Лешницьких) (1545 – 1570)
- Лози** (с. Лози, ЗбарТ) – маєток кн. Збараських (1481), кн. Вишневецьких (1583)
- Лозова** (с. Лозова, ТернТ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1481), кн. Порицьких (1546 – 1570)
- Лозова** (с. Лозова, ТернТ) – маєток кн. Збараських (1481)

- Лозова** (с. Лозова, ВолочХ) – маєток кн. Збараських (1583)
- Лопушна** (с. Лопушне, ЛанТ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1481), кн. Вишневецьких (1549 – 1583)
- Лопушно** (с. Лопушно, КремТ) – маєток кн. Вишневецьких (1545 – 1583)
- Лопушно** (с. Лопушне, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1581)
- Лосковичі** – маєток кн. Острозьких (1576)
- Лосятин** (с. Лосятин, КремТ) – маєток зем'ян Сунатовичів (40-і рр. XV ст.), Ісерницьких (2-а полов. XV ст.), Лосятинських (1517 – 1570)
- Лотівка** (с. Лотівка, ШепетХ) – маєток зем'ян Лабунських (1547 – 1570)
- Лошки** – див. **Мазепинці**
- Лошки Нові** – маєток кн. Острозьких (1562 – 1563)
- Луб'янка Вел., Лаб'янка** (с. Вищі Луб'янки, ЗбарТ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1607)
- Луб'янка Мала** (с. Нижчі Луб'янки) – маєток кн. Збараських (1607)
- Лудвиці** (с. Людвиці, ШумТ) – маєток зем'ян Волосів (до 1571), Лудвиських (1528 – 1570)
- Лунівці** – зем'янський маєток у Кузьминській волості (1545)
- Лунківці** (с. Ленківці, ШепетХ) – маєток кн. Острозьких (1560-і рр.)
- Луцевичів с-ще** – маєток кн. Збараських (1463)
- Любор** (с. Ст. Любар, ЛюбЖ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Люлинці** (с. Люлинці, ЛанТ) – маєток кн. Порицьких (1570)
- Ляхів, Ляхово** (с. Кутянка, ОстрР) – маєток зем'ян Дчусів (1434 – 1570)
- Ляхівці** (сmt. Білогір'я, БілогірХ) – маєток зем'ян Мукосійовичів (1442), Калениковичів, Сенютичів (1518 – 1570), Холонівських (1533 – 1558)
- Мазепинці, Лошки** (с. Ключівка, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1563 – 1578)
- Макарівці** – див. **Немиринці**
- Малинки, Малинниці** (с. Маленки, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1545 – 1561)
- Малинки Нові** – маєток кн. Острозьких (1572)
- Малинниці** – див. **Малинки**
- Малюшівці** (с. Малашівці, ЗборТ) – маєток кн. Острозьких (1546 – 1576)
- Маначин** (с. Маначин, ВолочХ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)

- Мандринці** – маєток кн. Острозьких (1576)
- Манів, Манево** (с. Манево, ЛанГ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1491), кн. Вишневецьких (1549 – 1583)
- Манів Ст.** (с. Манево, ЛанГ) – маєток кн. Збараських (1463)
- Марківці** (с. Марківці, ШепетХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Марківці** – маєток кн. Збараських (1583)
- Мартина Лазема село** – маєток кн. Острозьких (1576)
- Мартинівщина** (с. Мартишківці, ЛанГ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Матвіївці** (с. Матвіївці, ШумГ) – маєток зем'ян Мукосійовичів і Денисковичів (1442 – 1570)
- Махаринці** (с. Михиринці, ТеофХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Махаринці** – маєток кн. Острозьких (1578)
- Мацевичі** – маєток кн. Жаславських (1545 – 1581)
- Мацевичі** (сс. Вел. і Малі Мацевичі, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Мачківці** – маєток кн. Збараських (1583)
- Медведівка** (с. Вел. Медведівка, КрасилХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Медведівці** (с. Мала Медведівка, ІзяслХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Мединя, Медин** (с. Медин, ПідволочГ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1580)
- Медушівка** (с. Медисівка, ТеофХ) – маєток кн. Збараських (1560 – 1583)
- Межиріч** – маєток кн. Збараських (1580)
- Мезоче** – маєток зем'ян Лабунських (1570)
- Мельна** (с. Мильне, ЗборГ) – маєток кн. Збараських (1481 – 1482)
- Мехля** (с. Михля, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Мечитівці** – маєток кн. Збараських (1481)
- Микитинці** – маєток кн. Острозьких (1578)
- Микитичі** (с. Микитичі, ДубнР) – маєток зем'ян Микитицьких (до 1562), Єловицьких (1562 – 1570)
- Микитчино, Микитина Гора** – маєток кн. Вишневецьких (1549 – 1565)
- Миклаші, Миклашівці** (с. Миклаші, БілогірХ) – маєток зем'ян Кобаковичів і Сенютичів (не пізн. 1492 – 1570)

- Микулин** (с. Микулин, ПолонШ) – маєток зем'ян Лабунських (1562 – 1570)
- Мильче** (с. Мильча, ДубнР) – маєток зем'ян Єловицьких (1437 – 1570)
- Минківці** (с. Миньківці, ДубнР) – маєток зем'ян Минківських (1528 – 1570)
- Мирогоща** (села Мирогоща Перша і Мирогоща Друга, ДубнР) – маєток зем'ян Єловицьких (1567 – 1570)
- Мислетин** (с. Мислятин, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Митківці** (част. с. Клубівка, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Михалівці Старі** (с. Михайлівці, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Михалівці** – маєток кн. Острозьких (1578)
- Михнів** (с. Михнів, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Михнівці** (с. Михнівка, ТеофХ) – маєток зем'ян Сенютичів (1561)
- Миці** (с. Медці, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1560-і рр.)
- Мишинка** – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Мишківці, Мишка дворище** (с. Мишківці, ЗбарТ) – маєток кн. Збараських (1482), кн. Вишневецьких (1583)
- Мінцова Волиця** (част. с. Волиця, ТеофХ) – маєток зем'ян Ярмолинських (60-і рр. XVI ст.)
- Міськів** – маєток зем'ян Лабунських (1438), кн. Острозьких (1576)
- Млинівці** (с. Млинівці, КремТ) – маєток кн. Збараських (1482), кн. Вишневецьких (1583)
- Млинівці, Підлісецький Млин** (с. Вел. Млинівці, КремТ) – маєток королеви Бони (1545 – 1552)
- Млинівці** (у р-ні смт. Ланівці, ЛанТ) – маєток зем'ян Єловицьких (1567)
- Мойсеївці** – маєток кн. Збараських (1463)
- Мойсеївці** – маєток кн. Острозьких (1517 – 1545)
- Мокіївці** (с. Мокіївці, ШепетХ) – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Мокре** (с. Мокре, ДубнР) – маєток кн. Острозьких (1508 – 1570)
- Мокрець Волоський** (с. Мокрець, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Мокрець Матвійвський** (с. Комини, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Молодків** (с. Молотьків, ЛанТ) – маєток королеви Бони (1548 – 1556), домену (1556 – 1564), зем'ян Білецьких (1564 – 1570)

- Мончинці** (с. Мончинці, КрасилX) – маєток кн. Острозьких (1517 – 1545)
- Морозівці** (част. с. Оріховець, ВолочX) – маєток кн. Збараських (1463 – 1583)
- Москалівка** (с. Москалівка, БілогірX) – маєток зем'ян Сенютичів (1561)
- Москалівка** (с. Москалівка, ЛанГ) – маєток кн. Збараських (1583)
- Мосорівці** (с. Мусорівці, ЗбарГ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1607)
- Мотрунки** (с. Мотрунки, КрасилX) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Мулеївці** – маєток кн. Острозьких (1545)
- Мшанець** (с. Мшанець, ЗборГ) – маєток Гербурта (1437), кн. Збараських (1463), кн. Гольшанських, кн. Острозьких (1518), відібраний в останніх до Корони (після 1539)
- Мшанецьких** – маєток кн. Острозьких (1576)
- Нападівка** (с. Нападівка, ЛанГ) – маєток кн. Вишневецьких (1549 – 1583)
- Науцьківщина** – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Немиринівці** – маєток кн. Збараських (1583)
- Немиринці, Макарівці** (с. Немиринці, ЛанГ) – маєток боярина Немири (1561), москвитина М. Безщастного-Немиринського (1569)
- Немирів** (с. Немирівка, РадР) – маєток зем'ян Опарипеських (1546 – 1578)
- Нестарова** – маєток кн. Острозьких (1545)
- Нешківці, Нижківці** (част. с. Загір'я, ЗборГ) – маєток зем'ян Нешевичів (XV ст.), Цебровських (XV ст.), кн. Збараських, зем'ян Серетецьких (1539 – 1571), Кленських (1546 – 1570)
- Никошівці** – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Ничогівці** (с. Нечаївка, ІзяслX) – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Новгородчичі** (с. Новородчиці, ОстрР) – маєток зем'ян Дчусів (1470 – 1570), Болгаринів (1563), Павловичів (1570)
- Нове Село** (с. Нове Село, ІзяслX) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Новий Збараж** – див. **Ожогівці**
- Новий Став** (с. Новостав, ШумГ) – маєток зем'ян Боговитиновичів (1585)
- Новий Став** – див **Новоставці**
- Новики** (част м. Ст. Костянтинів) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Новиківці, Новики** (с. Новики, ЗбарГ) – маєток кн. Збараських (1463), кн. Гольшанських,

- кн. Острозьких (1518 – 1574)
- від Нового Ставу** – маєток зем'ян Сенютичів (1561)
- Новоселиця, Новосілки** – маєток кн. Вишневецьких (1565)
- Новоселиця** (с. Новоселиця, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Новоселиця** – маєток кн. Острозьких (1578)
- Новоселиця** (с. Орлинці, ПолонХ) – маєток зем'ян Лабунських (1570)
- Новоселки** (с. Новосілки, КремГ) – маєток Средича-Новоселецьких (1561 – 1570)
- Новосельці** – див. **Цеценівці**
- Новосілка** (села В. і М. Новоселиці, ПолонХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Новосілки** – див. **Волиця**
- Новоставці, Новий Став** (с. Новоставці, ТеофХ) – маєток зем'ян Єловицьких (1428), Вознесенських (1518), Лешницьких (1537 – 1570)
- Норилів** (с. Норилів, БілогірХ) – маєток Б. Костелецької (1545 – 1552, О. Ласького.
- Носовиця** (с. Носовиця, ДубнР) – маєток зем'ян Єловицьких (1437 – 1570)
- Ночпали** (с. Поляна, ШепетХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Нуринці** – маєток кн. Збараських (1580)
- Обаринці** (част. с. Кобзарівка, ЗборГ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1482), кн. Гольшанських, кн. Острозьких (1518 – 1576)
- Обгово** (с. Соснівка, ДубнР) – маєток кн. Острозьких (1545 – 1570)
- Обич, Добич** (с. Обич, ШумГ) – маєток зем'ян Мукосійовичів (1442), Попелинських (1540), Фальчевських (між 1540 і 1544), Лозчанки (1544 – 1563), Збараських (1563 – 1569)
- Ожогівці, Новий Збараж** (с. Ожигівці, ВолочХ) – маєток зем'ян Мукосійовичів (1437 – 1442), Цат, кн. Збараських (1545 – 1570)
- Озерна** (с. Озерна, ЗборГ) – маєток, відібраний у кн. Острозьких до Корони (після 1540)
- Окнини** (с. Вел. Вікнини, ЗбарГ) – маєток кн. Сангушковичів (до 1535), Сигнаторів (з 1535), кн. Вишневецьких (1545 – 1583)
- Окнини, “над окном”** (с. Вікнини, БілогірХ) – маєток зем'ян Промчейковичів (1558)
- Олексинець** (с. Ст. Олексинець, КремГ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1482), кн. Вишневецьких (1583)

Олексинці – маєток кн. Острозьких (1517)

Олешниця – див. **Ольшаниця**

Олибіси, Либеседи (с. Мирове, ШумГ) – маєток зем'ян Ширинд-Олибіських (не пізн. 1492 – 1552), Лосятинських (40-і рр. XVI ст.), Лозчанки (1563), кн. Збараських (1563 – 1569)

Олишківці (с. Олишківці, ЗбарГ) – маєток кн. Збараських (1463), кн. Гольшанських, кн. Острозьких (1518)

Олійники див. **Колок Малий**

Олов'янчино – маєток кн. Збараських (1463), кн. Гольшанських, кн. Острозьких (1518)

Ольшаниця, Олешниця (с. Вільшаниця, БілогірХ) – маєток зем'ян Мукосійовичів (1442), Калениковичів, Пруських (1514), Сенютичів (1514 – 1570)

Ометинського – маєток кн. Острозьких (1576)

Онацьківці (с. Онацьківці, ПолонХ) – маєток кн. Острозьких (1576)

Оначка д-ще – маєток кн. Збараських (1463)

Онишківці (с. Онишківці, ШумГ) – маєток зем'ян Боговитиновичів (1513 – 1552), кн. Масальських (1571)

Опанасівці (с. Панасівка, ЗборГ) – маєток зем'ян Серетецьких (1539 – 1571), Кленських, кн. Збараських.

Опарипси (с. Опарипси, РадР) – маєток зем'ян Опарипеських (1483 – 1578), кн. Радивилів (1570)

Опрілівці (с. Опрілівці, ЗбарГ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1481), кн. Воронєцьких (1529 – 60-і рр. XVI ст.)

Оришківці (с. Оришківці, ЛанГ) – маєток зем'ян Єловицьких (1567)

Орівці – маєток кн. Збараських (1463)

Орлинці (с. В. Орлинці, КрасилХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)

Орошівці – маєток кн. Збараських (1463), кн. Гольшанських, кн. Острозьких (1518)

Оскрятинці – маєток кн. Збараських (1463 – 1481)

Осники (с. Осники, ЛанГ) – маєток зем'ян Денисковичів (1504), королеви Бони (1545 – 1556), домену (1556 – 1563), зем'ян Хармезьких (1570)

Остапківці – маєток кн. Острозьких (1561)

Остриківці (част. с. Самчики, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1517 – 1578)

- Острівець** (част. с. Устечко, КремГ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1482), кн. Вишневецьких (1583)
- Острівець** – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Охримівці** (с. Охримівці, ЗбарГ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1580)
- Павлів** – маєток зем'ян Лабунських (1438)
- Пальчинці** (с. Пальчинці, ПідволочГ) – маєток кн. Збараських (1583)
- Панаши́вці** – маєток кн. Острозьких (1517 – 1545)
- Панківці** (с. Паньківці, БілогірХ) – маєток зем'ян Мукосійовичів і Денисковичів (1442 – 1533), вілен. біск. Януша (1533 – 1536), Б. Костелецької (1545 – 1565), О. Ласького (1565 – 1570)
- Панківці** (част. с. Верещаки, ЛанГ) – маєток кн. Порицьких (1570)
- Панківці** – маєток сербина (?) Микули (з 1442 – 1443)
- Пашковичі, “люди Пашкові”** – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Пашутинці** (с. Пашутинці, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Перегонівці** – маєток зем'ян Лабунських (1560-і рр.)
- Перегонівці** – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Передмірка** (с. Передмірка, ЛанГ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1491), кн. Вишневецьких (1549 – 1583)
- Перенятин, Переняте** (с. Перенятин, РадР) – маєток зем'ян Рогозенських (до 1533), Батківських (1533 – 1570)
- Переросле** (с. Переросле, БілогірХ) – маєток зем'ян Промчейковичів (1567)
- Переросль** (с. Переросля, ДубнР) – маєток кн. Острозьких (1570)
- Петрашівці** – маєток, відібраний у кн. Острозьких до Корони (після 1530)
- Петриківці** – маєток кн. Збараських (1583)
- Петрівка** (у р-ні сіл Загір'я, Панасівка і Серетець, ЗборГ) – маєток зем'ян Серетецьких (1571)
- Пехтії** (с. Пихтії, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1560-і рр.)
- Печарни** (с. Печірна, ЛанГ) – маєток кн. Порицьких (1570)
- Пиляївське с-ще** (с. Пиляї, ШепетХ) – маєток кн. Жаславських (1581)
- Пирятин** (с. Пирятин, ДубнР) – маєток зем'ян Єловицьких (1567 – 1570)

- Пігаси** (с. Рохманів, ШумТ) – маєток зем'ян Боговитиновичів (1540 – 1571)
- Підгайці** (с. Підгайці, ШумТ) – маєток зем'ян Мукосійовичів (1442), Болбасів-Розтоцьких (не пізн. 1478), кн. Вишневецьких (1545 – 1583)
- Підлісецький Млин** – див. **Млинівці**
- Підлісці** (с. Підлісці, КремТ) – маєток крем. вйтівства (1438 – 1442), вілен. біск. Януша (1529 – 1536), королеви Бони (1536 – 1556), домену (1556 – 1570)
- Підлісці** (с. Підлісці, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Підлужжя** (с. Підлужжя, ДубнР) – маєток зем'ян Єловицьких (1562 – 1570)
- Підлузечно** – маєток зем'ян Жабокрицьких (1545)
- Піщатинці** (с. Піщатинці, ШумТ) – маєток зем'ян Мукосійовичів і Денисковичів (1442 – 1570)
- Плебанівка, Клебанівців** (с. Клебанівка, ПідволочТ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1580)
- Плесківці, Плашківці** (част. с. Чернихів, ЗборТ) – маєток кн. Острозьких (1546 – 1576)
- Плеснів** (с. Плесна, ШепетХ) – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Плиска** (с. Плиска, ЛанТ) – маєток кн. Порицьких (1570)
- Пліщин** (с. Пліщин, ШепетХ) – маєток кн. Жаславських (1581)
- Плоска** – маєток зем'ян Лабунських (1438)
- Побойна Криниця** – маєток зем'ян Лабунських (1562)
- Погоріла** (част. с. Миролобне, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1517 – 1578)
- Полонне, Полоний** (м. Полонне, ПолонХ) – маєток кн. Острозьких (1494 – 1576)
- Поляно** (с. Поляни, ВолочХ) – маєток кн. Збараських (1583)
- Поляхова** (с. Поляхове, ТеофХ) – маєток зем'ян маєток зем'ян Сенютичів (1563)
- Попищівці** – маєток кн. Острозьких (1578)
- Попівці, Поповичі** (с. Попівці, КремТ) – маєток королеви Бони (1550), домену (до 1560), кремен. бургграфа С. Каменецького (1560 – 1568), кн. Вишневецьких (1568 – 1583)
- Попівці** (с. Попівці, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Попівці** – маєток кн. Збараських (1607)
- Попівці** – маєток кн. Масальських (1571)
- Поріччя** (уроч. біля с. Розтоки, КремТ) – маєток зем'ян Болбасів-Розтоцьких (до 1491), кн.

- Гольшанських (з 1491), кн. Острозьких (1516 – 1518)
- Порохна, Промна** (с. Порохня, ВолочХ) – маєток кн. Збарзьких (1463 – 1583)
- Порохна** – маєток кн. Острозьких (1517 – 1545)
- Потуторів** (с. Потуторів, ШумГ) – маєток зем'ян Боговитиновичів (1585)
- Почаїв** (с. Ст. Почаїв, КремГ) – маєток кремен. вйтівства (1442), зем'ян Бережецьких (1502), Гостських (1527 – 1570)
- Почапи, Почапці** (част. с. Новородчиці, ОстрР) – маєток зем'ян Дчусів (1470)
- Привалівці** (с. Провалівка, ЛюбЖ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Прилипка** – маєток кн. Острозьких (1545)
- Прилук** – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Прилуцько** – маєток кн. Острозьких (1576)
- Припутні** (с. Припутні, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1581)
- Птича** (с. Птича, ДубнР) – маєток кн. Острозьких (1508 – 1570)
- Пузирки** (с. Вел. Пузирки, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Пузирки** (с. Малі Пузирки, КрасилХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Путринці** (с. Путринці, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Рабіївка** (с. Рябіївка, ВолочХ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Радивилів** (м. Радивилів, РадР) – маєток кн. Радивилів (1562 – 1570)
- Радогощ** (с. В. Радогощ, ІзяслХ) – маєток зем'ян Єловичів (кін. XV ст.), Сенютичів (1518 – 1521), Патрикіїв-Радогостських (1521 – 1570)
- Радосілка** (с. Радосівка, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Радосівка** (с. Радосівка, ШумГ) – маєток зем'ян Вориських (до 1536), королеви Бони (1536 – 1556), москвитина В. Заболотського (1563), О. Ласького.
- Раківці** (част. с. Раковець, ЗбарГ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Раківці** (част. с. Раковець, ЗбарГ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Раківці** (с. Раковець Чеснівський, ЗбарГ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Растівка** – маєток кн. Острозьких (1578)
- Рацлавка** (с. Раславка, КремГ) – маєток зем'ян Ісерницьких, Лосятинських (1533)
- Ренів** (с. Ренів, ЗборГ) – маєток кн. Збарзьких (1463), кн. Гольшанських, кн. Острозьких (1518), відібраний в останніх до Корони (після 1530)

- Решнівка** (с. В. Решнівка, ШепетХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Решнівка** (с. Решнівка, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Ридомиль** (с. Ридомиль, КремГ) – маєток зем'ян Мукосійовичів (1437 – 1442), Цат (1545 – 1552), Гостських (1570)
- Рідка** (с. Рідка, ТеофХ) – маєток зем'ян Ярмолинських (60-і рр. XVI ст.)
- Ріпки** (с. Ріпки, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Роговичі** (с. Роговичі, ПолонХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Розношинці** (с. Розношинці, ЗбарГ) – маєток кн. Збарзьких (1463 – 1481)
- Розтоки** (с. Розтоки, КремГ) – маєток зем'ян Болбасів-Розтоцьких (до 1478 – 1491, 1545 – 1570), кн. Гольшанських (1491), кн. Острозьких (1516 – 1518)
- Росолівці** (с. Росолівці, СКостХ) – маєток зем'ян Боговитиновичів (не пізн. 1492 – 1523), кн. Острозьких (1523 – 1578)
- Ростовки** – маєток “Божого рицаря” Петра (з 1442)
- Рубленці** (с. Рублянка, КрасилХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Рудка** (с. Рудка, КремГ) – маєток панів Монтигирдовичів (1493), Кишок, Радивилів (1533), вілен. біск. Януша (1534 – 1536), королеви Бони (1536 – 1556), домену (1556 – 1570)
- Рябчинці** – маєток кн. Збарзьких (1463 – 1600)
- Ряшнівка** (с. Решнівка, ЗбарГ) – маєток кн. Збарзьких (1463 – 15)
- Савчичі** (с. Савчиці, КремГ) – маєток кремен. вйтівства (1442), зем'ян Стрільців (1451), Бережецьких (1502), Гостських (1545 – 1570)
- Садки** (с. Садки, ШумГ) – маєток зем'ян Товмачів-Борківських (40-і рр. XV ст.), Боговитиновичів (1552 – 1571)
- Салиха** (с. Вел. Салиха, КрасилХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Самчинці** (с. Самчинці, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1517 – 1578)
- Сапанів, Сапунів** (с. Сапанів, КремГ) – маєток зем'янина Ісачка (1443), Нечая (1524), королеви Бони (1552 – 1556), домену (1556 – 1570)
- Сапановець Малий** (с. Сапанівчик, ДубнР) – маєток королеви Бони (1552), зем'ян Лідичівських (1564 – 1574)
- Сасанівка** (с. Сасанівка, ПолонХ) – маєток зем'ян Лабунських (1562)
- Сахнівці** (с. Сахнівці, СКостХ) – маєток зем'ян Лабунських (1501 – 1561), кн. Острозьких

(1517, 1561 – 1578)

Сахнівці (с. Сахнівці, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)

Свина (с. Червоне, ПолонХ) – маєток кн. Острозьких (1576)

Свина (с. Єлизаветполь, ТеофХ) – маєток кн. Збарзьких (1583)

Свинна (с. Веснянка, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1545 – 1578)

Свинюхи (с. Очеретне, КремТ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)

Свиридів – маєток кн. Острозьких (1576)

Свиридівці (с. Свириди, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)

Святець (с. Святець, ТеофХ) – маєток О. Ласького (60-і рр. XVI ст.)

Сеговугод (?) – маєток кн. Порицьких (1570)

Семенів, Семенівка (с. Семенів, БілогірХ) – маєток зем'ян Зарубичів (1433), Калениковичів, Сенютичів (1518 – 1540), Ярмолинських (1540 – 1570)

Семеренки (с. Семеренки, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1517 – 1578)

Семеренки (с. Морозівка, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1578)

Сенківці – маєток кн. Вишневецьких (1583)

Сенютки (с. Синютки, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1508 – 1581)

Сербинівці – маєток зем'ян Лабунських (1570)

Серетець, Серетці (с. Серетець, ЗборТ) – маєток зем'ян Серетецьких (1539 – 1571), Кленських (1546 – 1570), Лонцьких (1567 – 1600), кн. Збарзьких.

Серн – маєток зем'ян Мукосійовичів (1442)

Сестрятин (с. Сестрятин, РадР) – маєток кн. Курцевичів і Буремських (1451 – 1570)

Сивківці, Сивковичі (с. Сивки, БілогірХ) – маєток зем'ян Сенютичів (1542)

Синівці (с. Синівці, ЛанТ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)

Синягва (част. с. Синява, ЗбарТ) – маєток кн. Збарзьких (1607)

Сірі Береги – маєток кн. Острозьких (1546)

Скалин, Скалинці (част. м. Шепетівка) – маєток зем'ян Лабунських (1547 – 1562), кн. Острозьких (1561 – 1565), кн. Жаславських (1581 – 1583)

Сковородки (с. Сковородки, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1517 – 1578)

Слонів, Слонівське, Слунва (с. Лешнів, БродЛ) – маєток кн. Курцевичів (1546)

Случинці – зем'янський маєток у Кузьминській волості (1545)

- Смаглець** (с. Закриниччя, КрасилХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Сморшки** (с. Сморшки, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських, осаджений під час опіки Г. Ходкевича (1566 – 1572)/
- Сморщки** (с. Шмирки, ВолочХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Снігірівка** (с. Снігурівка, ЛанТ) – маєток кн. Вишневецьких (1565 – 1583)
- Снідинка** – маєток кн. Острозьких (1576)
- Соболівка** (с. Соболівка, ВолочХ) – маєток кн. Збараських (1583)
- Согниківці** (с. Стегниківці, ТернТ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1481), кн. Воронєцьких (60-і рр. XVI ст.)
- Соколівці** (с. Соколівка, ЛанТ) – маєток кн. Порицьких (1570)
- Сорвируги** (с. Сировари, ЗборТ) – маєток, відібраний у кн. Острозьких до Корони (після 1540)
- Соснівка** (с. Соснівка, БілогірХ) – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Сошно** (с. Сошне, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Сошно** (с. Сошне, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1579)
- Старе Дунаївське селище** – див. **Богданівка**
- Старики** (част. м. Ст. Костянтинів) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Старики Вербовецькі** (с. Вербовець, ЛанТ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Сташківці** – маєток кн. Збараських (1580)
- Стеблівці** (в р-ні м. Базалія, ТеофХ) – маєток кн. Острозьких (1517 – 1578)
- Степанівка** (с. Степанівка, БілогірХ) – маєток зем'ян Боговитиновичів (1570)
- Стецьківці** – маєток кн. Острозьких (1561 – 1578)
- Стіжок** (с. Стіжок, ШумТ) – маєток зем'ян Єловицьких (1437), кн. Четвертенських (1545 – 1583)
- Стовпець** (с. Стовпець, ДубнР) – маєток зем'ян Денисковичів (60-і рр. XVI ст.)
- Сторожинці** (уроч. біля с. Ст. Кокорів, КремТ) – маєток королеви Бони, бояр Сторожинських, кн. Вишневецьких (1569)
- Стриївка** (с. Стриївка, ЗбарТ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1580)
- Стриївка** (с. Стриївка, ЗбарТ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1481)
- Строківці** (с. Строки, ТеофХ) – маєток кн. Острозьких (1578)

- Стряклів** (част. м. Дубно) – маєток зем'ян Лешницьких (1545)
- Студянка, Студенка** (с. Студянка, ДубнР) – маєток зем'ян Ілліничів, Олізаровичів (до 1511), кн. Острозьких (1511 – 1570)
- Судилків** (с. Судилків, ШепетХ) – маєток зем'ян Лабунських (1562 – 1570)
- Судилків** (с. Судилків, ШепетХ) – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Судобичі-Красне** (с. Судобичі, ДубнР) – маєток кн. Острозьких (1570)
- Супрунівка** (с. Супранівка, ПідволочТ) – маєток кн. Збараських (1583)
- Сураж** (част. с. Сураж, ШумТ) – маєток зем'ян Боговитиновичів (1513 – 1552), кн. Масальських (1571)
- Суховжинці** (с. Сохужинці, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Сушки** (с. Сошки, ШепетХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Тараж** (с. Ст. Тараж, КремТ) – маєток зем'ян Бережецьких (XV ст.), кн. Збараських (1463 – 1482), кн. Вишневецьких (1545 – 1583)
- Тарасівці, Тарасівка** (с. Тарасівка, ЗбарТ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1607)
- Татаринів** – маєток зем'ян Лабунських (1562)
- Татаринівці** (с. Татаринці, ЛанТ) – маєток зем'ян Мукосійовичів і Денисковичів (1442 – 1570)
- Татарковичі** – маєток кн. Порицьких (1570)
- Тележинці** (с. Тележинці, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Темногайці** (с. Темногайці, ШумТ) – маєток зем'ян Боговитиновичів (1585)
- Теплов** – маєток кн. Острозьких (1576)
- Теремне, Теремно** (с. Теремне, ОстрР) – маєток Ожоговича (раніше 1442), П. Щулєпи (з 1442), зем'ян Боговитиновичів (1537 – 1578)
- Теренки** – див. **Терешківці**
- Терешки** – див. **Терешківці**
- Терешківці, Терешки, Теренки** (с. Терешки, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Терешківці, Терешки** – маєток кн. Острозьких (1576)
- Тернавка** (с. Тернавка, ІзяслХ) – маєток зем'ян Сенютичів (не пізніше 1506 – 1518), кн. Острозьких (1517, 1520 – 1541, 1546 – 1553), кн. Жаславських (1520, 1541 – 1546, 1553 – 1579)

- Теслугів** (с. Теслугів, РадР) – маєток зем'ян Теслугівських (до 1507), Утринівських (1507 – 1538), Свинуських (1538 – 1560), Жоравницьких (з 1561)
- Тесновен** – маєток зем'ян Лабунських (1562)
- Тетерівка** – маєток зем'ян Болбасів-Розтоцьких (до 1486), Боговитиновичів (з 1486), кн. Масальських (1571)
- Тетильківці, Верх Велі, Веля, Вілія-Двір** (с. Тетильківці) – маєток зем'ян Денисковичів (1508 – 1533), вілен. біск. Януша (1533 – 1536), королеви Бони (1536 – 1556), домену (1556 – 1570)
- Тилявка** (с. Тилявка, ШумГ) – маєток кн. Четвертенських (1545 – 1583)
- Тирунів** (с. Прислuch, ПолонХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Титків, Титково** (с. Титків, ПолонХ) – маєток зем'ян Лабунських (1440-і рр. – 1583)
- Тихомиль** (с. Тихомиль, БілогірХ) – маєток зем'ян Кобаковичів і Сенютичів (1486 – 1570)
- Тишевичі** (с. Тишевичі, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Токарі** (у р-ні с. Теремне, ОстрР) – маєток зем'ян Боговитиновичів (1578)
- Топори** (с. Топори, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Травинці** – маєток кн. Острозьких (1517 – 1545)
- Траволін** (с. Траулін, ШепетХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Третинники** (с. Третельники, ВолочХ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Тріски** (с. Тріски, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1562 – 1563)
- Туриковичі** (с. Турковичі, ДубнР) – маєток зем'ян Єловицьких (1567 – 1570)
- Турівка** (с. Турівка, ТеофХ) – маєток зем'ян Сенютичів (1563)
- Турівка** (с. Турівка, ТеофХ) – маєток зем'ян Ярмолинських (1570)
- Турія, Турівка, Туре** (част. с. Сураж, ШумГ) – маєток зем'ян Яглищевичів (40-і рр. XV ст.), Сунатовичів, Тур'янських-Синковичів, Боговитиновичів (1486 – 1552)
- Турія, Єлець** (с. Турія, ДубнР) – маєток зем'ян Хребтовичів-Богуринських (1546), Єловиць-Малинських (1563)
- Угорське** (с. Угорськ, ШумГ) – маєток кн. Четвертенських (1545 – 1583)
- Устечко, Устя** (с. Устечко, КремГ) – маєток зем'ян Мукосявичів (1437), Цат, Гостських (1570)
- Федорівка** (С. Федорівка, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1561)

- Федьківці** (част. с. Ст. Вишневець, ЗбарГ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Фепівці** – маєток кн. Вишневецьких (1583)
- Хворостів** (с. Коростова, ЛанГ) – маєток кн. Порицьких (1570)
- Хижники** (с. Хижники, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1578)
- Ходаки** – маєток зем'ян Лабунських (1562)
- Ходаки, Ходаківці** (с. Ходаки, ШумГ) – маєток зем'ян Мукосійовичів (1442), Болбасів (до 1486), Боговитиновичів (з 1486), кн. Масальських (1571)
- Ходаківці** – маєток кн. Острозьких (1517 – 1545)
- Хонковичі** – маєток кн. Жаславських (1581)
- Хорошів** (с. Хорошів, БілогірХ) – маєток зем'ян Сенютичів (1561 – 1570)
- Хотень** (с. Хотин, РадР) – маєток зем'ян Коритенських (1559 – 1570)
- Христівка** (с. Христівка, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Хролини** (с. Хролин, ШепетХ) – маєток кн. Острозьких (1576)
- Цебрівщина** (с. Цебрів, ЗборГ) – маєток, відібраний у кн. Острозьких до Корони (після 1539)
- Цеценівці** (с. Дружне, КрасилХ) – маєток зем'ян Олехновичів (1437), Цеценівських (до 1482), кн. Сангушковичів (1482), кн. Острозьких (1498 – 1578)
- Цеценівці, Новосельці** (с. Цеценівка, ШумГ) – маєток зем'ян Цеценівських (до 1482) кн. Сангушковичів (1484 – 1534), вілен. біск. Януша (1534 – 1536), королеви Бони (1536 – 1556), домену (1556 – 1570)
- Чайчинці** (с. Чайчинці, ЛанГ) – маєток кн. Вишневецьких (1549 – 1583)
- Чаплинці** – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Чеглівці** – див. **Чухілі**
- Чепелева Лука** – маєток кн. Збарзьких (1463), кн. Гольшанських, кн. Острозьких (1518)
- Чепелівка** (с. Чепелівка, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1517 – 1578)
- Чепчівці** (с. Чепці, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Черленівці** (с. Чернелівка, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1517 – 1545)
- Черниківці** (с. Чернихівці, ЗбарГ) – маєток кн. Збарзьких (1463 – 1580)
- Черникове д-ще** – маєток кн. Збарзьких (1463)
- Чернихів** (с. Чернихів, ЗборГ) – маєток кн. Несвіцьких (1435), Гербурта (1437), Прибитко-

- вича (1443), кн. Збараських (1463), кн. Гольшанських, кн. Острозьких (1518 – 1574)
- Чернихівка** – маєток Гербурта (1437)
- Чернятин** (с. В. Чернятин, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1517 – 1578)
- Чернятин** (с. М. Чернятин, СКостХ) – маєток кн. Острозьких (1560-і рр. – 1578)
- Чиживка** (с. Чиживка, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)
- Чинстівці** – маєток кн. Збараських (1583)
- Чирівчина** – маєток кн. Острозьких (1545)
- Човгузів** (с. Човгузів, ТеофХ) – маєток зем'ян Краївських (1532 – 1579), кн. Жаславських (1551 – 1581)
- Чорторії** (с. Ст. Чортория, ЛюбЖ) – маєток Чжура (між 1440 – 1445), зем'ян Денисковичів (не пізн. 1494 – 1555), Семашковичів (1555 – 1570)
- Чотирбоки** (с. Чотирбоки, ШепетХ) – маєток кн. Жаславських (1581 – 1583)
- Чумалі** (с. Чумалі, ЗбарТ) – маєток кн. Острозьких (1574)
- Чухілі, Чегілівці, Чюхилева** (с. Чухелі, ВолочХ) – маєток зем'ян Товмачів-Борківських (40-і рр. XVст.), кн. Острозьких (1517 – 1578)
- Шейпаківці, Шелпаки** (с. Шельпаки, ПідволочТ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1607)
- Шельвів** (с. Шельвів, БілогірХ) – маєток зем'ян Калениковичів (1450 – 1480), Промчейковичів (1480 – 1534), вілен. біск. Януша (1534), Б. Костелецької (1545 – 1565), О. Ласького (1565), зем'ян Подоських.
- Шепетин** (с. Шепетин, ДубнР) – маєток кн. Острозьких (1570)
- Шибена** (с. Шибена, ТеофХ) – маєток кн. Збараських (1560 – 1583)
- Шиловець** (с. Шили, ЛанТ) – маєток якогось Матвія (з 1443)
- Шимківці** (с. Шимківці, ЗбарТ) – маєток кн. Збараських (1463), кн. Гольшанських, кн. Острозьких (1518 – 1574)
- Шимківці** (с. Шимківці, БілогірХ) – маєток зем'ян Сенютичів (1563)
- Шляхтинці** (с. Шляхтинці, ТернТ) – маєток кн. Порицьких (1570)
- Шляхтичі** – маєток кн. Острозьких (1517)
- Шопинці** (уроч. Шопинки біля с. Кордишів, ШумТ) – маєток зем'ян Ширинд-Олибських (1552), Лосятинських (40-і рр. XVI ст.), кн. Збараських (1563 – 1569)
- Шпиколоси** (с. Шпиколоси, Кремент) – маєток зем'ян Жабокрицьких (1514 – 1537), коро-

леви Бони (1545 – 1556), домену (1556 – 1570)

Шумбар (с. Шумбар, ШумТ) – маєток зем'ян Боговитиновичів (1524 – 1570)

Шумськ (м. Шумськ, ШумТ) – маєток зем'ян Боговитиновичів (1513 – 1570)

Щаснівці (Часнівці) (с. Щаснівка, ВолочХ) – маєток кн. Збараських (1583)

Сульжинці (с. Сульжин, ШепетХ) – маєток кн. Острозьких (1576)

Щурівці (с. Щурівці, ІзяслХ) – маєток кн. Жаславських (1579 – 1581)

Юрівці (с. Юрівка, БілогірХ) – маєток зем'ян Промчейковичів (1535 – 1570)

Юхна д-ще (де Юхно живе) – маєток кн. Збараських (1482)

Юхнівці (с. Яхнівці, ВолочХ) – маєток кн. Збараських (1583)

Яблонка – маєток кн. Острозьких (1576)

Яворівці (с. Яворівці, КрасилХ) – маєток кн. Острозьких (1517 – 1545)

Якимівці (с. Якимівці, ЛанТ) – маєток зем'ян Денисковичів (60-і рр. XVI ст.)

Якимівці (с. Якимівці, КрасилХ) – маєток кн. Жаславських (1581)

Яківці – маєток кн. Острозьких (1578)

Якубівка – маєток кн. Збараських (1583)

Янківці (с. Іванківці, ЗборТ) – маєток кн. Збараських (1463 – 1482), кн. Гольшанських, кн.

Острозьких (1518 – 1574)

Янківці (с. Іванківці, ЛанТ) – маєток домену (до 1560), кн. Збараських (1560 – 1583)

Янківці (с. Іванківці, КремТ) – маєток кн. Вишневецьких (1583)

Янушполь (сmt. Ямпіль, БілогірХ) – маєток вілен. біск. Януша (1535), Б. Костелецької

(1545 – 1565), О. Ласького (1565 – 1570)

Яробелька – див. **Головинці**

Яровиця – маєток кн. Острозьких (1545)

Яровиця – маєток кн. Острозьких (1545)

Ястреблець – маєток зем'ян Мукосійовичів (1442)

Яськівці – маєток кн. Збараських (1607)

Яцьківці, Ячівці (с. Шевченкове, ПідволочТ) – маєток кн. Збараських (1580 – 1583)